ziya osman saba

mesut insanlar fotoğrafhanesi

değişen istanbul

arlık

ZİYA OSMAN SABA

*

MESUT İNSANLAR FOTOĞRAFHANESİ

DEĞİŞEN İSTANBUL

Anlatı Dizisi: 59
Varlık Yayınları, Sayı: 239
Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi ilk basım: 1952
Değişen İstanbul ilk basım: 1959
İki kitap bir arada ilk basım: 1992

© Varlık Yayınları, 1992

ISBN 975-434-070-6

VARLIK YAYINLARI A.Ş.
Cağaloğlu Yokuşu 40/2, 34440 İstanbul
Tel: 522 69 24 - Faks: 512 95 28

Kapak düzeni: Ekin Nayır Sağıroğlu
Dizgi ve ofset hazırlık: Varlık Yayınları/Moonstar Grafik
Baskı: Kurtiş Matbaası
Cilt: Güven Mücellit

ZİYA OSMAN SABA

Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi

*

Değişen İstanbul

• Varlık Yayınları

MESUT İNSANLAR FOTOĞRAFHANESİ

O akşam işimden erken çıkabilmiştim. Şöyle Beyoğlu'na kadar bir uzanayım, dedim. Köprüden, saatlerdir pis hava ile dolmuş ciğerlerimin teneffüs hakkını vererek, Haliç'i ve Boğaziçi'ni selamlayaraktan geçtim.

Bir zamanlar oturduğum semtlerin vapurları yine hep o hareket telaşı içindeydiler. İşte Kadıköyüne kalkacak 6 vapurunun zili çalmaya başladı. İşte Boğaz'ın Anadolu sahilini yapacak 6,5... Bir zamanlar saniyeleri bile kıymetli olan bu kâh küsurlu, kâh küsursuz rakamlar şimdi benim için eski ehemmiyetlerini ne kadar kaybetmişler! Zil istediği kadar acılaşabilir, memur demir kapıyı kapamak tehdidini istediği kadar ileri götürebilir; ben artık o vapurların yolcusu değilim, benim oralarda artık kimsem kalmadı. Yüksekkaldırım'dan istediğim kadar yavaş, eski kitap satan dükkânların camekânları önünde istediğim kadar oyalana oyalana çıkabilirim. Tünel'e varınca tramvay bekliyormuş gibi üzüntülü bir hal alarak tramvaya binenleri seyderer, sonra yayan gitmeye karar vermiş bir insan tavrıyla etrafı seyrede ede Galatasaray'a, Taksim'e kadar yürüyebilirim.

Karşımdan insanlar geliyor, arkamdan insanlar geliyor. Arkamdan yürüyenler nihayet beni geçiyorlar, karşımdan gelenlerin bazılarıyla bir an bakışıyoruz; bazıları beni görmüyorlar, benim de görmediklerim oluyor, bana sürtünenler, çarpanlar oluyor. Erkekler, kadınlar, uzun boylular, kısa boylular, yaşlılar, gençler, güzeller, çirkinler, zenginler, fakirler... Kocalı kadınlar, henüz nişanlılar, yalnızlar, kolunda sevgilisi olanlar, anneleri yanında yürüyen küçük çocuklar var. Cahit Sıtkı'nın, bir şiirinde "gün hazinesi" dediği bacaklarını uzun konçlu şosonlarda hapsetmiş bir ömür hazinesi genç kızlar var. Yalınayak çocuklar da var. Ayakları muhafazalıların arasında seğirtip gazete satmaya çalışıyorlar. Fakat ayakları üşümüyor gibi, herhalde alışmışlardır, diyo-

rum. Hem onlar da kunduralılardan daha az mesut görünmüyorlar. Onlardan gazete alan zenginler, verdikleri paranın gerisini istemiyorlar. Bu onların sevincini bir kat daha artırıyor.

İki yanında bu insanları giydirmeye, doyurmaya, eğlendirmeye, bir kat daha mesut etmeye mahsus dükkânlar, mağazalar, salonlar var. Onların camekânları önünde durmaktan, hayale dalmaktan kendimi alamıyorum. Şu oda takımı ne güzel! İnsan yemekten sonra şu geniş koltukta kim bilir ne kadar rahat eder! Şu abajur, elindeki örgüsüne dalmış karısının yüzüne kim bilir ne tatlı bir pembelik verir. O zaman koca, gazetesini bırakarak karısının seyrine dalar... Şu masa, karşıki mağazada satılan radyolar için bilhassa yapılmış gibi, tam uygun gelecek. Radyonun üstüne de şu ileride, antikacıdaki biblolardan biri... Şehrin en büyük mobilyacısı bütün bir yatak odası takımı teşhir ediyor. İki kişilik karyola, atlas yorganı serilmiş, başucunda komodinine, üstündeki gece lambasına, yerde küçük halısına, pencerelerdeki tül perdelerine varıncaya kadar düşünülmüş, tam bir yatak odası... Perdeleri arasından da bir kış dekoru gözüküyor. Bütün oda kızıl bir aydınlık içinde, sahiplerini beklemekten sabırsızlanıyor gibi...

Fakat bütün bu eşyayı nereye taşımalı? Şu kat kat apartmanların hangi katı benim olabilir? İlerliyorum...

Ya şu mağazadaki mavi kolye. Tanıdığım kızlardan şu en mavi gözlüsüne ne kadar yaraşacak! Fakat o kız benim sevgilim değil ki!

Bir kunduracının camekânında yanlara doğru kaçışmış gibi duran, kimi kapalı, kimi daha dekolte, bütün mahremiyetleri ile kadın terlikleri, bütün bir ev hayatını hayal ettiren terlikler...

Ah şu kadın eşyaları, çamaşırları, elbiseleri satan mağazalar... Düşünüyorum ki, bütün o çamaşırlardan, elbiselerden, tayyörlerden, mantolardan istediğim kadar alacak param olsa da, onları kullanabilecek, onları giyebilecek, "bütün bunlar senin için" diyebileceğim kimsem yok.

Sanki bütün bu mağazalar, bütün şu insanlara, saadet satıyorlar. Şu manavdaki renk renk, türlü türlü yemişler, mesela şu iri, sarı kabuklular portakal değil, bir sofra saadetini tamamlayacak bir başka lezzet, koku ve serinlik saadetidir. Şu satıcılar avaz avaz bağırarak, şu sattıklarımızdan da alın, daha çok mesut olun, demek istiyorlar. Hele şu köşede, ta Vefa'dan getirilmiş boza şişeleri. Bu, yemekten birkaç saat sonra, bir babanın, ailesi efradına, üzerine tarçın ekerek, leblebiler koya-

rak yudum yudum tattıracağı bir nev'i şahsına münhasır saadet değil de nedir?

Bu caddeye ne kadar da çok fotoğrafçı toplanmış, şimdiye kadar kaç tanesinin önünde resimleri seyre daldım. Bütün bu mesut insanlar buralara da saadetlerini tesbit ettirmek için koşuşmuş olacaklar. Bu resimlerde, yaşayacaklarından daha uzun zaman tebessümleri devam edecek. Şu gelin, demin gördüğüm kocalı kadın değil mi? Şu pembe yüzlü, çift örgülü saçlı küçük çocuk, daha demin sıçrayarak yanımdan geçen genç kız değil mi? Belli belli! Bu fotoğrafhanelerde hiç ölülerin resmi yok. Zaten en yakın mezarlık buraya kilometrelerce uzakta. Bu caddede ancak mesut dolaşılabilir. Yalnız bu caddede bulunmak insanı mesut etmeye kâfidir. Yaşadığımı, ben de saadetimi düşünmeliyim. Şu kadar dükkânın içinde elbette beni de mesut, hiç olmazsa memnun edebilecek şeyler satanlar da yok değil ya! Şuracıkta kunduralarımı boyatabilirim. Şu kravatı pekâlâ satın alabilirim. Yeni gelmiş şu şiir kitabı bana pekâlâ zevkli saatler geçirtebilir. Ben de pekâlâ şu mesut insanların fotoğraflarını çıkarttıkları fotoğrafhanelerden birine girebilir, ben de mesudum, benim de resmimi çekebilirsiniz, diyebilirim. Fotoğrafçı da itiraz edemez, sizin kimseniz yok, fotoğrafı ne yapacaksınız, diyemez. Sorarsa, elbette günün birinde benim de bir sevgilim olabilir. Sizin çekeceğiniz bu en güzel fotoğraf onun çantasının gizli bir köşesinde, güzel kokular içinde yatabilir, derim.

Sonra, beni sevecek kimse çıkmasa bile, haberiniz yok mu, yeni bir şiir kitabım intişar etti, bu kitap pekâlâ bana şair dedirtebilir ve kimbilir, zaman gelir, edebiyat tarihçisi, bu kitap intişar ettiği zamanki fotoğrafımı arayabilir. İstikbalin nefis kâğıtlı bir edebiyat tarihinin sayfaları arasından bütün gençliğimle tebessüm edebilirim. Evet, evet, hiç olmazsa genç değil miyim, ağarmış saçlarımla, biraz bezgin duruşuma bakmayın, nüfus tezkerem yanımda, buyurun, ben daha genç sayılırım. Ve sırf genç olmam, benden isteyeceğiniz tebessümü dudaklarımda yaratabilir.

Bir fotoğrafhanenin önünde bir otomobil durmuş ve etrafında bir meraklı kalabalığı hâsıl olmuş. Yaklaşıyorum, otomobilin içi, camların kenarları bütün çiçeklerle süslü. Demek gelinle güvey fotoğrafhanedeler. Ben de bu fotoğrafhaneye girer, hem fotoğrafımı çıkartmış olur, hem de hayatlarının en mesut zamanlarından birini yaşamakta olan bu çifti, kapıdan çıkmak üzere iken olsun, bir defa selamlarım.

Bütün duvarları fotoğraflarla kaplı holde bekliyorum. Bütün fotoğraflardaki insanlar tebessüm ediyorlar. İşte, yeni rütbesinin verdiği gurur ve emniyetle istikbaline gülümseyen genç subay. Büyük bir lastik topu dünyanın en büyük hazinesi imişçesine sıkı sıkı tutmuş, yanaklarından sıhhat fışkıran gürbüz çocuk. Bir fakültenin mezunlar hatırası: Hocalar memnunluk ve iftihar içinde; yeni mezunlar da hocalarının etrafında, sırtlarından bir yükü atmış, uzun bir yolu bitirip bir ağaç altına oturmuş insanların saadetiyle gülüyor, hep gülümsüyorlar.

Sonra, yeni evliler, yan yana dururlarken, sevinçten, hazdan titredikleri âdeta hissedilen, çiçekler içinde yeni evliler. Bütün şu delikanlılar hep evlenmişler, saadet duymuşlar ve mekteplerini bitirdikleri zaman fotoğraflarını çekmiş olan fotoğrafçıya koşup, işte evlendik, bu sefer de evlenme saadetini tadıyoruz, yine fotoğrafımızı çekin, demişler.

Sonra, pürüzsüz, uzun bir evlilik hayatının en güzel bir noktasında, belki bu izdivacın bir senei devriyesinde, birkaç yaşına gelmiş çocukları ortalarında resim çektiren eski evliler. Kadın biraz şişmanlamış, erkeğin alnından doğru saçları seyrekleşmeye başlamış, karşı duvarda asılı bir yeni evliler fotoğrafına bakarak gülümsüyorlar. Burada her şey, herkes birbirine gülümsüyor. Hiçbir ihtiyar, hiçbir çirkin, hiçbir düşünceli insan resmi yok. Sanki bu fotoğrafhaneye sevinçsiz hiçbir insan ayak atmamış. Yahut fotoğrafçı, bir muvaffakıyet sırrı olarak, makinesinin karşısında candan gülümseyemeyecek müşterisinin fotoğrafını çekmemiş.

Ben böyle düşünürken, birden atelyenin kapısı açıldı, gelin, elindeki çiçeklerden daha beyaz beyazlar içinde, yanında genç kocası, bir bahar havası bırakarak, bir bahar rüzgârı gibi önünden geçtiler, kendilerini bekleyen otomobile bindiler. Fotoğrafçı onları selametledikten sonra bir müddet daha eşikte kalarak otomobili gözleriyle takip etti, sonra geri döndü, yarattığı eserden memnun bir sanatkâr haliyle kendi kendine gülümseyerek, beni görmeden bulunduğum tarafa birkaç adım attı. Neden sonra varlığımı fark edip tatlı bir rüyadan uyanır gibi, bakışlarıyla ne istediğimi sordu.

– Fotoğrafımı çektirmek istiyorum. Güzel olmasını arzu ettiğim bir fotoğraf çektirmek istiyorum, dedim. Ben konuşurken adam da beni baştan aşağı süzüyor, yüzü deminki memnunluk halini yavaş yavaş kaybediyor, âdeta endişeli bir ifade alıyordu:

– Buyurun atelyeye, dedi.

Ben önde, o arkada, çiçek ve lavanta ile karışık bütün bir saadet kokusunun dalgalandığı atelyeye girdik. Gösterdiği sandalyeye oturdum. Makinenin arkasına geçti, örtünün altında yüzü kayboldu, yalnız arasıra sesini işitiyorum:

- Tabii durun!
- Kendinizi sıkmayın!
- Buraya fotoğraf çektirmek üzere gelmiş olduğunuzu unutun!
- Güzel, sevinçli şeyler düşünün!

Bunu ihtar etmesine hacet yoktu, ben buraya zaten sevinçli düşüncelerle gelmiştim. Şimdi burada çekilecek fotoğrafı belki bir gün sevgilim çantasında taşıyacak... Belki bu resim...

Birden fotoğrafçının sesi, bu sefer biraz daha asabi, yükseldi:

- Lütfen, zorla gülümsemeyin!

Evet, zorla tebessüm ne kadar çirkindir! Zaten benim zorla gülmeye ihtiyacım yok. Şu adesenin arkasından bütün bir ebediyet bana bakıyor demektir, ben de bütün o ebediyete, bana hayran kalacak bütün o müstakbel nesillere büyük bir şair gibi biraz mağrur, biraz yüksekten, sadece tebessüm edebilirim.

Çok mu fazla kendini beğeniş? Çok büyük, hatta gülünç bir iddia mı? Doğru! Benim esasen hayatta hiçbir iddiam olmadı ki!.. Bu çıkacak fotoğrafımın daha küçük, daha mütevazı bir vazifesi olabilir. Belki, dinimin bana vaat ettiği en yüksek mertebeye erişir, belki bir gün şehit düşerim. Belki o zaman bu fotoğrafımı, bazı mecmualar, diğer şehitlerinkilerle beraber, basarlar. Belki mektebim, verdiği şehitler arasında benim de bu resmimi müzesinin bir köşesine asar. Belki sadece ölüp giderim. O zaman da bu fotoğrafım hayatta kalmış birkaç akrabamın, birkaç vefalı arkadaşın beni anmalarına vesile olur. Onlara, şimdiden şükran ve dostluk tebessümlerimi göndermeliyim.

Dışarıdan gelen şu hayat gürültüsüne dalarak, şu odaya sinmiş beyaz gelin kokusunu teneffüs ederek, şu karşı binanın saçaklarında gagalarıyla öpüşen güvercinleri gözümün önüne getirerek, o delikanlı mezunlardan biriymiş gibi, genç subay gibi, bir gün şahadet mertebesine erişebileceğimi düşünerek, elimde sevgilimin eli varmış gibi, ortalarında çocuklarıyla fotoğraf çektirmiş olan evlilerin o rahat tebessümüyle... Fakat şimdi niçin böyle uğraşıp duruyorum? Niçin kendi kendimi aldatmaya çalışıyorum? Benim asıl mesut zamanlarım ne oldu? Niçin asıl o zamanlar resim üzerine resim çıkartmadım? Niçin her hafta fo-

toğrafçıya uğramadık? Neden bugün buraya tek başıma geldim?

Fakat şimdi böyle şeyler düşünmenin de sırası mı ya! Dünyada her insan az çok bir felakete uğramış olabilir. Bunun için büsbütün kötümser olunur mu?.. Felaketler yerine saadetleri, ölmüşler yerine doğacakları, geçmişler yerine gelecekleri düşünmeliyim. Hem...

Birden, fotoğrafçı siyah örtüsünü başından atarak doğruldu. Yüzü hatta biraz terlemişti, ümitsiz bir tavırla:

– Beyim mazur görün, sizin fotoğrafınızı çekemeyeceğim, dedi.

1944

BABAMIN ELBİSESİ

Babamın son giydiği elbiseydi. Onu, her akşam soyunduğu odada, son saatlerini yaşamakta olduğundan habersiz, belki de ertesi gün yapacağı işleri tasarlayarak, üzerinden son defa çıkarmış, orada duran iskemlenin üzerine geçirmiş, bizlerle biraz dereden tepeden konuşup her zamanki gibi yemeğini de yedikten sonra geliveren ani bir kalp kriziyle yirmi dakika içinde ölüp gitmişti.

Böyle zamanlarda hep çok geç yetişen doktor, hiç olmazsa küçük kardeşimi avutma vazifesini yapmış olmak için, babamın birkaç saat sürebilecek bir baygınlık geçirmekte olduğunu, sabaha kadar ayılacağını söyleyip evine dönmüştü.

Benim bile, kendimi bu ümide bırakarak geçirdiğim bu gecenin sabahında, eski sabahlarımızdan birdenbide ayrılıvermiş, artık sobanın yakılmadığı, çay suyunun kaynatılmadığı, gözlerimizin dalıp kaldığı halıdaki nakışların büyüdüğü büyüdüğü, sokak kapısının sık sık çaldığı, artık eve, ev sahiplerinin değil de, başkalarının, bekçinin, imamın, marangozun hâkim olduğu bu bambaşka sabahta; beni bekleyen bir sürü vazife, yapılacak birçok mantıklı işler olduğu halde, evi yanarken, mesela, bir çift takunyayı kurtarmaya çalışan bir adam gibi, ben de babamın son giydiği elbiseyi orada iskemlenin üzerinde fark ederek kaldırmış, saklamıştım.

Pantolonunun cebinden son defa kulanıp katladığı mendil, ceketinin üst cebinden gözlüğü, sağ yan cebinden, taştahtaya bir şey yaptıktan sonra (babamın son vazifesi öğretmenlikti) o cebe, belki dalgınlıkla, atılıvermiş küçük bir tebeşir parçası, bir ucu mavi, diğer ucu kırmızı bir kalem (vazifeleri tashih için bir gün bana ısmarlayarak aldırmış olduğu), tebeşirin değmesiyle yer yer beyazlanmış ve sadece biraz ufalmış olarak çıkmıştı. Babamın, başıma o kadar iyi uyan şapkasını, boyu-

ma tam gelen paltosunu, yeryüzünde babamı böylelikle olsun biraz daha devam ettirebilmekten memnun, kullanır; bu son giydiği elbiseyi, çoktan çürüyüp yok olmuş vücudunun kokusunu en büyük bir vefakârlıkla saklayan bu elbiseyi ise, yaşımın ilerlemiş olmasına rağmen, içimde kalmış bir çocuk duygusuyla, arasıra yoklar, ziyaret ederdim.

Bu elbisenin satılabileceğini, bu elbiseyi nihayet bir gün satacağımı hiç aklıma getirmemiştim. Babam, öldükten sonra da; belki bugünlerimizi hesaplayarak, bankada biriktirmiş olduğu parası, yazları bir katını kiraya verebildiğimiz eviyle, senelerce bizleri düşünmüştü. Onun bu yardımları her ay maaş bordrosunda ismimin hizasına görünmez bir el tarafından ilave olunan bir ikinci pahalılık zammı olmuştu.

Bir ay sonuydu. Dairede, öğle tatili; arkadaşların çoğu gibi, benim de evden küçük bir alüminyum kap içinde getirip kuytu bir köşedeki kalorifer üstüne koyduğum, böylelikle tamamıyla ısınmasa bile hiç olmazsa yağları erimiş olan yemeğimi yemiş, hava yağmurlu olduğu için de, her günkü âdetimin aksine olarak, yemekten sonra dışarı çıkmamıştım. Arkadaşlarla oturmuş, konuşuyorduk. Eski elbiselerin harp dolayısıyla çok para ettiğinden bahsediliyordu. Veznedar, üzerindeki yeni elbiseyi göstererek sattığı iki kat elbisesinin parasıyla bu yeni elbiseyi yaptırdığını söyledi.

Herkes bir fikir ileri sürüyordu. Birden aklıma babamın elbisesi, evde, sandıkta yatan, babamın son giydiği elbise geldi. Bu elbise dura dura ne olacaktı? Niçin satmıyordum sanki? Cebindeki eşyaları boşaltıp birer hatıra olarak saklamak kâfiydi. Evet, o elbiseyi satmalıydım. Onun parasıyla bir yeni elbise yaptırmak değilse bile, kendime, geçen cumartesi Beyoğlu'nda bir camekânda görüp üzerinde âdeta gözüm kalan o güzel kravatı, kız kardeşime, ne zamandır giymeye hevesli olduğunu bildiğim hep o Beyoğlu'ndaki yeni moda spor iskarpinlerden satın alabilirdim.

O gün akşama kadar hep bu fikri kafamda işledim. Eski elbiselerin en iyi nerelerde satılabileceğini, kaç para edebileceklerini, bu işlerde o kadar bilgili görünen arkadaşlardan öğrendim. En iyisi Kapalıçarşı'daki eskicilere gitmekmiş, yalnız dükkân dükkân çok dolaşmamalıymış, zira birinin verdiği fiyattan fazlasını başka birinin vermesi imkân haricinde imiş, aralarında böyle bir anlaşma varmış!

Ertesi günün öğle tatilinde, daha birkaç sene evvel babam sağ, ben bir hukuk talebesiyken ümitler içinde ve kaç sene inip çıkmış oldu-

ğum Çakmakçılar Yokuşu'ndan, koltuğumun altında bir paketle çıkıyordum. Bakırlarını dövmekte olan bakırcıların gürültüsünden kurtulup kendimi Bitpazarı dediğimiz o sokağa attım. Orası da hep eskisi gibi, hep bildiğim gibiydi. Yine, samanları fırlamış kanapeler, soluk yüzlü, kopuk püsküllü koltuklar kaldırımlara taşıyor; eski sobalar, üşüyorlarmış gibi, dükkân köşelerinde birbirlerine sokuluyorlar; başka bir köşede ayrı duran kırık mermerli konsolların üstünden indirilip duvar diplerine dayanmış kötü aynalar, yaldızlı çerçeveleri içine artık kaldırımlardaki at terslerini, gelip geçenlerin çamurlu kunduralarını, ütüsüz pantalonlarını aksettiriyorlar; fakat bütün bunlara, her şeye rağmen bütün bu eşyalar dünyaya gelmelerine sebep olan hizmetleri tekrar görmek, iki koltuğu ile, samanları deşilmiş kanape tekrar bir çifti kucağında barındırmak; kendini göstermek ister gibi bütün arkadaşlarının önüne çıkan sobaların muhakkak en hallicesi tekrar bir an evvel ısıtmak, karpuz lambaların hasretini çeken, yaldızları tazelenmiş aynalar tekrar insan yüzleri aksettirmek, tekrar odaların mahremiyetine girmek, tekrar beğenilmek, satılmak, daha yaşamak istiyorlardı.

Daha ziyade ufak tefek eşya satan dükkâncıkların önünde büsbütün dalıyor, yapılacak işimi, koltuğumdaki paketimi unutuyordum.

Şuradaki dükkânda, yaldızları yer yer yeşilleşmiş kemeriyle birlikte kararmış bir kılıç, düğüm yerleri yağlanmış buruşuk bir kravatın yanında asılı duruyor; bir zaman açıp kapadıkları kapılar yok olmuş anahtarlar, kapı rezeleri yerde yığınlar teşkil ediyor; daha beride, iyice temizlenip bilendikten sonra işe yarayabilecek bir balta, çatlak olmasına rağmen kullanılabilir kirli bir çay fincanı, işe yarayabileceği insanda şüpheler uyandıran bir filit pompası, bu zamanda herhalde müşteri bulamayacak eski usul bir kadın saç maşası yan yana gelmiş yatıyorlardı. O maşaya bakarken annemin böyle saç maşaları kullandığını hatırlamaya başlıyordum. Evet, onun da böyle bir saç maşası vardı. Uzun, siyah saçlarını tarar, öte yanda maşa o zamana kadar kızar, sonra kızgın maşayı alnına doğru yaklaştırır, annemin saçları yanacak diye bir an titrer, "anne, yapma!" diye bir an bağırmak ister, fakat oh, çok şükür, annemin saçlarına hiçbir fenalık olmaz, yalnız iki kıvrım, ilk iki dalga, taralı saçlarının ortasındaki muntazam çizgiden aşağıya doğru siyah bir parlaklıkla akmış olurdu.

Birden boş koluma birisi girer gibi oldu. Dalgınlığımla alay etmek isteyecek bir arkadaş sanarak başımı çevirdim. Esmer, arkaya doğru sı-

kı sıkı taranmış siyah uzun saçlı, siyah ince bıyıklı, zayıf bir gençti:

– Buyurun bayım, satacak bir şeyiniz mi var? Buyurun, biz alıyoruz, diyordu. Sağ kolumdaki paketi unutmuştum. O da, uysal bir hayvan gibi, sürüden ayrıldıktan sonra kurban edileceğini hissetmiş olmasına rağmen mûnis davranan bir koyun; ne bileyim, o kadar sevildikten, okşandıktan sonra evde yemek yetişmediği için nihayet bir çuvala konulup karşı sahile atılmaya götürülen bir kedi gibi hiç sesini çıkarmamış, kendimi bana unutturmuş, beni rahatsız etmemek istemişti. Evet, ben buraya babamın elbisesini satmak için gelmiştim. Beni başkasına kaptırmamak isteyen esmer genç şimdi büsbütün koluma girmiş, hem iltifatta bulunarak satılık malın cinsini öğrenmeye çalışıyor, hem de memuru bulunduğu dükkâna doğru sevkediyordu. Kapalıçarşı'nın kapısından geçmiş, eskici dükkânlarının bulunduğu kısma gelmiştik. Nihayet bir tanesinin önünde durduk. Yüksekçe, kerevetimsi bir yerde, âdeta küçük bir sahne gibi, halı, birkaç iskemle ve bir masa ile döşeli, yalnız sahneden farklı olarak, bütün duvarları, önü, etrafı, askılara geçirilmiş elbiselerle dolu bir dükkândı. Dükkân sahibi, iri vücutlu, büyük kafalı, saçlarına ve gür kaşlarına ak düşmüş bir adamdı. Bir bakıma yakışıklı da denebilirdi, fakat bir hayvana, bir kaplana benziyordu. Yanında bir de ihtiyar vardı. Konuştukça, ağzında kalmış tek dişi daha parçalayabilirim der gibi gözüken yeşile çalar sarı benizli bir ihtiyar. İhtiyar, paketi çözdü. Kaplan adam evvela ceketi omuzundan tutarak aydınlığa doğru kaldırdı. Elbisem son vazifesini de yapmış olmak için kendini beğendirmek ister gibi haller alıyordu. Sonra pantolona baktı. Pantolonda bir güve yeniği olduğunu söylemek masumluğunda bulundum. Adam, elek olmuş, diyerek, pantolonu da, göğsünden kurşun yemiş gibi oradaki iskemlenin üzerinde iki kat duran ceketin yanına attı. Bana:

– Kaç lira istiyorsun? dedi. Kendisinin fiyat biçmesini söyledim. Mal senin, sen söyle, dedi. Israr ettim. Nihayet elbisenin, arkadaşlardan öğrenmiş olduğum o en az bulabileceği fiyatın yarısını söyledi. Ben üzerine bir misli ilave ettim. Pazarlık başladı. Bir yandan içimde vicdan azabı, pişmanlık gibi hisler beliriyor, orada, iskemlenin üzerindeki elbiseye gözümün her kayışında manevi değeri bir kat daha artıyor, inat edebilmek için bana kuvvet veriyordu. Israrımı gören adam şimdi, cebinden çıkarmış olduğu bir deste paradan 10'ar liralıkları acele acele sayarak zorla cebime sokmaya başlamıştı. Ben almamak istiyordum, almamak isteyince o bir beş liralık, bir iki buçuk liralık daha

ilave ediyordu. Gelip geçenlerden durup bu pazarlık sahnesini seyredenler çıkmaya başlamıştı. Sıkılmış, terlemiştim. Nihayet mağlup düştüm. Köşedeki masanın üzerinde durmakta olan siyah kaplı büyük bir deftere iş ve ev adresimi aldılar, babamın elbisesine son bir defa olsun bakmadan, dairede öğle imzasını kaçırmamak için hızlı hızlı uzaklaştım.

Cebime konulan paraları ancak dairede sayabildim. O para ile ne kardeşimin istediği iskarpini, ne benim gözüm kalmış olan kravatı alabildim. O gece hava karladı. Evde odun bitmek üzereymiş, kış bastırınca fiyatlar büsbütün yükselir, dediler. Elimizde para varken üç çeki odun aldık. Kimbilir belki de yine babam her şeyden evvel bizim soğukta kalmamamızı istemişti. Gece, sobaya odun atarken böyle düşünmek istiyordum.

Kar birkaç gün devam ettikten sonra hava lodosladı, güneş göründü. Öğle tatilleri yine dolaşmaya başlamıştım. Böyle bir gün, çamurlara, kirli karlara basarak dolaşıyordum. Bir gün evvel Babıâli'deki kitapçıların camekânlarını bol bol seyretmiş olduğum için o tarafa sapmadım. Önüme çıkan yoldan gidiyordum. Bazen bir damdan bir kar paketinin düştüğü duyuluyor, dükkân saçaklarından akan sular, bazen şapkamın üzerine gelince, trampete çalar gibi sesler çıkarıyorlardı. Yine Çakmakçılar Yokuşu'nu çıkmışım. Bakırcılar yine bakırlarını şamata ile dövüyorlar, her şeye rağmen yine devam etmekte olan hayat için yeni yeni kazanlar, mangallar, daha ne bileyim neler hazırlıyorlardı. Bitpazarındaki eskiler de hayatın seyrine uyarak bir yandan azalmakla beraber, öte yandan artmıştı. Arkadaşlarının önüne geçerek kendini göstermeye çalışan soba, muradına kavuşmuştu. Bağırları deşilmiş oda takımlarını yine oldukları yerde buldum. Kararmış kılıçla bana bir an olsun annemi hatırlatmış olan eski moda saç maşası yine bekleşiyorlarda. Bir dükkân sahibi, borulu bir eski zaman gramofonunu, belki de havanın açmış olmasına sevinerek kurmuş, eski plaklardaki şarkıları keyifle çalıyordu.

Beride, pazara yeni düşmüş bir yazı masası etrafına birkaç kişi toplanmıştı. Ben de yaklaştım. Üstündeki çentiklerden, mürekkep lekelerinden, üzerinde senelerce ders çalışıldığı, göz nuru döküldüğü anlaşılıyor, otura otura budak deliklerine varıncaya kadar ezberlediğimiz mektep sıralarına benziyordu. Masanın, içerileri dolu iki çekmesi de çekilmişti. Dükkâncı her elini atışta buradan bir ders kitabı, bir lûgat,

bir cetvel veya bir defter çekiyor, defterlerin hemen oracıkta yazılı sayfalarını ayırıveriyor, alıcılar böyle bir bir meydana çıkan eşyayı ellerinde evirip çevirerek, sayfalarına bakarak muayene ediyorlardı. Bazen, erimiş bir kar damlası açık bir sayfanın üzerine damlıyor, kâğıdı ıslatıp kabartarak akıyordu. Artık, sıra, zarfları içinde saklanmış mektuplara, kitapların arasından arasıra düşüveren kartpostallara, geçmiş günlerin birinde heyecanla seyredilmiş maçlar vesilesiyle alındıkları belli spor mecmualarına, sinema mecmualarından kesilmiş resimlere gelmişti. Masanın, sahipsiz kaldıktan sonra, olduğu gibi satılıvermiş olduğu anlaşılıyordu. Bizim yine iyi kötü, gündüzleri işde, geceleri bir sıcak odada, yine Allah'a şükrederek geçirdiğimiz bu bir hafta içinde haberimiz olmadan, dullar arasına yeni dullar, yoksullar arasına yeni yoksullar katılmış, belki yangınlar olmuş, hânümanlar sönmüş, doğanlar yanında ölenler, ölenler içinde genç yaşında, daha mektep çağında gidenler de olmuştu.

Ölümünden sonra tanıştığımız, yüzünü hiçbir zaman göremeyeceğim garip arkadaşımın ders kitapları üzerinden öğrendiğim okul numarasıyla ismini aklımda tutmaya çalışarak ilerliyordum. Eski elbisecinin o kadar mültefit komisyoncusu yine oralarda dolaşıyordu. Benim onu tanıdığım gibi, bilmem o da beni tanıdı mı? Fakat bu sefer herhalde kolumda paket olmadığı için alâkasını çekmeden geçebildim. Kaplan-adam yüksekçe, küçük bir sahneye benzer dükkânında yine elbiseler arasında etrafı kolluyordu. Bir an babamın elbisesinin de o elbiseler arasında olabileceğini düşündüm. Dükkâna doğru daha ağır yürümeye başladım. Elbiseyi hem tekrar görmek, hem görmemek istiyordum. Kat kat elbiseler arasında ilk önce bir şey fark edemedim. Beyhude ne arıyordum! Babamın elbisesi bu bir hafta içinde satılmış olabilirdi. Fakat hayır, işte orada, -birden babamla karşılaşmış gibi irkildim- babamın elbisesi orada, türlü türlü elbiseler, paltolar, muşambalar, külot pantolonlar, kalın köylü elbiseleri, meşin ceketler arasında, onların arasına sıkışmış, yeni ütülü, artık eski ruhunu kaybetmiş, artık "babamın elbisesi" olmaktan çıkmış, kim bilir, kim olmak üzere, orada bir askıda sallanıyordu.

1945

BIRAKTIĞIM İSTANBUL

İstanbul'a son defa Beyazıt'taki Marmara Gazinosu'nun taraçasından veda edecek, İstanbul'u son defa oradan gözlerimle kucaklayabilecekmişim! Güzel bir sonbahar akşamı, işten beraber çıktığımız bir arkadaşla Beyazıt'a kadar uzanmıştık; o gazinoda hiç oturmamıştım, arkadaşım, hava alırız, demişti, o taraçaya çıkmıştık.

Ertesi gün ölüvereceğinden habersiz bir insanın, ailesiyle beraber son defa sofraya oturması, son görüşü olduğunu bilmeden, sevdiklerini, son defa görmesi, onlara son defa "Allah rahatlık versin" demesi, fakat bütün bu her zamanki hareketleri yine her zamanki gibi, aynı alışkanlıkla yaparken de bilinmez nasıl bir önsezi ile bu gecenin, bütün gecelerden farksız geçmekte olmasına rağmen, pekâlâ son gece de olabileceğini düşünmesi gibi, ben de başka bir şehre tayin emrimin çıkmış olduğundan habersiz, fakat böyle bir şeyin de elbette mümkün olabileceğini, İstanbul'u ölümden başka bir sebeple de görebilemeyeceğimi o akşam nedense aklıma getirmiş, o akşam İstanbul'u, İstanbul'dan ayrılmak korkusu içime düşmüş olarak seyretmiştim.

Taraçadan bütün Marmara göz alabildiğine uzanıyor; sağ tarafta Çekmece düzlükleri, batan günün sisleri arasında nihayet fark edilemez oluyor, solda Adalar, Kınalı'nın burnu, durgun lodos akşamlarının gözlere oynadığı o oyunla sanki biraz daha kalkmış gibi duruyor, berisinde Fenerbahçe denizin üstüne bir balkon gibi çıkıyordu. Daha yakınlarımızda, dörtbir tarafımızda ise asıl şehir, çeşit çeşit yapılar, damlarla şekil alıyor, kubbe kubbe kabarıyor, minarelerle fışkırıyordu. Bütün manzarayı hareketsizleştiren o hiç rüzgârsız, çok durgun, ılık akşamlardan biriydi. Bakırköy üzerlerinde birkaç bulut, etekleri bir yangınla yandıktan sonra söndürülmüş ağır perde parçaları gibi ufka asılakalmıştı. Zeytinburnu'ndaki fabrikaların bacalarından çıkmış dumanlar saatlerdir rüzgârsızlıktan dağılamamış, sadece göğün derinliğine yükselebildikleri kadar yükselerek garip bir sorguca benzemişlerdi. Önümüz-

de hiç kırışıksız serili denizde bir vapur, bacasına takılmış sürüyegeldiği dumana rağmen, sanki hiç yürümüyor, bir şeyi bozmamak, gurubu seyretmek için mi nedir, öylece durup duruyordu.

Bir yandan akşam gittikçe kıvamını buluyordu. Her şeydeki bu uyuşukluğa, etraftaki bütün bu kıpırdamazlığa rağmen yine bir şeyler oluyor, bir şey değişiyor, bir şey geçiyordu.

Seyrettiğimiz sahici değil, yağlıboya bir tablo; olan ise akşam değil de bu tablonun sanki arkasından vuran bir sıcaklıkla boyalarının yavaş yavaş erimesi, renklerin birbirine karışmasıydı. Akşamın durgunluğu gazinodakilere de sinmişti. İskemlesinde kıpırdayan, konuşan, hatta konuşmak isteyen bile yoktu. Eller, vücuda bağlı değilmiş gibi, kimisi bir masa kenarına, kimisi bir iskemle koluna bırakılıp kalmıştı. Yalnız, karşımızdaki apartmanların sokağa bakan, bu esrarlı gurubu görmeyen balkonlarına çıkıp girebilenler, asılı bir çamaşırı içeri alabilenler, taraçalarında oynamak isteyen çocuklar oluyordu. Yanımıza düşen eski ahşap bir eve ikide bir dalıyor, o evin en üst kat odasında bütün bir ömür yaşamak ne güzel olabilir, diye düşünüyordum. Sonra aşağı katlara doğru kayan gözlerim açık bir pencereye takılıyor, bir adamın eğilip kalkar gibi hareketler yapmakta olduğunu görüyordum. "Namaz mı kılıyor?" diyordum, "evet, namaz kılıyor" diyordum. Bayazıt Meydanı'nda hayatın kaynaşmakta olduğunu bir uğultu, kavsi dönen her tramvay arabasının çıkardığı o İstanbul caddesine has gıcırtı, arşların tellerde çaktığı o mavi kıvılcımlar haber veriyordu. Birden bir tren düdüğü işitiliyor ve banliyö treni önümüzden, hattın iki ev arasında kalmış boşluktan görünen kısmından geçiyordu. Solumda Fenerbahçe hep uzanıyordu ve ben başka başka birer insan olarak, sene sene, gün gün, kâh Fenerbahçe'de birisiyle dolaşıyor, kâh, herhalde yine şu andaki gibi buradan düdük öttürerek geçmiş olan şu trenin yine belki önümden geçmekte olan bir vagonunda bir pencere yanına oturmuş, o, Fenerbahçe'de dolaşandan başka ve yine şimdi burada oturandan da başka bir insan olarak, bir yere gidiyordum.

İstanbul'a son defa o gazinonun taraçasından veda edecekmişim... Doğup büyüdüğüm şehirden ayrılmak emrini aldıktan sonra, o kâh ümitli, kâh ümitsiz, sonunda hüsranla biten uğraşmalarım arasında orada bir akşam, belki de o akşamki kadar güzel bir akşamı o taraçanın etrafında bırakarak, her şeyimi, toprağında ölülerimi, henüz yeryüzündeki bütün sevdiklerimi, evimi, mahallemi, sokağımı, her akşam ekmeği-

mi uzatan, köşe başındaki ekmekçiyi, öbür köşeye sepetini yerleştirip "Salata, turup!" diye bağıran, onun için bir müşteriden fazla bir şey, kendisine yaklaşmam, elimi paran çantama götürmemle, bir ümit olduğum yaşlı salatacıyı, her şeyi, herkesi bırakarak ayrıldım. Her akşam, akşamı mahalleme getiren türlü türlü yoğurtçu sesleri, saatler ilerledikçe bozacı sesleri, bekçi düdükleri, tren tekerleklerinin değişmez, şaşmaz gürültülerine karışa karışa, uzaklaşa uzaklaşa kayboldular. Sabah olurken sütçünün orada geçişinden haberim oldu, zerzevatçı. "İri lahana, beyaz karnabahar!" diye bağırıyordu, bir kadın sesiyle sustu; bir kapı aralığından beyaz bir kol uzandı, küfeden bir beyaz karnabahar seçti.

Orada her sabah gazetemi uzatan gazeteci, o sabah kendisinden gazete almadığımı anlayarak beni nankörlükle itham etti mi? O sabah binemediğim her sabahki vapurumda biletimi zımbalayan memur, yokluğumun farkında oldu mu? Bilmem, fakat ben onları düşündüm, onları andım. Yeni vardığım şehrin ayaklarıma bile yabancı gelen istasyon caddesinde yürürken ben yine, artık o kadar uzaklardaki o vazgeçemediğim sabahımı yaşamakta devam ettim. Şimdi orada olsaydım bu saatte Köprü'ye çıkmış bulunurdum. O, sabah sabah, yeni tıraş olmuş, çayımı yeni içmiş, henüz hiçbir acı söz işitmemiş, kem bir yüz görmemiş, bütün ümitlerim taze, bir kelime ile sevinç içinde Köprü'den geçişim yirmi dört saatimin en güzel dakikalarındandı. Kâğıthane taraflarından gelen sislerden henüz tamamiyle kurtulamamış Fatih Camiini, bütün büyüklüğünü çoktan bulmuş Süleymaniye'yi, ta karşımdaki sevgili Yenicami'yi, İstanbul'u her sabah Köprü üstünden selamlardım. Her şeyini yerli yerinde bulduğum büyük şehrimde benim de küçük ömrümün bir gecelik bir aradan sonra yeniden başlamak üzere olduğunu her sabah Köprü'den geçişimde duyar, küçük emellerimi, bitirmek istediğim şiirimi, sevgilimi düşünür, o dakikalarda bana, bütün hulyalarım hakikat olacak, bütün ümitlerim gerçekleşecek gibi gelir, her sabah gün ışıkları içinde altındanmış gibi uzanan Köprü'den uçarcasına geçerdim. O saatte Köprü'yü bütün benim gibiler, benim gibi memurlar, iş güç sahipleri doldururdu. İstanbulluları da her sabah oradan selamlardım. Ne çok göz âşinalarım vardı! İhtimal onlar da beni şahsen tanırlardı. Onların yaşlarının artmasını, şişmanlamalarını, zayıflamalarını takip ettiğim gibi, ihtimal onlar da bendeki değişiklikleri fark ederlerdi. Sevişenlerin evlenmiş olduklarını artık her sabah Köprü üstünde yan yana yürümele-

rinden anlardım. İçlerinden birisini bir yeni elbise yaptırmış görsem memnun olurdum. Her günün bu saatinde biz aynı sınıftan insanlar bu koridor üzerinde bir an karşılaşıp birbirimize içimizden iyi günler diledikten sonra, memnun, işlerimize dağılırdık.

Erken bir işim olup Köprü'den biraz daha erken geçecek olsam, o zaman bambaşka yolcularla karşılaşırdım. O saatte Köprü'den, İstanbul tarafındaki küçük fabrikalarda, ticarethanelerde, mağazalarda çalışan Yahudi, Ermeni, Rum, yalnız İstanbul'un olan Rum kızları geçerdi. Hiçbirinin ismini, nerede oturduklarını, kimin nesi olduklarını bilmediğim o kızlardan çoğu benim plaj arkadaşlarımdı. Yazın, cumartesi öğleden sonraları, ben işimden, onlar işlerinden kurtulur kurtulmaz Florya'ya dökülürdük, hep beraber denize girerdik. İsimlerini bilmediğim halde vücutlarının hususiyetlerini, mesela birinin göğsünde bir ben bulunduğunu; öbürünün, başına topladığı ıslak saçlar, mayosundan sızan sularla denizden çıkışını bilirdim. Kışın onları mantolu, sıkı sıkı kapanmış gördükçe, kendi kendime gülümser, içimden, "inşallah yine yaz gelecek, yine soyunacaksınız, yine beraber plajlarda denize gireceğiz" derdim. O Köprü ne kadar İstanbuldur! O Köprü'yü ne kadar severdim! Çalıştığım müessesenin üst kat odalarından Köprü tabak gibi gözükürdü. O odalara bir iş bahane ederek sık sık çıkardım, oradaki arkadaşlar getirdiğim evrakı inceleyedursunlar, ben pencereden Köprü'ye dalardım: Kara Haliç vapurları Köprü'nün bir kenarına kadar gelir, oraya yanaşıp kalırlardı. Onlara nispet, beyaz Boğaz vapurları Köprü'nün öbür yamacından sık sık, acele acele ayrılı ayrılıverirlerdi. Haliç vapurları Köprü'nün öbür tarafının hasretiyle yanar, o kendilerine yasak bölgeye geçemezlerdi. Fakat kırk yılda bir, çok nadir çıkan bir fırsatla bir kere de geçtiler mi!.. Boğaziçi'nde bir Haliç vapuru!.. Boğaz'ın iki kıyısındakiler için bu en şaşılacak bir seyir olurdu. Pek az İstanbullu, Boğaziçi'nde bir Haliç vapuru gördüğünü iddia edebilir. Böyle bir hadiseye şahit olmuş bulunmakla şimdi bilmem neden âdeta iftihar etmek istiyorum.

Öğleleri karnımı doyurmak için hemencecik orada, Köprübaşında, Balıkpazarı'nın lokantamsı meyhanelerine giderdim. Dükkân sahibi, güler yüzlü, tatlı dilli şişman Rum, her öğle vakti gelip içki içmeden yalnız balık ve hem de ucuz cinsinden balıklardan yiyen müşterisini sevmişti gibi geliyor bana... Ben de onu severdim. Kafasını balık kızarttığı yerin deliğinden çıkarıp ısmarlayacağım balığa göre patronunun değişe-

cek emrini beklerken bir yandan da dost gözlerle bana bakmayı ihmal etmeyen ihtiyar Rumu da severdim. Öğle vakitleri ekseriya tenha olan loş meyhanenin muşamba peykesine davranır, uskumrularım kızarıncaya kadar, karşıki balıkçıların tablalarındaki balıklara dalar, balıkçıların, limoncuların bağrışmalarını dinlerdim... Güler yüzlü şişman patron! Balık kızartan ihtiyar Rum! Onlar da beni anıyorlar mı acaba? Yoksa beni vefasızlıkla mı itham ediyorlar! Bilseler ki bu saatte İstanbul'da olabilseydim, yine onların dükkânında, muşamba peykeye yaslanmış olacaktım.

Öğleleri bazen de yine Köprü'nün altında, Boğaziçi iskelesi tarafındaki piyazcıya giderdim. Dükkânın biricik penceresi her an hareket te, bir Haliç manzarasını çerçevelerdi. O pencere önüne otururdum. Karnımı doyururken kâh Haliç'e, kâh Köprü altının o yosun yeşili, o bambaşka sularına dalardım. Oradan çıktıktan sonra, Boğaz vapurlarını bekleyecekler için konulmuş sıralardan birine otururdum. Ellerinde kutular, karamela satan birkaç küçük çocuk, çok kere etrafımı sarar, bana "abey" derlerdi. Onlardan "Yeni Hayat", "Tombul Teyze" alırdım. Bana "ağabey" diyen küçük kardeşlerim, ne kadar uzakta kaldınız! Müşteriniz bol olsun! Sonra bir cigara yaktığım olurdu. Vapur bekleyen erlerden biri, cigaramdan cigarasını yakardı. Bu haller, bu küçük işler gönlümü huzurla doldurmaya yeterdi.

Akşam üstleri işimden çıkınca da ekseriya Köprü'nün altından geçerdim. Boğaz'dan gelen rüzgâr, hele yaz akşamları, beni yine yolumdan alıkordu, kendimi yine o sıralardan birine oturmuş bulurdum. Akşam, faaliyet, gidiş geliş daha fazla olur, ziller, vapur düdükleri daha sık çalar, vapurun biri gelip biri gider, birisi yolcusunu boşaltır boşaltmaz, daha bir nefes bile almadan, orada birikmiş bekleyenleri çarçabuk toplar, tekrar telaşlı telaşlı kalkar, Boğaz'a açılırdı. O vapurlar hep böyle bütün gün, çocukların o mayna dedikleri oyunu oynuyorlarmış gibi Köprü'ye bir değdikten sonra bir düdük sesiyle tekrar Boğaz'a açılıverirler; derken Boğaz iskelelerinin birinde akıllarına birdenbire Köprü gelmiş; Köprü'de bir şey unutmuşlar da, onu almak içinmiş gibi, yine dönerler, bu sefer de Boğaz'ın hasretine dayanamazlar mı nedir, yine kalkarlar, bu iki, ikisinden de vazgeçilmez sevgili arasında şaşkına dönmüş, ta gece oluncaya, Köprü'ye yan yana yanaşıp ayışığı altında bir ninni ile uyur, bir beşikte sallanır gibi, Köprü'ye bağlanıp yatıncaya kadar gidip gelirlerdi.

Bazen Köprü'yü tamamen geçip Ziraat Bankası'nın önüne geldikten sonra da, Köprü'nün hayatından, canlılığından vazgeçemeyerek hemen hemen gayri ihtiyari geri döndüğüm olurdu. Orada Kadıköy yolcularının geçtikleri kısmın köşesinde, bir kenarda durur, seyrederdim. Ev bark sahipleri, sandalcıların olta ile tutup oracıkta eski bir leğen içinde canlı canlı sattıkları balıklara bakmadan geçemezler, pazarlığa girişirlerdi. Onları, çırpıntılı denizde mütemadiyen sallanan kayıklardaki kayıkçıları, üzerinde durmakta olduğum rıhtım kısmına birden geliverip yanaşan beyaz motoru, motoru yanaştıran yalınayak tayfaları, biraz daha ileride rıhtım boyunca arka arkaya yanaşmış büyük yolcu vapurlarını, kim bilir kaçıncı Karadeniz seferinden dönmüş, yorgun fakat yeni çıkacakları sefer için şimdiden hazırlıklı itaatli bir fil, sanki beyni çıkarılmış bir büyük hayvan gibi duran, istikbale gelenlerin kavuşmalarını yeni seyretmiş, yarın yine altındaki şu rıhtıma bu sefer de teşyicilerin birikmesini bekleyen, her defasında değişmelerine rağmen bu hep aynı hareketleri tekrarlayan insanları seyretmekten bıkmış ve böyle kaç bin kere insanlar kavuştura kavuştura, insanlar ayıra ayıra artık kalpleri katılaşmış, beyinsiz oldukları kadar da artık kalpsizleşmiş, ihtiyar, gün görmüş vapurları seyrederdim.

Güneş, Fatih sırtlarının arkasından doğru batardı. Etrafa serin bir loşluk iner, faaliyet azalır, rıhtım caddesinde bir kırlangıç, ince kesik sesler çıkararak gidip gelmeye başlar, yosun kokusuyla karışık bir rutubet etrafa yayılırdı. Bu İstanbul akşamının da tadını tamamıyla çıkarıp evimin yolunu tutmadan evvel, biraz da büyük vapur acentelerinin camekânları önünde oyalandığım, seyahat reklamlarına, başka diyarların güzelliklerini belirterek oralarda zevk etmeye davet eden afişlere, ön plandaki harikulade güzel vücutlu bir kızın arkasında uzanan renkli bir plaj resmine, Rio de Janeiro'lara varıncaya kadar, mahzun Venedik'i, neşeli Nis'i, belki ömrümde göremeyeceğim o yerleri, tadamayacağım zevkleri bana hatırlatan ilanlara, fakir odama dönmeden, bir an daldığım olurdu. Fakat başımı biraz çevirince, Köprü'yü daha tenhalaşmış, elektrikleri yanmış görür, yavaş yavaş geçen tramvayların çıkardığı sesi dinler, deniz kokusunu ciğerlerime çeker, daha demin beni kandırmak isteyen o ilanları, o ilanların övdükleri memleketleri unutur, hemen ertesi sabah yine çayımı içmiş, yüzümü yeni yıkamış, o Köprü'den geçebileceğimi, akşam yine Köprü'de oyalana oyalana evime dönebileceğimi düşünür, böylece bütün ömür her gün o Köprü'yü görebileceğim dü-

şüncesiyle sevinir, bu kadarcık şeyden mesut olduğumu kimseye söylememek ister, söylersem beni ondan, mahsus, inat olsun diye ayıracaklarını sanarak onu bir sır gibi içimde saklamak ister, şimdi alacakaranlıkta, hep çalkantılı suyun her alçalışında meydana çıkan yosunlar arasında Köprü'ye sıkı sıkı yapışmış, kendilerini Köprü'den söküp koparmak isteyeceklerin parmaklarını kanatacak; tırnaklarını kıracak gibi duran midyelere dalar, ben de o midyelerden biri gibi olmak isterdim.

Her şeye rağmen, İstanbul'dan ayrılarak geldiğim bu şehirde ilk günlerimi, âdetlerimiz değişirken düştüğümüz o şaşkınlık içinde, böyle saat saat İstanbul'da olsaydım, yapacaklarımı düşünerek, böylelikle yine İstanbul'da yaşayarak; kâh bir akşamüstü Cihangir taraflarındaki o küçük gazinoların birinden limanı, Kızkulesi'ni, Salacak'a, Kadıköy'e ayrılan, Adalar'a açılan vapurları seyrederek; kâh burada raslamam imkânı olmayan bir arkadaşın, Beyoğlu meyhanelerinin birinin önünden geçerken beni camdan görüp çağıran Sait Faik'in, elime daima büyük gelen, fazla kürek çekmekten mi nedir, avuçları şiş ve çoğu zaman sıcak elini sıkarak; kâh bir cumartesi öğleden sonra Bebek'e işleyen o küçük vapurlardan birine binip tek uskurunun sularda çıkardığı sese kendimi bırakarak ve her akşam, orada, fakir mahallesinde, bakımsız sokağında, yoğurtçu sesleri içinde kalan evime dönme saatlerimde içim sızlayarak geçirdim.

İlk günler böyle geçtikten sonra, ilerleyen zamanla, İstanbul'un belki de yerinde olmadığı, ben içinde bulunmadığıma, onu beş hissimle idrak edemediğime göre, onun da mevcut olmamasının mümkün olabileceği sık sık aklıma gelmeye başladı. Fakat ya bu trenler!.. Her akşam böyle dolu vagonlarının pencerelerinde sevinçli yolcularla her akşam aynı dakikada kalkan bu trenler nereye gidiyorlar?.. Sonra, İstanbul'dan gelen yolcular; üzerlerindeki palto veya pardösüden, elbiselerinden, İstanbul'dan ayrıldıkları günün havasını sezdiğim yolcular... İstanbul yerli yerinde, bildiğim, duyduğum gibi yaşıyor.

Fakat İstanbul'un hep var olduğuna beni en ziyade İstanbul gazeteleri inandırıyor. Onlar buraya, çıktıklarından bir gün sonra geliyor. Bu İstanbul bitkileri tütüncü dükkânlarında, topraklarından sökülmüş, dallarından koparılmış, vazolarda solan demetler gibi duruyor. Onlardan satın alıyorum. Nerede taze mürekkep kokuları! Bağlı durmaktan buruşmuşlar, ne de çabuk sararmışlar! İade gazetelere benziyorlar. Fakat onları seviyorum. Onlardaki çalgılı bahçe ilanlarından, İstanbul'da

yazın başlamak üzere olduğunu anlıyorum. Pendik vapurunun Bebek önlerinde bir kaza geçirdiğini onlar yazıyorlar, onlardan anlıyorum ki, Denizyolları vapurları Boğaz'a da işlemeye başlamışlar. Göremediğimi görür gibi oluyorum. Zaten, yurdun her tarafına bol bol yayılan İstanbul gazeteleri, İstanbul'un gurbetteki İstanbullulara yolladığı birer mektup değil midir? Kenarları yapışık Cumhuriyet'i, bir mektup açmaktaki o zevki duyarak, tırtıllarını yırtıp açmıyor muyuz? Akşam, beni dostum Şevket Rado'nun neler düşünmekte olduğundan haberder etmiyor mu? Bu gazetelerin sinema ilanlarını okumak, Beyoğlu caddesinde bir dolaşma, bir gün evvelinin İstanbul akşamı değil midir? Onların bir İstanbul sabahı içinde, Kadıköy iskelesinde başka, Köprübaşında başka seslerle satılmalarına kulak veriyorum. Akşam gazetelerini, Son Dakika'ları koltuklarının altlarına sıkıştırmış çocukların Babıâli'den aşağıya doğru, çığrışarak, bir okul paydosunda gibi, dağıldıklarını görüyorum. Her gece yatağımda onları okuyarak uyuduğumdan mı, nedir, İstanbul sık sık, semt semt rüyama giriyor.

İstanbul!.. İstanbul'u havası, suyu eğlencesi için mi istiyor, bunlar için mi seviyorum! İstanbul eğlenceli de, şimdi bulunduğum şehir sıkıntılı mı, İstanbul güzel de bulunduğum şehir çirkin mi? Hayır, burası da güzel. Tertemiz asfaltta yürümek zevkini tadarken, bazen o kadar özenilmiş bir bahçe ortasındaki öyle güzel bir evin önünde duruyorum ki; içimden, şöyle bir ev sahibi olsam değil, sadece, şöyle bir evde birkaç ay oturabilsem, diyorum. Karım, şu çamın gölgesinde dikişini dikerken, çocuğum şu betonlanmış bahçe yolunda üç tekerlekli bisikletiyle ne güzel dolaşırdı! Fakat birden aklıma bu evin ne kadar emek mahsülü olduğu geliyor. Böyle bir ev sahibi olabilmek için ne kadar akıllı yaratılmış, ne kadar çalışmış olmak icap eder. Zilini bile çalmak hakkım olmayan bu yabancı ev gibi, benim için neler hazırlamakta olduğunu bilmediğim istikbali de karşımda açamadığım kapısıyla yükselmiş buluyorum. Halbuki İstanbul'da, doğup büyüdüğüm İstanbul'da böyle miydi? Orada her şey mazi, benim de iyi kötü yaşayabildiğim hayatım, benim ömrüm, ömrüme karışmış insanların hayatıydı. Biraz hüzünle karışık bile olsa, orada rahat rahat hatırlayabiliyor; evet, yaşadım diyebiliyordum. Orada, okuduğum mektep, askerliğimi yaptığım kışla, nikâhımın kıyıldığı belediye dairesi vardı. Orada daha öyle aşina binalar, öyle sokaklar vardı ki, oralardan geçerken, ne kadar canım sıkılmış olsa, kendi kendime gülümser, ne kadar yaşlı olsam çocuklaşır, orada geç-

miş, sonra unutulmuş bir küçük hatırayı birden hatırlayıvermenin sevinci içinde, göz pınarlarımın yaşardığını duyar, içimden, "evet, evet!" dediğim olurdu. Orada en tenha yerler bile hakikatte tenha değildi. Çamlıca'da dolaşırken; bir bahçe kapısının önünde durmam, Çamlıca'daki Eniştemiz'den bir parçayı hatırladığım içindi. Çamlıca parkının daha doğrusu ilk ismiyle Çamlıca Belediye Bahçesi'nin önünde, Araba Sevdası'nın Bihruz Bey'ini, Musavver Serveti Fünun'daki resminde olduğu gibi, yine bastonuna dayanmış durur bulurdum. Orada her yere böyle her türlüsünden kat kat hatıralar birikmişti. Oralarda şöyle bir dolaşmak, tekrar hayata dönmek isteyen onların hemencecik belirmeleri, dile gelmeleri, eskisi gibi ağlamaları gülmeleri için kâfiydi. Oranın hiçbir sahili yoktu ki, sularında eskiden atılmış çocuk kahkahalarıma yine kendim kulak vermeden denize gireyim; oranın hiçbir kırı yoktu ki, gezmeye yapayalnız çıkmış bile olsam bir sevgili vücudu yanıbaşımda duymayayım!..

Babam, Yenimahalle iskelesine çıkıp, Fırıldak bahçesinin –o bahçenin isminin Fırıldak bahçesi olduğunu ilk önce bana babam söylemişti– önünden geçen yoldan Rumeli Kavağı'na doğru yürümeyi çok severdi. Ben de büyüdükten sonra orasını sever olmuştum. Oraya sık sık giderdim. Her seferinde de babam beni yalnız bırakmak istemezdi. Boyum, yine onun beline kadar gelir, çizgili pantolonu içindeki bacaklarının hareketlerini takip eder, küçücük elimle, elini tutamayacağım için olacak, bana uzattığı iki parmağından sıkı sıkı tutar, yine eskisi gibi yürürdüm. Babam o yolda keyiflenir, içinden alaturka şarkılar mırıldanırdı. O şarkıları bile duyardım, yahut gayriihtiyari o şarkıları ben de içimden mırıldandığım için bana duyuyorum gibi gelirdi. Orada, yolumuzun üstündeki tahlisiyenin ne olduğunu merak edip babama sorduğumu, babamın verdiği cevabı hatırlardım. Orada içimi öyle hatırlamanın, hatırlayabilmenin tesellisiyle dolduran ne çok yerler vardı!

Cerrahpaşa hastanesine çıkan o iki kenarı ağaçlı yolda yürümeyi, o yolda yürüyüp giderken uzaktan bir tablo gibi beliren bir sokağa dalıvermeyi, o sokakta da yürümeyi severdim. O yollarda hiçbir hatıram yoktu. O tarafları belki bir Pierre Loti merakıyla dolaşırdım, fakat o gezintiler beni ne kadar iyi ederdi! Ne kadar değişik ruh hallerinin birinden öbürüne beni götürürdü! O yollarda yürürken bazen bir küçük caminin küçük mezarlığındaki öyle güzel bir çitlembiğin, çitlembiğin altında o kadar âsude bir mezarın karşısında kalırdım ki, hemen ölüp

oracığa gömülüvermek isterdim.

Bazen, yolumun üzerindeki sıra sıra ahşap evlerden birinin kapısı aralanır, aralıktan, yeni yıkanmış, malta döşeli taşlık görünür, çıplak ayaklarında takunyalar, esmer bir kız, elindeki ıslak süpürge ile eşiğin tahtalarını da çabucak temizledikten sonra kapıyı örtüverirdi. Hemen arkasından kapıyı çalmak, o kızın çok iyi kalpli olduğundan emin olduğum annesinin elini, "Benim de annem olur musunuz?" diye öpmek, o kızla evlenmek, o evde mesut olup yaşamak, yaşamak isterdim. İstanbul sokaklarında böyle kâh hatırlayarak, kâh hüzünlenerek, kâh ümitlenerek dolaşmak ne güzeldi! Allahım, bahtsızlar için mesut olmak İstanbul'da ne kolaydı!..

Şimdi bulunduğum şehrin öyle sokakları, çeşmeleri, İstanbuldakilere benzer camileri, daha hiçbir mezarlığını görmediğim halde -burada ölüler şehrin dışında yatıyor olacak- tahmin ediyorum ki, öyle mezarlıkları da yok. Ondan, İstanbullu bir şeyi burada da bulunca sevindim: Her sene Galatasaray'da açılan Güzel Sanatlar Birliği resim sergisi burada da açılmıştı. Herhalde mektebimde açıldığından olacak, hemen hemen ilkinden beri muntazaman ziyaret ettiğim bir sergiyi bu suretle, İstanbul'da bulunmamama rağmen bu sene de kaçırmamış olacaktım.

Tablolar, asri bir sergievinin tepeden ışık alan herhalde çok mükemmel salonunda teşhir ediliyordu. Fakat onları birden yadırgadım. Bunlar mektebimin, benim için o kadar aşina resim dersanesini ve yanındaki iki sınıfı işgal eden o tablolar mıydı? Burada yüksek, bembeyaz badanalı duvar üstünde, tepeden inen ışık hücumu altında ne kadar başka duruyorlardı! Hani ayaklarımın altında resim sınıfımızın gıcırdayan tahtaları?.. O zaman duydum ki, orada, karşımdaki duvarda, geçen sene ölen Şevket Dağ'ın (onu tanırdım, ne iyi adamdı o!), Sami Yetik'in tablolarının altındaki isimlerinin siyah ile yazılmasının anlattığı cinsten, bu bembeyaz duvarlar üzerindeki, bu sene resim sınıfımızın duvarları üzerinde seyredemediğim bu tabloların da söylemek istedikleri bir şey, bir yerden, bir sevgiliden ayrılmanın da ölüm nev'inden, ölüm kadar mukadder olduğunu anlatmak isteyen bir şey var. O sergiyi dolanıp çıktıktan sonra anladım ki, bir an'aneye uyarcasına, mektepte iken her yaz ve mezun olduktan sonra da yine her yaz gezdiğim bu sergide tablo seyretmekten fazla bir şey, mektebimi gizlice ziyaret etmek ihtiyacı, o resim sergisine varmak için, kızgın temmuz güneşinin

altında yürüdükten sonra çok loş gelen daima serin medhale girmek, yemekhanelere sinmiş yemek kokusunu duymak, yemekhaneleri geçtikten sonra iki yanda uzanan bomboş koridorlarda yine mübassır seslerinin – kimbilir kaçı çoktan toprak olmuş – mektep numaramı çağırdığını işitmek, kaç kere inilmiş çıkılmış merdivenlerden, mermer basamakları benimseyerek, bütün o binayı benimseyerek, oradan mezun olmaktan âdeta gurur duyarak çıkmak, sınıflara şöyle bir göz atmak, sıralarının biraz daha eskidiğini, yer yer oyulmuş döşeme tahtalarında mor mürekkep lekelerinin arttığını fark etmek varmış.

Arkadaşım Ferruhzat, mezun olduktan sonra yine mektebine öğretmen olmuş, üstelik bir de idari vazife almıştı. Onun için mektebimi bu ziyaretimde onu sık sık mektepte bulurdum. Beni bırakmazdı; orada ön bahçede havuzun başındaki sıralardan birine oturur, konuşurduk. Saçlarıma bakar: "Ziya, saçların ne çok ağarmış!" derdi, sonra ilave ederdi: "Ama, senin saçlarının böyle erken ağaracağı daha çocukluğundan belliydi, daha çocukken senin ensende beyaz saçlar vardı." derdi. Bu, aynada göremediğim için bilmediğim hususiyeti onun bilebilmesi, beni âdeta sarsardı. Elbette onu böyle eski, böyle bir çocukluk arkadaşım bilebilecekti; onu, mektebe başladığımız gün sadakor elbiseleri içindeki halini görür gibi olduğum 552 Ferruhzat hatırlayacaktı.

– Ferruhzat, sen de sadakor elbiseli bir çocuktun, derdim.

Ve orada öylece, havuzda yıkanan güvercinlere dalmış, kulaklarımda bütün mektep hayatımızca o kadar alıştığımız o Beyoğlu gürültüsü, susardık. Mektepten ayrıldığımdan beri, bu yaşa gelinceye kadar kaç cins insan tanıdıktan, elbiselerinin örttüğü vücutlarını göremediğim gibi, yüzlerinin altında da nasıl bir yüz taşıdıklarını bir türlü bilemediğim insanlarla karşılaştıktan sonra, bir yatakhanede yan yana yattığımız bir arkadaşın bize nasıl yakın olduğunu daha iyi anlar, bir arkadaş yanının, bir ana kucağı kadar emin olduğunu duyardım.

Ne diyeyim, İstanbul; neler yazayım? Şimdi anlıyorum ki, bu yaşıma gelinceye kadar sıla hasreti nedir bilmiyormuşum, onu sen bana öğrettin. Ondan; zaman oluyor ki, orada, Vaniköy'ün o çok defa tenha vapur iskelesinde, bütün Vaniköylülerin ahbabı emektar iskele memurunun müsaadekârlığı ile iskele babalarından birinin üzerine oturmuş, bir ılık öğle güneşiyle gittikçe daha fazla aydınlanmaya, küçük balıkların geçiştiği, bir aynada gibi görülmeye başlayan denize dalmış, Boğazın Anadolu kıyısı iskelerine uğraya uğraya nihayet Kandilli burnunu,

burundaki işaretçinin açıp kapayacağı bayrakla dönüvermesi lazım gelirken; oraya vapur saatinden çok evvel gittiğimden mi, yoksa vapurun herhangi bir sebeple yolda geç kalmasından mı, uzun müddet gelemeyecek vapuru orada saatlerce, öyle beklemek istiyorum.

Onun için; zaman oluyor, radyoda dinlediğim bir şarkı ile kendimi mehtaplı bir yaz gecesinde, Kalamış koyundaki, denize o kadar yakın o salaş gazinolardan birinde sanıyorum. Bütün koy, hayal edilebilecek en güzel bir havuz gibi genişliyor, sahile muvazi bir tek dalga kırışığı mehtap akislerinin kesildiği hizadan başlayıp bir büklüm halinde, düzele düzele nihayet kumlarda bitiyor; kumlar bu dalganın köpüklerini emerken, bir yenisi yine mehtap hizasından ayrılmış, yola çıkmış bulunuyor, bu hep böyle devam ediyor, bütün koy bu kadar içten, böyle hafif hafif çalkanırken, öbür uçtaki gazinoların birinde çalınan gramofonda bir şarkı, kim bilir ne zaman, hangi kadına karşı duyulmuş bir aşkın şarkısı bütün koya yayılıyor. Uzaktan duyulan ses daha tatlı, daha sihirli geliyor, yavaş yavaş o şarkı bizim de aşkımızın şarkısı oluyor. Saatler ilerledikçe, önümüzdeki incecik sandal iskelesine, ağır küreklerle yaklaşıp saatine kiraladıkları sandalları, iskelenin ucundaki feneri yakmış bekleyen sandalcıya iade eden çiftler çoğalıyor. Daha demin bütün koyda, mehtap pırıltıları içinde kıpırdayan birer leke halinde ancak birkaç sandal görebilmek mümkün olduğuna göre, bu kadar sandal, bu kadar çift nerelere dağılmışlardı, diye düşünüyorum. O zaman bana öyle geliyor, yahut öyle düşünmek istiyorum ki, orada, karşımdaki Hayırsız Adalar'ın hemen arkasında, o adaların bir perde gibi gizlediği, başka, küçük, yalnız sevişenlerin çıkabildikleri küçük adacıklardan o sandallar öyle haz içinde, öyle yavaş yavaş dönüyor. Her sandaldan çıkan çift, ince iskeleyi geçtikten sonra, henüz tamamıyla ayılamamış gibi, birbirlerine dayanarak ilerliyor, büyük çınarlar altında karanlık yola sapıyorlar. Saatler ilerledikçe ay yükseliyor, bu, koyun uzaklarına, kuytu köşelerine dağılmış sandalların hepsi geri dönmüş mü oluyor, yoksa fener içindeki mum mu bitiyor, nihayet sandal iskelesinin ışığı sönmüş, öbür uçtaki gazino da son aşk şarkısını çalmış bulunuyor.

Onun için; yolda susayıp henüz dükkânlarını öğrenemediğim sokaklarda bir sucu arayacak olsam, İstanbul'un o anda çıngırağının bile çalışını duyar gibi olduğum eski zamandan kalma bir sucu dükkânında, ıslak kestane yapraklarıyla sarılı mermer haznenin ucu hep beyaz bir tülbentle bağlı musluğundan pırıltılarla süzülerek yeni yıkanmış bir bar-

dağı yavaş yavaş dolduracak suyu, önümde, ağızları birer limonla kapatılmış duran limonata, şıra şişelerine, şıra kabarcıklarının bir noktadan kopuverip şişenin boynuna doğru çıkmalarına, orada birikmelerine dalarak içemeyeceğimi bildiğim için susuzluğum daha artıyor. O zaman İstanbul'un o eğrelti otlarıyla döşeli karpuz sergileri gözümün önüne geliyor; o sergilerin birinde otların üzerine bağdaş kurup oturabilsem, içimden bir şey gidecek, içim rahatlayacak sanıyorum.

Onun için; bir akşam saati oluyor ki, orada, İstanbuldakiler için o kadar basit bir şeyi, eski Tozkoparan, Refiksaydam Caddesi olurken, yol kenarına, Haliç'e karşı konulan sıralardan birine oturmuş, Kasımpaşa evlerinde birer birer ışıklar yandığını seyretmek istiyorum. Onun için yine tramvayların çanını duymak, Tünel'in kapısında durup o katran kokusunu doya doya koklamak istiyorum.

İstanbul! Senin o gazetelerde gece elbisesiyle gidileceği ilan edilen yeni eğlence yerlerini, yeni gazinolarını, lidolarını istediğim yok; ben, orada bir hukuk talebesi iken kitabımı alıp çalışmaya gittiğim Gülhane Parkı'na yine gidip o eski sıraya oturmak istiyorum. Ben, senin Ada vapuruna değil, sevdiklerimin mezarlarını ziyaret etmek üzere o mütevazı Eyüp vapuruna binmek istiyorum. İstediğim, o, kalabalığı ile beraber ruhu da değişmiş Beyoğlu'nda eğlenmek değil, ben ruhuma denk fakir İstanbul'un sokaklarında, serin bir sonbahar gününü bir harmâni gibi sarınarak sadece yürümek istiyorum.

Hangi menfaat, hangi para hırsı beni bu şehirde tutuyor! Orada belki daha fakir yaşardım, belki orada, buradaki gibi asfalt üzerinde yeni kunduralarım gıcırdamaz, fakat eski kunduralarım ayağıma daha hafif, daha rahat gelir, incelmiş tabanlardan İstanbul kaldırımlarını daha iyi hissederdim.

Köprüden sabah akşam yine geçebilirdim. Orada en küçük vazife benim neme yetmezdi! Orada, Köprü'nün altında, Boğaz vapurlarının uğrayacakları iskeleleri haber veren memur olabilirdim. Orada "Üsküdar, Kuzguncuk, Beylerbeyi..." diye bağırır, artık ihtiyarlamış Boğaz hanımlarının yanlış vapura binmelerini önledikten sonra, her vapurun arkasından birden köpüklenen sulara bir an dalardım.

Orada, Köprü'nün üstünde olduktan sonra, bir amele, bir temizlik amelesi olabilirdim. Şehrin kalbi sayılabilecek bu yerde, bu en merkez noktasında, bu iki sahil arasındaki balkondan, mevsim mevsim, saat saat İstanbul'u, minarelerin kâh masmavi bir göğe çıktıklarını, kâh

ağır bulutları delmek ister gibi yükseldiklerini, kâh yağmurla ıslanan kurşun kubbeleri, kâh nereden vurduğu anlaşılamayan bir güneşle parlayıveren bir âlemi seyreder, içim sevinç dolar, oradan Beşiktaş taraflarına her bakışımda çocukluğumu hatırlar, Eyüp sırtlarına bakarak annemi düşünür ve bir yandan vazifemi yapar, Köprü'nün, İstanbul'un bu en işlek caddesinin kaldırımlarını en titiz bir itina ile temizler, o kaldırımları kirletenler, o taşlara tükürenler olursa, yanlarına yavaşça yaklaşır, kendime deli dedirtmeyi bile göze alarak:

– Nerede olduğunuzu unutuyor musunuz, derdim; şu göğe, şu kubbelere baksanıza; İstanbul'dasınız, çoluğunuzun çocuğunuzun yanında, hiç kimseniz bile yoksa, ölmüşlerinizin yakınındasınız. Bu, basabilmek saadetine erdiğiniz kaldırımlara hiç tükürülür mü?

1945

BEBEK

Bebeğin annesi, daha birkaç yıl evveline kadar bir lise öğrencisiydi. Onun, şimdi kundak yapmaya uğraşan ellerine biraz dalacak olsam, sağ orta parmağının tırnak kenarında kalem tutmaktan ileri gelen sertliğin yerini fark eder, o noktada, çoktan kaybolmuş bir mürekkep lekesini bile görür gibi olurum. Daha, mektep göğüslüğü, kim bilir hangi idman bayramında giydiği lastik pabuçlar, lisenin son sınıfında iken tutulmuş süslü hatıra defteri, henüz hiçbiri kaybolmamış, durur. İkide bir karıştırdığı o defterin sayfalarına iliştirilmiş mektep hatırası fotoğraflarda gülümseyen arkadaşlarını bana isimleriyle tanıtıp "işte, en iyi arkadaşım, bir deniz subayı ile evlendi. Bu da sınıfın en güzel kızıydı, bir kaymakamla evlendi, şimdi ..... de olacaklar." diye anlatırken ben, bu, bir sınıfın tavanı altında bir kafeste gibi toplandıktan sonra azat günü gelince yurdun dört bir köşesine dağılarak ev bark sahibi olmuş, birbirlerinden o kadar uzak, türlü ağaç dallarında yuva kurmuş ve yine birbirlerini unutmamış kızlardan, bu gece, şu anda hatıra defterlerini karıştıranlar da olabileceğini ve içlerinden birinin, bir grup fotoğrafına bakarken, bugünkü genç annenin ismini anarak; "..... de bir bebeği olmuş" diye kocasına anlatabileceğini düşünürüm.

Fakat, bu sakin, müsterih geceye ulaşıncaya kadar, şimdi şuracıkta yatan bebek dünyaya gelene değin, ne üzüntülü saatlerle dolu aylar geçirmek icap ediyormuş! Anne, onun doğabileceğini, bir akşam, her akşamki gibi evine dönmüş olan babaya haber verdiği zaman, karı koca yan yana, aktörlerinin kendileri olduğu, ama, aralarına bir de çocuğun karıştığı bir saadet filmi seyrediyorlarmış gibi, gözleri aynı yerde, öylece kalmışlardı. Fakat, bu saadet sadece bir ihtimaldi. Bu, saadet diye beklenen, pekâlâ bir felaket de olabilirdi. Bunun da yine filmlerdeki, romanlardaki, hayattaki misalleri ne kadar çoktu! Annenin, artık, eski, yeni bir gazete eline geçince, ilk baktığı şey doğum haberleri oluyordu. Ah, bu ilanların, teşekkürlerin arasına ne acıklı haberler de ka-

rışabiliyordu. Ne kadar da "genç yaşında", "ilk evladını dünyaya getirirken", "arkasında üç günlük kızını bırakarak" dünyadan ayrılanlar vardı. O zaman baba, hemen, bu işin bir bilançosunu çıkarmak ister gibi, bütün gazeteleri açıyor, "mutlu doğum"ların acı haberlerden daha çok olduğunu ispata çalışıyordu. Buna rağmen o şüphe babaya da sirayet ediyor; hele geceleri, yatakta, karısının karnındaki çocuk düşüncesiyle şimdiden üç can olarak yatarlarken o korku onun da içinde canlanıyor; şimdi yanıbaşında o kadar kolaylıkla, kendiliğinden nefes alan bu kadının, belki birkaç ay sonra o nefesi alamayacağını, şimdi yanıbaşında iken birkaç ay sonra girilmez, bulunmaz yerlerde olabileceğini düşünüyordu. Bebeğin kız veya erkek olacağına göre çoktan konulmuş bile olan ismiyle, Allah onlara bir çocuk vaat etmişti. Ama, o günü görebilecekler miydi?..

Nihayet o, ne olacağı bilinmeyen gün geldi. Doğumevinde anneyi ayrı bir yere aldılar, babaya bir bekleme odasında yer gösterdiler. Şimdiye kadar bildiği bütün beklemeler bu bekleme yanında ne kadar gülünç kalıyordu. Treni kaçırdıktan sonra bir, iki saat sonrakini beklemek de beklemek miydi? İmtihan kapısında beklemek de ne çocukça idi! Kapatıldığını yavaş yavaş anlamaya başladığı bu odadan, artık dayanamayıp kendini dışarı atmak raddesine geldiği bir sırada kapı hızla açıldı; "bir oğlun oldu" dediler. Allah vaadini yerine getirmişti. İnsanlar ona bir haber vermişlerdi; bu haberi verirken de "müjde" diye bir kelime kullanmışlardı. Bu kelimenin mânasını sanki yeni anlıyordu. Artık bu müjdeden sonra, odanın içinden tutun da, pencereden gözüken bahçe, bütün etraf değişmeye, içindeki hislere, başka düşüncelere bırakmaya başladı. Odanın duvarında asılı, deminden beri boş bakışlarla, sanki görmeden seyrettiği fırtınalı deniz tablosundaki yelkenli, hemen orada, çerçevenin kapattığı o yerde en sakin, en mesut bir liman varmış da oraya hemen varmak üzereymiş gibi ilerlemeye; öbür duvarda asılı tablodaki nekahet halinde hasta, bir mart havası içinde tomurcuklanır gibi olmaya başlayan dallara daha ümitle bakmaya başladı. Deminden beri işittiği mutfak tıkırtıları yine aynı sesler değil mi? Ne o! Sokaktan geçen satıcıların da dünyaya yeni bir insan geldiğinden haberleri mi oldu? Sebzeleri, yemişleri ne başka seslerle, sanki, dünya nimetlerini bu yeni doğmuş çocuğa da haber vermek, işittirmek istermiş gibi satıyorlar! Hem bütün bunlar ne kadar birdenbire oluvermişti. Gecenin içinden tedricen çıkılması gibi değil; bu bambaşka sabah, birden-

bire oluvermişti. Sanki senelerdir okuyageldiği bir kitapta -belki de ömrünün kitabı- bir sayfayı çevirince bir faslın birdenbire bittiğini görmüş; yeni bir fasıl başlamıştı. Anasının karnındaki sıcak ve karanlıktan yeni çıkmış, vücuduna sardıkları bezler içinde titreyen, şaşırakaldığı bu dünya aydınlığı içinde gözlerini tamamıyla açmaya cesaret edemeden, kendisinden, herkesten merhamet dilenen çocuğunu ilk gördüğü zaman, içinde, birden buluverdiği, ne garip bir yakınlık duymuştu!.. Onu sanki ilk defa görmüyor, onun yüzünü hiç görmediği halde tanıyor; o, bilinmez bir yerde hep var olagelmiş de birbirlerini görememişler, üzülmüşler, kâh ebediyen birbirlerini göremeyeceklerini sanmışlar, derken bugün kısmet olmuş, birbirlerine kavuşmuşlardı.

Bu küçücük mahluka karşı içinde birdenbire doğan sevgi, bu taptaze duygu; bütün öteki eski sevgilerinden, anaya babaya, hocaya, dosta, dünyada bütün aziz bildiklerine besleyegeldiği sevgilerden ne kadar başka, bambaşka idi. Bu kara, bu maymun yavrusuna benzer vücuda, bu küçük ayaklara, bu titreyen ellere, bu böyle oluvermiş, bu gizliden gizliye hazırlanıp tamamlanmış şeye, kendi yavrusuna bakarken içinden doğru gelen taptaze duygu şimdi ona maziyi, ölümü unutturup istikbali, ebedi hayatı düşündürüyordu. Ey, anlaşılmaz dünyanın ulu Tanrısı, yoksa bu, "gidenler"in, oradan, şu ana vasıtasıyla kendi yerlerine gönderdikleri miydi? Onun, sanki korkunç bir yere gidip geldikten sonra bitkin ve solgun bir yatağa uzatılmış annesinin yanına, işte bütün çektiklerinin mükâfatı, o gittiğin korkunç yerlerden getirdiğin şey, der gibi yatırılıp ilk meme emişini seyrettikten, onun sesini ilk defa duyduktan sonra anladı ki, şu ölümlü dediğimiz dünyada, bütün ölümlere rağmen hayat yine hâkim, yine muzafferdir. O yaşa gelinceye kadar gördüğü ölümler, bütün yakınlarının sıraları gelip birer birer son nefeslerini vermeleri yanında, şimdi bu en yakınının ilk nefes alışı, ilk meme emişi, her karanlığa rağmen bu güneş, her kışa rağmen bu bahar nev'inden şey, bu istikbal, bu ilk çığlık, hayatın ölüme karşı kazandığı, daima kazanacağı zaferler marşının ilk notasıdır.

O günden sonra, şevkini hiç kaybetmeden günlerce süren bir bayram başladı. Bütün o arkadaşlar; bir zamanlar uzun etekli, beyaz yakalı mektep göğüslükleri ile bir ağaç altında, bir havuz başında resim çıkartmış o arkadaşlardan yakında olanlar birer birer gelmeye, uzakta olanlarının tebrik mektuplarını postacı getirmeye başladı. Arkadaşlarının, bir gün doğabilecek çocuğunu düşünerek kim bilir kaç gece otu-

rup kendi elleri ile hırkalar, başlıklar, patikler örmüşlerdi. Meğer hepsi de renk renk hazırmış! Sevgi, vefa, arkadaşlık, sanki hepsinin de örgüsüne karışmış, üzerlerine dökülmüş göz nuru hepsinin üzerinde pırıl pırıl kalmıştı. Akrabaları, bebeğe bir de araba hediye etmişlerdi. O da, yepyeni, bembeyaz boyasıyla bir kenarda duruyordu. Ana baba, arabaya gözleri gittikçe, onun en güzel, baharların baharı bir bahar içinde en hafif bir dokunuşla ilerlediğini görüyor, onun bahar içinde yürüyeceğini düşünüyorlardı. Zaten çoktan her şey bebek için, bebek bakımından düşünülüyor, o zamana kadar kaldırımlarının bozukluğunu fark etmedikleri sokakların arabayı sarsacağından endişeleniliyor, yolda rastladıkları yaş yaş çocuklar bir gün bebeğinin de erişeceği yaşları temsil ediyor, bahar bebek için bekleniliyordu.

Şimdi baba her gece, inik perdeleriyle mahrem ve ılık bir saadet içinde yatak odasında bebeğin acemi soluklarının, annenin muntazam nefes alışlarına karışmasını uzun uzun dinlerken, komodinin üzerindeki saat gittikçe daha sevinçli olmaya başlayan tiktaklarıyla sanki bahara doğru, saniyelerin, dakikaların azalmakta olduğunu da haber veriyor. Baba düşünüyor ki, günler yavaş yavaş uzayacak, ısınacak; aydınlık, sabahları daha erken gelip akşamları daha geç gidecek, o zaman işinden aydınlıkta dönünce, şimdi şuracıkta beyaz beyaz duran küçük çocuk arabası da onu vapur iskelesinde bekleyebilecek... Zaman olacak, bebek artık arabasız da gezebilecek, artık babasının yanında o da kendi ayaklarıyla yürüyebilecek...

Baba, kendisinin daha evvel tanıdığı dünyayı şimdi oğluna tanıtmak sırasının geldiğini anlamış, bu vazifeyi yapmak için işte, oğlunun elinden tutmuş, sokağa çıkacaklar. Mahalle arası evlerinin küçük bahçelerinden onları selamlayacak horozlarla tavuklar, paytak paytak dolaşacak kazlarla tanışacaklar... Derken, bir hindi sürüsü sokaktan geçecek... Bütün bunlara baba oğul, aynı derecede şaşacaklar. Trenlerin beyaz dumanlar çıkararak koşuştukları halde, vapurların bacalarından kapkara dumanlar savurarak ilerlediklerini birlikte fark edecekler... Yorulunca, Marmara'ya bakan bir çocuk bahçesinde bir sıraya yan yana oturacaklar... Adaları seyrederken, kıyıları, yamaçları köşklerle beneklenmiş Heybeli'lerin, Kınalı'ların ucunda deniz içinden yeni çıkmış gibi çıplak, kayalık, insana garip, esrarlı şeyler düşündüren birer gizli ada gibi duran Hayırsız Ada'lara, içlerinde bir ürperti, dalacaklar... Adaların, vapurla gidilebilenlerinin hepsini birer birer, Boğaziçi'ni sa-

hil sahil, iskele iskele gezecekler...

Daha, yeryüzündeki mevcudiyetinden bile haberi olmadan, yalnız meme emmesini becerebilen bebek elbet konuşmayı, düşünmeyi, okumayı da öğrenecek... Bir de adı olduğundan zerre kadar habersiz, şimdi yatarken, gün gelecek o ismi okul defterlerinin üzerlerini henüz acemi yazısıyla özene bezene işleyecek... Babasının şimdi yazmakta olduğu şu satırları da belki bir gün –kim bilir neler, neler düşünerek– okuyacak.

Şimdi baba, şu anda, daha binlerce evde, yine böyle annelerinin yanında, binlerce kız çocuğunun da büyümekte olduğunu düşünüyor, hep o cana yakınlıklarıyla, bugünkülerden de güzel olacak o kızların, oğlu ile el ele tutuşacaklarını, kol kola yürüyeceklerini, bugünkü hayalleri hakikat kılmış istikbalin Boğaziçi'ni, Rumeli, Anadolu Kavakları'ndan değil, daha da ötelerden başlayarak gezeceklerini bir rüya gibi görüyor: Biraz yalçın başlayan o kıyılar, sanki erkeğimsi, cengâver yapılışlı o tepeler, onlar da ilerledikçe, işte yavaş yavaş meyilleniyor, yumuşayıp tatlılaşıyor, sanki kadınlaşıyor, korular, yalılar, yalılar derken saraylar görünmeye başlıyor, iki Hisar arasında, Boğaz'ın en dar yerinde bir köprü, iki kıyı arasında bir çelik yay gibi gergin, sırtından, otomobiller, otobüsler, motosikletler, bisikletler, tek atlı brikler, altından beyaz yolcu vapurları, şilepler, yatlar, kotralar geçirtiyor, bu gidiş gelişi biraz durup seyrediyorlar, yine yalılarının önünden denize girenler oluyor, onların kahkahalarını, yine bir vapur bir iskeleden kalkacak oluyor, onun korularda akislenen düdüğünü dinliyorlar. Limanın gürültülü kalabalığından, köprülerin gözlerinden de başka sandallar, motorlar, mavna çeken römorkörler, Haliç vapurlarıyla omuz omuza geçiyorlar, fakat Kavaklar'ın ötelerinden başlamış Boğaz yine de bitmiyor, muhteşem geçmişiyle, harikulâde geleceğini birleştiren bu rüyada ta Nedim'in Sâdâbâd'ına kadar devam ediyor. Babanın hayalen gördüklerini bebek sahiden yaşıyor, bütün bunları şimdiki şu yumuk, ama iri, kestane rengi, siyah uzun kirpikli olacak gözleriyle sahiden görüyor. Başka bir gün, kızlı erkekli arkadaşlarla bir olmuş, bir zamanlar babasıyla birer esrar adası gibi uzaktan seyrettiği, şimdi oraya da işleyen küçük, beyaz vapurlarla bütün sırları çözülmüş, artık sırrı, esrarı kalmamış Hayırsız Ada'lara kahkahalar atarak gidiyor, o, daha içten gülüyor, daha candan seviyor, daha dürüst ve adil bir dünyada, daha iyi insanlar arasında yaşıyor.

Bir yandan, gittikçe daha muntazam, daha emin, yolundan hiç şaşmayacağını da anlatmak istermiş gibi sanki daha azimle işlemeye devam eden saatin bir kalp vuruşunu andıran her tiktakıyla bebek de bu güzel, bu paha biçilmez günlerine sanki bir adım daha atıyor, bir adım daha yaklaşıyor. Şimdi baba, şu beşikte, gözleri kapalı, daha nefes almasını bile talim eden küçük mahlûkun, küçücük bacaklarına gün gelip belki çizmeler geçireceğini, belki yumuşak kunduraların üzerine ütülü bir pantolonun zarif bir pot yaparak düşeceğini, o zaman kendisinin girmiş olacağı toprak altından görür gibi oluyor.

1946

OKUMAK

Okumanın, bugüne kadar okuyabildiğim bütün kitapları tekrar okumanın hasreti içindeyim. Eski kıraat kitaplarımdaki parçalardan tutun da, daha sonraları, ilk gençliğin hassasiyeti içinde okuduğum "Zavallı Necdet"leri, "Aşkı Mennu"ları, "Çalı Kuşu"ları anıyorum. Bir zamanlar mektepte ezberlemiş olduğum parçalar, sebepli, sebepsiz vapurda, tramvayda, sokakta giderken aklıma geliyor. O ezberleri içimden tekrarlıyorum; o sihirli ezberler beni, çamurlu bir kış gününün kaldırımlarından alıp sıcacık sınıfımıza götürüyor: Numaraları çağrılan arkadaşlarım birer birer kalkıp ezberlerini okuyorlar; istiyorum ki, hoca beni de kaldırsın, ezberimi su gibi biliyorum, kürsünün yanına varıp sonuna kadar, şaşırmadan, kekelemeden okuyayım. Fakat talih! Hoca, beni kaldırmıyor, ezberlerini ezberlememiş çocuklar çağrılıyor da ben çağrılmıyorum. Numaramın altından, üstünden numaralar okunuyor da, benim numaram okunmuyor; tamburun çalmasıyla da ders bitiveriyor... O ders okuyamadığım gibi, başka hiçbir zaman da yüksek sesle okuyamadığım parça! Demek seni, hep böyle içimden mırıldanmak, kendi kendime tekrarlamak için ezberlemişim!..

Bütün ders kitaplarımın içinde en çok sevdiğim kitabın dersinde, kıraat dersindeyiz. Hocamız –benim şimdiki yaşımdan, kim bilir daha ne kadar genç, sarışın bir öğretmen– sınıfımızın en gür sesli talebesi Eyüb'e –Avcı biçimi elbiseli, o zamanların adetine göre alabros saçlı, esmer, sınıfın büyüklerinden bir çocuk– yeni dersimizi okutuyor. Hepimiz, önlerimizdeki kitaptan takip ediyoruz. Parça, bir kış gecesi, odalarında ocak başına toplanmış bir aileyi anlatıyor. Birden bir cümle geliyor... O cümleyi şimdi kelimesi kelimesine hatırlıyorum: "Kırmızı ziyanın duvarlarda oynaştığı... ilh...". Eyüp, "kırmızı ziya" derken, sesinin tonunu biraz değiştirip biraz da gülümsemeden kendini alamıyor; sınıfın çoğu, bu tesadüften memnun, gülümsüyor, çoğu bana doğru başlarını çeviriyorlar. Hatta, hatta genç muallimimiz de bana bakarak gülüm-

süyor. İsmimin bir metinde geçmesini, nasıl, hayretle karışık bir gurur-la karşılamıştım!

Dost kıraat kitaplarım! O kitaplar aylara bölünmüştü. Kış aylarına düşen parçalarda kış resimleri vardı. Sonra, o resimlerde yavaş yavaş dallar tomurcuklanır, ağaçlar çiçek açar, paltolu çocuklar paltolarını çıkarmaya başlarlardı. O resimler böylelikle, bizlere de, tatilin yaklaşmakta olduğunu müjdelemiş olurlardı. Son sayfaları açar, orada bir kelebek veya çiçekli bir dala konmuş bir kuş resmine dalar, bu sayfalara ne zaman geleceğiz, ne zaman bu sayfaları okuyacağımız günlere kavuşacağız, diye düşünür, daha senenin yarısını bulmamış, daha mütalâahanenin camlarını sert, yağmurlu kış, rüzgârları sarsarken, yaz, tatil hayallerine dalardım. Öyle ya, imtihanlar başlayacak; kıraat dersinden korkulur mu? Güzel bir mayıs günü imtihan odasına gireceğim, hocam, kış günlerinin "kırmızı ziya"sını, bir masa arkasında güleryüzle karşılayacak, talihime çıkan parçayı, dışarda kuşlar ötüşür, açık pencereden, yeni yapraklanmış ağaçların sallandıkları görünür, bahar yemişleri satan satıcıların bağrışmaları duyulurken okuyacağım. Birkaç kelimenin anlamını soracaklar, cevaplarını verivereceğim, kâfi, diyecekler, imtihan odasından uçar gibi çıkacağım.

Dost kıraat kitaplarım! Onlar, kısa pantolonları dizkapaklarını örtecek şekilde biraz geçen, muntazam taranmış saçlı, terbiyeli yüzlü çocuk, temiz giyinmiş köylü, setreli baba, başörtülü anne resimleriyle doluydu. Onlar başka bir dünyanın, ressamın muhayyilesindeki güzel dünyanın insanlarıydı. Bize de öyle bir dünya vaat ediyorlardı. O resimlerde küçük mescidi, muntazam evcikleri, işlerine giden mesut insanlarıyla bir köyün üzerinde bir güneş, başka türlü doğan büyük bir güneş vardı. Ve altında yine içimden tekrarlayabildiğim bir şiir:

Ne şenlikli ömür sürer iyi kalpli çiftçiler
Sabahleyin uyanırlar kuşlar ile beraber...

Bu eski kıraat kitaplarımdan bugün bir tanesi bile bende yok. Onların yapraklarını, şimdi ancak hayalen –sanki yine de eskitmemek ister gibi– çeviriyor, ezberimde kalmış parçalarıyla, ancak yer yer okuyabiliyorum. O kitapları, yangında yanmış kitaplar gibi, sayfalarının çoğu eksik, kalanlarının bir kısmı isli, bir kısmı el değince kül olup dağılacak kadar kararmış, yalnız alevlerin değmediği yapraklarıyla hafızamda bulabiliyorum. Onları, zamanla bu kadar özleyeceğimi bilebilseydim, birkaçını olsun, öbür kitaplarımın arasında saklamaz olur muy-

dum!

Çocukken okuduğum kitaplardan bugüne kadar sakladığım, oradan oraya taşıdığım kitaplar da var ki, bugün bu kitapların çoğu, artık, o süslü eski zaman ciltleri içinde, sayfalarıyla beraber, sayfalara, satırlara karışmış hatıraları da saklayarak, sanki kitaplıktan çıkmış, elmas, inci yerine içlerinde, geçmiş zamanların en kıymetlilerini gizleyen mücevher mahfazaları, içlerindeki kokular uçmasın diye sımsıkı kapatılmış, istendikçe açıp açıp koklanacak, sonra yine sımsıkı kapatılacak şişeler; kurulunca, ince, hazin bir sesle bir eski zaman parçasını çalan küçük çalgı kutuları, adesesinden bakınca manzaralar görünen oyuncak sinemalar gibi duruyor. O kitapları en kıymetli malım olarak saklıyorum. O kitaplarda öyle sayfalar var ki, o sayfaları bahçemizin bir köşesindeki nanelerin –oracıkta anneannemin eliyle yetiştirdiği, sonra yine kendi eliyle yapacağı limonataların üzerine ince bir itina ile ufalayacağı nanelerin– yanında, bir ağaç altında, üzerlerine dal, yaprak gölgeleri aksederekten okuduğum için olacak, o sayfaları yine açsam, üzerlerinde yine dal, yaprak gölgeleri titreşmeye başlayacak, o ılık nane kokusunu yine duyacağım. O kitaplarda öyle sayfalar var ki, onları, ilk defa sakin bir öğle sonu, biraz evvel piyano ustası gelmiş, teyzem günlerdir hazırladığı parçayı hocasına çalarken okuduğum için olacak, o parçayı, geçmiş bunca seneler içinden, bir hazin ninni gibi yine dinleyeceğim. O kitapların içinde, beni alıp eski bir kış gecesinin oturma odamıza götürecek olanları var. O kitapları, büyükler konuşurken, herhalde dünya ahvalinden, ihtimal yine harpten, fenalıktan sözederlerken ben sözlerinden bir şey anlayamadan, hep o kitapların dünyasında, okuyacağım. O kitapları okurken yemeğe çağıracaklar, sofraya en geç oturan ben olacağım.

Bu sakladığım kitaplar içinde, daha okumak bilmediğim zamanlarda çıkmış mecmuaların koleksiyonları var. O mecmuaları, babam her hafta eve getirir, sonra, sene sene ciltletirdi. Ben yalnız resimlerini seyrederdim. Babamdan kalan en kıymetli miras, bugün, ömrünü yarılamış bir adama, ölmüş sayılabilecek çocukluğunu bir mucizeyle hatırlatan bu "İllustration" koleksiyonları değil mi? Bu büyük ciltleri, yine dizlerime alıp bir zamanlar aynı ciltle babasının yanına oturmuş o çocuğu düşünüyor, çocuk aklımla anlayamayıp sorduğum resimler hakkında babamın verdiği izahatı, o resimlere yine baktıkça, hemen hemen o günkü sözleriyle hatırlıyorum. Ceketlerini çıkarmış, meçle düello eden

iki adamın fotoğrafı var; babama soruyorum; o belki de bir kelime öğretmiş olmak için ve hadiseyi olağan bulan bir sesle: "Düello ediyorlar" diyor. "Birbirlerini öldürmek mi istiyorlar?" diyorum ve gözlerim, biri biraz geri çekilmiş, öbürü elindeki süngünün sivri ucunu karşısındakinin göğsüne doğru uzatmış bu iki adam üzerinde kalakalıyor. Elbette, bütün insanlar, tanıyabildiklerim gibi olmayacak ya! Onların da içinde kızıp gözlerini kan bürüyecek olanlar, birbirlerine kıymak isteyecekler çıkacak!

O mecmualarda öyle resimler de var ki, henüz anlayamadığım mânalarıyla beni korkutuyorlar. Kitap hep dizlerimde yaprakları çeviriyorum. Korktuğum, hastalıklarımda kaç kere kâbuslu rüyalarıma girmiş o resim yine çıkacak diye içimde bir ürperme var, sayfaları çekine çekine çeviriyorum... Ve o resim yine çıkıveriyor! Ressam, bir tayyare kazasından mülhem olarak temsili bir resim yapmış. Bulutlar arasında ilerlemek isteyen, o zamanki iptidaî bir tayyarede, tayyarecinin arkasına, elinde orağıyla, bulutlara karışan upuzun kadın saçlı, ölüm sembolü bir iskelet oturmuş. Tayyareci, korkudan büyümüş gözleriyle şimşekli ufuklara bakıyor. Ben de o resimden, "geldiğin dünyada ben de varım!" der gibi, bir yandan bana da sırıtan o iskeletten, her seferki gibi yine şaşkın, gözlerimi yine ayıramaz oluyorum. Bu mecmualarda, düellolar, tayyare, tren kazaları, zelzeleden yıkılmış köyler, veba salgınından ölmüş, yığın yığın çukurlara doldurulmuş insanlar, cenazeleri tabutla kaldırılan büyük adamlar, henüz tanıyamadığım bütün bir dünya var. O dünya, her sayfa çevirişimde kâh korkutarak, kâh ümit vererek gözlerimin önüne seriliyor sanki! Bir sayfa daha açıyorum: Yanlamasına konmuş bir resim. Daha iyi görebilmek için cildi dizlerimin üzerinde döndürüyorum. En küçükleri üç, en büyükleri altı, yedi yaşlarında gözüken, kızlı erkekli dört çocuk, bir bahçede, alçak bir çam dalına ata biner gibi oturup sıralanmışlar. Bu süslü, mesut yüzlü çocuklara gıpta ediyorum. Onların sevinçli hali, bana da sevinç, rahatlık verir gibi oluyor. Babama soruyorum: "İtalyan kralının çocukları" diyor, "saraylarının bahçesinde" diye de ilave ediyor.

Sene sene, yaşıma göre yalnız resimlerine baktığım, yavaş yavaş okumaya başladığım kitaplar, masal kitapları, küçük hikâye kitapları, Çocuk Dünyaları, Talebe Defterleri, Bizim Mecmua'lar, hallettiğim ilk bilmece, bilmeceyi halledenler sütununda ilk defa matbu olarak gördüğüm ismim, o ismi koşup anneanneme gösterdiğim o günkü temiz,

katıksız sevincim... Okuduğum kitaplara her tatil yenileri ilave olur, küçük kitap rafım zenginleşirken dünyayı görüşüm değişirdi.

Beni bütün bir yaz meşgul etmiş, fakat zamanla kaybedip unutmuş olduğum bir kitabı, geçen gün bir akrabamın küçük kızının kitaplarını karıştırırken tanıdım. Bu kitap, benim okumuş olduğum kitabın aynı değildi. Benimki Arap harfleriyle, bu ise Türk harfleriyle idi, ama resimleri... Kitabın resimleri yine eski resimlerdi. O kitabı, okumayı yeni öğrendiğim sıralarda zorlukla, satır satır, sayfa sayfa, fasıl fasıl okuyuşumu birden hatırlayıverdim. O resimlerdeki elbise giymiş, fakat kuyrukları ceketlerinin altından çıkan kurtlar, tilkiler, jandarma kıyafetindeki kılıçlı köpek, mahkeme başkanı aslan, hepsi hepsi, kafamda ilk yarattıkları intibalarla birden canlanıverdiler, kaybolmuş âşinalarla birden karşılaşmış gibi oldum. Evet, onlar hiç değişmemişlerdi, onlar yalnız çocukların dostları olarak kalmışlardı.

Yine böyle, geçmiş mektep tatillerinin birinde, Nasrettin Hoca ile tanışmamızı hatırlıyorum. Nasrettin Hoca'yı, neredense, işitmiş, kitabı olduğunu öğrenmiş, o kitabı, bir gün İstanbul tarafına geçişinde teyzeme ısmarlamıştım. Dönüşünde getirmişti. Adı, "Letaif-i Hoca Nasreddin" idi. Kapağındaki resimde Hoca, eşeğinin yularından tutmuş, temiz bir yolda, gülümseyerek yürüyor, arkalarında masmavi bir gök genişliyordu. Öyle ya, bu güzel gözlü şirin hayvana binilip eziyet edilir miydi? Onunla yalnız yol arkadaşlığı edilirdi. Bu kitabı da, galiba mektepteki kıraat kitaplarının resimlerini yapan ressam renklendirmişti. Akşehir, halkının lâtife icat veya hocaya oyun etmeyi düşündüğü ne mesut bir şehirdi! Bu güleç yüzlü insanlar işte benim atalarımdı. Bir resimde Hoca, hamamda Timurlenk ile karşı karşıya yıkanırdı.

Bu tatiller, "Gizli Ada"ları, kutuplara gitmeye uğraşan sabit fikirli seyyahları, fırtınalı denizlerde dumanlarını savuran dört direkli gemileri, göklere yükselen balonları, deniz diplerine inen Nautilus'leri, iki sene süren -ne mucize! - mektep tatilleriyle "Jules Verne"; bilinmez, gidilmez, fakat mutlaka mevcut bir adada "Cuma"sı, papağanıyla yaşadığını zannettiğim Robenson, sonra, daha başka bir iklimde yaşayaduran, illâ ki o değirmenlerle meşgul, o zamanların berberlerinde pek bol olan tıraş taslarını her görüşümde, "işte miğferi!" dediğim haşarı Don Kişot; sisli, hüzünlü bir iklimde ıstırap çeken David Koperfild idi. Allahım, o ne bambaşka coğrafya, ne bambaşka dünya idi!..

Jules Verne'in, Ahmet İhsan tercümesi kitapları, daha o zaman-

lar bile, mevcutları azalmış, ancak, eski kitaplar da satan kitapçılarda bulunan, üzerleri tuğralı, çiçekli, süslü ciltli kitaplardı. O kitapları, babamla, ihtiyar bir kitapçıdan satın alırdık. Satarken tavsiyelerde bulunur, "bu eseri ben de okurken elimden bırakamadım, bunu mutlaka alınız, tavsiye ederim" der, kendi duymuş olduğu zevki, bu, babasıyla gelmiş çocuğa da tattırmak ister gibi, kitabı satmaktan değil de, bir hazzı başkasının da duymasından memnun olacakmış gibi konuşurdu. Şimdi bana öyle geliyor ki, o kitapçı, daracık dükkânını dolduran bütün o meraklı kitapları, Jules Verne'leri, Kırk Ambar'ları, Güzel Prenses'leri, daha neler neleri, boş zamanlarında kendi de okuduğu bütün bu kitapları, birer birer, yavaş yavaş, yaşlarına göre münasip gördüğü müşterilerine dağıttıktan sonra, bütün bu meraklı romanların bitivermiş olduğunu fark ettiği bir akşam, küçücük dükkânının tahta kepenklerini yine her zamanki gibi, fakat bu sefer son defa takıp evine döndüğünde, yeryüzündeki vazifesini artık bitmiş sayarak, gözlerini kapatıverdi. Jules Verne'in eski, süslü ciltli kitaplarını, o ihtiyar kitapçının hediyeleri diye daha titizlikle saklıyorum. Sonra, Jules Verne'in romanları, mektepte de okunması yasak olmayan romanlardandı. Onları önce hocalarımıza götürürdük, hocalarımız, içine "okunabilir" diye imza ettiler mi, mesele yoktu. O kitap ister elimizde görülsün, ister sıralarımızın muayenesinde çıksın, mektep tâbiriyle, "confisquer" edilemezlerdi. Böyle bir imza, bir gece mütalâasında, mesela "seksen günde" veya "araba ile" devri âleme çıkabilmek için bir pasaport mesabesindeydi. Şimdi, o eski Jules Verne'lerden birini açıyorum, ilk sayfasında, Arap harfleriyle, mor mürekkeple, işlek bir yazı: "Okunabilir. 11 Şubat 1339. Ali."

O tatiller, yaşım ilerledikçe, kendim de satın aldığım kitaplar, "Zavallı Necdet"ler, Ahmet Cemil'ler, Bihter Hanım'lar, Küçük Beşir, şimdi, onun bir dert ve elem kardeşi gibi yanına gelip oturan Muhsine, helyotrop kokulu Muhsine, "Aşkı Memnu" da, çekilen bir fener gibi doğan ay Kozyatağı bağlarının mehtapları, bir sevgili imişçesine düşündüğüm, belki de ilk sevgilim, o çilli yüzünü şimdi görür gibi olduğum "Kınalı Yapıncak", bostan dolabını ağır ağır çevirişini şimdi bile işitir gibi olduğum "Kerem"di.

Şimdi, karşımda, bir rafta sıralanan bu kitaplara, bu, türlü türlü anlayışla, çeşitli hazlar duyarak okuduğum kitaplara baktıkça, yavaş yavaş büyüyüşümü görür gibi oluyorum. "Çalı Kuşu", "Dudaktan Kalbe", "Aşkı Memnu", heves ederek ciltlilerinden satın aldığım, İkbal Kütüp-

hanesi sahibi Hüseyin Efendi'nin (Allah rahmet eylesin) kâğıda sarıp bana uzatmış olduğu bu kitaplar, şimdi, ciltlerinin sırt yazıları biraz dökülmüş, yan yana duruyorlar. Biraz ötede, Fransızca kitaplar, artmalarını o kadar istediğim, kirlenmesinler diye üzerlerine titrediğim, beyaz ciltli "Edition Nelson"lar... Şiir kitapları... Sizleri kaç sene sınıfta kalma pahasına okuyabilmiştim! Fakat şimdi, o senelere acımıyorum. Sizlerin, mektep sıramın üzerinde ders kitaplarının, riyaziye kitaplarının zararına olarak, kirlenmeyesiniz diye kâğıt kaplanmış ciltleriniz içindeki tertemiz sayfalarınızı ilk okuduğum, tekrar tekrar okuduğum, şaştığım, hayranlık duyduğum, o zamanların, toprağa tohum atma zamanı gibi mukaddes bir zaman olduğunu şimdi anlıyorum. İlk okuduğum şiir kitapları! Sizleri, bir içki ilk defa nasıl tadılırsa, öyle tatmıştım. Büyük Hugo! Senin gibi şiir yazılabilir, senin gibi şair olunabilir miydi! Gece, yatakhanede, yatağımın bulunduğu tarafın elektriği yandığı zamanlar, yorganın arasından okuduğum şiir kitapları sizlerdiniz. Sizler, yastığımın altında kaç gece kalıp bana ne ümit, ne cennet rüyaları göstermiştiniz! İnce ve hassas Musset! Senin Geceler'inin mısraları arasında herkesin aşkı gibi benim de ilk aşkım gizli değil mi? Sen ağladığın için, ben de âşık olup sevip de mutlaka sevilmemek, mutlaka ağlamak istemez miydim? Şimdi bir köşede duran küçük "Larousse", mektep lûgatim! Senin kapağının iç tarafında sınıfım değiştikçe yazılıp çizilmiş kaç sınıf ve mektep numaram var! Senin sayfalarına çocuk ellerim değmemiş mi, sayfaların ondan kirlenmemiş mi? Şu mürekkep lekesi o zamanlar olmamış mı? Eski kitap! Sen ne kokuyorsun?

Okumak bilmediğim yaşlarda, resimlerine baktığım "İllustration" koleksiyonları nasıl, bana, bin türlü şekliyle yaşamayı, dünyayı öğrettiyse, "Larousse"un o meşhur kırmızı sayfalarından sonra gelen tarih ve coğrafya kısmı da bana sanat ve edebiyat dünyasını tanıtmıştı. Şairlerin, romancıların, büyük adamların resimlerini ilk önce orada görmüş, hayatlarını oradan öğrenmiştim. Ben doğmadan evvel olanlar, yetişenler, orada yazılıydı. O sayfalarda, her yeni harf başlarken sayfa başına konulmuş şehir resimlerine bakar, bakardım. P harfinde Paris'ti. Uzaktan, Notre-Dame'ın kuleleri gözükür, Seine nehrinde bir romorkör bir şatı çekerdi. M harfinde Moskova karla örtülüydü. N harfinde Napoli, o ebedi fıstık ağacının altında serilirdi. Dünya öyle dönüp dururdu...

O sayfalara isimleri yazılmış, resimleri çizilmiş büyük adamlara baktıkça, ben de onlar gibi olmak istemiş, hatta kendi ismimi -ey ço-

cukluk! – onların adlarının arasına, kurşun kalemiyle olsun yazıp katmış olduğumu niye itiraf etmeyeyim! Şimdi, Z harfinin o sayfasına gözlerim buğulanarak bakıyorum; kurşun kalemiyle, incecik bir yazı: "Ziya: Poete turc." İsmim, Zola'nın meşhur gözlüklü resminin biraz üzerine düşüyor.

Kendim alıp, sonra ciltlettirdiğim edebi mecmualar, leylî mektep hayatımın o hafta başı sevinçleri de şimdi, sene sene ciltlenmiş, sanki donmuş, karşımda duruyorlar. O ciltlerden birinin içinde, o kadar sayfadan şimdi herhangi biri oluvermiş bir sayfada, neşre lâyık görülmüş ilk şiirim var. Şimdi, şöyle bir çevirmemle geliveren her on altışar yaprak arasında bir haftalık bir zaman, türlü endişe ve ümitle geçirilmiş bir zaman var. Şu sayfa üzerindeki tarih bu kadar eskiyip bu kadar mazi olmadan, ne kadar ümitle, her gece, demir mektep karyolasında ne hulyalar kurularak beklenen, meğer ne tatlı bir istikbalmiş! Şu on altı sayfa ilk elime geçtiği gün, o sayfalara ayaküstü ilk baktığım an elim titremiş, o gün esen rüzgâr, sanki bir muziplik etmek, sevinçli bir haberi biraz üzerek, geciktirerek vermek ister gibi, o sayfalara rahatça bakmama mâni olmuş, ilk önce başka imzalar görmüşüm, fakat arada bir sayfada... Evet, benim şiirim, benim, özene bezene, büyük, temiz bir kâğıda yazıp yollamış olduğum şiirim... O, şimdi kâğıda yazılı eski şiir olmaktan çıkmış, elbise mi değiştirmiş nedir? Fakat işte yine ta kendisi! Ve altında imzam, benim imzam! Bu mecmuayı bana satan gazeteci, şiirimin, bu nüshada olduğunu biliyor muydu ki, bu sayıyı bana biraz gülümseyerek uzattı! Vapurda, karşımda oturan şu iki kişi, niye bana bakaraktan konuşuyorlar? Yoksa, biri, ötekine, "canım, tanımıyor musun? Bugünkü Serveti Fünun'da şiiri olan" mı diyor? Şiirime, şurada bir daha, rahat rahat bir bakabilsem! Ama, baktığımın farkında olmazlar mı? Beni ayıplamazlar mı? Ah, ey güzel gün! O günkü, ümitle, kuvvetle yere basışım!..

Şimdi, cildin içindeki bütün sayfalar arasında, araştırılarak, biraz da zorlukla bulunan o sayfadaki şiire yine bakıyorum. Sayfa, cilt içinde dura dura sanki ütülenmiş gibi dümdüz, fakat kenarları biraz solmuş. Şiirin mürekkep fazla gelmiş kimi yerleri daha koyu, kimi yerleri daha açık duruyor. Onu, körlerin okumaları gibi, ellerimle, her harfi parmaklarımın ucuyla okşaya okşaya, öyle yavaş yavaş okumak istiyorum. En sonunda Arap harfleriyle imzam, Osman'ın "ayın"ının başı, kükreyen bir aslan ağzı gibi açılmış, yine öyle, hep öyle güzel duruyor. O

"ayın" başı herhangi bir kelimeyi teşkil etmek üzere başa geçebilirdi, fakat işte ondan sonra "s" gelmiş, ortada "mim" bir içe çekilişle şöyle bir kıvrılıyor, sonra, "elif", en güzel bir fışkırışla, ölçülü hızı kesilinceye kadar, yukarı doğru çıkıp kalıyor... Bu "ayın"dan sonra bu "s"yi, "mim"i, "elif"i ilh... Böyle yan yana getiren mürettip, şimdi senin o günkü çalışmadan kirlenmiş ellerini düşünüyorum. Sen kimdin? Bugün dünyada mısın, değil misin? Şimdi senin ellerini öpmek istiyorum!

Eski kitaplar! Sizin sadece yapraklarınızı çevirecek olsam, bir çift sayfanın arasına, kurutulmak için kim bilir kaç yıl evvel konulmuş bir çiçek çıkacak. Bir başkasında, solmuş bir menekşe bulacağım. Daha çocukluğumdan kalmış bir başkasının içinden bir çikolata kâğıdı, bir tavus tüyü düşecek. O zaman, tavus tüylerini, kitaplar içine, büyümeleri için koyduğumuzu hatırlayacak, o kır çiçeğinin koparıldığı günü anacak, heyhat, o menekşeyi tanımayacağım.

Bir başka güneşin altında, bir başka insan olarak okuduğum, bir zamanlar çocuk başımın üzerlerine eğildiği sayfalar, şimdi sizler de o bahar günlerinin kurumuş yaprakları gibi değil misiniz?

Bir başka güneş altında okuduğum kitaplar! Sizler şimdi, böyle arkalarına isimler yazılmış ciltler içinde bir rafta sıralanmakla, ölülerin ayrı ayrı kutulara konup hücrelere yerleştirilmiş küllerine benzemiyor musunuz? Geçmiş, bir daha gelmeyecek zamanların külleri değil misiniz?

Benim için sadece kitap olmaktan çıkmış, böyle kitaplara, Yüksekkaldırım'da, eski kitap satan kitapçıların camekânlarında rastlıyorum. O kitapçılarda bütün Fransızca öğrenenlerin ilk okudukları romanlar olan Alphonse Karr'ların, Octave Feuillet'lerin, Pierre Loti'lerin romanlarının o resimli Calman Lévy edisyonlarından var. O romanları ya bir arkadaşımdan yahut mektebin kütüphanesinden alıp okumuşum, o kitapçılarda görünce, birden tanıyor, birden hatırlayıveriyorum. Camın arkasından bana elediyorlar. O camın arkasında bir âlem, ölmüşlerin, yine, hayattaki işlerini göregeldikleri bir cennete benzer bir âlem var. Lame aux Camélias hep öyle güzel, hep o kapak resmini ilk gördüğüm günkü gibi. O hep yeşil ıhlamur ağacı altında, bir beyaz tahta sırada oturan öteki güzel kızı da tanıyorum. Onun da kaderine, bir zamanlar gözlerim yaşarmamış mıydı? O kitabı okuduktan sonra, bütün ıhlamur ağaçlarına başka türlü bakar, onları her ağaçtan başka türlü görür olmamış mıydım?.. Beri yanda, bir mektep bahçesinin şamatası içinde,

başında silindir şapkası, ciddi olmaya çalışan yüzüyle "Le Petit Chose"; çocukluk arkadaşım; o artık beni gözleriyle takip ediyor gibi. Mahçup, münzevi bir çocuktu; yavaş yavaş, hatırlamaya başlıyorum, bir papağanı vardı galiba... Mektepte, sermubassırın mı nedir, zincire bağlı anahtarlarının şıkırtısından korkardı. Şu kütüphaneye gireyim, hiç olmazsa o Petit Chose'u satın alayım, onu bir odaya kapanıp bir daha okuyayım, sonra da, sevgili kitaplarımın arasına koyayım, diyorum. Kitapçı, kaç para ister, diye düşünüyorum. Cebimde kaç para var? Bütçem böyle bir para sarfetmeme izin veriyor mu bakalım! Kitapçının camekânının önünden yavaş yavaş ayrılıyorum, deminki ıhlamur kokusu yavaş yavaş bitiyor. Petit Chos'u korkutan anahtar şıkırtısını, Tünel tramvaylarının gürültüsü içinde artık duymaz oluyorum.

Birkaç adım ilerde bir başka kitabevi, yalnız yeni kitaplar satan bir büyük kitabevi var. Orada, Le Petit Chose'un, La Dame aux Camélias'nın yeni, daha güzel tabları var. Zaman geçmiş, o kitapları artık başka tâbiler, daha süslü kapaklar içinde neşrediyorlar. Orada yeni şairlerin, yeni yazarların, yeni şöhretlerin yazdıkları bu kadar kitap arasında insana zevkli saatler de geçirtecek olanları vardır, diye düşünüyorum. O kitaplardan bazılarını elime alıp karıştırıyorum. Bir mısra, bir bölüm başlangıcı gözlerimi çekiyor. Vaitlerle dolu o kitabı elimden bırakmak istemiyorum. İnsan, hiçbir iş görmeyip bütün ömrünü yalnız okumakla, sanatkârların yarattıkları dünyalarda sayfa sayfa ilerlemekle geçirebilir diye hayale dalıyorum. Bu kitapların içinden, hiç olmazsa şu mükâfat kazanmış olan en meşhurunu alayım, sayfaları, bir kâğıt kesecekle, o hazzı, o sesi duyaraktan açayım, okuyayım diyorum. İnsan, bütün ömrünü yalnız okumakla geçirebilir, fakat bana, iş saatlerimden kitap okumaya vakit kalıyor mu ki! Zaman geçti, ben artık hangi ele geçmez mektep tatilinde kitap okuyabileceğim! Eseri, usulca, itina ile, eski yerine koyuyor, yeni basılmış sayfalarda o kâğıt ve mürekkep kokusunun yarattığı ince kokuyu koklamakla yetiniyorum. Mecmuaların durduğu tarafa geçiyorum. Çocukluğumun sevgili mecmuaları "Illustration"lar var orada. Eskiden onların kapaklarını bir resim kalemiyle, kaz tüyünden bir kalem resmi süslerdi. Zaman geçti. Şimdi, kapağa bir fotoğraf koyuyorlar. Bu fotoğraflar, yeni yer depremlerinin yaptığı yıkıntıları, yeni tren, uçak kazalarını, uçak bombardımanlarıyla harap olmuş şehirlerin yeniden imarını, yeni olayları gösteriyorlar. Arada öyle şeyler olmuş ki, mecmuanın isminde ufak bir değişiklik yapılmış, numara-

ları bile eski numarayı takip etmiyor.

O mecmualar arasında, bir gün, birden, eski bir aşina ile karşılaşıverdim: "Le Rire". O mecmuadan, her hafta alır, Anadolu'daki babama gönderirdim. O zamanlar on kuruşa mı ne, öyle az bir paraya idi. Şimdi, üzerine kurşun kalemiyle doksan kuruş yazılmış. Bugün toprak olmuş bir adamı bir vakitler güldüren bu mecmuanın karikatürlerini, şimdi, başka karikatüristler yapıyorlar. Zaman geçti, o eski karikatüristler de, şimdi, babam gibi toprak olmuşlardır elbette!

Evet, zaman geçti, devran değişti ve ben artık, o kıraat kitaplarındaki "kırmızı Ziya", "Seksen günde devri âlem" yapan çocuk; "Zavallı Necdet"e gözleri yaşaran delikanlı olmaktan çıktım. Artık anlıyorum ki, o çağlar, yine bir romanın fasılları gibi okunup bitmiş, bir daha yaşanılmamak üzere bitmiş, ben de yeni bir fasla başlamış, ömrümün yeni bir devrine girmişim. Bir zamanlar, harflerinin öyle yan yana, satırlarının hep aynı aralıkla öyle alt alta nasıl geldiklerini, nasıl dizildiklerini, nasıl tashih edildiklerini, o hali nasıl bulduklarını bilmeden, sadece o satırların anlattıklarını dinlediğim, her şeyin gafili, sadece okuduğum kitapların, şimdi, dizilip tashih edilip basıldıkları, doğdukları yerde, matbaa denilen o kitap fabrikasında çalışıyorum. Kitap artık benim için kolon provası, sayfa provası, makine provası oldu. İş haricinde, elime bir gazete alacak olsam, günün haberlerini öğrenebilmem için, evvela, kendi kendimi ikaz etmem, artık, imla, tertip yanlışlarıyla ilgilenmemem gerektiğini kendi kendime hatırlatmam, günlük çalışmanın yarattığı o alışkanlıktan evvela kendimi kurtarmam lazım geliyor.

Evet, ömrümün bu yeni faslıyla beraber benim için, artık, okumanın anlamı değişti. Okumak, artık benim için, mürettibin elinden kaçmış bir harf, cümlenin anlamını –ne kadar da kolaylıkla– bozuveren, yanlış veya atlanmış bir kelime, eksik bir virgül, yersiz bir nokta, dalgın bir mürettibin, harfleri dağıtırken, yanlış kasaya atıp, şimdi, önümdeki kelimenin arasına girivermiş, işaret edilmesi gereken, yabancı çeşit bir harf, artık, okumak benim için sadece dikkat etmek, mürettibin benden evvel elleriyle yapmış olduğu şeyi, gözlerimle yapmak, gözlerimle, her harfi, kelimeyi, cümleyi birer birer yoklayıp evirip çevirip yanlışlarını, kötülerini, kalplarını işaret edip yine eski yerlerine bırakmak, yalnız harflere, kelimelere, satırlara, cümlelere dikkat etmek, okumak, benim için, artık ekmek paramı kazanmaktır. Okurken, artık Kozyatağı bağlarında değilim, ben, okurken, artık, "Kerem" yine dön-

müyor, bostan dolabının gıcırtısı, kovacıklardan dökülen suyun şırıltısı ne kadar uzaklarda kaldı! Artık ay, benim için, "bir fener gibi" çekilmiyor!.. Ben, müellifin, o, dalgın olmaya her zaman hakkı olan adamın yapabileceği ve benim, hiçbir zaman dalgın olmaya hakkı olmayan kişi sıfatıyla bulmam gereken yanlış için dikkat kesilmiş, fizik kitaplarını, tarih kitaplarını –o vakaların bir zamanlar bana da öğretildiğini hatırlayarak– derken bir romanı, arkasından bir coğrafyayı okuyorum. "Musahhih de mi görmemiş!" dedirtmemek için, yanlış kalmasın diye okuyorum. Tashihini yaptığım coğrafya kitabında bazen bir cümle, "kıtadan esen rüzgârlar" diye bir cümle, Haşim'in "Denizlerden esen o ince rüzgâr" mısrasını aklıma getiriveriyor; o zaman, bulunduğumuz mevsimin yaz olduğunu, denizlerden esen rüzgârlar da olduğunu, önümdeki satırları bırakıp düşünüyorum. Fakat o anda birden hatırlıyorum ki, benim kafamın böyle tedâiler yapmaya hakkı yok, kafamın bu dalgınlığı sırasında, önümdeki satırda bir yanlış gözümden kaçabilir. Evet, "kıtadan esen rüzgârların" iklim üzerinde, İmlâ Kılavuzu'na göre "ı" ile yazılması gereken ıklim üzerindeki etkileri nedir? Bazen, masa üzerine eğilmekten yorulmuş sırtımı doğrultmak, şöyle bir nefes almak için kalkıp pencerenin önüne gittiğim, orada, karşıki duvarı boydan boya kaplamış sarmaşıklara, yüksek duvarı da aşmış kavaklara baktığım, sarmaşıklara gelen arıları dinlediğim oluyor. Fakat arı uğultusuna, birden, aşağıki makinelerin homurtusu karışıyor. Hava güzel diye, makineler nasıl durmuyorsa, insanların da durmaması gerektiğini hatırlıyorum.

Akşam, fabrika boşanıp mürettip, makinist, işçi, memur, hepimiz işten çıktığımız zaman, o gün yaptığım tashihlerden kafamda kalmış cümleler, yolumun üstündeki Sultanahmet çeşmesinin yeşil güzelliği karşısında yavaş yavaş dağılırken, o kaç nesil görmüş, tarih dolu meydanda, zamanın ne kadar geçmiş ve geçmekte, daha beş dakika evvel kalktığım masaya, benden evvel aynı vazifeyi yapmak üzere oturan adamın, bir gün o masaya son defa oturmuş, şu meydandan, bir daha dönmemek üzere son defa geçmiş olduğunu düşünüyor, yüzünü görmediğim selefimin bana, benim de onun yaptıklarını yaparak, onun duyduklarını duyarak bitirmem mukadder bir ömür merhalesini de devir ve teslim etmiş olduğunu anlıyorum. İhtimal onun gibi yürüyor, ihtimal onun izlerine basaraktan, Topkapı Sarayı'nın tarihi sur kapısından geçiyorum. O zaman, geçmiş bunca hadiselerin kalabalığı ile dolu, şamatasıyla çın çın ötmesine rağmen yine tenha, yine sessiz meydanda bütün

olup bitenleri, sinemalardaki hayaller gibi, birbiri üstüne yığılır buluyorum. Oradan, benim de sıram gelip, küçücük bir çocukken –bir gün buraların her günkü yolum olacağından o kadar habersiz– ilk defa, babamla geçtiğimi hatırlıyorum. Babamın, elimden tutmuş eli, sanki yine elimi ısıtıyor. Askeri Müze'ye bakıp, cansız olduklarına bir türlü inanamadan, önlerinden korka korka geçtiğim balmumundan yeniçeri heykellerini, zırh elbiseler giydirilmiş mankenleri düşünüyor, babamın, "Vakai vakvak"ı –benim ürpermeme rağmen o kadar sakin bir sesle– anlatışını dinliyorum. Sağa sapıyorum, eski Âsar-i Atika Müzesi'nin önündeki heykelleri, benden kim bilir ne kadar evvel yaşamış, kim bilir ne kadar başka insanların, "seni görüyorum, tanıyorum, daha boyun böyle uzamadan, saçların ağarmadan, daha kısa pantolonlu bir çocukken, yanında babanla bizleri seyretmeye geldiğini de hatırlıyorum" der gibi bir bakışla bakan, ama susan, korkunç bir dilsizlikle susan heykellerini, yine hep oldukları yerde buluyorum. Onları, bir kere daha çöken karanlığın içine bırakıp uzaklaşırken, sanıyorum ki, onlar, belki yürümemi bile kıskanıyor, fakat benim de gün gelip yürüyemeyeceğimden emin, arkamda, yine susuyorlar. Gülhane Parkı'nın yanındaki yokuşun o hiç değişmeyen nemli toprak kokusunu ciğerlerime çekiyorum. Alay Köşkü'nün önünden geçip, Ebussuut Caddesi'ne sapıyorum. Bu caddenin bir zamanlar kaldırımsız, tozlu bir yol olduğunu hatırlıyor, oradan, sıcak bir yaz günü, Güzel Sanatlar Birliği edebiyat şubesinin Alay Köşkü'ndeki ilk içtimaında, genç edebiyatçılar sıfatıyla bulunmak üzere, bütün Yedi Meşale gençleri, geçtiğimizi hatırlıyorum. Yaşar, Sabri, Cevdet, Hulûsi, –o kadar genç yaşında öleceğinden habersiz– orada karşıma çıkıyorlar. O arkadaşlarla beraber o sıcak günün de hatırasını selametlerken, gideyim, diyorum, hiç olmazsa Varlık idarehanesine Yaşar'a uğrayayım. Gözlüklerinin üzerinden, kaşlarını kaldırarak bana baksın, geçen zamana rağmen, yine bazı şeylerin değişmediklerini, yine eskisi gibi var olduklarını duyayım, diyorum. Ebussuut Caddesi'ni bitirip Ankara Caddesi'ne çıkınca, İkbal Kitabevi'nin bol ışıklı camekânı beni kendine çekiyor. Biliyorum ki orası, yine İkbal Kütüphanesi olmasına rağmen, bir zamanlar bana, seve seve okuduğum kitapları paket yapıp uzatan Hüseyin Efendi artık orada değil. Bir zamanlar, yerinde, sürme bir pencerenin bulunduğu geniş camekân önünde duruyor, yeni çıkmış kitaplara, isimlerini hem okuyarak, hem okumayarak, öylece bakıp duruyorum. Birden, o kitaplardan biri beni

uyandırıyor. Bir ay kadar evvel tashihlerini yaptığım bir kitap, işte basılmış, bitmiş, orada, diğer kitapların arasında yer almış. Adeta seviniyor, bir nevi gurur duyuyor, iftihar ediyorum, belki o kitapta tashih hatası kalmamıştır, rahat rahat okunabilir, diyorum. O kitap üzerinde ismim, imzam yoksa da, ona emeğimin geçtiğini, satırları arasında göz nurumun belki kalacağını sanıyor, o kitapları satın alıp okuyacak gençleri düşünüp; uzun mektep tatillerinde, ağustosböcekleri ötüşür, bostan dolapları gıcırdarken okuyun, ayın "bir fener gibi çekileceği" saatlere sizi, yemeğe çağıracakları vakitlere kadar okuyun, diyorum.

1947

O SOKAK

O sokak, kıymetli bir tahtanın adını taşıyordu. O tahta adı Türkçe dersinde okunan bir metinde tesadüfen geçince, bütün sınıfta kalplerimizi daha hızlı çarptıran, yüzlerimizi kıpkırmızı ediveren bir heyecan yaratırdı. O kelime, bir kıvılcım, bir kor parçası imişcesine içimize düşerdi. Deminden beri, rahat rahat, ismi hasları, ismi cinsleri ayıra ayıra, failleri, mef'ulleri göstere göstere okuyageldiğimiz şu parçaya o kelime de nereden karışmıştı! Muallim, o kelimenin anlamını verir, biz o kelimenin asıl manasını defterlerimize kaydeder görünürken aklımız nerede olurdu! Aramızda, o yasak bölgeye ayak atmak cesaretini gösterebilmişler, dersten çıkınca, teneffüste bize gururla neler anlatırlardı! Ve biz, o sokağa girip çıkmışlara, nasıl, başka türlü birer insanmış gibi bakardık! Sonra bir gün, o kadar korkak, öyle bir yere hiçbir zaman gidemeyeceğimizi sanırken, nasıl olmuştu da biz de o sokağa girmiştik! İçimizde gizlenen hangi kuvvet bizi oralara kadar itmişti! Önce, oraya yakın ve methini dinlediğimiz bir filmi ilk defa gösteren bir sinemanın resimlerine bakmaya gittiğimizi sanmış, sonra o sokağa varan bir sokak içinde bekleyen alâminüt fotoğrafçı, bize mektepten alacağımız hüviyet varakası için resim lazım olduğunu hatırlatmış, bir noktaya kadar hep böyle, sanki kendiliğinden vesileler çıkarak ilerlemiş, hatta fotoğrafçıdan, oradan gelen geçenlerden bile utana utana resim çıkartmışken birden, ayaklarımız nasıl da bizim olmaktan çıkıvermişlerdi! O ayaklar bu şimdiki, o her zamanki ayaklarımız mıydı? Şimdiye kadar anne, hala, teyze, abla, yenge ilh... olarak tanıdığımız kadın, demek böyle bir şehrin bir sokağındaki evlerde oturan ve onlardan çok çok başka şeyler de olabilen bir mahluktu. Madalyonun, şimdiye kadar görmediğimiz meğer ne korkunç bir de ters tarafı vardı. Biz, yakınımızdaki kadınlara şimdiye kadar nasıl başka bir nazarla bakagelmiştik! Artık böyle korkunç, hatta iğrenç bir sırlarını öğrendikten sonra, en yakınla-

rımızdan tutun da evdeki hizmetçilerinkine kadar bütün kadın tanıdıklarımızın yüzlerine nasıl bakacaktık! Bizi o kadar seven komşu hanımların, o süslü misafir hanımların yanına nasıl çıkacaktık! Ya onlar bize nasıl bakacaklardı! Alınlarımıza bir defa sürülmüş bu lekeyi fark etmeyeceklerdi de bizi hep o eski, temiz, masum çocuk sanacaklardı demek!.. Kendine emanet edilen kasadan para çalmış bir veznedar, bu emanete hıyanetten henüz habersiz, iltifatlarında devam eden amirlerinin karşısında nasıl bir vicdan azabıyla bunalırsa, biz de onlarla artık öyle şaşkın konuşuyor, yüzlerine utanarak bakıyor, daha doğrusu bakamıyorduk. Biricik tesellimiz, içimizdeki o temenni, bu nasılsa bir kere olan işin ilk ve son olması temennisiydi. Hem artık merak edilecek bir şey de kalmamış, soğuk bir suya girer gibi nefes almamızı güçleştirerek, soluğumuzu keserek içimizden ta boğazımıza; düşüncemizi, irademizi allak bullak ederek ta beynimize yükselmiş olan o arzu dalgası böyle bir kere için kabarmıştı. Zaten, oradan dönüşümüzde, yaptığımız işin acısını ağzımızın içinde, damağımızda, o dalganın yatışırken bıraktığı bir tuz lezzeti halinde, günler günü hissetmemiş miydik? Hem oraya bir daha gitmemeye kendi kendimize söz vermiş, yemin bile etmemiş miydik? Böylelikle yine günahsız olacağımızı, bizi hep çocuk sayan büyüklerimizin elini yine hep temiz bir çocuk olarak öpebileceğimizi sanmamış mıydık?

Ama öbür kadınlar bize bir şey, bir büyü mü yaparak hemcinslerinin arasına salıvermişlerdi ki, yeni bir dalga, o günler günü dilimizden, damağımızdan gitmemiş tuz, pas lezzetini silerek, içimizden doğru yine yükselivermişti. Artık bize ne oluyor, bize ne olmuştu ki, yine ayaklarımız bizim ayaklarımız, yine beynimiz bizim beynimiz olmaktan çıkıvermişti! Ya onlar, bizim er geç, bir gün kendilerine döneceğimizi biliyorlar mıydı ki, yine o sokağa, hem bu sefer daha da kolaylıkla, sapıverdiğimiz, yine o kapıya yaklaştığımız, o birkaç basamağı çıkıp o yarı aralık kapıyı ittiğimiz, artık geri dönülmez eşiği aştığımız zaman, bizi öyle şeytanlar gibi gülümseyerek karşılamışlardı.

Sizlere tamamıyla alışıp sizler bizim, bizler sizlerin oluncaya kadar, artık o evlerden içeri, mesela bir lokantaya girdiğimizden farksız, o kadar tabii girene kadar ne merhalelerden geçtik! Şimdi sizleri böyle adeta hasretle anabilmem, bana ilk göründüğünüz o şeytan kisvesinden sıyırıp sizleri sahici, insan yüzlerinizle, o cömert vücutlarınız, cömert kalplerinizle, olduğunuz gibi görebilmem için neler, neler oldu?

Bu arada neler neler oldu ki, bugün artık bir tek kadının, çocuklarımın anasının kocası olduktan sonra da yine sizleri böyle vicdan azabıyla karışık bir hasretle düşünebiliyor, artık bir tek kadının kocası olmakla sizlere ihanet etmiş sanıyorum kendimi... Evet, neden? Bir hazzı, sadece, bana ilk defa tattırdığınızdan mı? Daha bir dakika evveline kadar birbirimiz için birer yabancıdan başka bir şey değilken, üzerinize eğildiğim, benim olduğunuzu duyduğum o anda o göz göze gelişimizden mi?.. Sadece ben erkek, siz dişi oluşunuzdan mı? Her seferinde de bana kendinizi, bir sokakta kalmışa kapınızı açar, bir susuza su verir gibi verişinizden, başka kadınlar gibi kendinizi esirgemeyişinizden, kendinizi bizim uğrumuzda feda edişinizden, sadece bu iyiliğinizden mi? Yoksa sadece arzu veren taraflarınızdan, birinizin bacakları çorapsız, öbürünün göğsü açık, bir başka arkadaşınız kalçaları dolgun olduğundan, sadece etinizden budunuzdan mı? Yoksa tamamıyla manevi sebeplerden, bizim para vermekteki tarife ile sınırlanmış hasisliğimize karşılık, sizin teselli dağıtmaktaki avuç avuç cömertliğinizden, yüzümden okunan sıkıntının gittikçe kaybolduğunu fark ederek, kiminizin hiç de fena olmayan seslerinizle benim için de söylediğiniz şarkılardan, bazen mangalınızın başında sizinle üç beş laf edebilmiş, iki buçuk dertleşmiş, kısa bir zaman için olsa bile, sizi kendime dost, yakın hissetmiş olmamdan mı? Yoksa bambaşka sebeplerden, kiminizin ayrı bir evde ele emanet ederek büyüttüğünüz bir çocuğunuz olduğunu bir tesadüfle öğrenmemden, kiminizin biraz şiş karnınızı göstererek, babasını bilmediğiniz bu çocuğu ne olursa olsun doğuracağınızı söylemenizden, sadece, bende uyandırdığınız merhametten mi? Kiminiz neşeli iken, kiminizin dertli, kiminiz sıhhatli iken kiminizin veremli, kiminizin solgun, kiminizin uykusuz, yorgun oluşunuzdan mı? Ey, asıl adlarını bilmediklerimiz! Bana ne, asıl adlarınızdan? O adlar ne olursa olsun, benim de hayatıma girdiğiniz takma adlarınızla yine sesleneyim sizlere: Mualla! Güler! Nebahat! Sebahat! Yıllardan sonra da sizleri unutamayışım neden?

Şimdi, birbiri üzerine çekilmiş fotoğraflar gibi karışık, sisli ve hayal meyal görüyorum sizleri. Birinizin yüzünü öbürkünün vücudu üzerinde tanır gibi olurken, bir başkası elimden, kadın yumuşaklığını kaybetmiş olduklarını fark ettiğim, şikârını son dakikada başkasına kaptırmaktan korkan yırtıcı bir kuşunki gibi sanki pençe olmuş elleriyle sımsıkı tutmuş, beni, bu kendisini tercih edivermiş müşteriyi arkadaşlarından kaçırırcasına, çatırdayan merdivenlerden çıkarıyor, bir an evvel

odasına atmaya bakıyor. Bir başkası beni görür görmez, ama belki de yine bir başkasının sesiyle -kendini birkaç kere daha beğenmiş olmamın verdiği hakla olacak- "kocam, kocam gel!" diye sesleniyor. Ona, farkında olmadan verdiğim bu hakka arkadaşları da saygı gösterip başlarını çeviriyor, onlar da, insanlık hali bu ya, bu sefer de onları beğenivermemi, bu sefer de içimin bir başkasını çekmesini istemez görünüyorlar ve ben "karım"ı tanımazlık edemiyorum. Farkında olmadan "koca"sı olduğum bu kadın bana serzenişlerde bulunuyor; onun "çapkın! Yine nerelerde kaldın!" diyen sesinin, ama, geç bile olsa, yine ona dönmüş olmamdan memnun ahengini şimdi duyar gibi oluyorum. O, beni çekip götürdükleri, kapısını kapadıkları eski, lekeli aynalı, eski, boyaları dökülmüş karyolalı, eski, kırık iskemleli, eski, yırtık perdeli, külünde cigara izmaritleri duran eski bakır mangallı, o hepten fakir eşyalı odalar içinde, para için bile olsa, ben onlar için belki bir "müşteri"den başka bir şey olmasam da, bana gülümsediklerini görüyor, o zamanki ben ile konuştuklarını duyuyor, para için bile olsa yine de beni sever göründüklerini düşünüyor, kim bilir belki de sahiden sevdiklerine şimdi nedense kendimi inandırmak istiyorum. O hepten fakir eşyalı, kış günleri sabahtan yakılmış ateşleri çoktan sönmüş mangalların ılık bile yapamadığı o odalar içinde ben şapkamı çıkarır, paltomu atarken, onlardan biri, kim bilir kaç yıldır alışageldiği, onun için makineleşmiş, ama benim için her seferinde de ne kadar canlı hareketlerle, bu soğukta benim için de yarı soyunuyor, gün kim bilir kaç kere tekrarlanan bu hareketler, bu iş demek o kadar yorucuymuş ki, biri sanki tevekkülle karyolaya uzanırken belinin altına bir yastık koyuyor, vaktin geçmesiyle, biri aşağıda belki de kendine kısmet olabilecek bir müşterinin başkasına gidebileceği birden aklına gelmiş olacak ki, acele etmeye başlıyor ve ben onun bu acelesine hemen hak veriyorum. Biri bana "temizdir" kelimesini de unutmayarak havlu tutuyor. Bir başkası da kolonyasından elime damlatıyordu ki, şimdi onların o ucuz kolonyalarının kokusunu duyuyorum. Ben onları hep hep aşağıya, hep birlikte bekleştikleri o odaya gönderiyorum, "sen artık git" diyorum. Onlar, "yine beklerim, kocam" diyorlar. Beni sokak kapısından selâmetlerken sırtımı sıvazlayanlar oluyor. Beni elimden tutup bu odaya çıkaran, o -elbette ki günlük ev işleri de olacak onların- iş görmekten sertleşmiş, kadın yumuşaklığını kaybetmiş ellerini, bu sefer daha candan, belki iki avucumun içine alarak sanki minnetle sıkıyor, "elbette, elbette..." diyorum. Ve ben o sokakta-

ki onlardan zamanla daha böyle kaçının "koca"sı olmuşum ki, sokaklarından her geçişimde içlerinden birinin beni görüvermesinden artık korkar oluyor, çoktan beri uğramadığımdan beni vefasızlıkla suçlandırması pek muhtemel birinin evine giderken başka birinin beni görmemesine itina ediyor ama, onlardan biri hangi kapı penceresinden, hangi perde aralığından beni yine de görmüş oluyor ki, bir başka sefer hatırını hoş etmek, gönlünü almak sırası kendine geldiğinde, "sen geçen akşam, bizim evin önünden geçmedin mi? Yine kime gittin bakalım?" diyor. "Benzetmişsindir" diyorum olmuyor, "sadece geçtim, kimseye uğramadım" diyorum inanmıyor, küçük bir çocukmuşum gibi kulağımı çekiyor.

Biliyorum, onlar yine o sokakta, gittikçe ihtiyarlayıp çirkinleşmeleriyle, gittikçe daha az isteyebilecekleri "vizite" ücretlerine göre derece derece düşecekleri kötü sokaklarda sıralanan, üzerlerine, icabında kapanabilir küçük birer pencere deliği açılmış o demir kapılı evlerde, hep o evlerdedir. Tanıdıklarım elbette yaşlanmış, elbette aralarına tanımadıklarım karışmıştır. Bir hazzı delikanlılığıma ilk defa tattıran kadın da, bütün bu tattırdığı hazlardan şimdi kim bilir ne hale gelmiş, öyleyken yine en mukaddesinden bir hatıra olmuş, kim bilir, belki hâlâ o sokakların, o evlerin birindedir.

Biliyorum, o havasız, pis kokulu sokaklara girip o demir kapıların deliklerinden yine içeri baksam onları yine, Avrupa'nın, balmumundan heykel müzelerindeki heykeller gibi, kimini oturur, kimini ayakta, kimini bir işle meşgul, ama hepsini, hepsini bekler durur bulacağım. İhtiyar, ak saçlı mama, mangalın başındadır. Yemek saati yakınsa o mangal üzerinde bir tencere kaynar. Kimi arkasını dönmüş, ayaküstü, bir şeyler yer, kimi bir köşede bir şey yıkar, kimi hastadır, orada, meydanda, bir sedirin üstünde yatar. Kimi zayıf, mazlum, kimi güçlü kuvvetli, dayanıklı, kimi güzel gözlü, kimi şaşı, kiminin yüzüne daha bakılabilir, kimi çiçek bozuğudur. Ama hepsi, hepsi yarı çıplaktır ya!.. O delikten pos bıyıklı balıkçı bakar, elleri meşin caketinin yanlamasına ceplerinde, düzgün kıyafetli gemici bakar, üstünde partal elbiseler, başında yağlı, çarpık kasket, İstanbul'da "irençber"lik etmeye köyünden yeni gelmiş gündelikçi bakar, dükkânını yeni kapamış, yüzünün çizgilerine kömür tozu dolmuş kara kömürcü bakar, beyaz sütçü bakar. Kasap, et kokar; rençber, ter. Kasabın elleri yağlı, kaygan, kömürcünün tırnakları kapkaradır. Rençberdir, kasaptır, kömürcüdür, çöpçüdür ama, hepsi

insandır. O yokuşu bir sel tırmanır, bir sel aşağı doğru iner. O ayak sesleri nasıl görünür onların kapı deliklerinden? Korkarlar mı? Ümitlenirler mi? Zevk mi duyarlar? Canları mı acır? İşitirler mi kapı deliklerinde yüzleri beliren o insanların soluduklarını? Rakı kokularını, ağız kokularını duyarlar mı? Günde kaç kere, kaç türlü insana açıp kaparlar o demir kapıyı? Çatırdayan merdivenlerden onları da nasıl yukarı alırlar? Kasabın elleri, yağlı, kaygan, rençberin elleri nasırlı, yaralıdır. Benim elimi tuttukları gibi onların da ellerinden tutarlar mı?

Koca şehrin içinde o herkese mahsus kadınların oturdukları, o herkesin sokakları! Hangi sokağın onların sokağı olduğunu bir an için unutmuş, bir şehre ilk defa ayak basmış da onların sokağının, şehrin ne tarafında olduğunu bile bilmeyen bir yolcu gibi bütün İstanbul'u dolaşsam, önüme gelen sokağa girip çıksam. Sokağın birinde bir genç kız, evinin basamaklarını, bir eliyle göğsünü kapatarak yıkar, yanıbaşındaki evin penceresini bir kadın çıplak kollarıyla açar, başka bir sokaktaki bir evin alt katında, içinden yeni çıkıldığı besbelli, henüz yapılmamış bir yatak vardır. O evin önünden geçerken insanın burnuna havalandırılan yatak odasının ılık mahremiyeti çarpar. İnsan artık bütün bu gördüklerinden, kokladıklarından başı dönmüş, yarı sarhoş, bütün o sokakları, artık ayakları üzerinde sendeleye sendeleye dolaşır. O inik perdelerin, o kapalı pancurların ardında daha da kadınlar olduğunu, sımsıkı kapalı perdeler ardında, loş aynalar önünde çırılçıplak soyunan, çamaşır değiştiren, göğüsleri henüz belirmiş genç kızlar olduğunu, beyaz çinili banyolarda yıkananlar olduğunu, sevişenler olduğunu düşünür. Bütün o sokaklar hayat, böyle azıcık görünen, böyle gizlenen, böyle yalnız bir an için mevcudiyetlerini sezdirmek istercesine bir görünüp bir kaybolan evli kadınlar, evlenecek genç kızlar, tek bir erkeğin olmuş, tek bir erkeğin olacak dişiler doludur. Ondan bütün o evlerin kapıları yabancıya sımsıkı kapalıdır. O evlerden hiçbiri onların evi değil, o sokakların hiçbiri onların sokağı değildir.

Koca şehrin içinde o herkese mahsus, o kendini herkese veren kadınların oturdukları, öteki sokaklardan o kadar ayrı, o herkesin sokakları! O sokaklardaki evlerin kapısını her isteyen çalabilir, o kapılar için yabancı yoktur. O sokaklarda, çöken akşam karanlığı içinde yüzleri belli olmaz insanların gölgeler halinde mütemadiyen gelip geçtikleri görülür. İkide bir, bir sürgünün çekilişi, bir demir kapının açılıp kapanışı duyulur. O kapıların, evlenememiş erkeğe, bir kadın kandıramayacak

kadar doğuştan beceriksize, doğuştan çirkine, içindeki sıkıntıyı birkaç dakikalık bir zevkle bile olsa dindirmeye niyetlenmiş insana, her zavallıya açılışı duyulur. Yakından, uzaktan hep kapı sesleri gelir, ayak sesleri, eski ayakkabı, yemeni, nalçalı kundura sesleri gelir. Bir işeme sesi gelir. O sokaklara çıkan dar sokak aralarının duvar diplerinden sidik kokusu yayılır. O sokaklara da kar yağar, erir, kalkar, yağmur yağar, akar gider, o sokaklar da ıslanır, kurur. O sokaklardan da kâh ceketle, kâh palto ile geçilir. O sokaklara bakan evlerde oturanlar da kâh terler, kâh üşür, onlar da yazın sıcaktan bunalıp biraz serinlik isteyecek, kışın üşüyüp biraz ısınmak isteyecek olur. Ama, bu dünyada her şey para ile olur.

İşte, yüzlerini birbiri üzerine çekilmiş fotoğraflarmış gibi karışık, sisli ve hayal meyal gördüğüm o sokak kadınları arasından, bütün bu satırları yazdıktan sonra, şimdi yüzü, gözümün önüne tek başına gelen, kendisini bana anlattırmak, benden iltimas, tavsiye isteyen, o sokakların en pisinde oturur. Bilmem hangi numaradadır. O, müşterisi en az olan mıdır? O, patronunun, erkekleşmiş mamanın, işe en az yarayan diye kendisini bir gün kapıdışarı edivermesinden mi korkar, bir gün işinden olmaktan mı çekinir? Bir müşteri bulunca ondan mı o kadar sevinir? Ondan mı, odasına çıkan merdivene doğru yürürken mamasına: "Bak, bana da geliyorlar" demek ister gibi bakar. Numarasını hatırlamıyorum ama, yokuşun sonuna doğru, sol koldaki son evlerin birindedir.

Ben onu, sokağın tenha bir saatinde, kapısının önüne çıkmış görmüştüm. Yaz mıydı, bilmiyorum. Kış da değildi. İştah çekecek kadar güzel bir yeri yoktu ki herhalde, fazla soyunuk değildi. Yıkana yıkana incelmiş, bezleşmiş, sarı bir entari, kadınların dedikleri gibi, üzerinden düşüyor, zayıflamış vücudundan, düşük meme başlangıçlarını eskisinden fazla meydana çıkarıp dizkapaklarını daha örterek sarkıyordu. Çıplak ayaklarına eski, ökçesiz erkek terlikleri geçirmişti. Onu o haliyle evvelden de görmüşlüğüm vardı. Ama, hoşuma gitmemiş, hiç almamıştım onu. Sarışın, daha doğrusu sarıydı. Dümdüz taranmış saçları mısır püskülü sarısı; yüzü, kollarının, bacaklarının tüyleri sarı, yalnız, sarımtırak kirpiklerinin arasından bana bakan gözleri çivit mavisiydi. Yüzünün bütün çizgileri aşağı doğru çekilmişti. Alnının tam da ortasında, herhalde çocukluğundan kalma, kapanmış büyükçe bir yara izi vardı. Onunla ilk defa o gün gözgöze gelmiştik. Ve bu gözgöze gelişimizde ben ona hakkım olandan epey fazla bakmış olacağım ki, o kendisine

alıcı gözüyle baktığımı zannetmiş ve son tereddütlerimi de davetiyle bertaraf etmek için olacak, "gelsene?" demişti. Ben de, kapısının eşiğinde öyle durup beklemesini ona sanki ben söylemişim de şimdi yürüyüp geçmem ayıp olacakmış gibi, "hadi gidelim" deyivermiştim. Beni tepeden tırnağa süzen patronunun önünden geçmiştik. Bütün evi, mangalda yakılan bir günlük kokusu sarmıştı. Girdiğimiz odada, onun, gecelerini de bu evde geçirdiğine delâlet eden eşyalar, duvara asılı elbiseler, konsol üstünde iğne-tire, ayna kenarına sokulmuş, arkadaşlarla bir kır gezintisi, bir Florya plajı hatırası fotoğraflar vardı. Ben fotoğraflara bakarken o, karyolasında hazırlanmıştı bile. Her şey, her zaman olduğu gibi olup bitmiş, sıra bu işin onun için gayesi olan, para vermeme gelmişti ki, ilk çıkardığım paranın kâğıt (o zaman kâğıt liralar vardı) olduğunu görünce, birden aklına bir şey gelmiş gibi, "dur" demişti, "seninle tek mi çift mi oynayalım. Elindeki paranın numarası tek mi, çift mi? Bil bakalım!" O kazanmıştı. Böylelikle, para kazanmak zevkine bir de çocuk sevincini katmış, gözleri bir an için bir çocuğunkiler gibi aydınlanarak verdiğim lirayı almıştı. Ama, benim içim bir tuhaf olmuştu. Sanki, çocukluğumda, evimize misafir gelmiş, saçları çift örgülü, sarışın bir kızla, bahçemizin, avuçlarımız içinde gizlediğimiz küçük çakıllarıyla tek mi, çift mi oynamıştık. Bir çocuk oyunuyla, çocuklar gibi sevinmiştik. Yoksa, benim oyun dediğim, onun için denenmiş bir uğur muydu? İlk müşterisinin verdiği para çift rakamlı olursa o gün, iyi, onu patronunun karşısında mahçup düşürmeyecek kadar kazançlı mı geçiyordu. Benim cebimden paranın tesadüfen çift rakamlı çıkması o günlük için olsun hayırlı bir alâmet miydi? Her neyse, o sevinmiş, ben onu sevindirmiştim ya!.. Kapıdan girdiğim zamanki vaziyetini değiştirmemiş mamanın önünden, içimde bir hafiflik, bir iyilik yapmış gibi memnun geçmiştim. O da kapıya kadar gelmiş, o da arkadaşları gibi beni selametlemiş, "yine gel, beklerim, olmaz mı?" demişti. Sonra, yine öyle, on beş dakika evvel kapının önünde gördüğüm aynı vaziyette, eşik üzerinde kalmıştı. Ben uzaklaşırken, kendi kendime vaitlerde bulunuyor, arasıra da ona uğrarım, onunla her seferinde tek mi, çift mi oynar, "bu sefer de sen kazandın! Bakalım gelecek sefer kim kazanacak?" derim ona. Ne çıkar, o da beni "koca"sı saymış olur, diyordum içimden.

O gün içimden öyle diyordum ama, ona bir daha, bir kerecik daha olsun uğramadım. O gün ona karşı duyduğum hisler yavaş yavaş dağıldı, eridi, yerini başka, maddi arzulara bıraktı. Öyle bir sokağa her

uğramak isteyişimde başka bir kadını, daha güzel, daha zevk verici bir kadını, ondan başka kadınları düşündüren arzular buldum içimde. Oraya nihayet keyif için gitmiyor muydum? Ben zaten onun gibi sarılardan hoşlanmazdım ki! Bunun için ona hiç, hiç uğramadım ve o, hep kapısının eşiği üzerinde, bir istasyonda mendil sallayan biri gibi gittikçe ufaldı, ufaldı. Gerimde, uzaklarda kalmış gençliğimde, başka bir çağ sokağının, numarası zamanla aklımdan çıkmış bir evinin kapı eşiğinde, beni teşyi ederken yeni gelecekleri de karşılamaya çıkmış gibi, hep o haliyle kaldı. Eminim o yine oradadır. Numarasını bilmiyorum ama, yokuşun sonuna doğru, sol kolda, son evlerin birinde, o güneş görmez, harap evlerin en harabındadır. Belki biraz daha zayıflamıştır. Zamanla sararan alâminüt fotoğraflarda olduğu gibi belki yüzü de biraz daha sarармıştır. O, zamanla oraların da artan vizite ücretlerine rağmen yine kâğıt olarak verilebilecek paranın, numarasını yine sormak, masum oyununu yine oynamak isteyecektir. O yine kapısının önüne çıkmış, beni, sizi, kendini patronuna karşı mahçup olmaktan kurtaracak, o evden kendini kapıdışarı ettirmeyecek "biri"ni beklemektedir. Hep bıraktığım gibi, eşikte, ayaküstü durmaktadır. Saçları mısır püskülü renginde, gözleri çivit mavisidir. Alnının ortasında, çocukluğundan, belki, mahalle arkadaşlarıyla tek mi, çift mi oynadığı zamanlardan kalma, kapanmış bir yara izi vardır.

1950

NEVESER

Şimdi Neveser diyorum ama, onu ilk defa, Feneryolu'na taşındığımız bir bahar, uzun Kalamış iskelesine yanaşmış, yolcularını beklerken gördüğüm gün, burnuna Arap harfleriyle yazılmış ismini –nev ile eser biraz bitişik mi neydi?– Nevasir diye okumuştum. Okuyabilirdim de; ben o zamanlar kaç yaşındaydım, böyle bir cariye, bir halayık, sanki bir Çerkes ismi taşıyan o kaç yaşındaydı?

Yeniköy'deki enişte min Çiftehavuzlar'da oturan teyzesinin, Yeniköy'e her misafir gelişinde ilk "nasılsınız?", "iyisiniz inşallah"lardan sonra, sanki bu sözlerin devamı imişçesine, "Kalamış'la mı geldiniz?" cümlesiyle sorduğu ve benim henüz görmediğim için hayalileştirdiğim Kalamış demek burası, bu, Boğaziçi'ne benzemeyen kıyılar, içinde balıkların oraya buraya gidip geldikleri görünen berrak denizi, meğer ne de uzun iskelesiyle şu koy ve "Kalamış'la mı?" derken herhalde "tahtında müstetir" olarak söylenen vapur da, bu, Boğaziçi vapurlarına benzemeyen, uskurlu değil de yandan çarklı vapurdu.

O gün, Neveser'in her yeri, narin teknesinin parlak siyah, karşımdaki davlumbazının güneşle pırıl pırıl yanan bembeyaz boyası, salonunun, yan kamarasının iki yana intizamla ayrılmış eflatun rengi, püsküllü perdeleri, güvertesinin yeni gerilmiş ak teknesi, al bayrağı, her yeri, her şeyi, tamirden yeni çıktığını belli ediyordu. Kanarya sarısı bacası, gökyüzünün temiz maviliğini, kışın bütün yağmurları, karlarıyla yıkanıp arınmış şu bahar gününü kirletmemek istermiş gibi, –bir güzellik karşısında biz nasıl susarsak– dumanını tutuyordu. Bembeyaz davlumbazın üstüne yelpaze şeklinde açılmış delikler, muntazam şualariyle oraya oyulmuş bir doğan güneş resmiydi de sanki. Sürme iskeleden geçerken, o deliklerden daha iyi gördüğüm kırmızı sülüğen boyalı çarkı, kayıkhanelerdeki gibi serin ve yeşil bir loşluk içinde, hareketsiz, bekliyordu. Girdiğim orta salonun tavanında, yaldızlı süslerinde, püsküllü perdelerinde, geçmiş bir devri hatırlatan o eski zaman zarafeti vardı.

Yeni vuparlarınki gibi çifter çifter karşılıklı değil de bütün salonu çepeçevre dolanan, ayrıca ortada da bir kısım bulunan, üzerlerine tertemiz kılıf geçirilmiş kerevetimsi oturma yerlerinin en diptekine iyice gömülerek oturduğum zaman, çok iyi hatırlıyorum, ayaklarım yere değmemişti.

O, şimdiki vapurlar gibi, iskelelere ateş alırcasına yanaşıp kalkmıyor, hareket saatinden daha evvel gelip içindekileri İstanbul'a indirmek hizmetini gördüğü şu sahile serpiştirilmiş köşklerden çıkacak yolcularını, o gün bir iş bahanesiyle veya havayı güzel görüp şehre inmeye niyetlenmiş olanları sanki evvelden bilip bir bir bekliyor, kimseyi koşturmuyor, kimseye vapur kaçırtmıyordu. O, şimdiki gibi, etrafa telaş veren zil sesleriyle değil, yolcuların arkası kesildikten sonra, iskele memurunun düdüğünü öttürmesi, çımacının sürme iskeleyi geri alıp halatı geri vermesi, kaptan köprüsü üzerine kondurulmuş o bir çift kameriyenin birinden tatlı bir çıngırak sesi halinde gelecek emirle nihayet çarkların sulara şöyle bir dalıp çıkması, yemyeşil sulara bir daha dalıp çıkmasıyla, her şey kendi marifetlerini göstermek istermiş, çarklar sulara öyle dalıp çıkmak, dümen öyle eda ile kıvrılmak ve o ince burun sedef rengi köpüğünü hâsıl etmek istermiş gibi, harekete geçiyor, artık vazifelerini bitirmiş, düdüğünü öttürüp cebine koymuş iskele memurunun, sürme ıskelesini yine geri almış çımacının selametleyici bakışları altında iskeleden ayrılıyor, Moda'ya doğru öyle sessiz süzülüyordu. Moda'dan binen İngilizleri de aldıktan sonra, kâh bir sisli sabah içindeki, kâh tek bulutsuz, çividi bir gök altındaki İstanbul'u bir an evvel gözönüne sermek ister gibi, ağaçları sanki denizi seyretmek üzere eğilmiş Moda burnunu dönüyor, tenha bir sayfiye iskelesinden, yarı yıkık surları hâlâ ayakta bir tarih şehri karşısına çıkıveriyordu. Akşam döndüğümüz zamansa, o burnun bütün gün denizi seyretmekten bıkmamış, denize daha da doyamamış bulduğumuz ağaçları altında şimdi dolaşanlar, çiftler, dadılarıyla çocuklar oluyor, onlar bizi, biz onları seyrediyorduk.

Bense Neveser'le İstanbul'a her inip dönüşümde onun her yerinin, her köşesinin zevkine ayrı ayrı varıyordum. Bir sabah, beyaz yağlıboya tavanında güneş vurmuş bir deniz parçasını titrer, ürperir bulduğum alt salonunu bırakamıyor, orada, çocukluğumun yalı tavanlarını anarak, yeşil sularla yıkanan lomboz camlarında bir akvaryum hayal ederek hep tenha bir serinlikte seyahat ediyor, bir başka sabah, orta salonun mustatilleşmiş, perdeli bir penceresi önünde, –uskursuz pupa-

mız denizde hiç sarsıntısız süzülürken – ağırbaşlı yolcuların konuşmalarına kulak misafiri oluyor, çoğu zaman, hep yeni yıkanmış, hep temiz, yine temiz tentelerin gölgelediği güverteye çıkıyor, bayrak direğine en yakın sıralardan başlayıp çarkların bembeyaz köpük ettiği suların, iki yanımdan, o köpük fısıltılarıyla karışık akışını dinliyor, orta sıralarda, bu sefer çarkların denize dalıp çıkışları, makinenin muttarit gürültüsüyle birlikte, istesem, bana bir ninni oluyor, daha uçta, birinci mevki güvertenin, denizin üstüne çıkan bir balkon halinde nihayetlendiği kısmın en ön sırasında ise, artık, incecik burnumuzun denize değivermesiyle suların ikiye bölünüşünün doyum olmaz seyrine dalıyordum. Ve bütün Neveser, suların yalnız bir kısmını, burundan başlayıp ortasına, oradan dümene, arkasında bıraktığı dümen suyuna kadar bir duru mavi dalga, bir beyaz köpük cümbüşü haline getirip ama yalnız kendinin beğenip çizdiği bir huduttan dışarı çıkmayarak, fazla fazla o hudut dışına köpük damlaları serpip öteleri dümdüz, kırışıksız bırakarak Marmara'da yol alıyor, Mühürdar'ın köşkleri, koca Haydarpaşa Garı, derken Selimiye Kışlası, Harem, Salacık sırtları, bayrak direğinin alemi pırıl pırıl, beyaz Kızkulesi önünden geçiyordu.

Bir sabah Moda burnunu dönünce eski aşinalarım Hamidiye'yi, Mecidiye'yi, Berk-i Satvet, Peyk-i Şevket ile beraber, Cumhuriyet'in ilanından sonra tekrar tamir edilmiş, Haydarpaşa önlerine demirlemiş buluyordum. Ben, çocukluk hatıralarıma karışmış o kruvazörlerin Birinci Dünya Harbi sıralarında, Karadeniz'deki bir akın dönüşü Dolmabahçe Sarayı önünden geçerlerken, zamanın padişahını kara yağız bordalarından birden fışkırıvermiş salvolarla selamlayışlarını düşünürken, hepsi deniz meraklısı İngilizlerden kalkıp donanmayı yakından seyredenler, aralarında İngilizce konuşanlar oluyordu. Bir sabah Moda burnunu dönünce, İstanbul limanına dostluk ziyaretleri yapmaya yeni yeni başlamış yabancı harp gemilerinden biriyle karşılaşıyorduk. Bir sabah orta salonun aynalarında her zamanki yüzüm, başımda bir mektep kasketiyle görünüyor, şapka kanunu çıkmış oluyordu. Aylar geçiyor, bir gün vapurumun burnuna adını – artık her türlü yanlış okumayı önleyerekten – latin harfleriyle yazıyorlar ve yeni NEVESER yine eski nisan sabahlarına benzer bir nisan sabahı, yine eski haziran öğelelerini andırır bir haziran öğlesi, yine eski eylül akşamlarından farksız durgun bir eylül akşamı beni Kalamış'tan Köprü'ye, Köprü'den Kalamış'a götürüp getirmekte yine eskisi gibi devam ediyordu. Neveser, kâh sevinçli

bir imtihan dönüşümün vapuru olmuş, Sarayburnu'nu dolanıp sanki daha şevkle Marmara'ya açılıyor, Neveser kâh mektep tatili günlerimin beni, yeni çıkmış bir kitabı Babıâli'den veya senesi tamamlanıp cilde verilmiş bir mecmua koleksiyonunun mücellitten -acaba güzel ciltlenmiş mi? Cilt istediğim gibi olmuş mu?- almak için İstanbul'a indiren vapur oluyordu. Kışın onun güvertesinin tentesini kaldırıyorlar, "bu lodosta acaba Kalamış'a vapur işler mi?" diye şüphe ile Köprü'ye indiğim bir akşamüstü kaptan Neveser'ini hareket ettiriyor, ben güvertede paltoma sarılmış, şimdi tente kalktığı için o kadar iyi görünen bacasından, bulutlu gökyüzüne artık salıvermeye çekinmediği dumanların boğum boğum fışkırışını, sonra gür bir saç demeti halinde uzayıp rüzgârla dağılışını seyrediyordum. Üzerine hücum eden dalgaları her yenişinde vapurumuz bacasını gururla kaldırıyordu. Böyle lodos fırtınalarında Kalamış iskelesinin ucuna değil de yanına yanaşıyorduk. Çımacımız kolumuza girerek iskeleye, şu "sâhil-i selâmet"e ayak basmamıza yardım ediyordu. Poyraz fırtınalarında bu sefer karadan esen rüzgârın şiddetiyle suların, iskelenin bir babasına takabildiğimiz halatı koparttığı oluyordu. Fırtınasız, yağışsız, ama yine soğuk kış günlerinde Moda'dan binen İngilizler salona girmiyor, güvertede sert adımlarla bir aşağı bir yukarı dolaşıyorlar, aşağı salondaki bizlerden yaşlılar, tepelerinde bu gidip gelen toktoklardan sinirlenerek lâhavle çekiyorlardı.

Derken bir gün tesadüfen elime geçen bir eski deniz salnamesinde vapurumuzun gençlik resmine, İstanbul'a ilk geldiği zamanlarda denizi hep o incecik burnuyla şimdikinden çok fazla -çocukken yaptığım gemi resimlerinin burunlarında mübalâğa ile kabarttığım sular gibi- ta isminin hizalarına kadar köpüklendirip dalgalar üzerinde adeta bir fıta gibi sekerken çekilmiş bir fotoğrafına rastlıyor, kenarları dilimli o zamanki tentesiyle meğer onun bir zamanlar ne şirin, ne acar şey olduğunu daha iyi anlıyordum. Zaten isminden de belli değil miydi? O, bir zamanlar sahiden "nev", sahiden yeni olmamış mıydı? O fotoğrafın çekildiği günden beri günler, aylar, yıllar geçmişti besbelli!

Daha günler, aylar, yıllar geçiyor, Neveser'in benim tanıyabildiğim kardeşlerinden "Fenerbahçe", "Haydarpaşa" çürüğe çıkarılıyor, Neveser onlardan daha dayanıklı çıkıyor, Neveser yine çalışıyor, Marmara'da bayrağını yine dalgalandırıyordu. O zamanlar başka vapurların da güvertelerini örten tenteler kaldırılmaya başlanıp şimdiki tahta tavanlar yeni yeni yapılıyor, gittikçe artan yolculara kışın salonlar yetme-

diğinden, bacaların etrafı kapatılıp eski güverteler cigara dumanına boğuluyor ama, Neveser'e kimse ilişmiyor, Neveser, Marmara'nın rüzgârıyla yine tentesini çırpındırıyordu.

Neveser'in kaptanı, biletçisi, tayfaları, yolcuları değişiyor, her akşam önünden geçtiğimiz Moda burnunda gezinen çiftler, dadılarıyla dolaşan çocuklar, yine eski sevgililer, yine eski dadılar, eski çocuklar olarak kalıyorlar mıydı, bilmem. Onları hep uzaktan seyrettiğim için bir rol değişiminin farkında olamıyordum ama, Kalamış iskelesinde görüyordum ki, yolcuları karşılamaya gelenler değişiyor, daha dünkü sevgili bir akşamüstü bir çocuk arabasıyla çıkageliyor, dünkü çocuklar delikanlılaşıyor, koyun gediklisi sandalcılar her yaz biraz daha ihtiyarlamış oluyor, o koyda yeni yeni yapılan köşklere yeni yeni evsahipleri, kiracılar, yeni yeni evliler yerleşiyor, eksikliklerini nedense geç fark ettiğimiz eksilenlerden çok yeniler geliyor, Neveser artık talebelik günlerimin vapuru olmaktan çıkmış, beni artık işime götürüp getiriyor, Neveser artık eksilenlerin arasına karışmış anneannemin "vapurda üşürsün" diye elime zorla verdiği, kolumda bir pardösü ile bindiğim vapur olmaktan çıkıp artık tasarruf maksadıyla ikinci mevki bileti alarak bindiğim, ama bu sefer de ikinci mevki yolcularına mahsus, burundaki o güvertesinin zevkini çıkardığım, halden anlar vapur oluyor, şehrin Anadolu yakasıyla ilişiğim kesildikten sonra, sıcak yaz günleri, boğucu cigara dumanları içindeki iş masamın başında Neveser artık iskelelere halat atışını, bir gıcırtıyla yanaşışını, iskele sürülüşünü, iskele alınışını hayalen yaşadığım, şu daireden, şu işten, şu zalim insanlardan kurtulup kendimi içine atabilsem, iyi oluvereceğimi sandığım, şu telefona sarılıp: "Neveser bu akşam saat kaçta, hangi iskeleden kalkacak?" diye sormak istediğim, hasretini çektiğim, hayaliyle avunduğum vapur oluyordu, Neveser nihayet arada sırada bir tatil günü kavuşup binebildiğimde beni artık bir hatıralar sahiline, tamir edilmiş, çımacısı değişmiş, o da çok ihtiyarlamış olacağı için daha doğrusu değiştirilmiş bir Kalamış iskelesine bırakıp uzaklaşan vapur oluyordu.

Neveser artık günün çoğu zamanını limanda bir şamandıraya bağlı geçirip sabah akşam şöyle birer sefer yapabiliyor, bazen bütün bir kış Haliç'te kalıp yazları daha fazla vapura ihtiyaç görüldüğünden olacak, tekrar vazifeye başlıyor, başka vapurların arkalarında lüks mevkiler ayrıldığı halde o yine bütün üst kat birinci, alt kat ikinci mevki olarak eski güverteleriyle kalıyor, hatta ilk ve sonbaharlar o güvertelerde-

ki kanapeler bir kenara üst üste yığılıp Adalar'a yük seferleri bile yaptığı oluyordu. Bir yandan Avrupa'ya vapur ısmarlanıyor, Avrupa'dan yeni vapurlar geliyor, yeni vapurlara yeni yeni isimler veriliyor, ama, o yine Neveser olarak işliyordu.

Son defa Hollanda'dan gelen vapurlardan birine de onun kardeşlerinden birinin, "Haydarpaşa"sının ismini verdiler. Neveser bütün eski yoldaşlarına, bütün bu yeni yoldaşlarına, her raslayışta yol vererek bu yaz da Marmara'nın rüzgârıyla güvertelerinin tentelerini çırpındırdı, bayrağını dalgalandırdı. Bu yaz da Neveser'e, öleceğini anladığımız sevgili bir hasta ile, son görüşlerimizin biri olduğunu bile bile konuşmalarımız gibi, bu yaz da bir iki kere olsun, iş dönüşü binebildim. O artık Köprü'den isteksiz isteksiz ayrılıyor, Sarayburnu'nu dolandıktan sonra, Hayırsız Adalar'ın arkasından doğru yaklaşan akşam içinde artık kaybolmak, artık tatlı bir sonla yok oluvermek ister gibi, önce Marmara'ya burnunu çeviriyor, fakat kaptan onu yine Moda'sına yanaştırıyor, o artık iskelelere "bırakın da şuracıkta biraz daha dinleneyim" demek ister gibi yaslanıyor, yanaştığı iskelelerden güç bela, sanki dürtülmekle ayrılıyor, Neveser öylesine yorgun argın çalışıyordu. Bu yaz da kaç kere, başka vapurlardan, Neveser'in artık bir yana yatmış, yana yattığı tarafın davlumbazlarının yelpazemsi deliklerinden sular taşırarak, burnunun ucundaki köpük iyiden iyiye azalmış, sefer ettiğini içim burkularak seyrettim. Bindiğim vapurlar onu çabucak yakaladılar, birkaç dakika yan yana seyrettiğimiz sırada yolculardan onun eskiliği ile alay edenler, bu kadar yeni vapur geldikten sonra artık seferden alınması lüzumuna işaret edenler oldu. Neveser bize mahzun mahzun bakarak yol verdi. O artık mizah mecmualarına karikatür mevzuu olmaya başlamıştı bile. Onun resmini, ilk gençlik fotoğrafına hiç benzemeyen bir resmini yapıyorlar, Ağrı Dağı'nda Nuh'un gemisini aramaya gelmiş Amerikalılar, onu İstanbul limanında görüp Nuh'un gemisini bulduk, diye seviniyorlardı. O artık gülünçleşmişti. Ona artık "patpat-ı bahrî" diyorlardı. Gazetelerde hakkında röportajlar çıkıyor, Neveser hırıltılı sesler çıkararak hâlâ çalışıyor!" diye yazıyorlardı. Bazen de şehir haberleri sütununda şöyle bir havadisini verdikleri oluyordu: "Dün akşam, Anadolu postasını yapmakta olan, Denizyollarının emektar Neveser vapurunun makinesi, Kalamış açıklarında arıza yaptığından, yolcular başka vapurla Köprü'ye getirilmişlerdir."

Bir akşam, Bostancı iskelesinden şehre vapurla dönmek istedim.

Tarifeye göre vapurun o dakikalarda iskelede olması lazımken görünürde bir şeyler yoktu. Memura sordum: "Allah bilir, beyim," dedi, "Neveser dönecek, zaten giderken yarım saate yakın bir gecikme ile gitti. Siz yine tramvaya binin." Oradaki yolcular söylene söylene, tramvaya seğirttiler, ben bile Neveser'i beklemedim. O artık tarife saatlerini karıştıran bir vapur olmuştu.

Neveser, tarifede yazılı saatlerini dalgın, bunak bir ihtiyar gibi karıştırdığı o seferleri yapmaktan besbelli affolunacak artık!.. Bir akşam en çok yorgun, insanlardan en çok fenalık görüp Neveser'i en çok özlediğim bir akşam onu yine Köprü'ye yanaşmış, bu son seferlerinin birinde beni son bir defa daha, bu değişmiş, bu hepsi yabancı yolcuları arasında görmek istermiş gibi bekler bulacağım. Eminönü'nden doğru koşa koşa bacasının hizasına geleceğim, o bana bakacak, onunla son defa göz göze geleceğiz, merdivenlerden koşa koşa inip, sürme iskelesini aşınca içi rahatlar gibi olacak. Benim onu unutmadığım gibi, o da beni unutmamış vapura, çocukluğumun, gençliğimin, Feneryolu'nda oturduğumuz zamanların, üşüyüp soğuk almamdan o kadar korkan anneannemin sağ olduğu günlerin, başka devirlerin, başka âlemlerin vapuru Neveser'e son defa bineceğim. Onu elbette eski kaptanı kaldırmayacak, elbette içinde, üzerlerinde dolaşan İngilizlerin ayak seslerinden sinirlenip lâhavle çeken eski yolcuları olmayacak ama, alt salonu bana yine bir akvaryumu düşündürecek, orta salonunda yine eski köşemi, orada ayaklarım yere değmeden oturduğum zamanı bulacağım, salonunun aynalarında saçları ağarmış yüzüm, mektep kasketli yüzüme bakacak. Yukarı güverteye çıkıp, yandan çarklarının, değişmemiş Marmara'daki değişmemiş pat patlarını dinleyeceğim, güvertenin balkon gibi suya eğilen ön kısmına koşup orada oturanlara: "Müsaade eder misiniz?" diyeceğim, orada beş dakika oturup oturmadan aklıma alt, ikinci mevki güvertesi gelecek, yanımdakilerin "niye geldi, niye gidiyor?" diyen bakışları altında aşağıya koşacağım, orada bağdaş kurup oturanlar, yanlarındaki bir torbayı yere indirip "buyur" edecekler. Burnunun yine ikiye böldüğü sular iki yanından yine akacak, tentesinin rüzgârla çırpınışını son defa dinlemiş, bir gün Neveser'e muhakkak son defa binmiş olacağım.

Tarifede yazılı saatlerini sorsak, bunak bir ihtiyar gibi karıştırmaya başlayan, tarifelerin intizamını bozan Neveser bir gün muhakkak bu seferleri yapmaktan men olunacak. Bir gün vapurum belki de yeni bir tamir, makinelerinde son defa vukubulmuş bir arızanın bir kere daha

giderilmesi için girdiğini ümit edeceği Haliç'e, bir daha çıkmamak üzere girmiş olacak. Gazeteler, bu sefer, şehir haberleri sütunlarında "emektar Neveser"in çürüğe çıkarıldığını bildirirlerken o, kendinden evvel oraya girmişlerin, bir zamanların hafif kruzazörü Mecidiye'nin şimdi bacalarının ağzı bağlanmış, bir zamanlar bir beyaz sarayda oturan ak sakallı bir padişahı selamlayan topları sökülmüş, su kesimi yosun tutmuş, hâlâ yattığı o sulara, bir zamanlar Atlantik'i aşmış, iki bacalı, dört direkli Gülcemal'in bacasız, bayraksız, tek direksiz yıllarca yatıp nihayet başka bir milletin bayrağını taşıyan bir römorkörcük yedeğinde, başka bir diyara sökülmek üzere götürülmesiyle boş kalan yere demirleyecek. Belki gazetelerin ilan sütunlarında, çürük olarak satılığa çıkarılmış vapurlar meyanında birkaç kere daha ismi geçecek, ona belki müşteri çıkacak, belki çıkmayacak. Ne olursa olsun, o, artık köprülerin gerisinde, ötelerine geçmesine izin verilmeyen, hatta istese de aşamayacağı besbelli bu çelik duvarlar arkasında, artık boyaları dökülmeye başlamış o bir çift kameriyenin birinden makinelere hareket emri verecek bir "çın çın"ı boş yere bekleyerek, artık eski 8.10'ların, 18.30'ların mânası onca çoktan kaybolmuş, ama yine kâh durgun bir yaz sabahına bürünmüş uzun Kalamış iskelesini, kâh pembe bulutlu bir akşam içindeki Suadiye iskelesini, kaç yıl vakit vakit pat patlarıyla akislendirdiği bütün o kıyıları anmadan edemeyerek, şimdi salonunun yalnız, hiç değişmez bulanık sular gören küflü aynalarında kalabilmiş eski hayalleri her gün biraz daha birbirine karıştırarak, her gün işe yarar bir başka uzvu, bir gün ciğerleri sökülürcesine ta içinden bir makine parçası, bir gün direkçiği, bir başka gün bir fırtına ile devrilip kaza çıkarması ihtimaline karşı bacası alınıp götürülerek, burnunda o eski zaman adını yazan harfler kendiliklerinden birer birer kopup artık adı da hafızalardan silindiği gibi, burnundan da büsbütün silinene kadar, yazların güneşi, kışların yağmurları, karları altında bekleyecek. Bir zamanların genç, dinç, acar Neveser'i, bir zamanlar dilimli tentesini öylesine bir sevinçle çırpındırdığına, burnuyla yarıp köpüklendirdiği suları ta adının hizalarına kadar çıkarttığına bir eski deniz salnamesindeki fotoğrafı şahadet eden vapur, orada, insanların yattığı büyük bir mezarlığa baka baka, insanların kaderine benzeyen bir kaderle çürüyüp gidecek.

1950

BİR KURBAN BAYRAMI HİKÂYESİ

Bir zamanlar annem olmuş, babam olmuş, büyükbabam, büyükannem olmuş o insanlar; bacakları arasında dolaştığım, kucaklarına tırmandığım, ellerinin temasını hâlâ saçlarımda hisseder, birlikte gelemeyeceklerini bildikleri korkulu bir diyara yolcu eder gibi verdikleri nasihatleri hâlâ işitir gibi olduğum o insanlar, bugünkülerden başka mıydı?

Bütün gün odalarına çekilmiş, beyaz entarileriyle, beyaz köşe minderlerinde oturan o ihtiyar, ak saçlı hanımların ağzından kalp kırıcı hiçbir söz çıkmaması, dudaklarının, o zamanlar bir mâna veremediğim, hep o kıpırdanışından mıydı? Neden, o evin her odası öyle yeni yıkanmış keten, öyle temizlik, öyle iyilik kokardı!.. Artık ihtiyarlamış, iş görmez olmuş kalfalar, dairelerinde, mangalda kahve pişirip oturadururlarken, bir yandan da, evlenme çağına girmiş genç hizmetçilerin düğün hazırlıkları yapılır, annem onlara kendi eşyalarından, elmaslarından verir; o evde yalnız sevap mı işlenirdi?

Şimdi düşünüyorum da, evimizin içi o kadar kalabalık olduğuna göre, bu gelinler, görümceler, oğullar, damatlar arasında elbette çekemezlikler olur, birbirlerine acı sözler sarf ederler, her insan gibi onlar da darılışırlardı da benim haberim olmazdı. Elbette ki, hizmetçinin biri kıymetli bir şey kıracak olur, hanımlardan birinin de onu azarlayacağı tutardı da ben farkında olmazdım. Fakat, öyle şeyler de hatırlıyorum ki, bana "hayır" dedirtiyor, o insanlar, birbirlerini, şimdikilerden daha çok sever, Anadolu'dan gelmiş, el kapısına sığınmış garip kız azarlanmaz, kusuru cahilliğine verilir, onun kalbini kırmak günah sayılırdı. Şimdi düşündükçe anlıyorum ki, onların ruhlarını bir günah işleme korkusu ile bir sevap yapma sevinci paylaşmıştı. Günah sayılan şeyler yavaş yavaş bana da belletildikçe, içime bir kuruntudur düşer, anneanneme, "ben de günah işliyor muyum?" diye sorardım. O, saçlarımı okşar, halime gıpta edercesine, "sen daha küçüksün, senin ne günahın

olacak ki!" derdi. O zaman, biri sevaplarımızın, öbürü günahlarımızın defterini tutan meleklerin, omuzlarıma henüz gelip konmamış olmalarından, kendimi büsbütün hafif hisseder, merdivenlerde uçarcasına bahçeye oynamaya inerdim.

Bu arada, ramazanları, büyükler oruç tutarlarken, bana tek başıma, yemek çıkar; kurban bayramlarında büyükler, kendilerine kurban kestirir, fitreyi, zekâtı onlar verirlerdi. Onlar, meğer yalnız kendilerini değil, beni de düşünürlermiş ki, bilmiyorum kaç yaşımda, bir kurban bayramı hazırlıkları sırasında, anneannem, sanki bir müjde verir gibi, önümüzdeki bayram, benim için de kurban kesileceğini haber vermişti.

Zaten, kaç senedir, artık, annemin, babamın odasında yatmıyor, anneannemle yatıyordum. Gündüzleri, bahçede oynamaktan yorulduğum zamanlar, onun minderinde, yanı başında oturmaktan hoşlanıyor, benimkilerden o kadar başka ihtiyar ellerini, yüzünün, yakından bakınca daha hayret veren buruşuklarını, nasıl da o kadar beyaz olabilmiş saçlarını seyrediyordum. Akşam üzerleri, pencerede onunla yan yana, Muharrem Ağa'nın –bizim baktığımızı bildiği için mi nedir? – hiç başını kaldırmadan, bahçeyi sulayışını seyrediyordum. Pencere altındaki ortancalar, suyun altında, teşekkür eder gibi, sanki minnettarlıkla boyunlarını eğiyorlar; süzgeçten akan su, iri yapraklarına değdikçe bir an bir trampete çalınır gibi bir ses çıkıyor, sonra, yine toprağın suyu emişi duyuluyordu. Odaya, kafeslerden süzülerek giren ıslak toprak ve çiçek kokusunu, o, ömrünün sonlarında, ben, daha başlangıcında o, kim bilir neler düşünerek, benim içimden kim bilir neler geçerekten, kokluyorduk. Bazen anneannem kafes arkasından sesleniyordu: "Muharrem Ağa, kirazın dibini biraz aç da, ona da su ver." Muharrem Ağa, kirazın dibindeki çukuru, elleriyle biraz daha genişletiyor, suyu, kovayı borusundan tutup ters çevirerek, fidanın dibine boşaltıveriyordu.

Yine böyle bir akşam üstü, bahçe sulanmasının biteceğine yakın, anneannem: "Muharrem Ağa, işini bitirdikten sonra orta kapıya gel." demişti. Aşağıya, anneannemle beraber inmiştim. Anneannem, her sene olduğu gibi, kurbanlık koyun paralarını Muharrem Ağa'ya teslim ediyordu. Ben, o bayram, benim de bir kurbanlık koyunum olacağını unutmuştum bile... Bana da işittirmek istercesine: "Bununla, bu sene, Ziya için de bir güzel kınalı kuzu alırsın." der demez, içimin cız ettiğini hatırlıyorum. Bu söz, daha küçüklüğümde bana hediye getirilen, teker-

lekli bir yeşil tahta üzerindeki, boyunları fiyongalı, masum duruşlu oyuncak kuzularımı gözlerimin önüne getirmişti. Sonra da, kurban bayramı sabahlarını, o herkesin erken erken, fakat benim yine geç uyandığım kurban bayramı sabahlarını; koyunları, ben görmeden, çoktan kesmiş, giden haşin yüzlü yabancı adamı, koyunları kestikleri ve anneannemin, bütün sene, dolabında, bir bohça içinde, bir tülbentle beraber saklayıp her görüp soruşumda, "o, kurban bıçağı!" dediği büyük ve keskin bıçağı hatırlamıştım. Sonunda, bıçak altında can verecek bir oyuncağı ne yapacaktım! Hem, bu canlı koyun, benim yüzümden kesilmeyecek miydi? Anneannemin eline atılmak, parayı vermesine engel olmak, bir hareket yapmak, "istemem!" diye bağırmak istedim. Fakat ellerimi, ayaklarımı bir şey bağladı. Boğazıma bir şey tıkandı. Bu kurban bayramlarının çocuk aklım için, daha öyle korkuyla karışık kudsî bir anlamı vardı ki, beni isyandan alıkoydu. Sade, öylece kalakaldım. Sonra, "istemem" demek, bir bakıma da, beni düşünmüş anneannemin kalbini kırmak, verilen bir hediyeyi beğenmemek değil miydi?

Kurbanlıklar eve gelip bahçeye bağlandıktan sonra tasam daha ziyadeleşti. Koyunların içinde benimki, en küçüğü, işte şu, boynuzları henüz yeni çıkanıydı. Ağzı, burnu, kulakları, ayak bilekleri kara idi. Oyuncak kuzuma kardeş gibi benziyordu. Yalnız, bunun kurdelesi boynunda değil, sırtında, kuyruğuna yakın bir yerdeydi. Sonra, siyah, yumuşacık kulacıkları, rüzgârda iki yaprak gibi oynuyordu. Öbür, yaşlı, gün görmüş koyunlardaki, doğdukları yerlerden sürgün edilmenin, değneklerle itilip kakılmaların, kuyruklarından kaldırılıp yoklanmaların, kâh tozlu yollara düşmelerin, kâh ne olduğunu bir türlü anlayamayacakları denizlerde, sallantılı mavnalar içinde, şaşkın, yolculuk etmenin, bir kere ellerine düştükleri insanlara ne yapsalar yaranamayacaklarını artık anlamanın yarattığı, vurdum duymazlıkla karışık bir nevi tevekküle mukabil, benim küçük koyunumda bir canlılık, bir durmadan hoplayıp sıçrama isteği, bir devamlı sevinç hali vardı. O, herhalde hoşa gitmiş, okşanmış, sürüyle önlerinden geçtikleri kasap dükkânlarının anlamını daha kavrayamamış, belki, kim bilir, sürüsünden de ayrı düşmemişti. Belki de, bütün küçük mahluklarda olduğu gibi, yanındaki şu büyük koyunları anası, babası sanıyor; velhasıl daha küçük, cahil hayvan beyniyle, daha her şeyden habersiz, daha zevk etmek, yeni geldiği şu bahçenin, çayır otlarına benzemeyen türlü yapraklarının çeşnisine bakmak, oradan oraya koşup melemek, şimdi anlıyorum ki, o zamanki

ben gibi yaşamak istiyordu. Öbür koyunlar, ilk günden beri, yerleştirildikleri köşede yere çöküp sadece önlerine konulanı yer, öylece bekleşirlerken, o elimde tuttuğum yapraklı bir dala, siyah, nemli dudaklarını uzata uzata peşimden geliyor, koşacak olsam, incecik bacakları üzerinde sıçraya sıçraya koşmaya başlıyordu. Onunla, bahçeyi dört dönüyorduk... Sabahleyin uyanınca, ilk aklıma gelen, koyunum oluyordu. Kahvaltıya çağırıyorlardı, "koyunlara bir bakayım da öyle" diyordum. Ona, tulumbadan su çekiyor, mutfaktan gizlice aldığım, yeni kalaylanmış kabı dolduruyor, sonra, güneş vurdukça büsbütün ışıldayan suyu yavaş yavaş azalmasını haz içinde seyrediyordum.

Ama, öte yandan, endişelerim de gün geçtikçe artıyordu. Muharrem Ağa'nın kerevetine, yer yer türlü renkte koyun pöstekileri atılmış odasına gidiyor, bayramdan, kurbandan söz açıyordum. İlgimi görünce bana, Hazreti İbrahim'in, oğlunu kurban edeceği sıra gökten inen koçu anlatıyor, laf arasında sık sık, "hey gidi mübarek hayvan!" diyordu. Sonra, kim bilir hangi senenin kurbanı bir koyuna ait pöstekinin gümrah tüylerinde elini gezdirip o koyun sanki gözlerinin önüne geliyormuş gibi dalgın bakaraktan: "Kara koç da gayri cennette" diye içini çekiyordu. Anneannem de bana cennetten, "kıldan ince sırat köprüsü"nden bahsediyordu. İşte o sırat köprüsünden ben, dışarda, güneşli bahçede, her şeyden habersiz yaşayan o güzel koyuncuk sayesinde geçebilecektim. Yaşımın küçüklüğünden, ölümün aklıma geldiği yoktu ki, ahireti, cenneti düşüneyim! Cennet, benim için, anneannemin odasının bir köşesinde katlı duran, her açışında içinden, kokulu tesbihi çıkan seccadesine işlenmiş süslerin düşündürdüğü yer, o süsleri hep bir kapı resmine benzettiğim için olacak, o kapının önünde secde etmekle varılıverecek bir diyar, sahiden açılıverecek bir kapı, ve ben namaz kılmadığıma göre, yalnız, namaz kıldıklarını gördüklerimin, yaşlıların düşünecekleri bir mesele idi. Benim için ahiret, sadece

Azat buzat
Yarın ahirette beni gözet

diye azadettiğimiz kuşlardı. Eğlence olsun diye, büyüklerin yardımıyla tuttuğumuz o kuşlardan bana ne kadar çok azad ettirmişlerdi! Onlar, yarın ahirette beni gözetmeye yetmiyor muydu? Sonra, küçücük kuşları, hakikaten cennet yoluna benzeyen masmavi gökyüzüne uçurmak, hürriyete kavuşturmakla; sessiz, kendi halinde bir hayvanın boğazını kesmek, birbirinden ne kadar farklıydı! Çocuk aklımla, çocuk muhayyi-

lemin el ele vererek yarattığı mantığı şimdi ne kadar acı ile, hem de gülerek hatırlıyorum! Sonra, niye itiraf etmeyeyim, bu, boğazından kesmek fiilini kendi nefsimde de deniyor, yemek odasına, kimse olmadığı saatlerde gizlice giriyor, anneannemin dolabında duran kurban bıçağından çok daha az keskin, çok daha küçük bir yemek bıçağını, elime hâkim olamayacakmışım gibi, korka korka boğazıma değdiriyor, fakat soğuk bir temas duyar duymaz gayrühtiyari geri çekiyordum. Demek, can o kadar tatlıydı! Bahçede koyunumu sevdiğim zamanlar, elim yavaş yavaş boğazının altına doğru gidiyor, o boğazın, sıcak tüyler arasında, umduğumdan çok daha ince, çok daha nazik, hemen kendi boğazımdan farksız olduğunu hissediyordum.

Dünya, yaşamak hakkında, o zamana kadar kendi kendime edindiğim fikirler de, bu kurbanlık koyun yüzünden değişiyordu. Dünya, daha benim için evimizin bahçesinden pek ileriye geçememişti. Hayat, mahluklar, daha bahçemize uğrayan serçeler, kendisini bir türlü göremediğim fakat, uykuya yatmaya çıktığım öğle sonralarımızın sessizliğinde, "Yusufçuk, yusufçuk..." diye, eşini, evladını çağırışını duyduğum mahzun kuş, oyun oynamak için, bahçemizin duvar diplerini kazdığım zaman meydana çıkan incecik ağaç kökleri, hayretle seyrettiğim solucanlar, çalışkan karıncalardı. Bu koyunlarla, yeni bir mahluk, yeni bir hayat, bahçeye giriyor, görebildiğim bütün hayvanlarınkinden başka kaderleriyle bana, daha yüzde birini tanıyamadığım asıl dünyadan evvel başka bir dünyayı, öteki dünyayı öğretiyorlardı. Annem, babam, büyükannem, büyükbabam, hepsi sağ, nasıl yaşadığımızı bilmeden yaşayıp gittiğim, o kapısının önünden henüz hiçbir tabutun geçtiğini görmediğim, o, henüz bahtiyar, iyilik dolu eve, güllerin açtığı, kuşların ötüştüğü, karıncaların çalıştığı o bahçeye, onlar bıçak altında can vermeye, kanlarından akıtmaya geliyorlardı. Anneanneme koşuyordum, "koyunun canı acımaz, Allah ona acı duyurmaz" diyordu. "O, cennete gideceğini anlar, boynunu kendiliğinden uzatır." diyordu, sonra da saçlarımı okşuyordu. O zaman, benim içimde de bir şeyler oluyor, elbette, onlar daha iyi bilirler, dünya, elbette ki, benim sandığım gibi değildir. Beni korkutan şey, koyunu korkutmaz, benim boğazımı acıtan şey, onunkini acıtmaz, diye düşünüyor, müsterih oluyordum.

Koyunlarla son günüm, son gün olduğunu bilmeden geçti, fakat akşam, bayram topları atılınca, başlayan gecenin, koyunların son geceleri olduğunu anladım. Koyunları, hava kararınca, aşağı odunluğa koyu-

yorlardı. Muharrem Ağa o akşam da vazifesini yapmıştı. Yemekten sonra ise, ertesi gün erken kalkmak için, her zamankinden dah erken yatmıştık. Hem bundan, hem de, aşağıdaki odunlukta, koyunların arasıra melediklerini duyduğumdan uyuyamıyordum. Onlar da, kapatıldıkları bu karanlık yerde huzursuzluk içinde gibiydiler. Sabahı, aydınlık bahçeyi özlüyorlardı sanki! Benim koyunum da, elbette, alışageldiği günlerin öylece devam edip gideceğini sanıyordu. Halbuki ben, sabahla, başlarına gelecekleri biliyordum. Düşündükçe kalbim burkuluyordu. Bir ara, aklıma, koyunları son bir defa daha görmek, onlara hiç olmazsa veda etmek geldi. Onları, son bir defa ziyaret edip yarın gövdelerinden ayrılacak başçıklarını okşarsam, hiç olmazsa gönüllerini almış olmaz mıydım! Elimden bir şey gelmediğini belki anlarlar, belki bana hak verir, hiç olmazsa bana küskün gitmezlerdi. Anneannem uyumuştu, muntazaman nefes alışlarını duyuyordum. Aşağıya kulak veriyordum; sessizlik içinde koyunların kıpırdanmalarıyla düşen bir odunun çıkardığı gürültüden, ara sıra melemelerinden başka bir şey işitilmiyordu. Nihayet, daha uzun, daha acı, bir şikâyeti, bir yalvarışı andırır bir meleme duyar gibi olunca yatağımda doğruldum. Yere doğru kaydım, anneannemi uyandırmaktan o kadar korkuyordum ki, soğuk bir denize girer gibi, içimden bir şey geliyor, boğazıma tıkanıyor, nefesimi kesiyordu, bir türlü yutkunamıyordum. Yatak odamızın, ağır, eski zaman kapısı hiç ses vermeden açıldı. Koca, ahşap ev, gece hayatını yaşıyordu. Bazen, hemen hemen sebepsiz bir çıtırtı işitiliyor, sofadaki, büyük, rakkaslı saatin sesi başkalaşmış, başka bir saatinki imiş gibi çıkıyordu. Gündüzleri, önünden hiç aldırış etmeden geçtiğim bu saatin işleyişi, sabahı, koyunlar için son sabahı, son dakikayı hazırlamıyor muydu!..

Koyunların bazılarını uyur, bazılarını uyanık buldum. Benimki, galiba hiç yatmamış, beni çağıran kendisi imiş gibi öylece ayakta duruyor, "nerde kaldın? Sen de iyi gün dostu musun?" demek ister gibi bakıyordu. Su kabını devirmişti. Taze su doldurup getirdim. İçmek istemedi. Zorumla, ancak dudaklarını değdirip çekti. Avucumu ağzına götürdüm, nemli dudaklarını avucumun içinde birkaç kere oynattı. Ne demek istiyordu? Olmayacak şeyler, bilmediği, benimkinden kat kat anlayışsız aklıyla bir türlü kavrayamayacağı dünyadan şimdi çekilmiş, gitmiş güneşi mi istiyordu? Bahçeye çıkalım, bahçeye çıkarsak, güneşi buluruz mu sanıyordu? Bu koyunun içmediği suyun yanında, yemediği otların üzerine oturmuş, belki de bir ölüm önsezisi ile yemeden içmeden

kesilmiş bu mahluka baka baka, Allahı, dünyayı, değişmez tabiat kanunlarını ilk önce o gece düşündüm. Bir ara, kendime geldiğim oluyor, yukarıda uyuyan anneannemi hatırlıyor, korkudan tekrar yatağıma dönüyor, fakat yine duramıyor, aralık bıraktığım oda kapısından yine aşağıya, koyunların yanına iniyordum. Son sefer, nihayet koyunumu da, o, belki annesi, babası sandığı hemcinslerinin karnına başını koymuş, koyunların, birbirlerine sokularak uyuyuşlarıyla uyuyup gitmiş buldum. Yatağıma döndükten sonra, ben de, yorgunluktan, heyecandan uyuyakalmışım. Sabah, herkesin erkenden kalktığı bayram sabahı bile beni uyandıramamış. Neden sonra gözlerimi açınca, aklıma ilk gelen, uykunun uyuşturduğu bir acı gibi, beynimi sanki birden yakan ilk düşünce koyunlar oldu. Anneannem kalkmış, beni uyandırmadan, odadan çıkmıştı. Çarçabuk giyindim. Gecekiler, bir rüya, bir kâbus olabilirdi. Koyunları, yine bahçemizde, her zamanki köşelerinde bulabilirdim. Koyunum da, gün ışığına, çayır yeşiline, taze ota kavuşmuş olmaktan sevinç içinde, beni karşılardı. Evet, bütün anlatılanlar yalan, masal olabilirdi. Cennet, meğerse, şu üzerinde bulunduğumuz dünya, şu kuşları ötüşmeye başlamış bahçe, insan, hayvan, hep beraber, sevişerek, gülüşerek yaşamak olabilirdi. Merdivenleri dörder dörder atlayarak bahçeye koştum. Kimse ile karşılaşmadan, koyunların bağlandıkları köşeye vardım. Orada, gözlerime inanamayarak kalakaldım. Ora, terk edilmiş evler gibi, hatıralar daha buram buram üzerinde tüter; etraftaki ağaçlar, dallar, gölgelerinde barınan misafirlerin bu kadar erken gidişlerinden, yerdeki otlar bile, kendilerini yiyecek kimse kalmadığından üzülür gibiydi. Etrafıma bakınmaktan başka bir şey yapamıyordum. Her şey mi, birden, bana gerçek dünyayı anlatmaya başlamış, yoksa ben mi her şeye, artık eski gözlerimle bakamaz olmuştum. Kayıklarımı yüzdürdüğüm, tulumbadan akan su ile yavaş yavaş doluşunu seyretmeyi o kadar sevdiğim havuz, karşı duvarın dibinde, daha dün, ev yapacağım diye kazıp bıraktığım toprak, bir kenarda unutulmuş oyuncak araba, büyük, ebedi hakikat içinde artık ne kadar manasız ne kadar küçük kalmışlardı! Asıl yalan, demek şu güzellik, şu, bu ana kadar var olduğunu sandığım mesut dünya idi!..

Bahçede, ödağacı kokusuna benzer bir koku vardı. O kokunun geldiği, bahçemizin en seyrek uğradığım, hamam külhanının bulunduğu tarafa doğru yürümüşüm. Orada, duvara çakılı, hamamlarda peştemal asılan demirlere benzer bir demir vardı. Kurban kesen adamın yardım-

cısı, o demire astığı bir koyunun derisini yüzmeye başlamıştı bile... O, benim koyunumun, annesi sandığı koyun muydu? Benimkini, bir iple, dördü bir araya getirilmiş siyahlı, incecik bilekli ayaklarından tanıdım. Gözlerini bağladıkları tülbendi henüz çözmemişlerdi. Galiba, sırasını en sonra o savmıştı...

Şimdi seneler geçtikten, bu geçen senelerin türlü harplerinde bunca insan birbirini boğazladıktan, ben, dünyayı, insanları anladıktan sonra; artık ne kendim, ne de sevdiklerim için kurban kestirmediğim, artık bu kurbansız kurban bayramlarında; çocukken kabul etmek istemediğim öteki dünyayı, cenneti, gayriihtiyari hayal ediyor ve orada, torununu düşünmüş bir anneanne ile beraber, bir küçük koyunun da, bir ebedi yeşil çayırda, bitmez bir sevinç içinde var olduğuna inanmak istiyorum.

1947

O MAHALLE

O mahalleye, meğer orada kiralık bir kat bulacağımdan, ömrümün bir parçasının da meğer orada geçeceğinden habersiz, ilk defa ayak attığım akşamı, sokak içlerinin balıkçı sesleriyle çınladığı, kapı önlerinde buram buram balık kızartıldığı, fakirin yüzünü güldürmüş denizin, kıyılarda memnun uzandığı, hemen herkesin bahtiyar, gökyüzünün bile sanki daha merhametle üzerimize titrer göründüğü o sonbahar akşamını düşünüyorum. O gökyüzü altında o zamanki beni, şimdi bunca senelik karım olmuş o zamanki nişanlımı, o gün başında yepyeni, şimdi modası geçmiş, elbise dolabının bir köşesinde asılı duran bere şapkası, o zaman daha yeni yaptırılmış, henüz kollarının havı dökülmemiş, sonraları çarşıya pazara giyilmekten daha böyle eskimemiş pardösüsüyle, üzerlerimizdeki elbiseler kadar belki içerlerimizdeki sevinçler, ümitler de taze, elbette aradan bu seneler geçmemiş, elbet daha az fenalık görmüş, daha az zahmet çekmiş o zamanki bizleri, elbet daha genç olan beni, güzel nişanlım seni düşünüyorum.

O zaman, hiçbir cama, "kiralık" levhasının asılmadığı, mesut olmak isteyenlerin, bütün kapıları yüzlerine kapanmış bulduğu, evlenmek isteyenlerin, karyolalarını kurmak üzere girebilecekleri bir dam altına rastlamak için çırpındıkları bir zaman, öyle bir zamandı o zaman. Ne olursa olsun, bir yer, kesemize uygun bir barınak bulmak için bütün gün dolaşırdık. Arnavut kaldırımlı fakir mahallelerden, asfalt caddelere geçerdik. Küçük bahçelerde nazlı nazlı titreşen çiçekler, yetişmiş fidanlar, boy atmış ağaçlar, bize, oralarda oturanların çoktan beri oturduklarını anlatır, akşam üzerleri fenerler birer birer yanar, aile reisleri birer birer evlerine döner, her sokak her akşamki hayatını yaşar, biz daha ümitsizliğe kapılmamış, daha mucizeler bile bekleyerekten, bir perdesiz cam göreceğiz diye, türlü türlü perdelerin örttüğü camlara bakardık. Yorulur, artık aramaktan vazgeçmek üzereyken, şu balkona, şu ileriki bahçe kapısının önüne çıkmış kadın neden orada duruyor, ni-

ye bize bakıyor, belki halden anlayan biridir, belki biz önünden geçerken, "galiba ev arıyorsunuz" diyecek, bizimle bir iki odacığını paylaşıverecek diye düşünür, yine yürürdük.

İşte, o mahalleye, ismini dahi bilmediğimiz o sokağa, önümüzde, bize görünmeden yol gösteren talihin peşinden giderek balığın beklenmedik fiyatını ilan eden balıkçı sesleri, kapı önlerinde kızartılan balıkların etrafa buram buram dağılan kokuları arasında, ilk defa böyle ayak basmıştık. Köşebaşında bir evdi; nişanlım daha uzaktan fark etmiş, sevinçle, "orta kat camlarında perde yok" demişti. "Soralım" demişti, ben çekinmiştim, "temizlik yapıyoruz," yahut "bu sabah tutuldu" diyecekler diye korkmuştum, ev sahiplerini akşam vakti boş yere rahatsız etmekten çekinmiştim; ama nişanlım "bir soralım" demişti. Müstakbel evimizin, sonradan, sesine o kadar alışacağım zilini ilk defa o güzel sonbahar akşamı, böylelikle çalmıştık.

Kapı, yukarı kattan çekilen bir iple, kendiliğindenmişçesine açılmıştı. Yeni yıkanmış bir taşlığın eşiğinde, taşları kirletmekten korkarak müteredditi bakınırken, yukarı kat merdivenlerinden ilk önce ayakları, vücudu, sonra yüzü görünerekten, ev kıyafetiyle bir genç kız inmişti. Kaç kişiye sorduğumuz suali ona da sormuştuk. Fakat onun dudaklarından o "evet" kelimesi, o kelimeyle beraber sanki, mesut olmamıza da izin çıkmıştı. "Buyurun, gezin" demişti. Biz, hep yeni yıkanmış taşları, yeni ovulmuş tahtaları kirletmekten korkuyorduk, odanın da kapısında durmuş, içeri girememiştik. Camlar da yeni silinmişti, genç kız, yaşıtı nişanlıma, "yalnız duvarlar badana ister" derken, halden anlarım der gibi de bakıyor, nişanlım da onun yüzüksüz parmaklarını belki çoktan fark etmiş, bakışlarıyla "darısı sizin başınıza" demeye getiriyordu. Ben, odayı çabucak döşüyor, şu pencere kenarına bir koltuk koyarız, soba şu köşeye kurulur (o tarafın duvarları biraz işlenmiş gibi, galiba bizden evvelkiler de sobalarını o köşeye kurmuş olacaklar,) karyolamızın yeri de şurası... Ve o bizim olacak odayı şimdiden ılık, elektriğine koyacağımız abajurla, yeşil bir aydınlık içinde görüyordum.

Genç kızın yalnız annesi vardı, babası ölmüştü, yukarı misafir odasına, annesinin yanına çıkmıştık. Ev sahibi hanım, "sabahleyin de başka birileri gezip beğendiler, hatta pey bile bıraktılar, fakat biz, nedense, size birden ısındık, onların peyini geri veririz artık" diyor, bir evde iki ailenin güzel güzel geçinmesinden bahsediliyordu. Ben bir yandan, duvarlardaki resimlere bakıyor, bu erkek, hanımın merhum kocası, şu

gülen genç kadın, herhalde hanımın gençlik resmi olacak (meğerse genç yaşında ölen kız kardeşinin fotoğrafıymış), ya şu kız çocukları?.. diye düşünüyordum. Odaya evin kedisi giriyordu.

Kontratı hemen o gün yapmıştık, oda ve yanındaki odacık bizim olmuştu. Duvarlar, bizden evvel orada oturanlardan kalmış bütün izleri örten açık filizi bir renkle kat kat badana edildi, yalnız tavanlar ve bir de kapı – hiç boyanmamış tahtası zamanla kararmış tavanla kapı – hele kapı, pervazında kim bilir hangi kiracının, çocuğunun uzayan boyunu işaret ettiği çizgilerle, oldukları gibi kaldı. Kapının arkasında bir çivi, kendisini söküp çıkarmadığımıza göre, bizim de asacaklarımızı merakla bekliyordu. Zaten bütün oda bekliyor, merak ediyor gibiydi. Pencereler, komşularla birlik olmuş asacağımız perdeleri; bir köşe, koyacağımız kanapeyi; öbür köşe, karyolamızı; daha öbürkü köşe sobamızı bekliyor, şimdi anlıyorum ki, hatta duvarlar bile, bir gün gelip doğacak, büyüyecek, kapının pervazında boyunun çizgileri duran çocuk gibi büyüyecek yeni yaramaz misafirin, üzerlerine çizeceği çizgileri, camlardan biri, bir gün, herhalde, komşu arsada oynayan çocuklardan biri olacak kabahatlinin atacağı topla kırılıp kâğıtlarla yapıştırmamızı bekliyordu. En mühimi, odanın eşya beklemesiydi ve oda, biz insanları barındırmadan evvel eşyalarla yavaş yavaş doldu. Eşyaların çoğu yeniydi. Komodinin kapağını her açıp kapayışımızda tekrar edeceği sesi ilk defa işitiyor, koltuklara, kanapeye her oturuşumuzda duyacağımız yumuşaklık derecesini ilk defa ölçüyor, sıra gelip kuruluşuna şahit olduğumuz sobanın çekip çekmeme huyuna alışıyorduk. O eve her eşyayı taşıyıp bırakan hamal, sobayı kuran sobacı, işlerini bitirip giderlerken, bir iyilik de ettiklerini idrak etmiş, yüzlerinde bir memnunluk, "güle güle eskitin", "güle güle oturun" diyor, bir yandan civarın yorgancısı yorganımızı hazırlayadursun, komşu kömürcü, son odun sepetini, odunluğumuza, "güle güle yakın" diyerek deviriyor, sanki herkes bu iki oda için elbirliği etmiş, bir gün, ak tahtalarıyla bir tel dolap en serin bir köşeye asılıyor, ona yakın duran su küpümüze, sokaktan geçerken arabasını çevirdiğimiz sucu, ilk teneke leri "bismillâh" diye boşaltıyordu.

O kat, on beş gün böyle hazırlanıp eksikleri tamamlanıp nihayet, kiralandıktan on beş gün sonra, ilk defa bir kış gecesi bizi barındırdı. Sobamızı, ilk defa kendi elimle yakmıştım. Kızan borularla, boruları tavana bağlayan teller gerilip çıt çıt diye sesler çıkarıyor, oda yavaş yavaş ılınıyor, ısınıyordu. Ben, sadece bakınıyordum, bizi dışarıdan ayıran du-

varlara, bizi koruyan tavana, tavandan sarkıp bizi aydınlatan, bize birbirimizi gösteren elektriğe, bizi ısıtan, demin yaktığım sobaya, demin indirdiğim perdelere bakıyor, kalkıp, perdelerin uçlarını biraz daha çekmek istiyordum. Ev sahiplerimiz, o gece, gece yatısına misafirliğe gitmiş olacaklardı ki, hiç gelmemişlerdi, bütün evde karım ve ben, ikimiz yalnız kalmıştık. Ama, ben onu, belki, karım diye değil, sadece bir insan diye seyrediyordum. İşte ayak ayak üstüne attı, hareket ediyor, işte konuşuyor diyor, sesini dinliyordum. Bir çocuğun, kendisine yeni hediye edilmiş, gözlerini açıp kapar, ses çıkarır bir bebeği seyredişindeki hayretle, saçlarını, kaşlarını, her yerini ayrı ayrı, memnunlukla karışık bir hayretle seyrediyordum. Deminki hareketini bir daha tekrarlayacak diyor, bekliyor, şimdi susacak diyor, bekliyor, şimdi ne yapacak, diyor bekliyordum. Sonra, belki, yalnız karşımdakini değil, henüz bu odada olmayan, fakat olacakları, gözlerimin daldığı halının şu çizgileri üzerinde trenini yürütecek, oturduğum şu kanapenin üzerine çıkıp somyalarını çökertmek pahasına sıçrayıp duracakları, bizim işte bu gece şu odada bulunmamızla, bir gün, bir yerden, bize, ana, baba demek için çıkagelecekleri seyrediyor, susuyor, Allahın bir işaretini sezmiş, kainatın büyük sırrı ortasında insanlığımı en fazla duyaraktan susuyordum. Karım, bir ara, perdeyi aralayıp sokağa bakmıştı. "Aa! Kar yağıyor." demişti. Elektriği söndürüp, kışın ilk karını, rüzgârla bir açılıp bir kapanan havagazı fenerinin ışığında seyretmiştik. Ama bu kar sahici değildi ki! Sinemalardaki gibi, donmuş, kuru kaldırımlar üzerinde, konfetiler gibi uçuşuyordu. Üşütmeden, endişe vermeden, yalnız damları beyazlatmak, kuru dalları gümüşlemek, yalnız güzellik yaratmak, çocuklar gibi bizleri de sevindirmek için yağıyordu. O gece, konfetiler dökülürken, komşulardan birinin, pikabında o kadar sık, o kadar ısrarla çaldığı parça! O gece o plak hep benim için, bir daha o parçayı nerede işitecek olsam hep o geceyi anabilmem için mi çalınmıştı? Nikâha gönderilmiş çiçek sepetleri sofada duruyordu. Odadan her çıkışımda, pembe koncaların, karanfillerin geceleyin bir kat daha artmış kokusu içinde buluyordum kendimi. O koku, sofamızdan günler günü gitmemişti. Biraz aşağıda, duvardaki tel dolapta, acıkınca yiyeceğimiz yemekler, altındaki küpte, susayıp içeceğimiz su duruyordu. Ötede, bir çengele asılı duran paltom, şapkam, kapı önünde, sokağa çıkacağım zamanı bekleyen ayakkabılarım vardı.

Artık, her günkü rızkı boynuma borç olmuş o eve o paltonun için-

de göğsüm daha dik, o ayakkabılar içinde ayaklarım yere daha sert basarak gidip geliyordum. İyilik ve sevinçle doluydum, aşkla yaşıyordum, her şeyi, herkesi daha çok seviyordum. Bizim mahallenin, daha başka mahallelerin ötelerindeki köşklerde, öyle bahçe içinde birbirinden ayrı evlerde oturmamalıydı. Burada, böyle daracık bir sokak üzerinde böyle karşı karşıya, böyle yan yana, böyle alt alta, üst üste, böyle yaşamalıydı. Karşı komşuların, elektriklerini söndürüp uykuya vardıklarını fark etmeli, yandaki evde radyo çalındığını, gülüşüldüğünü, çocuğun ağladığını duymalıydı. Daha iyi ısınmak için birbirine sokulmuş kediler, köpek yavruları gibi birbirinin kokusunu, nefes alışını duyaraktan yaşamalıydı. Alt katta bir karı koca, konuşmalı, üst katta ayak sesleri olmalıydı.

Akşamları, evime gitmek için sokağıma sapınca, bu yan yana, karşı karşıya evlerin tavan aralarından bodrumlarına kadar insanla dolu olduğunu düşünüyor, her birinden gelen sesleri hazla dinleyerekten, aralık kalmış perdelerden içerilerini gözetleyerekten yürüyordum. Bu, çoğu fakir, en zenginleri, orta halli denebilecek insanlar, sanki bir fırtınadan kaçarcasına bu sokak üzerine toplanmışlar, işte ben de aralarına karıştım, diyordum. Bazen, bir evde, bir gaz lambası yandığını fark ediyor, "elektrik alamamışlar" diyordum. Bir de bakıyordum ki, lambanın ışığında, duvara asılı takvimin altında, başörtülü bir kadın, yüzü duvara dönük namaz kılıyor. Başka bir akşam da, ihtiyar kadını, hep başörtülü, minderine oturmuş, gözlüklerini takmış, Kur'an okurken görüyordum. Bazen, perde aralığından bir masa görünüyor, üzerinde okul kitapları, defterler duruyordu. Bazen, perde aralığından bir masa görünüyor, üzerinde ilaç şişeleri, bir kaşık gözüme çarpıyordu. Bazen, bir bodrum katının perde aralığından üzeri görünen muşamba örtülü bir masaya tabaklar, kaşıklar diziliyordu. Sonra, yol boyu, tasarruf çareleri aklıma geliyor, kömür satışı serbest değilse ne zararı var, herkes sobasını münavebe ile yakar, bir gece "yukarıkiler" de ise, ertesi gece "aşağıkiler" de toplanılır, radyo o odada dinlenir, evin her gece bir odası aydınlık, ılık oturma odası olur diye projeler kuruyordum. Evet, biz, gittikçe artan bir fırtınadan kaçışmış, şimdi burada daha emin, birbirimize, birbirimizi daha severken sokulmuştuk. Ve, bana da aralarında yer açtıkları için, benim onları sevdiğim kadar, onların da beni sevebileceklerini düşünüyor, kapıyı öyle sessiz, evdeki genç kızları, dul kadını ürkütmemek, "artık evde yabancı erkek var" dedirtmemek için, öyle ya-

vaşça çalıyor, daha kapının eşiğinde ayakkabılarımı çıkarıyor, hep ilk gördüğümüz günkü gibi temiz, siline siline ağarmış merdivenlerden, ayaklarımın ucuna basarak çıkıyordum.

Yeni evimde, pencerede otururken, öyle, bir bahçenin kum, çakıl döşeli yollarını göremiyor ama, onun yerine toprağı yıllardır örtegelmiş büyüklü küçüklü kaldırım taşlarını seyrediyordum. Taşlar üzerinde kedilerin getirip bıraktığı bir kemik, bir sigara paketi, bir ilaç tarifesi, üzerindeki tarihe dalıp düşündüğüm bir takvim yaprağı oluyordu. O kaldırım taşlarına bakarken, ömürleri uzatılmak ümidiyle türlü türlü yamalar vurulmuş partal kunduraları, kendilerini ayakkabı derdinden azad etmişleri, ayakkabısız edemeyecekleri görüyordum. Yeni evimde, pencerede otururken, belki, muntazam çiçek tarhlarında, denizlerden esen bir rüzgârla sakları üzerinde bir tarafa eğilen çiçekleri seyredemiyor ama, onların yerine insanlara, bu kaldırımların insanlarına, ömürlerini bu taşlar üzerinde gide gele, aşa seke tüketeceklere, daha yakından, daha içten bakıyordum.

Mahallenin yarı deli, yarı meczup ihtiyar Rum kadınının sanki bir piyeste sahne değişmişçesine, tam penceremin altına gelip durduğu oluyor, onun kim bilir kaç zamandır taranmamış akçıl, seyrek saçları arasından kafasının derisini seyrediyor, etrafını saran çocuklara verdiği Rumca cevapları dinliyordum. Mahallenin kırk yıllık, muhakkak kırk yıllık yoğurtçusunun omzunu, yoğurt tepsileri asılan değneğin nasıl çökerttiğini fark ediyor, simit camekânı boynuna bir kayışla asılı simitçimizi bir memur mütekaidine benzetiyor, sonra tesadüf, bir gün onunla mahallemizin hamamındaki bir kurna komşuluğu bana, onun, sırtını kesellediği, su dökünürken peştemalını, bir genç kızı gizler gibi önünde tuttuğu, on dört, on beş yaşlarında, işte uğrunda simitçilik ettiği bir evladı olduğunu öğretiyor; onun, "akşam simidi, taze simit" diyen sesinin artık, bu terlemiş duvarlar ardındaki sokaklarda kaldığını, o ses sahibinin artık baba olarak, artık baba sesiyle konuştuklarını su şıkırtıları, tas gürültüleri arasından, gözlerim kapalı dinliyor, benim de inşallah bir oğlum olursa, inşallah hamama beraber gideceğimizi, birbirimizin -benim o zaman çökmüş, onun dinç- sırtlarını keseleyeceğimizi, gözlerim kapalı, istikbal içinde görüyordum.

Yeni evimde, sokağı seyrederken, ihtiyar zerzevatçının, ihtiyar beygiriyle, arkadaşından daha çilekeş, daha zavallı ekmekçinin beygiriyle tanışıyor, onun her adımda sendeleyen, her taşa basışında kayan,

üzerlerinden kuru çamurlar sarkan bacaklarına bakarak, eski zamanın gusül odalarına benzeyen şu koca dolaplardaki ekmek adedine göre taşıdığı yükü hesap etmeye uğraşıyordum.

Yine, denizin bol balık verdiği günler, mahalleye ilk ayak attığımız akşam gibi akşamlar oluyor, bahara doğru yoğurt bollanıp ucuzluyor, bütün sokaklar bu sefer de yoğurtçu sesleriyle çın çın ötüyor, hava kararırken, penceremin altından, bütün gün bağırmaktan sesleri kısılmış, yine de bağırmaya çalışan ve acı acı seslenen yoğurtçular geçiyordu.

Odamın öbür penceresi, çocukların oynamaya geldikleri bir arsaya bakıyordu. O pencere önüne oturduğum zamanlarsa, sevinç ve ümitle doluyordum. Kızlar, kol kola girmiş, bir aşağı bir yukarı geziniyorlar, öğretmenlerinden, aldıkları notlardan bahsediyorlar, bilgilerini gösteriyorlardı: "Dünya güneşin etrafında döner döner, üç yüz altmış beş gün döner, bir yıl olur..." Oğlanlar, askerlik, arabacılık oynuyorlardı. Arabanın, nedense, sık sık kızlar safını yarıp geçmesi icap ediyor, o zaman kızlar bağrışıyor, şikayet ediyorlardı. Oğlanlar, "bizim size hıncımız var" diyorlardı. Kızlardan biri, bir arkadaşına, "kardeşine terbiye versenize!" diyor, ayıplıyordu. O arsaya yanını veren evin duvarına oğlanlar, kızların ismiyle alaylı satırlar yazıyorlardı. Orada okuduğum bir ismi, mektebine giden bir kız, her sabah komşu evin kapısında bağırıyor, sınıf arkadaşları her sabah yol arkadaşı da oluyorlardı. O arsadan, baharla beraber, mavi göklere uçurtmalar yükseliyor, büyüklerin uçurttukları allı yeşilli uçurtmalara, küçüklerin, okul defterlerinin ortasından kopardıkları bir çift yaprakla yapılıvermiş şeytan uçurtmaları karışıyordu.

Baharla beraber, günler de uzayıp artık hava kararmadan eve dönüşlerimde yine hep alt kat pencerelerinin önünden geçerken, her akşam aynı şeyler tekrar ediyor, evinin köşe penceresine yakın, yatağımsı kerevetinde, sırtı yastıklara dayalı oturan, hakkımda çoktan fikir sahibi olmuş, işte oturduğu yerden beni süzen ihtiyar, yatalak kadınla ağız açmadan yine birkaç kelime konuşuyor, yine oda içlerini görüyor, merdivenden inen bir ayak sesi yahut konuşmalar işitiyor, açık pencere varsa o odaların kokularını da duyuyordum. Bir başka penceredeki az solgun yüzlü, güzelce bir kadını, bir müzede hep aynı yerde duran bir tablo gibi, yine aynı camın ardında buluyor, bir an göz göze geldikten sonra onu da gerimde bırakıyor, alınacak bir şeyler oluyor, bakkala giriyor-

dum.

Sonra yavaş yavaş konu komşuyu, mahallenin dedikodularını da öğrenmeye başlamıştım. Birkaç ev aşağımızda bir vatman oturuyordu. Kıyafetinden, ilk önce onun mesleğini anlamıştım. Karşımızdaki evin erkeği hastanede çalışıyordu. İğneye de gidiyordu. Daha ötemizde, yeni dul kalmış genç bir kadın oturuyordu. Onun, bazı geceler geç vakit evine döndüğü söyleniyor, "kocasının kemikleri daha toprakta çürümemişken" bu kadar süslenip boyanması tenkitlere yol açıyordu. Bazı gece uyandığım zamanlar karşımızdaki evlerden birinin hep aynı odasında ışık görüyor, bir gün karıma soruyor, "o evde hasta olacak" diyordum. Karım, Hanım'ın kocası öldü, geçen gün kaldırdılar, sana söylememiş miyim?" diyordu. O zaman geceleri açık bırakılan o elektriğin neden yandığını anlıyor, düşünüyordum ki, o aydınlık artık kimseyi aydınlatmak için değildir.

Ama karım, doğumları başka türlü bir alâka ile takip ediyor, böyle haberleri, utançla karışık bir gülümsemeyle, bana hemen günü gününe veriyordu.

Mahallede kimin kaç günlük gebe, kimin yeni lohusa olduğunu, yeni doğmuşların kız mı, oğlan mı, annelerinin kaçıncı çocukları olduklarını biliyordum. Biz, bilhassa yeni gelinlerle, ilk çocuklarını doğuracaklarla ilgileniyorduk. Bunlardan birinin günü yaklaşıyor yaklaşıyor, nihayet bir sabah ben işime gittikten, onun da kocası kapıdan çıkalı bir saat oldu olmadıktan sonra kadıncağızın ağrıları artıyor, hemen, ev sahibemiz ve kızları yardımına koşuyorlar, hastanede doğurması kararlaşmışken, bebeğin pek acelesinden mi nedir, sokaktan hep telaşlı telaşlı geçtiğini gördüğüm o ufak tefek ebe kadına bu meseleyi hallettiriveriyorlar: Akşam, baba, daha doğrusu, baba olma zevkini ömrünün sonuna kadar sekiz, dokuz saat az tatmış olarak kalacak her şeyden habersiz koca, evine dönünce, nurtopu gibi, hem de erkek bir evlatla karşılaşmıyor muydu! Elbette, karım bu hikâyeleri daha başka bir heyecanla anlatıyor, ben başka türlü bir merakla dinliyordum; düşünüyordum ki, mahalledeki gebeleri benim bildiğim gibi, belki onlar da, karımın kaç aylık gebe olduğunu bilirler.

Böylece, mahallemize, gidenlerin yerine, daha çok gelenler oluyor, kocası ölen kadın, bir de bakıyordum ki, evinin bodrum katı pencere demirini açılır kapanır hale getirmiş, bir de asma kilit takılmış, oraya, ne de çabuk, Amerikan bezinden perdeler asılmış, teneke ile de-

ğiştirilen bir camın eski yerinden bir soba borusu çıkartılmıştı. O soba borusu da, dumancığını, başka boruların dumanına karıştırmakta ne kadar acele etmiş, oraya, ne kadar da kaşla göz arasında bir kadıncağızla, ortaokula giden ve birkaç gün sonra, pazar günü, pencerelerinin önündeki kaldırımı yıkarken âşinam oluverecek kızcağızı taşınmıştı! Bir de bakıyordum ki, daha dünkü yeni gelin, bugünkü lohusa, yatağından kalkıverip ilk defa bu pazar –yanlarındaki evin penceresinde, Tıp Fakültesi'ne gittiği söylenen gözlüklü kız yine dersine çalıştığı sırada– biraz solgun ama, mesut, cama oturmuş, küçük balkonlarına gerili ipe ilk çocuk bezleri asılmıştı bile... Öğreniyor ve belki endişeyle dinliyordum ki, geçen sene, biz daha mahalleye gelmeden evvel kocası ölmüş, zaten, son zamanlardaki, süslenip boyanarak sık sık sokağa çıkmaları, geç vakitlere kalmaları nazarı dikkati celbedegelen güzel taze, meğer bir adamla dolaşıyormuş, ama yine namusuyla evlenecekmiş, zaten ana kız bir başlarına kalmışlarmış. Ve, cam şangırtıları, herhalde sokağın ta öbür ucundan dahi duyulmuş olan bir "beni bırakıp nereye gidiyorsun!" feryadı arasında evden alınanın yerine, mahallenin, zamanla, giden kadar benimseyeceği bir başka erkek, bir "yenisi" geliyordu. Sokağımız türlü türlü yollardan yükünü alıyordu.

Bazı akşamlar, mahalle bakkalından, sıramın gelmesine beklerken, yaşlı, siyah başörtülü bir kadın, koynundan çıkardığı türlü türlü kâğıtlardan yapılmış kese kâğıtlarını bakkala, aynı zamanda soran bir bakışla uzatıyor, bakkal, iki iş arasında, tomarı terazide tartıverip "dokuz yüz gram" diyor, kadın: "Bir kilo tutar sandımdı" diyerekten, adamın uzattığı, göremediğim parayı yine siyah mantosunun cebine indiriyordu. Onun arkasından şişman, beyaz bir kadın, mantarını da açtırarak bir küçük şişe rakı alıyor, yanındaki ahbabına: "Eskiden yarım kiloyu bir akşamda içerdi, şimdi bunu bile iki akşamda bitirebiliyor." diye izahat veriyordu. Ben dalmış mı bulunuyordum nedir, her şayi tabii görmeye alışmış bakkal, a beyim, kese kâğıdı yapıp satan; kocasına rakı alan kadınlara da bu kadar dalacak ne var, der gibi bir bakışla, bu sırası gelip geçmiş müşteriye, "emriniz beyim?" diye soruyordu. O zaman, benim de yemekten sonra ağzı tatlandırıcı, hem de ekmekle yendiği için yemeğe yardımcı bir şey, iki yüz elli gram tahin helvası almak için oraya girdiğimi, sanki bir sinemadan sokağa çıkmış gibi bir ruh haliyle birden hatırlayıveriyordum.

Ve iki yüz elli gramlık tahin helvasını karımla bölüştüğümüz ak-

şam yemeğinden sonra düşünüyordum ki, şimdi, kendisine rakı alınan koca da, rakısının yarısını içip, şişeciğini, ertesi akşam tekrar açmak üzere, mantarlamış, o bodrum katındaki perde aralığından her akşam kurulmuş gördüğüm muşamba örtülü sofra gibi türlü türlü başka sofralar da kaldırılmış, yanımızdaki arsada uçurtulan uçurtmalar –şayet bir telgraf teline takılmış, şu anda orada çırpınıp durmuyorlarsa– çoktan, avlularda bir çiviye kuyrukları sarkaraktan asılmış, her akşam ya namaz kıldığını, ya Kur'an okuduğunu gördüğüm o kadıncağız, nihayet, Kur'anını, duvarda asılı duran işlemeli keseye yerleştirmiş, o pencereye yakın masada okul kitaplarını gördüğüm öğrenci, ertesi günkü derse göre, elbette o kitaplardan birini açmış, bir başka pencerede bir başka masada gördüğüm ilaç şişesinin sahibi hasta da elbet saati gelip o şişeden bir kaşık daha içmiştir. Penceremizin altından semtin sinemasında da gösterilmiş meşhur bir filmin esas şarkısını ıslıkla çalaraktan biri, herhalde bir genç geçiyor, saatler daha da ilerliyor, uzayan misafirlikler, "güle güle!", "Allah rahatlık versin", "yine bekleriz"lerle bitiyor, Müzeyyen Senar, Münir Nurettin, o gecelik son şarkılarını da söylemiş oluyor, radyo günün son haberlerini verip mahallemize de iyi geceler temenni etmiş bulunuyor, artık bekçilerin düdük sesleri birbirleriyle konuşmaya başlıyordu. Mevsime göre, bazı geceler, sokakta –kim bilir hangi duvar, hangi kapı dibinde– kalmış yavru kediler yalvarmaya başlıyor, bir zamanlar, işte bu saatlerde eve dönüşleri mahallede çalkalanmış olan eski genç dul artık yeni kocasının koynundayken bu sefer başka biri bir başka evin erkeği, zili şiddetle çalarak, yarın, karısının, "dün gece bizimki yine gece yarılarına kaldı" diye dert yanacağı, artık her kapı çalışın bir hadise olduğu bu sessiz saatte evine döndüğünü mahalleliye ilan ediyor, derken bir çocuk ağlamasının hemen peşinden, nazar boncuklu salıncakların gıcırtısına, ey uykulu gözlü analar! söylediğiniz ninniler karışmaya başlıyordu. İnsan yavruları meme emip susuyor, ninnilerle uyuyor, gecenin ilerlemesiyle gittikçe daha iyi duyulan o seslerle bir ihtiyar, uykusunu almış, kadın veya erkek herhalde bir ihtiyar, hep o ihtiyar, öksürmeye başlıyor, öksürüyor, bir kere, bir kere daha öksürüyor, inşallah o da tekrar uyumuş oluyordu. Mahallem, herkesten önce, birkaç ev aşağımızda oturan vatmanın daha alacakaranlıkta evinden çıkıp, güç kapanan kapısını serçe çarpacağı, yeni günün ilk ezanının okunacağı, ilk tramvay çanlarının duyulacağı, güneşin de doğup küçük öğrencinin, komşu evdeki arkadaşını yine almaya geleceği

saate kadar, mevsime göre kâh yıldızlı, kâh bulutlu, kâh yağmurlarla yıkanan, kâh karlarla örtülen gece karanlıklarında yol alıyordu.

Bazı akşamlar, ya o akşam yemeğinin, yahut ertesi sabah kahvaltısının bir eksiğini düşünüp bakkala uğradıktan sonra eve döndüğüm zaman, kapıdan girince, ev sahiplerimizin mutfağından gelen bir kızartma kokusu duyuyor, sofraya yeni oturmuşken oda kapımız vuruluyor, ev sahibimizin küçük kızı, elinde bir tabak taze kızarmış balıkla görünüyor, kapı eşiğinde küçük bir münakaşadan sonra karım, bu "kendisine koktuğu için" getirilmiş balıklardan, sanki kabahati artık gizlenemez olmuş bir çocuk gibi mahçup, bütün bunlar benim yüzümden oluyor, der gibi, başı önünde sofraya oturuyordu. "O balıklar senin, sana getirilmiş, bitirmelisin" diyordum. Bu sefer sofra başındaki ikinci bir münakaşadan sonra, yalnız "tatmış olmak için" yemeye razı olduğum tek balık, engin, tuzlu deniz, balık koktuğu kadar, belki, kardeşlik, iyilik de koktuğu için mi nedir, bana, yediğim balıkların en lezzetlisi geliyordu.

Zaten karım, çoktan, ev sahibemizin büyük kızıyla "kardeşim"siz konuşmuyor, küçük kız, karımın adına bir de "abla" ilave ederken, karım da onun annesinin ismini "teyze"siz kullanmıyordu. Doğacak çocuk yalnız bizim ikimize değil, bütün eve gelmiyor muydu? İşte, elbise dolabımızın şimdiden küçüğe ayrılmış köşesinde birbiri üstüne konan tülbentlerin, zıbınların, paskaların, isimlerini yeni öğrendiğim daha bir sürü şeylerin artmasına onlar da yardım ediyorlar, kundakların kenarını bastırıyorlardı. Bana, sabahtan ısmarlanmış bir çocuk malzemesini, o zamanlar o kadar da güç bulunan bir muşambayı nihayet getirdiğim akşam gibi daha başka akşamlar da onları karıma yardım ederken buluyordum. Herhalde, birden çıkıp gitmek ayıp olacak diye bir müddet daha oturuyorlar, sonra bir iş bahane edip uçları tireli iğneleri beze iliştirip kaçıyorlardı. Evet, nihayet bir gün geliyor, yine bana ısmarlanmış bir şeyi, bu sefer bir salıncak çengelini ben satıcıya tarif etmeye çalışırken, adam, "anladım, siz 'S' istiyorsunuz" diyor, bu lüzumlu demiri şimdiye kadar kim bilir kaç babaya daha satmış, "çocuk salıncağı için değil mi?" diye de ilave ediyordu. Ve ben, perdelerini asalı henüz bir sene olmamış şu odanın pencere pervazlarında, eski bir salıncak halkasının deliğini kolaylıkla buluyor, bütün acemiliklerimizde imdadımıza yetişen ev sahibemizin yardımıyla kurulan salıncakta, "S" demirlerinin halkaya sürünerek çıkarmaya başladığı muttarit âhengi Boğaziçi kıyıla-

rında, rıhtım taşlarının arasına sokulmuş bir sopaya bağlı, bekleyen kayıkların çıkardığı sese benzeterek dinlemeye başlıyor, bir zamanlarki nişanlım, karım, genç anne, senin de ninni söylemeni öğreniyordum. Derken, çocuğumun ilk adımını, bir gece yukarıda ev sahiplerimizin odasında attığını, derken, oyuncak bir bebek arabasına tutunarak o odanın bir duvarından öteki duvarına kadar, alkışlar arasında gittiğini, çocuğumun ağzından çıkan ilk heceler arasında "anne" kelimesiyle beraber evimizin küçük kızının adının ilk harfleri de bulunduğunu nasıl unuturum! Odamızın arsaya bakan penceresinin içine, güneşli saatlerde bir yastık koyup üzerine çocuğumuzu yerleştirdiğimizi, ekmekçimizi, ekmekçimizin beygirini, sütçümüzü, simitçiyi, çocuğumuzun ilk önce oradan tanıdığını, derken, onları çağırdığını, derken onların gelmekte olduklarını daha uzaktan görüp bize haber vermeye başladığını nasıl unuturum! O pencereye gerdiğimiz ipe çocuğumun bezlerinin, çamaşırlarının asıldığını, bütün çamaşırlar gibi sallanaraktan o avuç içi kadar şeylerin de güneşten kurutma payı istediklerini, arsaya oynamaya gelen çocukların o çamaşırları tanıyıp birbirlerine, -çocuğumun da artık öğrendikleri ismiyle- "A! ın donu da asılmış" dediklerini, mahallemin küçük kızları! çocuğumu gezdirmek için annesinden istediğinizi, sizleri, güç taşıdığınız canlı bir bebeğin çelimsiz kollarınızdaki o haliyle sizleri nasıl unuturum! Koca şehirdeki binlerce evden birinden, bir sokakta bir numaradan başka bir şey olmayan, tesadüfün, bir akşam bana kapısını çaldırıp kiracalığını kısmet ettiği ev! Ben sana ne bağlarla, ömür boyunca sürecek nasıl bir kontratla bağlanıyormuşum meğer!..

Artık karım, bana, kapıyı tek başına açmıyor, bir zamanlar kirletmekten korkarak çıktığımız o merdivenlerden, çocuğumla beraber iniyordu. Artık, akşamları kapı çaldığım zaman, önce, çocuğumun "baba!" diye bağırdığını duyuyor, sonra terlik seslerini dinliyordum. Ev sahibemiz, çocuk büyütme hususundaki tecrübelerinden karımı da istifade ettiriyor, ben böyle yapardım, sen de öyle yap, diyor, çocuklarının küçüklük resimlerini çıkarıp gösteriyor, böylelikle o da, geçmiş günlerini sanki bir kere daha yaşıyordu. Bayram sabahları ilk önce onlara bayram tebrikine çıkıyorduk. Sonra, onlar, babalarının mezarını ziyarete gidiyorlardı. Bazen, istikbal projeleri yapılıyor, ev sahibemiz, "miras hissemizden elimize bir kere geçen para ile bu evi almakla iyi etmedik, bu yaştan sonra bu merdivenleri inip çıkmak bana güç geliyor, burayı satıp, Erenköy taraflarında şöyle bahçeli, düzayak bir ev alsak, siz de

yine bizim kiracımız olursunuz" diyordu.

Ev sahiplerimizle birlikte, şöyle düzayak, bahçecikli bir eve çıkmamız şöyle dursun, meğer bizim o mütevazi kattaki kiracılığımız bile sonuna yaklaşıyormuş! Bizim de aramızı o kanun açtı: Ev sahibemiz kirayı arttırmak istedi, "kanun çıktığını" önce yarı şaka, yarı ciddi hatırlattı. Ama, o eve kiracı olarak girdiğimiz tarihe göre, o kanunun bize şümulü yoktu ki!.. Bütün geliri dul maaşıyla evinden aldığı kiradan ibaret olan ev sahibem! bu satırları yazarken de anlıyorum ki, size kırgın değilim. Siz de elbette çocuklarınız, kızlarınızı düşündünüz, artan pahalılıkta onların yine iyi giyinebilmelerini, gezip eğlenmelerini, güzel bir filme hep birlikte gitmelerini istediniz, içlerinden birinin, masrafı düşünerek fedakârlık etmesine gönlünüz razı olmuyordu, "o aktörden hoşlanmıyorum" demesine siz de inanmıyordunuz. Ama, her ay benim de elime geçen para, artık benim olmaktan çıkmıştı, bu para, evimin nafakası, çocuğumun rızkı idi. O paranın beş kuruşunu bile eksiltmek de benim hakkım değildi ki! İşte, ben de bunun için aldırmadım, işte bu kanunun çıkmasıyla, evimizin âhengi bozuldu. Zaten, sade bizim evin değil, bütün mahallenin düzeni bozulmuştu. Eski kiracılar kanuna uymuşlardı ama, ev sahipleri bu artışı, zamanın pahalılığında evlerinin getirebileceği kiraya göre hiç sayıyorlar, kırk yıllık kiracılarını yine de çıkarmak istiyorlar, kiracılarsa bir kere yapıştıkları yerden sökülüp atılmamak istiyorlardı. Bazı geceler birkaç ev ötemizde önce bir bağırma oluyor, erkek seslerine kadın sesleri katılıyordu. Sonra öğreniyorduk ki, falanca ev sahibi, kiracısıyla kavga etmiş. Başka bir gece, bir başka çığlığa polis yetişiyor, elektriği söndürüp perdeyi aralayıp dinliyorduk, kulağımıza gelen konuşmalardan, bir tecavüz bahis mevzuu olduğunu anlıyor, bir erkek karakola götürülüyor, sonra öğreniyorduk ki, ev sahibi, bir kadın, kiracısının kendisine tecavüz etmek istediğini mahsus iddia etmiş! Mahkemelik olanlar gittikçe artıyordu. Evet, mahalle, o benim taşındığım zamanki mahalle olmaktan çıkmıştı. Sanki bir sârî hastalık başlamış, sanki kalplere hırs, tamah tohumları ekerekten, gizli bir sam esmiş, mahallenin insanlarını tanınmaz hale getirmişti. Belki ben de değişmiştim. Mahallemize, artan parasızlıkla beraber, fenalık da girmişti. Mahallemin insanları, şu bakkal dükkânının, şu çarşının, şu geçim, şu boğaz derdine derman şeylerin satıldığı yerlerin, ceplerindeki paranın gün geçtikçe daha fazlasını alması, ay sonuna daha on, on beş gün varken, ceplerindekinin, sanki bir yerde para düşürmüşçesine aza-

lıp bitivermesiyle, deliye dönüyorlar, ne yapacaklarını şaşırıyorlardı. Bütün bunlar ondan oluyordu. Evet, artık mahâllemizde, evimizin içinde her şey değişmişti... Yeni konuşan çocuğumun, evin küçük kızını çağırmasına artık müsaade edilmiyordu; annesi ona ilk dargınlığı öğretmeye çalışıyordu. Artık, yukarı katın merdivenlerini tırmanmak istese hemen peşinden koşuyor, kollarından tutup geri alıyorduk, artık yukarı kata çıkılmıyordu. Sofada "teyze"siyle karşılaşacak olsa, o yine eskisi gibi kucağa alınmayı bekliyor, sonra önünden, başını çevirip geçen kadının arkasından hayretler içinde bakakalıyordu. Daha kavrayamadığı dünyada şu olanlara da ne mâna veriyordu? Bir yabancıyı "teyze"me mi benzettim, diyordu, ne diyordu? Hani insan, altında üstünde başka insanların da yaşadığını, ayak seslerini duymalıydı! O ayak sesleri artık üstümüzde vakitli vakitsiz tepinmeler olmuştu. Kapımızın zili, artık gece sinema dönüşlerinde, azami şiddet, hırsla çalınmaya, bizi tatlı uykumuzdan uyandırmaya yarıyordu. O bile huy değiştirmiş, o bile fenalık eder olmuştu. Hani insanlar kışları, bu kömür, şu geçim sıkıntısında, münavebe ile bir odada soba yakıp toplanarak, kardeş kardeş birbirlerine yardım ede ede, dertlerini, sevinçlerini paylaşaraktan yaşayacaklardı! Artık insanlar birbirlerinin gözlerini oymaya çalışıyorlardı. İçim elvermedi, o evden, ne ümitlerle taşındığımız o kattan ilk taarruzlarda çekildik. Aman Allahım, ne de çabuk mağlup olmuştuk! Oraya birer birer taşınmış, yerleşmiş eşyalar, en lüzumsuzlarından başlayarak, birer birer kalktı, önce kitap etajerleri boşaldı, özene bezene astığım resimler indirildi. O resimlerin arkasından çıkan duvarın solmamış, kirlenmemiş rengi, benim de eski ümitlerimin, saflığımın, gençliğimin rengi değil miydi?.. Kornişlerin çivilerini sökerken onları oraya çaktığım günü hatırlıyordum. Aradan bir şeyler geçmişti, bir şeyler olaraktan, bir şeyler ederekten, insanı tecrübeli eden, kaleminin ucundaki kelimeyi niye yazmayayım, insanı tecrübeli ederken de ihtiyarlatan bir şeyler geçmişti. Burada bir zaman geçmişti.

Çıplak duvarların kenarına sıralanan sandıklar, denkler gittikçe artıyordu, nihayet son gün elektriği de kestirmiştim, peylediğim araba ertesi sabah gelecekti. O odada son gecemizi, mum ışığında, çıplak tahta üzerine serilmiş, yarın sabah ilk iş olarak, şu açık duran hurcun içine konacak bir şilte üzerinde geçirdik. Ve ben o gece o kadar sessiz, ama dört duvarı arasında geçen ömür parçasıyla, bütün konuştuklarımız, çocuk gülüşleri, ağlayışları, dışarda satıcılar, arsada oynayanlar, derken

salıncak gıcırtıları, ninniler, şimdi, bir böceğin, tahtasını kemirdiği duyulan tavandaki önce dolaşmalar, sonra tepinmelerle, bütün görüp geçirdiklerimiz, bütün yaşadıklarımızla bir arı kovanı gibi uğultulu bu odada kâh sokaktaki havagazı fenerine dalıp onun bir zamanlar konfetiler gibi dökülmüş bir kar altında, bir başka kışta, ışığının azalıp çoğalmasını, şu odadaki ilk gecemizi düşünerek, kâh güneşli bir günde şu pencere içine oturtulmuş bir çocuk görerek, kâh karşı duvarda kim bilir ne resmi yapmak niyetiyle çizilmiş birkaç çizgiye gözüm kayıp onları çizenin şimdi nefes alışlarını dinleyerek, her sese kulak vererek, geçirdim. Hayat yolculuğumuzda, şu eve, şu mahalleye de o kısacık ömrümüzden yıllar, kendimizden, içimizden bir şeyler bırakarak geçmiştik. Koyunların, çalılara takılan yünleri gibi, burada da beyaz beyaz bir şeyler, yarın bir rüzgârın etrafa savurup dağıtıvereceği hatıralar gibi bir şeyler takılı kalmıştı, onları seyrettim. Ömrümüzün burada geçmesi mukadder kısmının son perdesi de kapanmıştı; ertesi gün, artık üç yaşını süren çocuğumun elinden tutup çıkacağım bu evde, bizden sonrakilere, bizim verdiğimiz kiranın daha fazlasını verip burada oturabileceklere, başka kaderlere, başka talihlere de dekorluk etmek üzere bekler, bir an dinlenir gibi duran o dört duvar arasında o son gece, belki, bütün bu yazdıklarımı düşündüm.

1949

DEĞİŞEN İSTANBUL

EV

Ön bahçenin parmaklık kapısını itip çimento yolda ilk birkaç adımı attıktan sonra, yaylı kapının arkamdan hep o "şırak"la kapanışını, çimentoya süs diye çizilmiş çizgileri tanır gibi olurken mi duyacağım?

Yoksa, mevsimlerden bir eski bahar olacak da, önce durup kapının iki yanındaki ikiz ağaçların yeni açmış leylak kokularını mı koklamak isteyeceğim?

Veya, geçmiş günlerden biri sona ermeye yüztutmuş bulunacak da, Şerif Ağa'yı, elceğiziyle diktiği, evde konuşulanlara göre "adamcağızın gönlünü kırmamak" için söktürülmeyen, böylece boş bulduğu meydanda etrafına dökü döküverdiği kara tohumlarla üreyerek şimdiden bütün alt kat pencere önlerini tutmuş ve bütün gün kapalı kaldıktan sonra, işte, Allahın hikmeti, akşam serinliğiyle açmış gece safalarının başında, her zamanki iskemlesinde akşam safası eder mi bulacağım?

Ya da, çocukluk öğlelerimden kim bilir hangisinin sıcağında, o küçük ön bahçeyi boş, ev kapısını kapalı bulup kapı önünde sağlı sollu, geceli gündüzlü nöbet tutmuş çifte aslanlar mı Şerif Ağa yerine karşılayacak beni?

Zile basmadan önce, onların, güneşten kızmış yelelerini yine okşayacak mıyım? Kapının, güneş altında çam kokusuna benzer kokusunu genzimde bulacak mıyım yine? O kapının, belirli yerlerindeki, güneş görünce ısınıp yumuşayan zamk yuvalarına parmağımın ucuyla dokunmadan edebilecek miyim? Kapının zilini bu sıcak yaz öğlesinin herkesin "şöyle biraz kestirmeye" çekildiği bir saatinde çalmaktan çekineceğim belki de. Kapının önünde, aslanlarımın ortasında duracağım. Elimi, sevinçle çıngırdamak, evin içini velveleye vermek için parmağımın en hafif bir dokunuşunu bekleyen zilden şimdilik uzak bulunduracak, kapıyı açıp kapamak için tutulan demiri tutmuş, öyle duracağım bir zaman...

Artık o kadar gerimdeki yıllardan hangi yıl, hangi mevsim, hangi gün geri dönebilecek de beni o deniz kıyısındaki evin kapısına böyle bırakacak? Belki de kışa rastlayacak o gün... Bir kış günü olacak da, Şerif Ağa, kapıyı açar açmaz, beni önce odasına, eskiden yukardan, büyüklerden izin alıp indiğimiz odasına alacak. Nar gibi korla tepeleme doldurulmuş mangalın başında, Hayrettin ile Nurettin'i de bulacağım mutlaka. Beni, yukardan, oturma odasından inmişçesine tabii karşılayacaklar. Şerif Ağa, anlattığı savaş hikâyesine, kaldığı yerden devam ederek; Hayrettin ile Nurettin'in gözleri ben gelmeden önce anlatılanlarla yeteri kadar irileşmiş, yüzleri ciddileşmiş bulunacak. Öyle ki, ben bu ciddiyet, hatta resmiyet karşısında, bir şey sormaya cesaret edemeyeceğim ama, Şerif Ağa'nın anlattığı, başından sahiden geçmiş hikâye, beni dinlediğim yerden de sarmaya başlayacak. Şerif Ağa, her zamanki Şerif Ağa olmaktan çıkap gözlerimde, o anlattıklarının kahramanı olarak, başka bir hayatı yaşamaya, dağlardan ovalara inmeye, siperlerde gizlenmişken birden bir emirle hücumlara kalkmaya, işte, şimdi şu karşımdaki hafif gülümseyen, tatlı tatlı anlatan ağzıyla, bir yandan da, aynı zamanda Allah Allah!" diye haykırmaya (çok uzaklardan duyar gibi olduğum bu haykırışla, tüylerim diken diken olurken) başlayacak ve kasaturasını, kaçan düşmanın ense köküne (benim de belkemiğimden bir ürperti geçirterek) saplayacak. Yarattığı heyecanın kıvamını bulduğunu sezdiği bir yerde, şöyle bir nefes almak ve aldırtmak ister gibi, anlatmasına "Bir cigara sarayım" diye ara verecek Şerif Ağa. O zaman, üzerinde, ucu saç gibi örülmüş sarı uzun fitilli çakmakla beraber duran, yine kendisinden ve bu tabaka vesilesiyle öğrenmiş olduğum bir kelimeyle "fakfon" tabakasını, elinde, hep aynı şekilde tutup kenarındaki çentiğe dokunarak açacak. Pırıl pırıl madenin içinde sapsarı tütünlerin üzerine yatırılmış, önce bir deste cigara kâğıdı çıkacak. "Kibar Ali" mi, "Mebde-i Servet" mi, hangisiyse, hepsi de minik defter gibi hoşuma giden bu cigara kâğıtlarından o bir yaprağını üfleyerek ayıracak, sarı tütünlerden bir tutam alacak. Ya fitilli çakmağından, ya önündeki mangaldan cigarasını yaktıktan, birkaç nefes çektikten sonra, hikâyesine devam etmek için, mahsus mu bilmem "Nerde kaldıktı?" diye soracak. Deminden beri yutkunup duran bizler, kalınlı inceli üç ses halinde o meraklı yeri, az önce Şerif Ağa'nın ağzından çıkmış bir cümleyi üçümüz birden hemen hemen aynen tekrarlama yoluyla bildireceğiz. Şerif Ağa, uyandırdığı heyecandan başka, ettirdiği dikkatten de memnun, an-

latmasına koyulacak yine. Ve böylece, "kaç kâfirin canı cehenneme" gönderilmiş ve kaç cigara içilmiş olacak bilmem, ama sonralara doğru çocuk beyinlerimiz de küçük oda kadar dumanlanmış bulunacak ki, Şerif Ağa, gecenin kim bilir kaçıncı cigarasını sarmak için tabakasını bir kere daha açtığı zaman, içinde belki de yarılanmış sarı tütünleri, ben artık uykudan iyiden iyiye ağırlaşmış gözlerimde, kendi sarı bıyıklarından ayırdedemeyecek, öyle ki, tütünlerle bıyıklar arasında renk ve şekil bakımlarından kurduğum bağlantıyı, o dumanlanmış aklımla, akla gayet yakın göreceğim.

Yatma vaktinin geldiğini yukardan mı haber verecekler; yoksa, yukarıya tam saatinde çıkmak üzere kendiliğimizden mi açacağız oda kapısını? Nasıl olursa olsun, sofada karşılaşacağımız, gecenin ilerlemiş saatlerinin o sessiz karanlığı, bizim Şerif Ağa'ya ve Şerif Ağa'nın bize "Allah rahatlık versin"lerin ürkütüp karçıramayacağı korkularla çoktan dolmuş olacak.

Yıkılalı, yıkılmasıyla açılan yere, önünün yanını, arkasını bir zaman kuşatmış bahçelerin yerlerine, büyük bir tütün deposu kat kat yükseleli yıllar olmuş doğduğum eve, kim bilir hangi mucize ile, dünyada olmazın kim bilir nasıl oluvermesiyle ayak atmam, geceye, uyunulacak saatlere rastlasın istemem elbette. O evin kapısından girip taşlığını geçtikten sonra, birinci kata götüren merdivenlerini bir sabahın sevinci, canlılığı içinde çıkmak dilerim. Ama daha önce taşlıktaki portmantonun sabah aydınlığındaki ışıl ışıl, sanki için için keyifli aynası benim kaçıncı yaşımı, hangi yüzümü aksettirir? Elbette, daha kucaktaki kendimi bilmez halimi değil; elbette, o aynaya yetişemeyecek boylardaki yaşlarımı değil. Olsa olsa, özenip ilk boyunbağları taktığım, saçlarımı ilk uzatıp taramaya heves ettiğim (saçların uzaması ne geç; hele ne kadar ıslatılsa, fırçalansa da yatırılması ne güç olurmuş meğer!), sonra bütün bu yaptıklarımın başarı derecesini ölçmek için, sokağa çıkmadan önce o aynaya şöyle bir göz attığım yaşlardan biri olur herhalde. Yoksa, Allahım, o aynaya bakıp içimden:

"Benim mi Allahım, bu çizgili yüz?" diyeceğim?.. Birinci katın o kadar yatık merdivenlerini çıkarken, yeşil yol halısının, onun altındaki merdiveni sonra sofayı baştan başa kaplayan hasırın altından, yaşlı tahta bugünkü vücudumun ağırlığıyla adım adım, yer yer gıcırdayacak mı? Yoksa çocuk hafifliğimle, sevinçten, daha da kuş gibi hafiflemiş, âdeta uçarken, yalnız hasırlar mı biraz çıtırdayıverecek?

Merdivenin hemen dibindeki, sokak çeşmeleri gibi, büyük mermer musluğu açacak mıyım yine? Elimi, bileklerimi suyun altına tutup dirseklerime, daha yukarılara doğru ürperticiliği gittikçe artan o serinleyiş hazzını tatmak isteyecek miyim?

Merdiveni çıkar çıkmaz, hemen sağdaki ilk kapıyı, yalnız erkek misafirler alındığı için olacak "selamlık odası" denilen misafir odasının kapısını mı açacak, evime, misafir mi gelmiş sayılacağım? O odanın çoğu zaman inik duran pancurlarını benim için bir bir kaldıran, yahut iki kanadı da birden itip bol aydınlığı odaya dolduran olacak mı? Yoksa, o odanın, zaten alışığı olduğum her zamanki loşluğuna gözlerim yeniden yavaş yavaş alışıp yavaş yavaş duvarda büyük çerçeveleri içindeki fotoğrafları mı farkedeceğim? Öyle olacak...

Bir zamanlar hayattaki halleri veya yaşlarıyla durup işte o gülümseyişlerini yakalayarak hassas camına geçivermiş bir alete gülümsemiş, o insanlar, yıllarca önceki biraz sevinçli, ümitli, müsamahalı, hele şefkatli gülümseyişleriyle yine bir bir bakacaklar bana... Sağ duvarda, en ortadaki çerçevenin içinden, büyük babamın babası, aziziye fesi, değirmi sakalıyla, artık kamburlaşmış omuzları yüzünden sanki başını kaldırıp ihtiyarların çocuklara o gülümseyişiyle, eski bayramlardan kim bilir hangisinde, resimde görünmeyen elini öpmeye gelmiş bir küçüğe gülümser gibi; ne yazık ki, fotoğrafın ancak birkaç saniyelik bir zaman içindeki bükülüşünü dondurabildiği kıpırdanışıyla, "Berhudar ol, evladım!" der gibi gülümsüyor. Ben işitmiyorum ama, belki de öyle diyor. O, solundaki çerçeveye büyük oğlunu, sağındaki çerçeveye küçük oğlunu, büyük babamı, annemin babasını almış. Annemin amcasının dudaklarında biraz gururlu bir tebessüm var. Ama, büyük babam, o, beni çok şükür gördüğü, yıllardan sonra bir torununa kavuştuğu için, en candan gözlerinin ta içiyle gülüyor. O çerçeveden, yokluktan bir an kurtulmak ister gibi, izin verseler de çıkmak, beni kucağına almak, hiç olmazsa okşamak, hayatta iken her akşam yaptığı gibi, benim için -şimdi artık cennetten- ama yine cebinde getirdiklerini bana vermek istiyor. Yalnız o cebindekileri bana verebilecek kadar kısacık bir zaman yaşamayı diliyor. Sonra, biliyorum, içi rahatlayacak, o fotoğraftaki gibi gözlerinin içi gülerek kıpırdamadan duracak yine. Sol duvarda, köşedeki yüksek ve ince bir masanın üstüne çaprazlama konmuş çerçevesi içinde dayım, her zamanki ciddiliğini, hatta sertliğini yumuşatan bir bakışla, yanında, fakat biraz uzağına, artık kapıya yakın bir yere düşmüş çer-

çevede çıplak vücuduna omuzları fiyongalı bir kombinezon giydirilerek bir koltuğa oturtulmuş bir çocuğa bakıyor. O çocuk olmasa, veya o yumuk ayaklı çıplak çocuğa öyle yan gözle olsun bakmadan edebilse, dayım, muhakkak daha ciddi, mesleğinin gerektirdiği ciddiyette durabilecek! Ya ben, bu kadar yaşlıbaşlı, ağırbaşlı, ceketli, setreli, kolalı yakalı, boyunbağlı büyükler arasında, o biraz fazla sayılabilecek ve yadırganacak dekolte kıyafetimle, gözlerim faltaşı gibi açılmış, ağzım kepçe kulaklarıma varmış, o kadar şaşırmış, etrafımdan o kadar habersiz, öylesine kendi âlemimde, o kadar can-ü gönülden kime gülüyorum? Bir fotoğrafhanede, fotoğrafçının, bir eliyle objektifin ağzını tam açarken öteki eliyle örtünün altından çıkarıp "cık"lattığı oyuncak kuşundan başka neye gülünebilir o yaşta?

Pencerelerin karşısına gelen duvarın hemen yarısını bir kütüphane kaplamış. Duvara gömülü bir kütüphane. İçindeki çoğu Arap harfli kitapların manasını anlamıyorum. "Mecelle" ne işe yarar? Birbirinin eşi ciltlerde "Kamûs-ül-A'lâm"ı ikide bir niye karıştırırlar? Resimsiz olduktan sonra, bu kitaplara bakacak ne var? Benim kitaplarım asıl alt sırada, birbirinin eşi, kıpkırmızı ciltli, sahifelerinin kenarları bile yaldızlı ve bol bol resimli. Çoğuna ne kadar bakılsa sahife geç çevrilecek, bir daha bakılacak, o kadar meraklı, kâh düşündürücü, kâh korkutucu, altlarındaki Fransızca yazıları anlamadığım halde, "masal"larını yine anlatan resimler... Ama "benim kitaplarım" ne kadar ağır!.. Onları kütüphaneden, küçük parmaklarımla ne kadar zorlukla çekip çıkarıyor, pencere önündeki koltuğa ne güçlükle taşıyor, oturup dizlerimin üstüne koyduğum zaman yalnız ayaklarım ve ayak bileklerimin bir kısmı meydanda kalıp bütün bacaklarımı uyuştursalar, hatta acıtsalar da ben onların sahifelerini çevirmekle, bilmediğim uzak ve meçhul dünyada dönmeye, çeşitli bölgelerini, en başta işte Kutuplarını; buharlı, aynı zamanda yelkenli gemileriyle keşfe çıkmak üzere, vatanlarının bir limanından bir sabah vakti gemileriyle güzel güzel ayrılmışken, birkaç resim, daha doğrusu birkaç gravürden sonra, gemilerinin, Kutupta önce buzlar içinde hareket edemez hale gelmesi, nihayet büsbütün sıkışıp kalarak parçalanmasıyla, kurtarabildikleri kayıklarla kurtulabilen, uzun tüylü kürkler veya hayvan derileri içinde o saç sakal birbirine karışmış kâşiflerini, onlardan pek farklı giyinmemiş, ama çok daha çirkin yüzlü Eskimolar'ı; birkaç sahife daha çevirmemle, bu sefer çırılçıplak erkekli, kadınlı, çocuklu Afrika zencilerini; derken vahşi ormanlarda aslanların hücu-

muna uğrayıp uzun nazlı boynunu yardım dilemek için gökyüzüne uzatmaktan başka bir şey yapamamış, ama, aslanların birkaçının birden gerdan ve sırtına diş tırnak geçirmesiyle, çoktan dili çıkmış, gözleri korkuyla büyümüş bir zavallı zürafayı; ondan daha zavallı, Avustralya çöllerinde bir yanda yalnız kemikleri kalmış atı; öte yanda, kucağına başını koyup can vermiş ve o vaziyette iskelet haline gelmiş köpeği ile, kendisinin de üzerinde paramparça elbiselerin örtemediği iskeleti arkadaşları tarafından bulunan seyyahı, eski zamanın sert kâğıtlarının hışırtısıyla, birer birer gözlerimin önüne sermeye başlıyor, dizlerim gittikçe daha acıyor, sahifelere yanlamasına konmuş büyük gravürleri görmek için ağır cildi gitgide daha güçlükle çeviriyorum. *Le Tour du Monde*'larda devrine çıktığım âlem, sonunda, başımı döndürmüş gibi oluyor.

Fransa'da 1860-1876 yılları arasında, belki daha sonra da çıkmış bu *Le Tour du Monde* dergisinin ciltlerini karıştırsam karıştırsam... Onların resimlerine bakarken eskiden duyup düşündüklerimi bir daha hatırlamak, böylelikle, çocukluğumu içimde birazcık daha olsun bulmak için karıştırırım... Kiminin cildi vişneçürüğü kadife kaplı, kiminin kadife süslerle örtülü eski zaman fotoğraf albümlerinin kapaklarını birbirine tutturan yine süslü, mesela biri bir rubap şeklinde, öteki bir başka türlü oyulmuş madeni levhacıkları ise öbür kapaktaki dişinden, içinde gizli yatan fotoğraflar, o fotoğraftakiler için açarım. Onlar, işte ben dünyaya ve bu eve gelmeden, bu evde oturanlar; annem, teyzem, dayım, büyük babam olmadan önce, benim kadar, benden de çocuk, sonra mini mini mektepli, terbıyıklı delikanlı, mahçup genç kızlardır. Onlar, çoğu, dünyada bir zamanlar güldüklerini, sevdiklerini, çocuklarını dizlerine oturttuklarını, arkadaşlarının kollarına girdiklerini, güzel, çirkin, dost, baba, koca, insan ve yaşamış olduklarını ancak bu resimlerle anlatanlar; onlar, içlerinde daha yaşayanlar varsa, bu bir zamanlar var olduklarının hayallerine başkalarını inandırmak için yine kendileri şahitlik edecek, çocukluğum, gençliğim diyecek olanlardır.

Eski zamanların fotoğrafları şimdiki amatör resimleri gibi incecik bir kâğıt değildir, öyle zamkla filan yapıştırılamaz onlar; o zamanın sert kartonlar üstündeki fotoğrafları için yine hususi albümler lazımdır. Her bir sahifesi kalın birer mukavva olan bu albümlerin mukavvada açılmış çerçeve içine alınmış boşluklarına, kenarlarındaki yarıktan altlı üstlü birer fotoğraf sokulabilir. Çok kalın oldukları halde o kadar hafiftir o albümler. Onlardan elbette, bana en yakınların resimleriyle

dolu olanını açacağım. Ta hayal-meyal çıkmış çocukluğundan başlayıp büyük babamın gençliğini göreceğim, evlenme çağına girdiğini, bıyıklarını burup çapkınca baktığını göreceğim. Onu anneannemle evlendirdiklerini anlayacağım. Dayım doğacak önce, dayım bu sefer mektep çağına gelecek mektep üniformasını giyip, eline bir de kitap alacak, bir poz elinde o kitapla, bir başka poz da o kitabı açmış okurken fotoğrafını çekecekler. Pek hoşuna gittiği resimden de anlaşılan o üniformanın yakasında mektebin adını bile okumaya çalışacağım, biraz güçlük çekeceğim, nihayet, hah okudum diye sevineceğim: "Mekteb-i Nümune-i Terakki" değil mi o? Üniformanın apoletlerinde mektep numarası ise ayan beyan: "273". Sonra, anneannem zaten anlatmamış mıydı bana, dayımı evde çok yaramazlık ettiği için mektebe leyli vermişler, bu resim işte o resim. Anneannemin bana anlattığı resim. Alt dudağını biraz sarkıtmış, koca kafasının kenarlarını genişlettiği fesinin altında yüzü mahzun, anneannemin bakıp bakıp yıllarca sonra kendisi de hüzünlenerek "Çok yaramazdı; leyli mektebe verin dediler, çok da küçüktü, hafta başları izinli çıkınca, ona güzel yemekler, tatlılar hazırlardık. 'Mektepte ne yemekler veriyorlar Bedri' diye sorulunca, önündeki tatlılara bakıp dudaklarını büke büke ağlamıştı bir gün" diye anlattığı resimde dayım yine dudaklarını büküyor, o gün sofradaki gibi ağlayacakmış gibi geliyor bana. Hiçbir şey olmasa bile, o leyli mektep hüznü, yüzünden belli. Sonra, dayımın daha büyümüş, ne güzel bir delikanlı olmuş resimleri; bıyık koyvermiş ama, daha öyle kalınlaşacak cinsten değil, işte, "üst dudağı gölgeli", o kadar. Kaşlarını kaldırmış, dudakları, çocukluk resimlerindeki gibi, gözlerinde hülya ile karışık bir ümit: Herhalde şimdi "Mekteb-i Hukuk"u bitirmeye bakıyor. Kulağına fısıldasam: "Merak etme, dayıcığım, desem, Mekteb-i Hukuk'u hem de birincilikle bitireceksin!" Ne o? Bu resimde dayım, bir imtihan arası mı, babasıyla bir kır gezintisine mi çıkmış? Üç yaşlarında henüz minik teyzemi de yanlarına almışlar, evet bu arada teyzem doğmuş da bu yaşa bile gelmiş demek, ama küçücük çocukla buralara kadar yürünür mü? Yorulmuşlar besbelli, hem de çok yorulmuş olacaklar ki, koyverdiği değirmi sakalına artık kır düşmüş büyük babam oracıkta, bir ağaç kütüğünün üstüne oturmuş dinleniyor. O ağaç kütüğünün önünde de, tesadüfen olacak, büyük bir taş veya küçük bir kaya parçası var. Teyzem o taşa çıkarak hem ayakta durabilmiş, hem de babasının dizlerine yarı oturabilmiş. Tombul yanaklarını büsbütün sarkıtmış resim çekilirken. İnsa-

nın öpeceği, hiç olmazsa sıkıştıracağı geliyor. Neyseki, ne fotoğrafçı, hatta ne babası, ne de ağabeyi kendilerini tutup onu o dakikada rahatsız etmemişler ki, bu resim de çekilebilmiş. Büyük babam, en küçük kızını, dizlerinde tutabilmek saadetiyle yetinmiş; dayım, yanlarında, ayakta. Redingot mu derler ona, üstünde, uzun, dizkapaklarını geçen, kruvaze, pardösü gibi bir şey var. Uçları kırık kolalı yakasının altından, bugünkülere benzemeyen, enli, büyük ve başka bir türlü bağlanmış papyon kıravat. Pantolonlar ütüsüz gibi. Düz, kıvrıksız paçaları, incecik tabanlı, yumuşaklıkları resimden bile duyulan, yandan düğmeli fotinlerin üstüne düşüyor. Bu fotinlerle ne rahat yürümüşlerdir buraya kadar. Ama yerler taşlık olmamalı. İşte yerler de, bütün ot veya saman gibi bir şeyle kaplı; arkadaki perdenin bol yapraklı, diz boyu bitkilerinden de anlaşılacağı gibi, çayırlık bir yer burası, büyük babamın da, dayımın da diyecekleri gibi, bir "çemenzâr"

Kaç karton daha, altlı üstlü, teyzemin tombul yanaklarıyla dolu!.. Bazılarında, yanaklarını öyle sarkıtırken çocukların çok yaptıkları gibi, dişlerini de gıcırdatmış veya gıcırdatmak istemiş gibime geliyor. O yakası kürklü paltoyla resmi çekilirken dışarda hava nasılmış? Çok mu soğukmuş acaba? O beyaz, ince elbisesinin üstüne saçlarını tarayıp döktükleri nasıl bir yazdı kim bilir?

Bir gün gelip bir oğlu olacağından, benim dünyaya geleceğimden o kadar habersiz, benden henüz o kadar uzak annem!.. O resimlere annem diyemiyorum bile, o resimlerdeki boy boy, yaş yaş kız çocuğunu yalnız sevmek, öpmek, saçlarını okşamak istiyorum. Eline, resimde iyi görünmeyen, oyuncak gibi bir şey verilip resmi çekilmiş, kâkülleri alnında bir çocuk o! Sonra daha büyüyünce, resmini çekerken, koluna, çiçek dolu bir sepet takmışlar. Derken, o çocuk, süzgün bakışlı esmer bir kız olmuş, eskiden kâkülleri alnını kaplayan saçlarını artık kendi sıkı sıkı arkaya tarayıp bu sefer, çiçekler kucağında resmini çektirmiş. Evlenme çağına gelince evlendirmişler: Bir zabitin kolunda, gelinlik kıyafetiyle, işte mahcup, annem oluvermiş o benim!

Yıllar ne çabuk geçmiş!.. Altı yedi yaşlarına gelivermiş, çocukları ortalarında resimlerini çekmişler onların. Sonra, sonra ne olmuş? Uzun eteklerinin altlarından çorapları görünmeden doğrudan doğruya mini mini botları çıkan türlü çocuk elbiseleri; karpuz kollu, dantel bilekli, dantel yakalı, pilili, işlemeli genç kız roplarıyla; vakası, anlaşılan, bir eski zamanda geçmiş bu film, birden kopmuş mu gösterilirken?

Yoksa araya harp filan gibi bir şey girmiş de çevirmekten mi vazgeçmişler? Baş artist bir kazaya uğramış da, yarıda mı kalmış film?.. Bütün bu resimlerdeki annem, nasıl çoktan, çoktandır yok olabiliyor dünyada?..

Ben onu bu evde, henüz hayatta görmek, bu evin kim bilir hangi odasında, günlük işlerinden kim bilir hangisini, odasını toplarken mi, ütü yaparken mi, yoksa, Allahın bileceği iş, oturmuş o da beni beklerken mi, görmek istiyorsam, aşağı yukarı, fotoğrafçının, en mutlu bir talih gibi, ana-baba-evlat, üçümüzü bir araya getirip o fotoğrafımızı çektiği yaşlarda olmalıyım. O fotoğrafımızdaki gibi, hele şu angarya da bitsin, bahçeme döneyim. O fotoğrafçı gelmiş (annemin galiba son fotoğraflarından olan o fotoğrafı bir düğün vesilesiyle eve bilhassa çağrılmış fotoğrafçının çektiğini ne iyi hatırlıyorum). "Resim çekilecekmiş" davetiyle istemeye istemeye yarıda bıraktığım o meşguliyetlerimden, mesela bahçede kazılmış bir nehrin yatağına çakıl döşenmesi işine (nehir sularını toprağın emivermemesi için) devam etmenin acelesi içinde olmalıyım; gözlerimde, o fotoğrafımızdaki gibi, yalnız oyun tasalarım okunmalı, beş altı karışlık nehrin yatağına bin dereden su getirecek ne var, bir kelimeyle, henüz öksüz olmamalıyım.

Selamlık odasından küçük bir kapıyla geçilebiliyor yandaki küçük odaya. O oda, bizlerin, evin çocuklarının mı, delikanlılarının mı diyeyim, onların, en doğrusu, hem onların, hem ötekilerin odası. Bir büyük yazı masasını Hayrettin, Nurettin ortaklaşa kullanıyorlar. Onlar, birbirlerini ne çok severler, ne iyi geçinirler. Yazı masalarının bir olması da bir anlaşmazlık konusu olamaz onlar için. Benim de kendi köşem ve köşemde küçük bir masam var o odada.

Selamlık odasından işte o küçük kapıyı açıp geçeceğim küçük odaya. Hemen kendi masamın başına geçip oturacağım elbette, yazı takımının tozunu mu almak isteyeceğim önce? Zarflık-kâğıtlık'tan bir kâğıt çekip veya daha çok yaptığım gibi, kartlarımdan güzel bir kart seçip bir ilkokul arkadaşıma –yaz tatilinde miyiz ki? O arkadaşım, yıllar yıllar sonra Derviş soyadını alacağından öylesine habersiz, zayıf, uzun boylu, esmer, kara kaşlı, kara gözlü Ethem Derviş mi? – kargacık burgacık Arap harflerimle, üstelik, kim bilir kaç imla yanlışı yaparak mektup mu yazacağım? O masanın üstünde, küçük, ancak bir portakal iriliğinde, benim sadece "dünya" dediğim, büyüklerin herhalde "küre-i mücesseme" diyecekleri, alçıdan dünyam olacak. Dünyamın Amerika kıta-

sını gösterir yanının çevrik duracağından eminim. Çünkü dünyamın bir gün elimden düşüvermesiyle Avrupa yanı kırılmış bulunmaktadır. Sağlam yanının hatırı için, hiç olmazsa benim dünyam dönmeden de olabiliyor artık. Masamın üstünde, bir de, şimdi pek kullanılmayan, onun için biraz anlatmaya çalışmam gerekli, ince zincirinin ucunda küçük bir kurşun kalem sallanan, küçük bir cigara tablası gibi yuvarlak bir billûra tutturulmuş yaylardan var. O masaya oturur oturmaz, Ethem'e mektup yerine, o zinciri çekip, ucundaki kalemle, tamamlanabilirse, herhalde *Varlık*'ta çıkacak bir şiirin ilk mısralarını mı not edeceğim? O günlerde yıllar, yıllar olacak daha!.. Yaşar, şimdi Üsküp'tedir. O, orada şiir yazmaya heves etmeye başlamış mıdır bilmem, ben burada, -hele annem de ölmüş bulunuyorsa şayet- şiir yazmaya (Allahım! nasıl yazılır o şiir? O satırlar öyle alt alta nasıl gelir? Bölük, tabur, alay, ordularcasına muntazam ve azametli, yüksek sesle okusan kafiyeleriyle "rrap rrap" diye sesler çıkararak nasıl yazılabilir?) değilse bile şair olmaya (şiir yazmadan, o düpedüz konuştuğumuzdan başka türlü konuşmadan da şair olunabilir mi ki?) o kadar hevesliyim ki. İşte, o odada, Nurettin, misafir gelmiş bir arkadaşıyla konuşurken nasılsa şiirden bahsediyorlar; Nurettin, masamın başında, kendi âlemimde oturan beni işaret ederek ve epey alaylı bir gülümsemeyle, "Bu da şair olmak istiyor" diyor, o zaman arkadaşı (şimdi adı da aklıma gelmişken, niye yazmayayım: Neşet), o da şair olmak istemiş, hem de pek çok istemiş de işin güçlüğü karşısında yılmış, bir türlü olamamış ve bu başarısızlığın acısı içine işlemiş gibi hüzünle ve gözlerinin önünde bizim göremediğimiz kartpostal bir hayal âlemi belirmiş gibi dalgın mırıldanıyor: "Şair olsaydım, insana muhabbetlerinin hülyalı sahillerinde kâşaneler kurardım. Dünyada olmak istediğim biricik şeyin zorluğu, çocuk gözlerimde, haritada yazılı olmayan, demek hiçbir seyyahın gidemeyeceği, hiçbir kâşifin de keşfedemeyeceği bir diyar; hele sahilleri hiçbir mimarın, üzerine değil kâşane, kulübe bile kuramayacağı öylesine uçsuz bucaksız bir kumluk halinde belirmiş, bu imkânsızlığın acısı benim de içime o kadar işlemiş ki, şimdi, kim bilir nerede, ne olmuş "Neşet"i bulup da hatırlatmaya çalışsam, söylediğini bile hatırlayamayacağından emin olduğum bu cümleyi, ben, o gün, "Neşet"in dudaklarından çıktığı gibi, buraya kelimesi kelimesine yazdığıma eminim...

(Varlık, 1 Mart 1957, s. 449)

MİSAFİRLİKLER

O misafirliklere, önce annem, daha sonraları yalnız anneannemle, ya sık sık günü birliğine, ya daha seyrek gece yatısına giderdik. O misafirlikler ya bizden daha zengin, daha yüksek mevkilerdeki akrabalarımıza, ahbaplarımıza, konaklara, köşklere, yalılara veya bizden daha fakir oldukları besbelli tanıdıklara, tozlu bir sokak geçildikten sonra, yol üstü, eski, kafesli, ahşap bir eve yapılırdı. O misafirlikleri, ya eski – kimbilir hangi? – bir İstanbul kışının soğuğunda veya yazının sıcağında, tozunda yapılmış, ya tren, ya vapur, ya araba veya sadece anneannemin elimden sımsıkı tutan elinin verdiği güven ile yaya gidilmiş olarak hatırlıyorum.

O misafirlikler, iki ev, iki dostluk, iki manevi yakınlık arasındaki mesafelere göre ya uzun bir "göreceği gelme"nin nihayet kana kana giderilmesi, ya bir sevginin, iki ev birbirine o kadar yakın olduktan sonra, hemen gün aşırı belirtilmesi, o misafirlikler hep birbirlerini sevenlerin, arayanların buluşmaları, gösterilmelerine fırsat çıkmış sevgilerin coşarak kalplerden taşması idi. O kalpler hep birbirlerine karşı bulunduğundan olacak, o misafirlikler de, "biz de size gelmek üzereydik, ah ne iyi ettiniz de geldiniz!.."ler, "ablacığım"lar, "kardeşim"ler, "şekerim"ler, "güzelim"ler, "hanımcığım"lar, hep böyle muhabbetli sözler, tatlı kelimeler, o misafirlikler, açılan peçeler, çözülüp sırta atılan çarşaf pelerinler, sevinçten nemli gözlerle öpüşmeler, uzun uzun koklaşmalar, el öpmeler, etek öpmeler, o misafirlikler, büyükler için, böyle kavuşup bir araya gelmelerdi.

Benim içinse, o misafirlikler, yol icabı binilecek vapur, tren (en iyisi ikisi birden) yahut bir araba gezintisinden, böylelikle az daha keşfedilecek bir İstanbul'un yeni yeni manzaralarından başka, varılacak yerlerde beni bekleyen çeşit çeşit eğlencelerdi.

Çiftehavuzlar'daki "hala"ya yalnız bahar ve yazları, birkaç geceliğine ve hep annemle mi giderdik?.. Oraya gitmek, benim için, vapurla

Haydarpaşa'ya geçtiysek, -a.. işte- oyuncak trenlerimin sahicisi, ama öyle şimdikiler kadar uzun değil, birkaç büyük vagonlu, ama öyle şimdikiler gibi dolu değil, tenha ve kibar yolculu, en uçta, penceresinden, makinistinin biraz sonra taşıyacağı yolcuları sanki görüp tanımak ister gibi güler yüzle eğildiği küçük, şirin hem de sabırsız lokomotifli bir tren, saati gelince birkaç kere çalan kampana, öttürülen bir boru, nihayet o biraz kara ama güler yüzlü makinistin içeri çekilmesiyle lokomotifimizin arka arkaya koyverdiği birkaç sevinç çığlığının akisleri dinmeden sarsılan vagonumuzla başlayan yolculuk demekti. Benim yüzümden, o vagonun kırmızı kadife kanepelerinden hep sağdakiler tercih edilirdi. Ben yolumuz üzerindeki bir köşkün bahçesinde bulunan upuzun zürafa heykelini görecektim. Kızıltoprak istasyonundan sonra büsbütün dikkat kesilirdim. Çünkü, sık çamlar arasından uzun, beyaz boynunu bana kaç kere uzatmış o zürafa, bir zamanlar, Kızıltoprak istasyonundan sonraki bir köşkün bahçesindeydi. Vagonumuzun camlarında güzel bir ay yıldız, bütün yol boyunca, içime "buraları da bizim" dedirten bir mâna ile ve öyle dedirtmek istercesine, değişen manzaralar, açıklı koyulu yeşil, nefti ağaçlar, kırmızı damlı, yeşil pancurlu pembe, tahini köşkler üzerinde, vagonun kavislerde eğilmesiyle kâh bahçe duvarları hizasına kadar alçalıp bir müddet öyle giderek, kâh yükselip yükselip gökyüzünde sahiden bir ay yıldız olarak ilerlerdi. O zamanlar o taraflarda o kadar çok bulunan, kuyulardan su çıkarmaya mahsus yeldeğirmenleri bütün manzara içine serpiştirilmiş, dönerlerdi. Göztepe istasyonunda, bu sefer camın dışından seyrettiğim ay yıldızım, "ben sana daha başka yerler de gösterirdim ama, ne yapayım sen indin işte!" der gibi bana bakar, sonra biz yürürken kalkan trenle, biri derken öbürü de, indiğimiz vagonun camındaki de, trendeki başkalarına başka yerleri bir an evvel göstermek istercesine gittikçe daha hızlanarak birbiri arkasından, istasyonun tünelinin karanlığında kaybolurlardı.

Haydarpaşa'ya çıkacak yerde Kadıköyü'ne geçtiysek, Çiftehavuzlar'a gitmek, benim için, uzun bir araba gezintisi demeye gelirdi. İskele başında bekleyen arabalar arasında elbetteki çift atlı faytonlar da vardı ama ben kendimi hep, yine o zamanların bayram salıncaklarına benzeyen tek atlı arabalardan birinin, hepsine de ayrı ayrı özenilerek hayvanına varıncaya kadar türlü türlü bezenmiş, parlak boyalı, renk renk perdeli, minik kapılı, yüksek basamaklı bir talikanın diz dize, yüz yüze, hatta burun buruna samimiyeti içinde hatırlıyorum. Hafif sarsıntı-

larla sarsılarak, sık sık hoplayarak, hoplatılarak, durmadan dönen tekerleklerinkine karışan biteviye nal sesleri arasında altımızdan akan kaldırımlarla giderdik. Birden o nal seslerinin, hemen arkasından da tekerlek gürültüsünün perdesi değişiverirdi. Taşlar üzerinde deminden beri çınlayıp duran nallar, o zamanların ahşap ve harap Kuşdili köprüsünü yavaş yavaş geçerken yenmiş tahtaların üzerinde tok bir ses verirlerdi. Yoksa, bu sesi, sanki daha uzun müddet dinletip böylelikle hatıralarda ve kulaklarda daha uzun zaman devam ettirmek istediği için mi arabacımız eski, tahta köprüden her defasında da belli bir yavaşlıkla geçerdi? Demiryoluna yaklaştığımız yerlerde, trenden cephelerini bildiğim köşklerin bu sefer arkalarını görüp bellemiş olurdum. Daha sonra, düz bir şose, vardığı söylenen Bağdat'ın uzaklığını ve kendi uzunluğunu düşündürerek, o zamanki yolcuları için iki yanında namazgâhlar ve çeşmelerle toz içinde uzanırdı.

Böyle çeşitli yollardan vardığımız Çiftehavuzlar, bu yolların çeşitli hazlarından sonra artık, benim için, pancurları kapalı odalarda, cibinikli yataklarda, ağustos böceklerini dinleye dinleye uyunmuş öğle uykularından kalkılmakla başlayan, yel değirmenlerinin kendi âlemlerinde birbirlerine baka baka, arasıra değişen rüzgâra uyarak başlarını sağa sola çevire çevire, bütün gün mırıl mırıl döne döne kuyularından çekip havuzlarında biriktirdikleri suların bağlara bahçelere, sıvanmış paçalı, yalın ayak bahçıvanlar tarafından pay edildiği, hafif su sesli, toprak kokulu ince bir serinliğin etrafa yayılıp bütün gün sıcaktan bunalmış hanımların da başlarında bol başörtüler, üzerlerinde ipek, işlemeli, gene bol maşlahlarla "biraz hava almaya" hazırlandıkları akşam üstlerinde, "hala"nın, ta çocukluğundan beri yanındaki sevgili hizmetçisine; "Şayeste, Ziya'yı da kırmızı balıklara götür," demesiyle gittiğimiz, şimdi havuzlarının biri toprakla dolu, tek kalan havuzu da kupkuru, o zamanki sahici Çiftehavuzlar, o havuzların sularında seyrine daldığımız kırmızı balıklardı.

Gene öyle Kadıköyü'ne çıkıp gene öyle bir talika ile vardığımız bir başka ev de benim için bir cilt Karagöz gazetesi demekti. O ev, şimdi bana öyle geliyor ki, Kuşdili, Yoğurtçu taraflarındaydı. Oraya gitmek için tahta köprüyü geçmediğimizi çok iyi biliyorum. O semtlerin, arkaları küçük bahçeli, yan yana, orta halli evlerinden biriydi. Karşılanmamızın bende bırakmış olduğu intibaya göre, biz o eve galiba bir nevi şeref vermiş, ertesi hatta daha ertesi günler konu komşuyu lâf arası,

bir sırası kollanıp "dün, ... kiler bizdelerdi" diye haber verilmesi ihmal edilmeyecek bir ziyaret yapmış olurduk. İşte bir cilt "Karagöz" de büyüklere gösterilen iltifatlar, edilen ikramlar arasında benim payıma düşendi. O ikişer yapraklık mecmualar, evin efendisine, -kimbilir, belki geceleri hanımına da okumuş olduğu- gülünç fıkraları, "muhavere"-leri, resimleriyle ne kadar ucuza ve kolaylıkla tatlı saatler geçirtmiş, okunduktan sonra atılmamış, kaybedilmemiş, bir bir saklanıp nihayet şu, dizlerimin üzerine "çocuk da sıkılmasın" sözleriyle konulan, bu eğlendirme hassası defalarca tecrübe edilmekten biraz yıpranmış; siyah, boyu dizkapaklarımı aşan cilt haline gelmişti. Ve bu orta halli evin bir dolap rafında zamanla teşekkül etmiş "kütüphane"nin çok muhtemel ki Ahmet Rasim'in Resimli Osmanlı Tarihi ciltleriyle birlikte en belli başlı kitaplarındandı. Bu "Karagöz"ler benim yetişmediğim hürriyet senelerinin sevincini, coşkunluğunu öylesine taşır, sanki ayağıma getirir, o sahifelerde bir genç kız, resimleriyle, kendini bana da tanıtmak isterdi. Hürriyet hanım, saçlarının arasında bir hilâl bulunan, uzun etekli elbiseli, tombul bir tazeydi. Etrafında, o yaşanıp bitmiş yılların benim yaşımdaki çocukları, ellerinde küçük bayraklar, ak sakallı ihtiyarlar daha büyük bayraklarla, yediden yetmişe kadar, bayram ederlerdi. Her yerde, her resimde hazır ve nazır Karagöz'le Hacivat da ellerinde bayraklar, ağızları kulaklarında bu cünbüşe katılırlardı. Resmin altındaki iki satırlık yazıda, birbirlerine gene ne söylerlerdi? Birkaç sahife sonra da o sevinçle yaz gelmiş, sıcaklar basmış olur, Karagöz'le Hacivat, üzerinde, çamaşır iplerine asılı peştemalların uçuşarak kurduğu bir deniz hamamında, onlar da peştemal tutunmuş, denize girmeye, hele Karagöz atlamaya hazırlanırdı. Bu manzaraya bir köşeden hamamcı da seyirci olurken Hacivat, Karagöz'e belki de:

- Korkma Karagöz'üm, karpuz kabuğu denize düştükten sonra korkma, atla!.. diye bağırırdı. Ve bir karpuz diliminin hilâl biçimi kabuğu durgun suda yüzerdi... Sanırdım ki, ilerimizde, mesela Fenerbahçe'deki böyle bir deniz hamamında kırmızı peştemallı bir Karagöz, mavi denize o anda sahiden atlamak üzeredir.

Ama, anneannemle "Hemşireler"e gidişlerimiz muhakkak kış günlerine mi raslardı? Kendimi, onların ağır ve kalın kat kat perdeli, eşya fazlalığından biraz sıkışık ve loş misafir odalarında, çini sobaya yakın bir koltukta uslu uslu oturmuş, ağzımda demin ikram edilen "lohuk"un yapışkan lezzeti ve elimde bir "stereoskop" ile buluyorum. Elbette ki

anneannemle gideceğim, daha uzun isimleriyle bu "Çerkez hemşireler," benim için, işte bu, önündeki çerçeveye bir bir yerleştirdiğim, hususi yapılmış çift taraflı kartlardaki türlü manzaraları mücessem gösteren mucizeli dürbündü. Nişantaşı taraflarında olduğunu sandığım fakat hangi vasıtayla gittiğimizi hatırlayamadığım o eve, bir halk gazetesi olan Karagöz belki hiç girmemişti. Anneannemin dahi, bu lüzumu duyup pek belli bir nezaketle hareket ettiğini, konuştuğunu sezdiğim, böyle konuşurken evimizdekinden, her zamankinden başka oluvermiş ama gene benim anneanneyi de benimseyerek hazla dinlediğim bu, daha kibarlaşılan evde şüphesiz beni daha başka, daha kibarca ağırlayacaklar, kendileri biraz çetrefil bir dil ve ne bol "efem"li cümlelerle hasbihal ederlerken beni, sıkılmayayım diye, mevkilerine, gördükleri terbiyeye uygun, belki biraz da kozmopolit sayılabilecek bir eğlenceyle oyalayacaklardı. Seyredilecek, daha doğrusu tecessüm ettirilecek resimlerin bulunduğu kutu, yanıbaşımdaki bir sandalyede, görülmemiş manzaraların vaitleriyle dopdolu bekler, o manzaralar ilk elime alıp şöyle bir göz atışımda, bir karton üzerinde birbirinin aynı iki küçük resimken, dürbünle bakılınca bir tek büyük manzara halinde, genişlik ve derinlik kazanarak canlanırdı. Şimdi üç buutlu sinemaya gidebilsem acaba o resimleri seyrettiğim zamanlardaki kadar heyecanlanır, zevk duyar mıyım? Karagöz'ün deniz safası yerine bu dürbünün arkasından, meselâ Paris'in "Concorde" Meydanı, heykelleri, havuzları, fıskiyeleri ile görünür, ön planda, eli bastonlu, başı "melon"lu o zamanki bir Parisli yürür, bir başkası, daha arka planda havuzun kenarına dayanmış, gözlerini bana dikmiş dururdu. Bütün bunların bir kıpırdınmaları eksikti. Dakikalar, belki saatler geçer, ben kutular dolusu resimlerin kimbilir ne kadarına bakmış, koca dünyadan değişik kaç manzara seyretmiş, kaç insan tanımış, bu müddet içinde kaç "efem" duymuş, kulaklarımı da, gözlerimi de yormuş, vücuduma büyük gelen kadife koltukta iyiden iyiye kaymış olurdum. Artık bir nevi uyanık rüyada, karşımdaki bir örnek elbiseli, birbirlerine ikizmişler gibi benzeyen -yoksa sahiden de ikiz miydiler?- Çerkez hemşireleri de, elime bir bir aldığım resimler nasıl ikizse, demin yan yana ve çift olarak görürken şimdi, dürbünde olduğu gibi, bir tek hemşire halinde görmeye başlardım.

Beyazıt'ta, Soğanağa Mahallesi'ndeki, şimdi oralara yolum düştüğü zamanlar, ayaklarımın beni, bir uyurgezeninkiler gibi, kendiliklerinden götürdükleri o sokaklarda karşıma çıkan değişik evler, apartmanla-

rın yerlerinde bir vakitler bulunmuş o konağa çoğu zaman kaçırılarak götürülürmüşüm. O günlerin akşamında büyük babam eve dönüşünde beni bulamayınca neşesi kaçar, somurtur, öfkelenir, "aman efendim, niye bırakıyorsunuz, onlar çocuğa bakabilirler mi?" diye anneme, anneanneme çıkışırmış. Ben de artık, bu Beşiktaş'taki yalının çocuğu değil, Soğanağa Mahallesi'ndeki konağın, büyüklerden hizmetçilere kadar kimbilir ne kadar sevinçle karşılanan, öpülen, mıncıklanan, çocuk misafiri olurmuşum. İşinden çıktıktan sonra torununu göreceği düşüncesiyle adımlarını sıklaştırmış, yorgun bir büyükbabanın, o akşamlık için olsun, akşam sevinci, eğlencesi olmaktan çıkarak bir imparatorluk devlet adamının dimağındaki kimbilir hangi üzüntülcri, nice dertleri sırf çocukluğumla, hiç de haberim olmadan giderirmişim. Bu devlet adamının asıl akrabamız olan hanımı mı ona, bize uğrayacağı günler, "Ziya'yı da getir" diye sıkı sıkı tembih ederdi, yoksa kendisi mi, binbir fenalık, hile, haset içinde bunalmış ruhunu, bütün bunları henüz bilmeyen bir çocuğun saflığıyla biraz olsun yıkamak çaresine başvurmak lüzumunu duyardı bilmiyorum, bildiğim, kısa boyu, muntazam kırpılmış sakalı ile Adil Beyefendi'nin bize gelip dönüşünde beni de beraber götürmek istemesi karşısında her zaman çıkan "olurdu, olmazdı" münakaşaları arasında reyime müracaat olununca, Soğanağa Mahallesi'ndeki konağa gönlümü her seferinde de meylettiren şey, orada beni bekleyen bir çift arkadaşım, benim gibi, ama cansız, cansız ama kurulunca hareket eden, biri erkek biri kız, bir çift bebekti. Mermer merdivenleri çıkıp kapıdan girince, hemen antrede, ortadaki mermerli bir masa üstünde, cam mahfazaları içinde dururlardı. Onlar da bir masa, bir çay masası başında karşı karşıyaydılar. O zaman bana yabancı görünen kıyafetleri hakkında şimdi kız için mesela bir Madame de Pompadour, erkek için de Louis XV. devrindeki gibi giyinmişlerdi diyebilirim. Cam mahfazanın iyice yerleştiği tahta kaidenin kenarındaki bir yerden kurulunca uzak –şimdi daha ne kadar da uzaklaşmış!.. – bir su sesine benzer ince bir musikinin başlamasıyla bebekler birbirlerine başlarını ağır ağır çevirerek, ellerindeki çay fincanlarını, elbiselerinin kol ağızlarındaki dantelleri titrete titrete dudaklarına götürüp sonra gene tabaklarına yavaş yavaş koyarak ve bu hareketleri, nazlı, edalı kaç kere tekrarlayarak, bizim alışageldiğimiz kelimeler, laflar yerine işte şu ince su sesinden musikiyle konuşup ne de güzel anlaşarak, yüzlerinde ebedi bir tebessüm, o zamanlar için bile çoktan geçmiş bir başka zamanda, bir

başka mesut dünyada yaşarlardı. Son notalar âdeta kuvveti kesilen seslerinden anlaşılır, kız, fincanını dudaklarına daha yavaş, daha yavaş götürür, nihayet geçici bir yaz yağmurunun bahçelerdeki son damla sesiyle ve içimizde kalan serinliğiyle musiki diner, kız fincanını dudaklarına değdirmeden, erkek tabağına koyamadan birbirlerine başlarını çevirmiş, mucize de bitmiş, göz göze kalırlardı. Eski zaman insanlarının şimdiki biblolar ve radyolar yerine, çocukların da o kadar hoşuna gidebilen böyle çalgılı süsleri vardı.

Bebeklerin uğruna yapılan bu yolculuğu ve yollarda gördüklerimi ise, camları kapalı bir kupa arabanın, olduğundan daha uzaktanmış gibi gelen tekerlek gürültüsü içinde hatırlıyorum. O zamanlar elbette ki havuzsuz Bayazıt Meydanı'nı kalın camlar ardından şöyle bir ara gördükten sonra saptığımız Soğanağa Mahallesi benim için henüz daha ötelerini bilmediğim şehrin ancak varabildiğim en ileri noktası, âdeta bir ucu idi. Hangi İstanbul artık benim de, sizlerin de, çocukluklarımızda olduğu kadar büyük olabilir!.. Yokuşlarda yavaşlayan, yokuş inerken arabacının çevirdiği bir çarkla, tekerlekleri frenlenen ve böyle belki saatlerce giden bir araba içinden seyredilen büyüklü küçüklü camileri, kimlerin olduğu bilinmeden yalnız yeşil örtülü, sahici kavuklu, iki insan boyu "sanduka"ları farkedilen türbeleri, tepelerini görmem için başımı camdan çıkarmam gereken –kim bilir kimlerin yapıp bırakmış oldukları– sütunları, ikide bir, mermer kavuklu, kırmızıya boyanmış taştan fesli mezarlıklarıyla, bütün ölmüşleriyle, henüz yaşıyanlarıyla, sokakta görünen, kafesler ardında görünmeyenleriyle artık hangi İstanbul, çocuk gözlerime göründüğü kadar muazzam, haşmetli mazisiyle her an ayağa kalkacakmış, şu önünden geçtiğimiz hangi padişahsa şimdi canlanıp türbesinin mermer cephesindeki kabartma çifte kılıçlardan birini kınından çekecekmiş gibi hatta epey de korku vererek görünebilir! Ben köşemde büzülmüş, hayretten açılan gözlerimle, bilmediğim bütün bir tarih içinde ilerler gibiyken, asırlardır olup bitenleri çoktan bilen yanımdaki yaşını başını almış adamın aklından neler geçerdi kim bilir? Göz ucuyla baktığım zaman onu hep düşünür görürdüm. Ve bu düşünceleri arasında cebinden ikide bir, bana hediye edilse pek makbule geçecek kadar süslü, minik bir kutu çıkararak enfiye çekerdi.

İstanbul böyle, kâh en tarihi kıyafetine bürünüp korkutarak, kâh beri yanındaki fakirliğiyle hüzün de vererek, o kadar da çok yalnız sevindirerek, böyle misafirlikler vesilesiyle gittiğimiz en çeşitli, birbirleri-

ne en benzemez semtleriyle, kendine göre bir bütün haline gelirken bir yandan da benim oluyor, İstanbul kendini bana böyle kâh şaşırtarak, kâh sevindirerek, her defasında da gözlerimi kamaştırarak, ihtişam içinde, nazla, işveyle veriyordu. İstinye'nin o, deniz üstüne, tahtalarının içinden gelen tabii bir istekle abanmış gibi duran, öyle ki, alt kat kafeslerinden birini sürer sürmez denizin masmavi, pırıl pırıl, küfür küfür odaya doluvereceği sanılan, denizle öylesine hemhal olmuş yalısı, Bayazıt'a doğru eli yatağanlı bir yeniçeri kıyafetine girmiş İstanbul'da mıydı?

İstinye'nin bu yalısı, Yıldız'da bir konak ve Çamlıca'da bir köşk, hepsi bir kişinin, bir paşanındılar. İstanbul'un herhalde kış, bahar ve yaz zevklerine göre ayarlanmış bu üç değişik yerinde, üçü de dayalı döşeli, üç ikametgâh bir ailenin olmakla bizi de, Yıldız'ın, bir sonbahardaki sünnet düğününde kâğıt fenerlerle aydınlatılmış set set bahçesini hatırladığım konağına ulaştırır, bir bahar yemyeşil bir tepeye çıkartır, geçmiş bir yaz, mavi Boğaz'da yol aldırtırdı.

Ama ben şimdi, yaz, kış, bahar, bütün yıl, bütün ömür, Allah ne verdiyse şükrederek, fakir ama iyi, dürüst ve tertemiz yaşanılan bir evi, ne yalı, ne köşk, ne konak, ne Soğanağa Mahallesi'nde, ne Yıldız'da, ne Çamlıca'da, ne Çiftehavuzlar'da, ne de İstinye'de, sadece doğduğum Beşiktaş'ın biraz içerilerine doğru, tozlu bir yol üzerindeki, ne trenle, ne vapurla, ne de kupayla, elimde yalnız anneannemin tutmakla sevmek arası sıcak anneanne eli, üstümde ne kibar yerlere misafirlikler için giyindiğim kadife elbisem, ne de ayaklarımda glâse, yandan düğmeli potinlerim, o kadar uzunboylu hazırlıklardan sonra değil, her günkü kıyafetimle sapsade, teklifsiz tekellüfsüz günün hangi saatinde olursa olsun, anneannemin "haydi seninle Ayşe'ye gidelim" demesi onun da çarşaflanmasına hacet kalmadan, hemen başörtüsünü örtüp sert bir kumaştan hışırtılı yeldirmesini giyivermesiyle yan yana, sevine sevine gidigidiverdiğimiz küçük yeşil bahçeli, aşı boyalı bir fakir evini en içimden, en çok anıyorum.

Anneannemin, aralarındaki samimiyeti, sevgiyi de göstererek sadece "Ayşe" deyiverdiği, dadımın halası, başı yemenili, belinden kuşaklı bol entarili, yaşlı, buruşuk yüzlü bir kadındı. Ama bu buruşuklar, bu çizgiler o yüze sanki daimi bir güleçlik vermek için çizilmiş, o yüz, yaşlanmaktan değil de, bütün ömür bir hiçten bile mesut oluverip gülmekten, gülünmeyen zamanlarda da güler yüzlü görünmek, hep güler yüz-

lü kalmak için buruşmuştu. Yorgun görünüşlü evler, üzerlerinde yabani otlar biten duvarların gölgesinden yürürdük. Ayşe, her seferinde de, geldiğimizi cumbadan görüp kapıyı, anneanneme çalmak zahmetini dahi verdirmek istemeyerek, tam zamanında aralar, o kadar sık gittiğimiz halde, her defasında da uzun bir ayrılıktan sonra imişçesine sevinir, bayram ederdi. Anneannemin eteğine "Hanımcığım!" diye elini götürdüğü zaman anneannem, yarı sevgi yarı azar, "haydi, haydi!" diye kendine has başka bir el hareketiyle bu hareketi önler ve kendini eteklemek isteyen o eli öpmem için beni öne sürerdi. Bütün çocukluğumda, sahiplerinin içyüzlerini bilmeden yalnız dış yüzlerini görerek öpüp ve yaşlarına hürmeten başıma götürdüğüm bunca el arasında, şimdi bana öyle geliyor ki, yalnız dadımın halasının bu damarları çıkmış, sertleşmiş, iş görmüş eli en ziyade öpülmeye layık olandı. Yalnız o ellerin sahibinin, yalnız o Ayşe Kadın'ın içi de dışı gibiydi. Her zaman, yeni yıkanmış da henüz kurumamış gibi duran malta taşı döşeli serin taşlıkta, kapı dibinde duran üstü örtülü bir raftan anneannemin ve benim küçük mercan terliklerim çıkar, dönüşümüzde, kaşla göz arası tertemiz edilmiş, bulacağımız tozlu ayakkabılarımız onların yerlerine bırakılırdı. Merdiveni çıkarken bacağıma sürünen Sarman'ın mırıltısı, açtığımız oda kapısının mandal tıkırtısı ve bütün bunları bastıran Ayşe'nin sesi, hepsi hep birden kendi dillerince, kendi akıllarınca, gelişimize memnun olur, kerevet örtüsünün büzgülü etekleri kapı açılmasıyla hasıl olan cereyandan değil de sanki sevincinden uçar gibi dalgalanır, az eşyalı, âdeta boş odada tiktakı iyice duyulan, kendi alaturka rakamlı olduğu gibi vakti de alaturka olarak bildiren ihtiyar konsol saati sanki bu çocuk misafir şerefine, daha canlı, bir nevi sevinçle işlerdi. Döşeme tahtalarının tavanla bir aklığı, duvarların, perdelerin, örtülerin beyazlığı arasında, bir horozun ikide bir ötmesi, derken yakınlarda bir minareden gelen ezan sesi, odanın en kıymetli eşyası o saatin durmadan işlemesiyle geçen zamanın verdiği biraz hüzünle karışık usluluk içinde, birden Sarman –kendini sevdirmeye mi, yoksa beni eğlendirmeye mi?– kucağıma sıçrardı. Birkaç penceresinin açık olmasına rağmen odada çok kalmaz, ağaçlarının yeşili, kapalı kafesler ardından deminden beri kırpışan bahçeye çıkıp orada oturmayı tercih ederdik. Küçük bahçede hiçbir süs ağacı, saksılardakinden başka tek çiçek yoktu. İncir, erik, nar, şeftali, kayısı, kiraz, hep böyle yemiş ağaçları, bahçenin çiçek noksanını telâfi etmek istercesine önce mevsim mevsim çiçeklerini açıp

sonra türlü türlü yemişlerini vermek üzere, hepsi de kendilerine göre bir hizmete koşuşmuşlar, bu dört duvar arasında ayak üstü sıkışmışlar, birbirlerine sokulmuşlardı. Sanki göklerde daha da uçup duran kuşlar onların, gagalarında taşıdıkları tohumlarını, çekirdeklerini, şimdi Ayşe'yi de hayrette bırakan bir cömertlik, iyiliğe karşı masallardaki bir iyilikle bu bir avuçluk yere düşürmüşler, bu toprak parçasına serpmişler ve kimi tohum, şu mutfak kapısının üstünden uzanan, altına şimdilik yalnız yer yer güneş lekeli gölge verirken, yarın salkım salkım üzüm de verecek asma olmuş, kimi tohum, koca koca yapraklı, ballı yemişli incir haline gelmiş, kimi çekirdekten şu şeftali, şu kayısı fidanı bitmiş, kimi henüz kızıl çiçeğini açan nar, kimi kırmızı meyvesini dolduran kiraz olmuştu. Ondan, Ayşe de, bahçeciğine bizi, her seferinde de, mevsime göre, kirazlar, erikler, üzümler veya narlar oldu diye, en az bir ve çoğu defa birkaç yemiş ismi birden söyleyerek davet edebiliyor, yere seriverdiği bir hasırın üstüne, bir tabak içinde, kaşla göz arası koparıp yıkayıverdiği buğulu türbe eriği, kadifeli şeftali veya son üzümlerle ilk narlardan getiriyordu. Hemen yanıbaşımızdaki çıkrıklı kuyunun –Ayşe'nin ısrarlarına dayanamayıp yemeğe de kalacaksak– içeceğimiz suyu ve yiyeceğimiz mesela bir tabak imam bayıldıyı ayrı ayrı sepetlerde soğuttuğunu, görmeden biliyordum. Yemeğe kalacaksak, bu eski zaman buz dolabından çıkarılacak şişeler içindeki serin su ve yemekten başka, folluktaki tavuğun deminden beri "gıt, gıt, gıt, gıdak inanmazsan gel de bak!" diye haber verdiği sıcak yumurta da, kenarında mühür büyüklüğünde bir yere sahibinin ismi kazılı bir sahanın ve gene bahçeden koparılmış dometeslerle sivri biberlerin ortasına, Ayşe'nin becerikli elleriyle alelacele kırılmış, pişmiş, dumanı üstündeyken önümüze getirilmiş olacaktı. Rüzgâr bir yandan yaprakları hışırdatır, dalları oynatır, kâh mavi bir gök parçası görünür, kâh kapanır, kâh dalın birine bir kuş konar, kâh kuş görünmez de yalnız sesi işitilirdi. Gölge, incir yaprağı; öğle uykuma daldığım hasır üzerinde başımın altına konmuş küçük yastık lavanta çiçeği kokardı. O hasır parçası cennetten bir köşe, o bahçe bir cennet bahçesi miydi? Ayşe de, anneannem de cennetlik miydiler? O evi şimdi daha iyi anlatabilmek için daha çok hatırlamaya çalışırken, hatıralarla hayali, yaşanılmışla yaşanmak istenileni birbirine karıştırarak daha tertemiz, bahçesini daha yemyeşil, iki ihtiyar kadını ise daha nur yüzlü mü görüyorum? Duvarları tek acı söz işitmemiş, içinde bütün bir ömür haset duyulmadan kin güdülmeden, yalnız şükrederek ya-

şanmış diye hayal ettiğim o ev şimdi bu yaşımda, alnımı beyaz örtülü minderlerine koyup başımı dinleyebileceğim biricik yer miydi? Dünyada, yaşamasını en çok isteyeceğim ev miydi o ev?..

Şimdi, çoğu yeryüzünden kalkmış, kalanlarsa sahiplerini çoktan değiştirmiş o eski konaklara, köşklere, yalılara, evlere yapılmış bitmiş, yapılıp biteli yıllar olmuş misafirliklerden yalnız birini son bir defa için yapmak mümkün olsaydı, bana öyle geliyor ki, iki elim kanda olsa koşar, Beşiktaş'a giden bir tramvaya atlar, "Ayşe"nin bugün Şair Nedim Caddesi denilen yol üzerinde olduğunu sandığım evinin kapısını, daha evvelden açılmayışına şaşarak, çalardım.

(Yeni Hikâyeler, 1954)

YAZ GEZİNTİLERİ

O zamanlar kadınla erkek, karı koca olsalar bile, birlikte sokağa çıkmaktan çekindiklerinden mi, yoksa annem o kadar erken öldüğünden mi, çocukluğumun İstanbul'unun uzak, yakın, türlü semtlerine ilk gezintilerimi yanımda hep babamla hatırlıyor, hep öyle düşünüyor, öyle görüyorum. Yalnız bir defasında, işte annem de çarşaflanıp aramıza katılmış, peçesi açık, başı, o eski resmindeki gibi, biraz yana eğik, biraz da utangaç, belki, ayaklarımızın altında serili Boğaz'a, belki, göz göze geldikçe, askerlikten izinli gelmiş kocasına, belki, yaramazlık etmediğim için bana gülümsüyor. Bulunduğumuz seddin aşağılarından, bir bostan dolabının gıcırtısına; ne kadar da muntazam fasılalarla, sanki maşrapa maşrapa boşaltılan bir suyun şırıltısı; gözleri bağlı, başı göğsünde bir atın basa basa un ufak ettiği topraktaki ayak sesi karışıyor. Boğaz sırtlarının birinde, o zamanlar bir Rum bahçıvanının işlettiği, şimdi yerindeki beton, köşklerde aileler yaşayan bir bostana gitmişiz. Gene o zamanlar, Müslüman kadınıyla, erkeği, karı koca olsalar bile, birlikte umumi bir yerde, bir gazinoda oturamadıklarından olacak...

Daha sonraları, annem ölmüş, Eyüp sırtlarına götürülmüş, zaten iç güveyi olan babam, evimizden ayrılmış ki; o yaz gezintileri artık, evden görülmemek için, ön kapıya gelmek istemeyen babamın, artık o kapının zilini çalmak değil de, yan bahçemize açılan yan kapının tokmağını vurmasıyla başlıyor. İlki, hafif, ikincisi daha sert, o hemen tanıdığım, sevinçle koşup kapıyı açmamla bana artık sivil elbiseli, başı fesli, eli bastonlu, yeni bitmiş harbin biricik yadigârı henüz Vilhelmkâri bıyıklarının örtmeye çalıştığı kalın dudaklarıyla gülümseyen bir babayı, bir tiyatro perdesi aralanmışçasına gösteren bir çift tokmak sesini ben de, üzerimde, şimdi çocukluğumun bir üniforması gibi hatırladığım, hep de bahriyeli – ama alınırken, hanımların Beyoğlu mağazalarındaki satıcılara, sanki, orada konuşulan dili de bildiklerini göstermek istercesine, Fransızca bir kelime kullanarak "marin", meselâ "çocuğa göre ma-

rin elbise istiyoruz" dedikleri– elbisem, bahçeye bir cumbayla çıkan küçük odanın açık penceresi önünde bekliyorum. Belki bir, belki iki saattir, böyle giyinmiş, böyle haphazır, sevinçle karışık bir heyecan içindeyim. Bütün tanıdık kuş sesleri, beni, ağaçlarının dallarında oynaştıkları, oradan oraya uçuştukları bahçeye ağız birliğiyle çağırırcasına odaya doluyor. Ama ben onları dinleyecek, işitecek durumda değilim. Benim kulaklarım, bütün o cıvıltılar arasından nerdeyse duyulacak, İstanbul'un bugün de, kim bilir hangi, misafirlikler dolayısıyla gittiklerimizden daha uzak, daha başka bir yanını benim edecek o tokmak sesinde...

Birden, merdivenleri hızla iniyorum, bahçe yolunu bir koşuda geçiyorum, kapının iyice yağlanmış kilit demirine ayaklarımın ucunda yükselip parmağımın ucuyla dokunmamla: babam!

Şimdi, kapı komşumuz. Hamit Bey'in, sonra Hikmet Bey'in, Rıza Beylerin yalılarının kâh kapalı kafesleri, kâh yarı açık pancurları önünden, bir başka zamanın güya tozpembe aydınlığında, yürüyerek değil, sevinçten âdeta uçarak geçtiğimi sanıyorum... Ama, yanımda, siyah çizgili pantolonlu, yarısı rugan, yarısı podösüed, yandan düğmeli fotinli, başımı kaldıracak olsam, kolalı gömlekli, bu, şarkıdaki kâtip kılıklı babayla nereye gidiyoruz?.. Üsküdara mı?.. Şimdi, hemen şuracıktaki Beşiktaş vapur iskelesinden 47 numaralı "Tarzınevin"e mi bineceğiz, yoksa 48 "Dilnişin"e mi?.. Yolda, bizi de mi bir yağmur alacak?.. Yok, hayır?.. Doktor Cemâl Bey'in evini de geçtikten sonra, tramvay caddesine çıkmak üzere, sola sapıyoruz. Anlaşılan, gene tramvayla Bebek'e gideceğiz. O zamanlarki, şimdi Kadıköy tarafında işleyenlere benzer; üstü, vapurların güverteleri gibi tenteli, açık bir tramvay arabasına bineceğiz... Çırağan Sarayı'nın köprüsü altından gene geçeceğiz elbette. Ortaköy'de durduğumuz zaman, bir küçük kilise, gene bugünkü gibi, daha çok bir çıngırak sesiyle çan çalmaya koyulacak. Daha sonra, cadde, bugün genişlediği yerden, gittikçe daralmaya başlayacak. Bir müddet, eski, büyük yalıların bahçe duvarları arasında, kendimize zorlukla yol açar gibi ilerleyeceğiz... Kuruçeşme korusunun eteklerinde tramvay hattı da tekleşiverince, artık çaresiz, durup karşılık bekleyeceğiz. O kadarcık zaman ne geçmez olacak! Dört gözle beklenilen tramvayın önce gürültüsünü işitir gibi olacağız, arkasından onu, birden kırmızı kırmızı, karşımızda bulacağız. Vatmanlar çanlarıyla birbirlerini selamlayacaklar. Bize bırakılan, artık serbest hatta gönül rahatlığıyle sapıp yeniden

yola koyulacağız. Her an çırpıntılı denizi, sert rüzgârlariyle Akıntı Burnu, o günkü Boğaz'ın müjdesini verecek, Hidivin yalısını, arka sırtlardaki koruya bağlayan -biri kafesli- köprülerin de altından geçtikten sonra, bebek bahçesinin etrafını, raylarda, her defasında da aynı gıcırtıyı çıkararak dolanacağız. Bebek bizi bu sesle karşılayacak, biz Bebek'e ancak bu sesi duyduktan sonra kavuşabileceğiz.

O zamanki Bebek'e, ya bahçesinde oturmaya, ya denizine girmeye giderdik. Gene o zamanların Ayastefanos'undan sonra, bir Kâğıthane safasına çıkılır gibi uzun uzadıya arabayla varılan Florya, geniş kumsalıyla -plaj kelimesini bilmezdik henüz, elbette ki vardı ama oraya, ilk görüşümde, çocuk gözlerime bir çöl tesiri bırakmış kızgın kumlara uzanarak güneşte yanmaya değil, bilakis, tren yolunun beri tarafındaki yüksek ağaçların gölgesinde oturup serinlemeye, "kuş dinlemeye" gidilir, adı da, o kuşun adıyla "Fülurya" telaffuz edilirdi. O zamanların, Arap harfleriyle Fulurya'sının berisinde uzanan, bugünün, Lâtin harfleriyle Florya'sı ise, "başınıza güneş geçer" tehdidiyle gitmemiz, ilerlememiz men edilen, merak veya cesaret edip birkaç adım atacak olsak, süslü iskarpinlerimizin içine, kabahatimizi ne de çabuk meydana çıkaracak, bizi hemen de eleverecek müzevir kum tanelerinin doluverdiği, zaten bir iki adımdan sonra ilerleyemez olduğumuz, gözlerimiz kamaşmış, tabanlarımız kızışmış, kendimizi hemen çayırların "sahil-i selâmet"ine attığımız, yasak, yalnız yasak mı, yasak olduğu kadar da korkunç bir bölgeydi.

Evet, o yılların İstanbulluları için, plajlar yoktu, deniz hamamları vardı ve biz, sanki denize girmeye değil, o yazların yazlık hamamlarında yıkanmaya giderdik. Bebek deniz hamamı, camiyi, küçük çarşıyı geçtikten sonra, şimdiki bodur apartmanların, yalıların beton perdesi ardında kalan küçük koydaydı. Deniz hamamına varmak için geçtiğimiz kısa iskeleyi, şimdi, japon vazolarının üzerlerindekine benzer, zarif bir tahta köprü halinde düşünüyor, o tahta köprünün öbür ucunda bizi karşılayıp verdiğimiz parayı teşekkürle alarak içeriye buyur eden adamı -deniz hamamının sahibi miydi? Herhalde sahibiydi ki o kadar memnun olurdu- hep o, misafir kabul eden ev sahibi telaşı içinde hatırlıyor, sonra içerde, deniz hamamının, koynuna aldığı suyu, kucağında hafif hafif sallayarak uyutup uyuşturup âdeta uslandırdığı deniz parçasını duru bir zümrüt yeşilinde görüyorum. Sonra, elbette diyorum, o su elbette o kadar yeşil olacaktı, çünkü, deniz hamamının birkaç basa-

maklı bir merdivenle indiğimiz, dört köşe bir havuz şeklindeki kısmının altı, yemyeşil yosun tutmuş tahtalarla örtülüydü. O tahtalara basarken, sağa sola yatan yosunları da yumuşak, kaygan; deniz içinde hafiflemiş bulduğumuz vücudumuzla artık parmaklarımızın ucunda yürüyerek, âdeta ezmekten, incitmekten çekindiğimiz canlı bir okşayış halinde duymaz mıydık!.. Babam, her yaz, "bu yaz, sana yüzmeyi öğreteceğim" derdi. Bense, ayaklarımın yerden kesildiğini hisseder etmez, onun beyaz, geniş, ıslak göğsüne atılır, boynuna sımsıkı sarılırdım. Babam, çaresiz bıyıklarından sular damlatarak güler, havuzun kenarında, kimi oturmuş, kimi ayakta durmuş bizi seyreden, babamınki kadar beyaz vücutlu, belleri peştemallı, ayakları takunyeli başka yüzücüler gülerdi.

Deniz banyosundan sonra, uzun yaz günleri, kalan vaktimizi, Bebek bahçesinde, denizin verdiği gevşeklik içinde geçirdiğimiz olurdu. O zamanki Bebek bahçesinin önünde şimdiki eğlenceli vapur iskelesi yoktu ama, bahçenin kendine mahsus başka bir eğlence yeri, bir patinaj sahası vardı. O gazinoda çiftler, bugünkü gibi dans etmezler, dans etmeyi bilmezlerdi ama, belki daha büyük bir marifet göstererek, patinaj yaparlardı. Elinize eski modellerin, oraya buraya sıkışıp gizlenerek bugüne kadar gelebilmiş model dergilerinin geçtiği oluyor mu bilmem?.. İşte, o çimento üstünde, uzun, geniş etekleri, ince, belleri, şişkin göğüsleri, büyük ve tüllü şapkalarıyla oradan oraya kayan, kâh tek, kâh kavalyeleriyle uçan, uçuşan madam veya matmazellerin hepsi bugün artık yalnız o model dergilerindedir. Arkamdan, paten tekerlekçiklerin vızıltısı işitilir, önümden denizin şıpırtılı sesi gelirdi. Yanık yüzlü, ak saçlı, ağarmış bıyıklı, muhakkak iyi kalpli sandalcılar, tenteli, tentesiz sandalları içinde hafif hafif sallanarak müşteri beklerlerdi. Garson, mermer masanın üstüne bir şişe bira ve francalasıyla birlikte iki ayrı tabakta, iki dilim kaşar peyniri bırakırdı. O zamanki Bomonti –yalnız Bomonti mi ya? Yanında bir de Nektar kelimesi yok muydu? – biralarının ağzı, şimdiki biralarda olduğu gibi kapsülle kapatılmadığından, kendinden kapaklı şişeyi mutlaka garsonun açmasına hacet kalmazdı. O biralar başka, kaşar peynirleri bile başkaydı. Denizden, başka vapurlar geçer, kimi Karadeniz'e çıkar, kimi limana ulaşırdı. Türk, yabancı, babam bütün o vapurları tanır, adlarını bilir, bana da bildirirdi.

Boğaz'ın, Bebek'ten ötesi için, artık doğrudan doğruya vapura, Köprü'den kalktığından beri yolda sanki kızmış, kızışmış; uğradığı, da-

ha doğrusu, zorla uğratıldığı, işte, kaçmaması için de halatlarla sımsıkı bağlı tutulduğu şu Beşiktaş iskelesinden bizi bir an evvel alıp tekrar yoluna, koşusuna devam etmek isteyen bir Şirket vapuruna binerdik. Bacasındaki numarayı, dönüşte, evdekilere –onlar bu numaranın şu veya bu olmasına pek önem vermez, sözüme pek kulak asmaz görünseler de– ısrarla söylemek, sonra da artık o vapurun yalımızın önünden her geçişinde "işte, bindiğim vapur" diye kendi kendime övünmek üzere, aklımda tutardım. "Bindiğim vapur!.." Boğaz'ın ta sonuna kadar gideceği için muhakkak en büyüklerinden, en yollularından biri olan o vapura âdeta bir çeşit saygı ve korkuyla girerdim. Daha ilk adımımı atar atmaz, kazan, makine dairelerinden gelen kızgın hava, yüzüme çarpar, koca vapur, gene mi hiddetinden, durduğu yerde bile zangır zangır titrer, merdivenleri çıkıp hemen oracıkta, baca yakınlarında boş bulduğumuz sıraya tam, oturmuşken beni yerimden sıçratarak, birden, o sert, azarlayıcı sesiyle ötüverir, bütün korktuğum başıma gelirdi.

Çırağan Sarayı, o zamanlar da; gene o zamanlar, adının evveline getirilmesi ihmal edilmeyen bir kelimeyle hep "muhterik", hep yanıktı ama, Ortaköy Camisi de, Rumelihisarı, karşısındaki Anadoluhisarı da, evde kaç kere devrettiğim İstanbul albümündeki gibiydi. Görünmeyen Göksu'da, o albümdeki, kalıpsız fesli, bol gömlekli sandalcı, herhalde gene kürek çekiyordu. Kimi iskelenin gönlünü alıyor, hatırını hoş ediyor, kimi iskeleyi arkamızda mahzun, artık başka vapuru gözler bırakarak ilerliyorduk. Rüzgâr artıyor, gittikçe sertleşiyor; babam, cebinden çıkardığı bir gazeteyi –kim bilir, hangi günün, hangi havadisleri veren hangi gazetesi?.. Belki de bir Fransızca "Stamboul"– elbisemin altından, göğsüme yerleştiriyordu. O canım Boğaz rüzgârına böylece zırhlanmış, daha doğrusu kâğıtlanmış olarak göğüs gerebiliyordum. Bir yandan da, ikide bir, Boğaz'ı bitti sanıyordum. Hele Beykoz'a doğru, bu kadar da gittikten sonra, artık yüzde yüz bitiyor, çıkılacak, vapurumuzun ilerleyebileceği bir geçit görünmediğine göre, kapanıyordu. Sonradan, birçok arkadaşımın, çocukluklarında bu hisse kapıldıklarını, Servi Burnu'nun, arkasından Sütlüce'nin Büyükdere koyuna doğru uzanmasıyla göremedikleri deniz yüzünden Boğaz'ı da bitti sandıklarını kendilerinden öğrendim. Bu zanlarıyla bilmem onlar da babalarını güldürmüşler miydi? Benimki, ısrarım, hatta inadım –artık gözlerime de inanmayacak mıydım– karşısında kahkahayı basıyordu. Ama, o zamanlar, hep babaların dediği çıkıyor, vapurun bir dönüşüyle, sanki üçüncü

bir Boğaz da, üstümüzdeki kalın yelken bezinden tenteyi, tahtasına, birden, şiddetle çarptıran daha da sertleşmiş rüzgârı, hırçınlaşmış deniziyle meydana çıkıyordu. Karaya, nihayet Yenimahalle iskelesinde ayak basıyorduk. Ama, benim ayaklarım birbirine karışıyordu. Bıraktığımız vapurun bütün seyrettirdikleriyle sersemlemiş, belki sarhoş olmuş, ancak, babama, bana doğru uzattığı eline tutunarak adım atabiliyordum. Şimdi, Yenimahalle'den Fırıldak bahçesine doğru yürürken, Beşiktaş'taki yalının, üstlerine kapıyı vurup çıktığım kuşlarla dolu yan bahçesi, onların sesleri ne kadar uzakta, uzaklarda kalıyordu. Fırıldak bahçesiyle, bizi bir fırıldak sesiyle karşılıyordu. O fırıldaklar, bir kısmı, oldukları gibi, bir kısmı, tahtadan oyuncak tayyarelerin pervaneleri halinde, ağaçlara, direklerin tepesine çivilenmiş, Boğaz'ın dinmeyen rüzgârına karşı, durmadan dönerler, fırıldarlardı. Bahçede oturacağımız kadar oturduktan sonra, fırıldak seslerini de gerimizde, peşimizde bırakarak Rumelikavağı'na doğru yürürdük. Bir yanı yamaç halinde tepelere çıkan, bir yanı yar halinde denize inen, o, Büyükada tur yoluna benzer yolda babam keyiflenir, aşka gelir, nihayet bir şarkı, yaşadığı şehirde, tek başına veya o günkü gibi, yanı başında oğluyla yaptığı bütün gezintilerden sonra zaten edindiği ve bu son gezintimizle içinde daha kuvvetlenmiş bulup bana da bir an önce bildirmek istediği kanaati ilk kelimelerinde hülasa ediveren bir şarkı, dudaklarından dökülürdü:

Var başka hayat...

Bu satır, galiba, "toprağında, taşında" gibi bir açıklamayla tamamlanır, fakat mırıldanış arasında ben bu sonuncu kelimeleri bir türlü iyice duyamamıştım ki, şimdi yazabileyim.

Göğüslerimize yaşama sevinçleri doldurarak esen rüzgârı, önümüzde göz alabildiğine uzanan açık deniziyle şimdi bir ucunu böyle bir "başka hayat" içinde bulduğumuz Boğaz'ın, o su yolunun, bu sefer Köprü'den, ilerlemek bilmez, gayretsiz, isteksiz bir vapura binerek vardığımız öteki ucunun, artık sahiden, sonunun, toprağı da, taşı da, çoktan ölüyle dolmuştu!.. Rüzgârın bile sanki rüzgârlaşamadığı iki kıyı arasındaki kül rengi su üzerinde, o bambaşka vapurlarla yavaş yavaş, üzüle üzüle eriştiğimiz Eyüp'e bir kere de babamla gittiğimizi hatırlıyorum ama oraya asıl, anneannemle kaç kere gitmiştik!.. Babam, annemin ölümünden sonra evlendiğine göre, oraya gidişi de bir çeşit "formalite"nin yerine getiriliş değil miydi?.. Oysa ki anneannem, unutmadığı kocasına, kızına, geniş bir evde sereserpe ömür sürüp şimdi şurada o

evin ne kadar da küçülmüşü ve basiti dört parmaklık arasında, üzerlerinde birtakım yazılı taşlarla gene bir araya gelmişlere; bir gün katılacağını bildiği, Eyüp'teki bu ikinci ailemize içinden kopan bir istekle sık sık gidiyor, yanına da beni alıyordu. Uzak misafirliklere gidişlerimizdeki gibi giyiniyor, bir eline şemsiyesini alıyor, öteki eliyle, uzak yollara çıkışlarımızdaki gibi, o yolların bin türlü kaza ve belasına karşı beni güya daha emniyette bulundurmak, bir tramvayın altına kaçırmamak, bir otomobile kaptırmamak için elimden daha sıkı sıkı tutuyordu. Bu ziyaretler de ölülere -onlar iade edemeyecek olsalar bile- bir misafirlik değil miydi? Ondan, bu misafirlikleri -hem de anneannemle birlikte gidildikten sonra- öbür misafirlikler arasında, şimdiye kadar anmış bulunmam lazım gelmez miydi?.. Yazık ki, ölüleri ne kadar unutmak istemesek gene de az ve geç hatırlıyoruz!.. Kulaklarımda, anneannemin galiba taftadan çarşafının hışırtısı, gözlerim, o çarşafın uzun eteği altından, kâh sağ, kâh sol bir an görünüp kaybolan siyah iskarpin uçlarına ikide bir takılarak, Eyüp çarşısından, camisinin avlusundan geçer, Kırkmerdivenler'i tırmanırdık. Orada yalnız bizim yakınlarımız mı vardı? İstanbul uğrunda şehit düşmüş Eyüp Sultan'dan başlayıp bir zamanlar, berrak mavi gözleri, süt beyaz sakalıyla, biz görmeden, yanıbaşımızda, sarayında yaşamışken, demin iskeleye çıkar çıkmaz türbesi de karşımıza çıkıvermiş Sultan Reşat'a varıncaya kadar, erkek, kadın, büyük, küçük, zengin, fakir, oraya ne çok insan, ölüp getirilip gömülüp bırakılmıştı! Orada onlarla da, şimdi renkleri solmuş veya büsbütün uçmuş olsa bile kalıpları hiç bozulmamış fesli, türlü kavuklu erkekler; süslü, çiçek oymalı mezar taşlarıyla sanki yaşmaklı, feraceli hanımlar; minik fesli küçük taşları sanki ben yaşta, benim gibi çocuk olmuşlar; benden önce, kuşak kuşak, böyle çeşitli kıyafetlere bürünüp yaşamışlarla da tanışıyorum. Onlar bize yol veriyorlar ve biz aralarından geçiyorduk. Ben, şaşkın, adımlarımı, kaza ile bir yerlerine basmaktan korka korka, ancak atabiliyordum. Anneannemin, Sultan Reşat'ın türbesinden beri, dudakları kıpırdıyor, belli, Eyüp Sultan'ınkine en uzun süren dualarını ediyordu. Onu, bildiğim kadarıyla ben de taklide uğraşıyordum. Evet, burada, Boğaz'ın bir "başka hayat"la dolu ilerlerindeki gibi türküler mırıldanılamıyor, insanın boğazına bir şey tıkanıyordu.

Aile mezarlığımızın parmaklık kapısından girip bu kadar insan arasında nihayet bizimkileri bulunca, hemen orada, sağdan birinci mezar, ölümünden sonra dünyaya gelmemle adı da bana verilen, annemin

amcasınındı. Anneannem, onun, doktorlar, hastalığını anlayamadan -bunda, o zamanın bütün doktorları hesabına bir anlayışsızlık payı da çıkararak- genç yaşta ölümünü bana kaç kerè anlatmıştı. Uzun, üstüvani, mermer taşı da, fotoğraflarındaki, gene eski kadınların "sülün gibi" diyecekleri boyunu düşündürüyordu. Onun yanında; başucunda büyük babamın, ayakucunda annemin taşı olmak üzere, baba, kız, daha küçük, gösterişsiz taşlarla, koyun koyunaydılar. Anneannem, kızının mezar taşının başına usulca elini koymakla, onun, daha küçücük bir kızken, boyu ancak şu mezar taşı kadar var yokken kaç kere yaptığı gibi, gene saçlarını mı okşamak istiyordu? Oracığa, bir kenara ilişiyorduk. Daha doğrusu, ben kendi hesabıma, bir köşeye büzülüyordum. Anneannem, yol boyunca çarşafının pelerininin altında tuttuğu, öyle ki, o ana kadar, taşıdığının bile farkında olmadığım küçük bir paketten bir şeftali çıkararak bana uzatıyordu. Bahçemizdeki şeftali ağacının, yolda susayınca, sucuların bardaklarıyla su içilemeyeceğinden, bizimle birlikte ta buralara gelmiş iri yemişini hem tanıyor, hem, böyle bir yerde, yadırgıyordum. Artık, bir şey yemek, dilim damağıma yapışsa da, topraktaki bunca insan arasında susuzluğumu gidermek mümkün müydü? Ne yapacağımı şaşırmış, çevremdeki mezar taşlarına bakıyordum. Neden sonra, misafirlikte, ikram edileni geri çevirmenin ayıp olacağı endişesiyle elim, ister istemez, şeftaliye uzanıyordu. Sahiden de, o şeftali, herhalde içlerinden birinin dikip yetiştirdiği ağacın bu kim bilir kaç yıl sonraki yemişi gene onların bir ikramı olmuyor muydu?..

İstanbul çocukluğumun bir başka türlü korkunç yeri de Askeri Müze'ydi. Oraya varmak için, bir hafta önceki gibi, gene Gülhane Parkı'nın yanındaki yokuşu çıkardık. Ama bu sefer sola sapmaz, Eski Eserler Müzesi'nin önünde, bana, "büyüklerine karşı gelirsen, sonra taş olursun!" tehdidini düşündüren heykelleri gene oldukları yerde, oldukları gibi, hiç olmazsa o devrin çocuklarına ibret olmak üzere hep taş halinde bırakarak, yolumuza devam ederdik. O zamanın "Müze-i Askerî"si, yokuş bittikten sonra, bugünkü ve asıl adıyla Aya İrini Kilisesi'ndeydi. Bugün o kilise bomboş olsa da, o zamanlarki içini ben gene bir rüya, kâbuslu bir çocukluk rüyası gibi görebiliyorum. Daha kapıdan, başları miğferli, göğüsleri, kolları, bacakları, her yerleri zırhlı, elleri palalı iki asker, sanki savaştan yeni dönmüş, bütün öldürdüklerinden sonra, "daha da var mı?" diyen bir bakışla bizi karşılarlardı. Evet, onlar, bir hafta önce gezdiğimiz "Âsâr-i Atika" müzesinin heykelleri gi-

bi kör değildiler. Siyah pala bıyıklarını iyice burmuş, pembe yüzlerindeki bir çift iri gözü bir noktaya dikmiş, hatta biraz gülümseyerek, belki benimle alay ederek bakıyorlardı. "Sen de erkek misin?" demeye getiriyorlardı. Yanlarından, kapıdan girinceki meylin de arttırdığı, deniz tutmalarındakine benzer, bir iç çekilmesi duyarak geçiyor, -geçmek mi?.. - büyük bir dalga üstündeki sandal gibi öteye kayıyordum. Duvarlar boyunca sıra sıra dizili çeşit çeşit tüfek, süngü, kılıç, mızrak... öldürmüş, yaralamış, kan akıtmış, can yakmış, saldırmış, namus korumuş, şimdi hepsi buraya toplanmış şeylerdi. Hepsinden, etrafa bir koku, kapıdan girer girmez, ciğerlerime işlemiş, rutubetle karışık bir pas kokusu yayılıyordu. Elbiseliler arasında, güzel, âdeta mahzun yüzlüler, ter bıyıklılar, sanki, askerliğe o gün başlamış, ucu süngülü tüfeğini kucaklamış, ilk nöbetlerini tutanlar vardı. Köydeki yavuklusunu düşünür gibi duranlar vardı. Balmumundan heykellere değil de birkaç parça tahtadan yapılma mankenlere giydirilmiş elbiseler, baş yerlerindeki, yüzü örtmüş gibi duran çarpık bir kalpakla sanki asılmış adamlardı. Mahmut Şevket Paşa'nın, içinde şehit edildiği otomobili babam bana gösteriyordu. Kaç yüzyıl ayakta kalmış kilisenin yüksek pencerelerinin birinden giren güneş ışığı, bir başka şehidin vücudundan alınarak şimdi şu camekân içine yatırılmış üniformanın üstüne düşüyor, göğsündeki kurşun deliğini aydınlatıyordu. Saatlerdir göregeldiğim bunca kılıçtaki, süngüdeki, kasaturadaki pas lekeleri artık kan lekelerine dönüyor, zeminden kubbesine kadar bütün bina artık, küf değil, kan kokuyordu. Eyüp'ten sonra şimdi de burada, bir kere aralarına katıldığım insanların, er geç öldükleri gibi, yaşadıkları müddetçe de boğuştuklarını, boğuşagelmiş, boğuşagidecekleri haberini almış oluyordum.

Oh!.. Dışarda dünya, mavi gökyüzü altında masmavi uzanan deniziyle sanki maviden bir dünya vardı. Denizde bir vapur -kim bilir hangi? Belki bir yandan çarklı- arkasında beyaz, uzun bir iz bırakarak, Kadıköy önlerinden Adalara açılıyordu. Adalara, ben de ilk defa hangi vapurla, nasıl gittiğimi hatırlamıyorum. Yalnız, Boğaziçi'nden ayrı bir iklimdeki bu "dört tarafı suyla çevrili kara parçaları"nın birer yanına bir bir yanaşmayı bitirip nihayet en büyüğüne yaklaşırken, o sahillerden, "Ada sahillerinde bekliyorum" diyen hüzünlü bir ses, çocukluğumda da pek meşhurken, sonra uzun müddet unutulup son zamanlarda eski şöhretine yeniden kavuşan bir şarkı -sakın bugünkü gibi oparlörlü radyolardan sanmayın!- sanki kendiliğinden yükseliyordu. Bu şarkıyı,

o zamanlar yalnız kadınlardan dinlediğim için olacak, gene bir kadın ağzından duyar gibi oluyor, o kadını, iskeleye çıkar çıkmaz, etekleri rüzgârla uçuşan çarşafının içinde, zayıf, genç, ince, nemli bakışlarıyla yolları gözler, hep bekler bulacağımı sanıyordum. Beklediği, bizim vapurdan da çıkmıyacak, o zaten zayıf taze, bekleye bekleye verem illetine uğrayacak, meskeni topraklar oluncaya kadar, o sahillerde, gelmeyen sevgiliyi bekleyecekti. Büyükada, çocukluğum için henüz uzaktan farkeder gibi olduğum, sisleri tamamıyla dağılmamış bir âlem, bu âlemdeki, nefsimde denemediğimden mânalarını da iyice kavrayamadığım, ancak böyle şarkılarla söylenilen, aşk, hicran, sevmek, sevilmemek gibi hisler, benden büyüklerin duyduğu, tattığı, kâh tatlı, kâh acı bulduğu lezzetlerdi. Büyükada'ya, gece de kalmak üzere, götürüldüğüm bu zamanlar, gençlik çağına ermeme, o adanın benim adam da olmasına daha ne kadar zaman vardı!.. Ada, o zamanlarki ben için, daha bir çocukluk saflığı ve hayranlığı. Nizam Caddesi'ndeki, Şam işi oda takımlarının azmanı, sanki o takımlardan yapılma, fakat bana, "dünyanın en güzel köşkü" diye takdim olunan köşk; kaldığımız otelde ilk defa ne kadar hayretle seyrettiğim, erkeğin, kadını kolları arasına almak suretiyle edilen dans; hanımların yan bindikleri küçük eşekler; peşlerindeki işte Boğaz'ın sandalları yerine burada eşeklere bindiren, o sandalcılar gibi iyi yüzlü ama onlar gibi susmayıp ikide bir "hopleş! hopleş!.." diye bağrışan heyecanlı eşekçiler; geçtiğimiz yolları bir kastanyet şıkırtısı içinde bırakan nal sesleri; Yörgoli'de, duyulan aşklar gibi yakılan ateşler; yerlere dökülüp kurumuş iğneleri ayaklarımın altında kayarak beni hem şaşırtır, hem ilerlemekten alıkorken, gençlik çağıyla beraber bir büyük sırra da ermişlerin koyup uçup altlarında sır oluverdikleri bambaşka kokulu çamlardı!..

Çocukluğumun gezintileri, yalnız arabalarla uzun uzun çıkılabilen Çamlıca, Feneryolu istasyonundan bugün de eski yerindeki tek hatta sapıp vagon pencerelerinden taşan umumi sevince katılmak isteyen "lokomotifçi"mizin hemen hemen arasız öttürdüğü düdüklerle, düdük öttüre öttüre sevine sevine varılan Fenerbahçe "mesire"leriydi.

O gezintiler, nihayet ulaştığımız Çamlıca tepesinde, arabacımız, atlarının terini, onları bir yandan da okşar gibi kurularken; bizlerin, arabadan inmiş, kır çiçekleri arasındaki kısa bir koşuşma sonunda, bu uzun yolculuğun, daha doğrusu, (eski bir kelime kullanmama izin verilirse) urûcun mükâfatı olarak hepimize birden ayân oluveren manzara;

uzaktan, meğer nasıl, altın tozundan bir sis içinde uzanıp giden İstanbul, bir altın şehir, başımızı sağa döndürünce hep mavi bir nehir, üzerinde oyuncak bir şilep, kıyılarının birinde bir hisar minyatürü, küçülmüşlüğüne bakmadan, karşıdan karşıya, bir karınca sabrıyla, gene de geçmeye uğraşan minik bir Şirket vapuruydu.

O gezintiler, tek hattın, şimdiki Fenerbahçe plajına bakan sedde sona ermesiyle ne de çabuk bitiveren o sevinçli, çığlıklı tren yolculuğundan sonra, vagonların yüksekte kalan basamaklarından pat pat atlayarak ayak bastığımız, arkamızdan; elleri, kolları sepet, seccade, şu bu dolu kadınların hareket kabiliyetsizliği içinde ancak savurabildikleri "koşmayın, düşersiniz!" tehditlerine, diz kapaklarımızı bulan otların aralarına gizlenmiş, bacaklarımızı iğneleyen dikenlerin bütün karşı koymalarına rağmen kısa zamanda, günümüzden bir örnek istenirse, mesela çıkartma yapan bir komandos birliği halinde, süratle istilaya muvaffak olduğumuz Fenerbahçe yarımadası, o "bahçe"nin ucundaki, kartpostallarını, tablolarını o kadar gördükten sonra nihayet kendini seyretmek nasibolan "fener"di.

Bu fenerin bir eşi, şükür artık karşımızdakinin o kadar benzeri, aynı boy, aynı endamda, belki de ikiz kardeşi, Yeşilköy'de, daha da küçükken, orada kaldığımız zamanlar, "haydi, fenere kadar yürüyelim" teşvikiyle hemen her akşam üstü gittiğimiz yeşil yalılar kenarında değil miydi?

Yeşil Çamlıca'da da, bütün bir mevsim, o zamanlar oraların bütün o yeşillikleri arasında aşı boyalı –bir gelincik gibi– bembeyaz, yeni boyalı –bir zambak gibi– yahut hiç boyanmamış veya sonradan boyası dökülmüş, doğrudan doğruya tahta köşklerin birinde kalmıştık. Bizim oturduğumuz, bu üçüncü çeşittendi ve bu tahta rengiyle güya, eski ağaç halinden de bir şey saklamıştı. Bazı ağaçlardan, çocukken o kadar tuhafıma giden, küçük parmaklarımla kaç kere yokladığım zamklar sızdığı gibi, bu evin de, boyasız kaplamalarında yer yer zamklar beliriyordu. Hele öğle güneşiyle kiremitler mi, tahtalar mı kızışıyor, o zamklar mı eriyor, etrafa bir koku, en kısacası ve doğrusu, evin öz ağaç kokusu yayılıyordu. Zaten, bütün günü, ağaçların ya altında, ya içlerinden birinin dalında geçirdikten sonra, gece, o ev bizleri artık yatırmak üzere odalarına taksim edip kendisi gün doğuncaya kadar çıtır çıtır o tahta çıtırtıyla çıtırdamıyor muydu? Ağaçlarla mı konuşuyordu? Bütün gün güneşten yanmış, şimdi ay ışığında serinliyor, bir rahat ne-

fes mi alıyordu? O gizliden gizliye çıtırtılar, mahrem fısıltılar, geveze ve sabırsız kuşların birden, erken erken, hep bir ağızdan, bütün gece susmalarının acısını çıkarmak, birbirlerine haber yetiştirmek istercesine ötüşmeye, biri susmadan ötekinin konuşmaya başlaması, derken, bir başkasının da lâfa karışmasıyla kendiliğinden sona eriyor, bu şamata içinde elbette ki duyulmaz oluyordu. İçinde, bahardan da günler alarak bütün bir yaz geçirmem kısmet olmuş ev, geniş bol ağaçlı bir bahçe içinde olduğu yetmiyormuş gibi, uzun bir bahçeye daha, o zamanki dilimizle "Çamlıca Belediye bahçesine nâzır" dı. Biz, o bahçeyi de bizim sayar, çamlarının gölgesinde, yollarında, havuzunun kenarında, çoğu zaman yalnız bizler olur, biz bize oturur, koşuşurduk. Mehtaplı gecelerse, o bahçe daha başka bir anlam ve önem kazanır, bir de bakardım ki, evde, genç hizmetçiler, birden, garip bir arzu göstererek ve biz küçükleri de yanlarına almak teklifini ekleyerek, büyüklerden "Belediye bahçesinin bülbüllerini dinlemek" izni isterler, esasen kendi aralarında, birbirlerine dert anlatmak veya birbirlerinin gizli dertlerini anlamak için o kadar sık kullandıklarına göre, pek iyi bildikleri "kuş dili"nin muhakkak üstadlarından sayılan, öyle ki, ötmek değil de şakıyan bülbüllerden gene de dil dersi mi almaya, yoksa aşk mı meşk etmeye giderlerdi!.. O yılların Çamlıca belediye bahçesi, "kuş dili" kadar cahili olduğum bir dille anlayıp sevişen bülbüllerin yurduydu.

Başka belediye bahçelerinde ise, mesela, ufak bir giriş ücreti ödenerek girilen o zamanki Taksim bahçesinde, benim gibi, ben yaşta çocuklar; başlarında başlık, ellerinde çember, terbiyeli kızlar; bir kenarından uzun kurdelesi sarkan hasır şapkalı, elbette biraz haşarı oğlanlar; dadılarının mı, mürebbiyelerinin mi, nezaret ve himayesinde oynamaya koşuşmaya çalışırlardı. Hemen hep Fransızca konuşulan, hemen her şeyin, herkesin yabancı bir adı da bulunduğunu duymakla şaşırıp yadırgadığım ve ne olur ne olmaz, hiç olmazsa daha teerbiyeli görünmek lüzumunu hissettiğim bu bahçeye, Dolmabahçe'den sonra, -şimdi genişletilmiş, etrafı açılmış- dar ve dik merdivenli yokuştan çıkarak Gümüşsüyü yoluyla varırdık. Elbette, benim gibi hatırlayanlar veya eski bir mezarlığa bakan Alman sefaret binasının damının dört köşesinden, boyunlarını tehditle uzatmış, kanatlarını olanca genişliğiyle açmış dört kartal; her geçişimizde de aynı vaziyette, yalnız kendilerinin gördüğü avı yakalamak, veya düşmanın bir an önce hakkından gelmek için; sanki, o koskoca binada oturanların bir işaretini bekleyerek, hep uya-

nık, heykel bu, hep havalanmaya, pençelerini o dam kenarından kurtarmaya beyhude uğraşırlardı. Sonra Mütareke yıllarında, o kartallara, artık kendilerinden hiçbir vazife beklenmediği anlatılmak istenircesine, kılıf geçirildi, ama, onlar laf anlarlar mı, o yelken bezlerini yırttılar, paramparça uçuşan bezler arasından boyunlarını gene uzattılar. Nihayet, görüldü ki, olacak gibi değil, yerlerinden büsbütün kaldırıldılar ve ancak ben yaştakilerin belki bir çocukluk hatırası olarak kaldılar. Eski Gümüşsuyu mezarlığı taşlarının yerini ne de çabuk alıveren apartmanlarda henüz ölmemişler, belki yerin yedi kat dibindeki cedlerinin üstünde kat kat ömür sürmeye koyuldu. Alman sefarethanesinden sonra, Tevfik Paşa konağının, o zamanlar sımsıkı kapalıyken, Park Otel oluvermesiyle ardına kadar açılan bahçe kapısından, -aman, önünden geçerken artık dikkatli davranın!- otomobillerin biri girer biri çıkar oldu.

Taksim bahçesinden dönüşte, bu geldiğimiz yoldan değil de, bahçenin hemen yanıbaşındaki yokuştan, Gazhane'nin önünden, sonra eski Istabl-i Âmire'nin duvarları dibinden, bir gün gelip yıkılmalarıyla artlarından binlerce kişilik, çığlık çığlığa bir stadın çıkıvereceğinden öylesine habersiz yürüyerek, Dolmabahçe caddesine inerdik.

Taksim bahçesinin sanki kardeşi o zamanki Tepebaşı bahçesi ise, bugünkü gibi her yanı açık olmak şöyle dursun, üstelik sarmaşıkların sarıldığı yüksek parmaklıklarla kapalı ve kapılı bir gazinoydu. Şimdi çocukların oynaştığı kum havuzunun yerinde ve etrafında, sık ve sıkışık masalarda oturulup Bebek bahçesinin aksine, burada koca dublelerle köpük köpük, sanki o köpüklerin büsbütün artmasından, biranın taşıp gitmesinden korkularak, yerdeki çakılları daha sık ve daha çok seslendiren telaşlı adımlarla, acele acele, başlar üzerinden ulaştırılan biraların hafif bir Viyana valsinin mağmeleri arasında içildiği o zamanki Tepebaşı bahçesi için ben ne yazayım?.. Halit Ziya'nın Mai ve Siyah'ı bugün çocukların olmuş o bahçede başlamaz mı?.. Babam da, bakardım, orada; ağzına dikerken bıyıklarını da ıslatmış biradan mı? Ahengine ayak uydurmuşçasına başını da döndürmüş vals havasından mı? Yoksa -o gazinoda oturabilmiş olmamızın da alameti- cüzdanının her zamankinden dolu oluşundan mı? En doğrusu hepsinden birden, gözleri hemen mahmur, kendi de hayatından daha memnun görünürdü.

O yazların gezintileri, kim bilir böyle kaç yaz, annemin ölümün-

den sonra olanlarla artık evimizin ancak yan kapısını çalabilen babamın çekingen tokmak vuruşuyla başlamış, İstanbul'un çeşitli semtlerine doğru uzamış, uzanmış, fakat, daha o zamandan dikkat etmiştim, Boğaz'ın Anadolu yakasına geçmemişti. Babam, ders verdiği ve geceleri de kaldığını söylediği Kuleli Askeri Lisesi'ni bana gezdirmeyi vaat etmiş, fakat fırsat mı, vapur mu ne ise onu bulup mektebini bir türlü gezdirememişti. O, bana söylediğine ve benim de kabul etmem gerektiğine göre, Kuleli Lisesi'nde bir nevi daimi nöbetçi olarak kalıyordu ama, evde, uzaktan gelmiş bir misafirle, uzakça bir ahbapla konuşma sırasında içeri girmemle kesilen, sonra da birbirine eklediğim sözlerden, babamın, Anadolu kıyısının Beykoz adlı, hiç ayak atmadığım bir yerinde, artık benim annem olmayan "yeni bir haremi" ile ve herhalde doğrudan doğruya ön kapısını çalabildiği bir evde oturduğu, yeteri kadar anlaşılıyordu. Sonra, kimi misafirin "başka çocuğu?" tarzında suallerini de işitiyor, fakat verilen cevap, benim kapıyı açmamla bir kaş göz işareti oluveriyor, sonra o misafir bana sanki biraz da acıyarak bakıyor, babamın yeni evi, barındırdıklarını, duvarları arasındaki, babamın benden gizli tutulan bensiz hayatını daha da muammalaştırarak, karşı yakada, varılmaz kıyılarda, adı bilinmez sokakların kim bilir hangi numarasında, sislere gömülüyordu.

Babamı yalancı çıkarmamak, bildiklerimi bilmez görünmek için ona, Çengelköyü'nde kaldığı mektep, yattığı oda hakkında sualler sormaya devam ediyor, ondan da, bu zannımı kuvvetlendirmek istercesine, "bir gün gideceğiz, hepsini göreceksin" tarzında cevaplar alıyordum. Bu "Beykoz" kelimesi, babamın, benden ayrı olmasına rağmen, vaktiyle benimle ve annemle geçirdiği hayatın benzeri bir hayat yaşayabildiği korkunç yerin adı, ilk hecesinin noksanıyla, fakat içimde gene de cız ederek, evde, iskambil oyunlarında ne de sık geçiyor; babamın cüzdanı her zaman Bebek veya Tepebaşı bahçelerinde bira içmeye elverecek kadar dolu olmadığı için, ekseri ay sonları ancak gidebildiğimiz Beşiktaş iskelesinin üstündeki gazinoya çıkmadan önce, o, aşağıda asılı tarifeye bakarken, gözlerim, Çengelköyü kelimesinden çok Beykoz kelimesini bularak duruyor; gazinoda otururken, iskelemize yanaşan vapurların uğrayacakları başka iskeleleri sayan memurun –o kelimeyi ağzına almamasını Allahtan dilediğim halde– en son daha da yükselen sesi, sanki babamın, biraz sonra beni bırakıp gideceğini, baş-

ka bir kapıyı çalıp başkalarını bulacağını, onlara belki de kavuşacağını, bütün bu gerçekleri, birden kafama vurmak istercesine, bir "yangın var!" kadar acı bir "Beykoz!" haykırışıyla bitiyordu.

Gazinonun, oturduğumuz balkonundan, evimiz, önünde küçük ön bahçesi, yanında ayrı kapılı yan bahçesi; babam, annem ve ben, üçümüzü, bir zamanlar bir aile halinde bir araya getirip barındırdığını unutmamış gibi duran yan yana iki üçgen şeklindeki çatısıyla ne güzel, ne güleryüzlü görünüyordu. Yan bahçenin, etraf az daha sessiz olsa, ötüşmelerini duyabileceğim kuşları, benim, vapurlara binip uzaklara gidemediğimi, hemen yanıbaşlarında, Boğaz'ın daha ilk iskelesinde kalakaldığımı biliyorlar mıydı?.. Bu iskele gazinosunda, babama köpüklenen bir duble bira yerine, bir fincan, köpüklü kahve getiriyorlar; benim önüme de, herhalde fincanı kırılmış küçük bir tabak içinde kürdan batırılmış bir lokum, ama öyle evde yediklerim gibi, bol pudra şekerli, bembeyaz, tombul cinsinden değil, cılız, küçük, üzerindeki toz şekeri döküle döküle pembe derisi yer yer meydana çıkmış, cılk bir lokum tanesi bırakıyorlardı. O zavallı lokumu ağzıma atmamla, bir baba oğulun, bir gezinti günü en yakın iskele gazinosundan öteye gitmesine izin vermeyen parasızlığı da tadıyor, bir ay başıyla ay sonunun farkını anlıyor, maaş denilen; kim veya kimler veriyorsa, verildiği halde yetmeyen, işte bitiveren nesneyi; insanı ölmeyecek kadar yaşatıp fazlasına müsaade etmeden, yalnız o maaşı alabileceği müddetçe ve alabilmek üzere sağ tutan korkunç kuvveti, gözlerimde, benim de babam dolayısıyla bu yaştan esiri olduğum zalim bir hükümdar halinde canlandırıyordum. Babam, gazinonun gazetelerinden birini daha açıp yüzüne kapamış, sütunlarında, belki her devir olduğu gibi, gene, maaşlara, zam veya çoktandır yapılamayan terfiler hakkında gönüllere su serpici bir haber, bir müjde, bir ümit, hiç değilse bir yalan araştırıyordu. Gazinonun kapalı kısmından, bir tavla partisinin zar ve pul şakırtıları, bilardo bilyalarının birbirlerine vurdukça çıkardıkları sesler duyuluyordu. Ben, etrafıma bakınmaktan bıkmış, iskemlede oturmaktan yorulmuş, sıkılıyordum. Babamın yumuşak deriden, evrak çantası, aramızdaki masanın üstünde, ikiye katlanmış olarak duruyordu. Bu çantayı karıştırmaktan hoşlanırdım zaten. Bu sefer de açarak, içinde gördüğüm küçük bir paketi babama sormuştum. Babam, yüzünü örten gazetesinin arkasından, "Bir şey değil, diş macunu" diye cevap vermişti. Sahiden, yuvar-

lak, iple bağlanmamış, yalnız kâğıda sarılı bir şeydi. Can sıkıntısından, o kâğıdı açmak, içinden çıkacak diş macunuyla olsun oyalanmak istemiştim. Fakat, kâğıdı aralamamla gördüğüm şeyden şaşırarak, hatta korkarak kapamam bir olmuştu; küçük bir bebek, pembe yüzündeki manasız, çiğ mavi gözlerle, "benden korkacak ne var!" demek ister gibi gülümsemeye çalışıyordu. Ama yalnız gülümsüyor mu? Lâf da ediyor; evde, babam hakkında bütün söylenenlere kulak kabartmamı artık lüzumsuz kılacak derecede veciz bir dille; babamın, sahiden, benden başka bir çocuğu bulunduğunu, bu çocuğun bir kız olduğunu – hiç olmazsa, benim gibi erkek değil! – o kızın, oyuncaktan anlayacak çağa bile geldiğini, birbiri arkasına ve hep birden haber veriyordu. Bizi, Beşiktaş iskelesinden öteye geçirtmeyen ay sonu durumuma rağmen satın alınmış, veya, satın alınması şimdi şu gazinoda oturup kalmamıza sebep olmuş o bebeğin, iskele memurunun ikide bir bağırdığı yere nerdeyse götürüleceğini; benim, parmaklarımı yakmışçasına hemen örttüğüm kâğıdı, babamın öteki çocuğunun sevinçle açacağını, belki de bu ilk oyuncağını, günlerce, haftalarca, elinden düşürmeyeceğini düşünüyordum. Babam, yüzüne gazetesini kapamış, asıl olan bitenden habersiz, başka havadisleri okumaya devam ediyordu. Demin yediğim lokumun ağzıma bir kere sıvaşmış tadı, su da içtiğim halde, dilimden, damağımdan bir türlü gitmiyor; "Beykoz" heceleri kulaklarımda çınlamakta devam ediyor; bu, saadetini, başka bir kıyıda, başka bir evde aramış adam, elindeki gazeteyi, sanki okumak için değil, yüzünü benden gizlemek için açık tutuyordu. Parasızlığımızla birlikte, öksüzlüğümün acısı da içime çöküyordu.

Tavla partisi bitmiş olacak ki, içerden, şimdi yalnız bilardo masasının sesleri tek tek geliyordu. Kahve ocağındaki kahveci, bu yeşil çuha üzerinde yuvarlanıp eşlerinden birine kâh vuran, kâh vurmayacağı tutan iri bilyelerle ilgilenmiş, hareketsiz, masadan gözlerini ayırmıyor, ben ona daldıkça, o da, gitgide, Bebek'teki deniz hamamcıyı andırmaya başlıyor, deniz hamamında biletimizi vermiş adam, güya kıyafet değiştirip kahveci rolüne çıkmış gibi oluyor; Bebek'te, birlikte denize girdiklerimizse, onlar da bizim gibi, Bebek'e gidememişler, sanki aynı adamlar, şimdi burada bilardo oynuyorlardı. İçlerinden biri, ıstakasının ucunu; tırpanını bilemek üzere işine ara vermiş bir ölüm timsali; tüfeğine, kim bilir kimin canına kıyacak yeni kurşunu süren bir asker gi-

bi; yüzünde bir ciddiyet ifadesiyle teşebirlerken; öteki, bilyasını yuvarlamış, kader ve talihin kararını bekliyordu. Ben de onunla birlikte bekliyor, kulak kesiliyordum. Önünde serili çimen yeşilinde yuvarlanan bilya, eşlerinden birine tak diye çarptıktan sonra, –nefesimi tutmuş, hep bekliyordum– ikinci, daha hafif bir ses, ilkinin yankısı gibi duyuluyordu: Tık...

(Yeni Hikâyeler, 1956)

KIŞ GEZİNTİLERİ

O Beyoğlu'nun, değil bugünkü; bir başında, hiç olmazsa, şöyle bir Elhamra Sineması'yla başlayıp sonunda, Taksim'de, gene bir sinemayla biten Beyoğlu olmasına bile yıllar vardı ama, kibarlığını göstermek istercesine, kendi kendine, daha o zamandan bir soyadı takınmış bu sert, çocukluğumda da, her şeyinden önce bir sinemalar ülkesiydi ve bir kış gezintisi demek Beyoğlu demekti. Oraya gidilmez; dört yanından, Gümüşsuyu, Tophane, Şişhane yokuşlarından, daha berisindeki Kasımpaşa'dan ağır ağır tırmanılır; Yüksekkaldırım'dan basamak basamak yükselinilir; -en iyisi, kestirmesi, hele bir çocuk için en mucizelisi- tünelle, masalların sihirli seccadelerindeki gibi, oturulunan yerde, vagon kapıları bir kere kapandı mı, sanki bir gizli kuvvet tarafından çekilinir, Beyoğlu'na, hep çıkılırdı. Yalnız Tünel bile, benim için, henüz, mesela bayram yerlerindeki kayık salıncak veya atlıkarınca nev'inden, başlı başına bir eğlence, bir bayram değil miydi?.. Ya Tünel'in Galata tarafındaki giriş kapısına varmak için bindiğimiz tramvay!.. Beşiktaş'tan, yaz gezintilerinde olduğu gibi, Bebek tarafına değil de, bu sefer aksi istikamete gitmek üzere bindiğimiz o tramvay, belki peşine vagon takmadığından öyle hızlı gidiyor, belki de vatmanı, benim hoşuma gitsin diye, onu, daha, gittikçe daha hızlı götürüyordu. Etrafı iyice görmek, o tramvayın da tadını, çıkarmak için mi, ön sahanlığında duruyorduk? Vatman, beni, makinenin hemen yanındaki, küçük, dolap gibi yerin üstüne çıkarıyor; babam ihtiyaten arkamdan tutuyor, yolculuğumuz başlıyordu. Şimdi, bir zamanların tramvaylarındaki hususi mevkiimişçesine hatırladığım o yere ne cesaretle çıkarıldığıma, gördüğüm bu hususi muameleye doğru dürüst, akıl erdiremiyorum. Sadece, çocuk olduğum için miydi? Bir zamanlar bütün çocuklar sevilir miydi ki, Necati Cumalı da:

Beni herkes severdi çocukluğumda,
Arabacı yanına oturtur,
Kırbacı bana verirdi.

diyor. Benim vatmanımınsa, elbette ki, bana da verilebilecek kırbacı yoktu. O, iki yanlı ağaçların gölgesinde dümdüz uzanan Dolmabahçe caddesine doğrulur doğrulmaz, sol eliyle kullandığı demir kolu, kadranı üzerinde, ölçülü hareketlerle beş, yedi derken, nihayet dokuz rakamının üzerine getiriyor, arabamız, sanki sevinçle, sanki -şahlanarak ileri atılıyordu. Ben hep o anı, dokuz rakamının içimde yaratacağı heyecanı bekliyor; o an, tramvayın en keyifli yolcusu muhakkak ben oluyordum. Arkamda, kadınlara mahsus kanapeleri erkeklerinkinden ayıran perde, kim bilir nasıl sallanıyor; o vişne çürüğü dokuma, açık cam da varsa, artık kanatlanmaya uğraşıyor; ampullerin fanusları zıngırdıyor; biletçi bile, belki bir kanapeye tutunuyor; belki, korkmuş, besmele çeken bir ihtiyar hanım da bulunuyordu. Ne yazık ki, hızımız ancak Camlıköşk'e kadar sürebiliyordu. Orada, dönülecek bir kavis vardı. Orada her yavaşlayışımızda, bütün bir sarayın, korkunç yükseklikteki duvarlarından sonra, sütunlara abanarak caddeye uzanmış, gelenin geçenin görülebileceği, sımsıkı kapalılığına bakılırsa, daha doğrusu gözetlenebileceği bu kısmının örtük pancurları, inik perdeleri ardında, benim onları merak ettiğim gibi; onlardan da, kim bilir belki beni merak ederek, bir perdeyi hiç olmazsa azıcık aralamış bir genç şehzade veya küçük sultan görmeyi umuyor, süslü camlara her seferinde de aynı ümitle bakıyordum. Şehzade veya sultan... Camlıköşk'ten sonra önünden geçtiğimiz sarayın büyük kapısının üstünde de, elbette, şimdiki T.C. arması yerine, "tuğra-yi hümayun" bulunuyor; iki yanında, kırmızı pantolonlu, beyaz ceketli, gene beyaz kalpakları üstelik sorguçlu, uzaktan bakınca, kurşun askerlerimin büyüklüğünde, sanki onların canlıları veya canlanmışları iki nöbetçi duruyor; en güzeli, tramvayımız geçerken, selama da duruyorlardı. Bu durup dururken selam verişin sebebini babama soruyordum. O, bundan, belki, kendine bir övünme payı çıkararak ve bana da bir dolayısıyla gururlanma vesilesi vererek açıklıyordu: "Tramvayda belki zâbit vardır diye." Süslü askerler, görünmez zâbitler de taşıyabilecek tramvayımız geçtikten sonra, herhalde kendiliklerinden "rahat" ediyorlar; ulaştığımız Dolmabahçe saat kulesinin tepesindeki, görünürde, çaprazlama iki demir çubuğun uçlarında dört kep-

çeden ibaret, şimdi durmuş veya durdurulmuş bir rüzgâr ölçer kâh nazlı nazlı, kâh hızlı hızlı dönerek, bir devrin, meğer her şeyi bir yana savurmuş, nerelere, nasıl esip gitmiş rüzgârını daha ölçmeye uğraşıyordu.

Dolmabahçe, sonra Kabataş, arkasından Fındıklı, toplarını aradığım Tophane, hep kelime manaları üzerinde durup kendi kendime türlü tefsirler yapmama sebep olan, benim için henüz adlaşamamış adlar taşıyan semtlerdi. Sonra, kara bir köye varıyorduk. Tramvayımız, orada, Tünel Caddesi'ne paralel Tersane Caddesi'ne girip kalıyordu. Zaten üzerlerinde kayıp geldiğimiz raylar da orada bitiyordu. Biz indikten sonra, bakıyordum, vatmanımız yerinden çıkardığı demir kolu, bu sefer arabanın öbür ucundaki makineye takmaya götürürken; biletçimiz de, harem-selamlık perdesine, tavanın iki yanındaki oyuk yolda tekerlekçikleri vasıtasıyla kaydırarak kolaylıkla yer değiştirtiyor; çünkü bu anlattığım zamanlar, yalnız Karaköy-Beşiktaş seferleri yapılıyordu. Saptığımız caddede, Tünel'in giriş kapısı, gene bugünkü gibi, hep yerini yadırgamış İsviçre şalesi haliyle kendini belli ediyor, daha uzaktan karşılayıp sevindiriyordu. O yeraltı geçidi, ulaşacağımız bir mabedin karanlıklar içinde uzanan bir ilk dehliziydi sanki. Tadacağımız daha büyük zevklerden önce, burada, o zevklere sanki alıştırılıyor, o Tünel'in kapısından girip turnikesinden geçmekle, yukarda kurulmuş bizi bekleyen, yediğin içtiğin senin olsun, yalnız gördüklerini anlat denilecek cinsten ziyafet sofralarına, payen âyinleri misali eğlencelere kabul edildiğimizin müjdesini bir ilk heyecan halinde duyuyorduk. O Tünel, sanki bir nakil vasıtası değildi, basit bir nakil vasıtası olmamıştı henüz! Daha kapısından girer girmez, bambaşka bir serinlik, geleni karşılıyor; bir katran kokusu, görünmez bir buhurdandan yayılırcasına, hep o mabet çağrışımını devam ettirerek, ciğerlere, oh, mis gibi doluyordu. Katran kokulu sessiz serinlik içinde uzayan turnike akisleri, yukarıya, güya cennete kabul olunanları, bir yandan da bir bir sayarak ilan ediyor; ben, çocuk, demek günahsız olduğum için, o turnikenin altından bir kere daha geçiyor; aletin başına oturmuş babacan memur, deminki vatmanımız gibi, işte şimdi o da bu hususi muameleyi yaparken beni gide gele artık yeteri kadar tanımış, benimle ahbap olmuş, "gene mi Beyoğlu? gene hangi sinemaya?" der gibilerden gülümsüyor; biz, hep en öndeki vagonda (çocuklar, hep o ön vagonu isterler), baba oğul yan yana hare-

ket dakikasını beklerken, eskilerinden daha hızlı bir turnike dönüşü son, telaşlı yolcuyu bildiriyor, o yolcu da bir yere oturup bir rahat nefes aldıktan sonra, bir memur gelip kapıları üzerimize kapıyor, kapalı vagonlar bir düdük öttürülmesiyle nihayet kalkıyor; hayır, bir kayışla, benim, oyuncaklarımı sicim bağlayıp çekişim gibi, yukarı çekiliyordu. Önce, hafif hafif sarsılıyorduk. Sonra, artan hızımızla sarsıntılar da gitgide artıyor, sarsıntılara camların zıngırtısı karışıyor, zıngırtılı camlarda, babamla çocukluğumun çifte hayalleri titreşiyor; o akisler, babamın "bak! karşılığı geliyor" demesine kalmadan, görünmeleriyle yanımızdan geçmeleri bir olan vagonların göz kamaştırıcı parıltıları arasında, camlarımız da nihayet şangır şangır kırılmışlarcasına, birden paramparça oluveriyordu. Böylece, güya birtakım tehlikeler atlatıldıktan sonra, çok şükür yatışmış bir denizde nazlı nazlı yükselen bir güneş gibi, öbür uçdan, artık Beyoğlu görünmeye, doğmaya başlıyor; az sonra, gece bizler için, sanki bir kere daha bitmiş oluyordu: Kumlarda eriyen son bir dalga hışıltısıyla duran vagonlarımızın kapılarını bir memurun bu sefer açıp hepimizi salıvermesiyle, kendimizi, sinemalar, eğlenceler diyarında, daha tazeleşmiş, daha sevinçli bir sabah aydınlığında buluyorduk.

Çıktığımız meydan, gene bugünkü genişliğindeydi. Bir yanda, Tünel'in kazan dairesinin, bir fabrikanınki gibi yükselen, kırmızı tuğladan bacası, o meydana arasıra ak bir sis savuruyor; yaya kaldırımında, üstüne basmaktan çekindiğimiz bir ızgaradan sıcak hava geliyordu. Öbür yanda, Yüksekkaldırım'ın köşesinde, yanılmıyorsam, hep bir kitapçı vardı ama, elbette ki, Foto Süreyya ile Hachette Kitabevi henüz yoktu. Baker, bugünkü yerinde, küçük bir mağaza halinde değil; sol kolda, gene o zamanki Bazar Alman'dan sonra, beş, altı katlı, üstelik, bütün bu katlarına mermer merdivenlerinden değil de, o merdivenlerin ortasındaki asansörle çıkılan, evet, tahmin ettiniz, Tünel mucizesini tamamlayan bir binadaydı. Artık kavuştuğumuz, yürüdüğümüz "Cadde-i Kebir" de, bugün de yerli yerlerinde ve daha da duracak gibi duran eski, büyük sefaret binalarından başka, sağlı sollu daha neler vardı?.. Orada, asıl şimdi anmak istediğim; bugün, ben yaştakilerin bile hatırlayamıyacakları, akılda o kadar kalmayacak cinsten, bir de küçük bir boyacı dükkânı vardı. Sol kolda, şimdi bir köşesinde İş Bankası'nın bulunduğu dar sokağın bir duvarı içine sokulmuş bir açık hava dükkâncığıydı.

Ya üç, ya da sadece iki boyacı. Beyoğlu'na her çıkışımızda, onlara, mutlaka ayakkabılarımızı mı boyatacaktık? Ayakkabılarımız boyasız olursa bizi Beyoğlu'na almayacaklar mıydı? Önce ayaklarımıza bakacaklar; mağazalara, sinemalara, ona göre mi sokacaklardı? Camilere ayakkabıyla girilmediği gibi, Beyoğlu'nda da boyasız ayakkabılarla dolaşılmıyordu anlaşılan. Bu ayakkabı boyatma işini de, Beyoğlu'na çıkış merasiminin artık son bir safhası gibi görüyor; iskarpinlerimi, hep büyükler düşünülerek yapılmış pirinç desteğe yerleştirerek, orada, pırıl pırıl olmaları için sımsıkı tutmaya uğraşıyordum. Babam, zaten gayretli ve işlerinin ehli boyacılara arasıra talimat vermekten kendini alamıyor, yeni alınmış bir ayakkabıysa "ilk boyasıdır" diye haber veriyor, veya "önce bir temizle" diyordu. Bu söz üzerine, boyacı, köpüklü bir süngerle, iskarpinimin "önce" kirini alırken ben de caddeyi seyre dalıyordum. Az yukarı bakınca, gözlerim, karşı tarafta, bir kapının üstünde, o kadar âşinası oldukları bir resmin, sanki büyütülüp oraya konmuşuna ilişiyordu: Şaha kalkmış dört atın çektiği bir başka çeşit araba içinde, bizler gibi giyinmemiş biri, sonradan anladığıma göre ve öğrendiğim bir kelimeyle, bir ilah, bulutlar üzerinde göğe yükseliyor; tam arkasında bir büyük güneş doğuyordu. Atlarıysa, uzun geceliklere benzer entariler giymiş kadınlar ayrıca zaptediyor; onlar da, ayakları yere değmediğine göre, demek uçuyorlar, hepsi, hep birden akıl almayacak bir işi başarıyorlardı. O zamanlar, fotoğraflar, kalın, sert kartonlara yapıştırılır; her büyük fotoğrafhanenin, böyle biz çocuklar için, üzerlerine yapıştırılmış fotoğraftan çok, arkalarındaki resimleri ilgi çekici, hayret uyandırıcı, hususî kartonları olurdu. O kartonlardan bazısının arkasında kuş kanatlarıyla uçan yavru melekler çıplak görünürler, o meleklerden kimi top top pamuk bulutlara yaslanmış, dinlenir; kimi, gözlerini yukarı kaldırmış, Tanrıyı görmüş gibi, öylesine masum ve hayran gülümserdi. O kartonun yüz tarafında da, tesadüf bu ya, belki, melek gibi bir çocuk resmi bulunur; hemen bütün kartonların bir köşesindeyse, fotoğrafhanenin kazandığı madalyalar, öbür yüzde, mesela bir paşanın göğsündeki nişanlarla yarışmak istercesine, asılı ve dizili dururdu. Hususi karton yaptırtamayacak kadar, küçük, mütevazi, madalyasız, fotoğrafhanelerin çektiği fotoğrafların, onların kartonlarının arkasında da, hepsinden doğrusu ve dokunaklısı, bir tek Fransızca kelime okunurdu; Souvenir: hatıra!

Şimdi, karşı kapının üstünde, gözlerimin takıldığı resmi, işte, böyle bir fotoğraf kartonundan, nice eski zaman insanının "Beyoğlu'nda, Doğru Yolda" ki Febüs fotoğrafhanesinde çektirmiş oldukları resimlerden tanıyordum. Halbuki, o fotoğrafhaneye ben de kaç kere getirilmiş, bu kapıdan, demek her seferinde de, üstündeki resmi görmeden girmiştim. Uzatılmış saçlı, artistçe bağlanmış papyon kravatlı, eski zaman şairi kılıklı bir fotoğrafçı bizi, bir fotoğraf atelyesinden çok, bugünün, mesela sinema stüdyolarına benzeyebilecek, o kadar bol dekorlu, aksesuvarlı; tavanında dürülü duran perdelerden, bir dokunuşla, en beklenmedik manzaralar kat kat iniveren, camekânlı, apaydınlık salonda kaç kere karşılamış, iltifatlarda bulunmuş, sonra, hep o bahriyeli elbisemin verdiği ilhamla olacak, coşkun bir heyecan içinde, beni kucakladığı gibi, bir gemi direğinin dingildek çanaklığına çıkarıp üstelik başımı da direğe dayattırarak; o, fırtına bulutlarını yaklaşır gösteren perde önünde, sımsıkı sarıldığım direkle, kelimenin iki manasıyla da başbaşa bırakmıştı. Neyse, fırtınayı savuşturmuş ben, her şeye rağmen, kıpırdamadam durmuş, objektifin açık tutulduğu tılsımlı saniyeleri iyi geçirmiş olurdum ki, artık teslim edildiğim anam, babam tarafından, sahiden bir tehlike atlatmışçasına sevilir, veya rolümü başarmışçasına tebrik edilirdim. Bir başka seferindeyse, kadife elbiselerim sayesinde, köşkünün merdivenlerinden yeni inmiş, arkamda görünen havuzlu, korulu parkta güya bir sabah gezintisi yapmaya hazırlanan bir küçük lord olmamış mıydım! Fotoğrafımı çekebilmek için, gezintiye çıkmamı belki saatlerdir beklemiş fotoğrafçıya, mermer basamaklar önünde durup bir elim cebimde lütfen poz verirken, bir küçük tebessüm de lûtfedivermiştim.

İskarpinlerim boyanırken, aklımdan da bütün bu yazdıklarım mı geçerdi?.. Muhakkak olan, Febüs fotoğrafhanesine adamakıllı daldığım; o kadar ki, hele boyanma işinin bitmesine yakın, boyacının sert fırça vuruşlarıyla ayağımın destekten ikide bir kaydığıydı. Boyacı, eserinin son fırça vuruşlarını, iskarpinimi bir eliyle de sıkıca tutmak suretiyle tamamlayabiliyor, en son, üzerinde bir kırmızı kadife geçiyordu. Üzerlerinden kadife geçmiş iskarpinlerimle ben şimdi, kaldırımlara basmaktan çekinir oluyordum. Allahtan ki, o boyacı dükkânından, Bonmarşe'ye kadar, atılacak birkaç adımcık vardı! Sonraları Karlman Pasajı adını almakla, bir geçit olabileceği, içinden geçilebileceği de anlatılmak istenilmiş olan o büyük mağazanın adı yalnız Bonmarşe'ydi o za-

manlar. O zamanlar, kapısından, herhangi bir büyük mağazaya girer gibi girdiğimiz bu uzun mağazada, elbette ki yalnız oyuncak satılmazdı ama, ben yaştakilerin gözleri, orada, yalnız, sıra sıra dizilmiş oyuncakları fark ederdi ki, şimdi, Bonmarşe'yi büyük bir oyuncak pazarı imişçesine hatırlıyor; kendimi, hemen karşıda, Febüs fotoğrafhanesinde çekilmiş resimlerimdeki elbiselerimle, boyumla, yaşımla ve başımla oradan geçer görüyorum. Evde, misafirlikte, kız çocuklarına "uslu durursan, sana Bonmarşe'den bir bebek alırım" diye kaç kere vaat edildiğini duyduğum bebekler, orada, o zaten doğuştan uslu kız çocuklarına artık usluluğun en yüksek derecesinin örneğini vermek istercesine, süslü elbiselerini işte buruşturmamış, cici patiklerini kirletmemiş, terbiyeli terbiyeli, bir gün gelip onlara layık olabilmeleri için, kız çocuklarının da kendileri gibi uslu oturmalarını uslu uslu bekliyorlardı. Ben, onlarla ilgilenmiyordum elbet. Öbür duvara asılı bir kartonun köşesindeki resimden, haşarı bir oğlan, oyuncak tüfeğiyle, muhakkak, bana nişan alıyordu. Kartonun kenarına da bir tüfek; bende, evdeki eşi, ağzında bir sicimle bağlı duran mantarı, ancak sicimin izin verdiği kadar, şöyle bir yarım metre öteye fırlatabilen ve bu işi başarırken çıkardığı, bir şişe açılır gibi sesle, ancak hizmetçileri, o da hizmetleri icabı yalandan korkutabilen bir "silah" iliştirilmişti. Orada, irili ufaklı toplar da vardı herhalde. Bahçedeki havuzda ne güzel yüzdürülebilecek yelkenli gemiler, kurgulu vapurlar; evde, odada, dağ, bayır aşırtılacak trenler vardı. Hepsinden çok göz alan ve istek uyandıranlarsa, yaş yaş ama zengin çocuklar için olduklarından benim istemeye cesaret edemeyeceğim boy boy bisikletlerdi. En küçük üç tekerleklisinden başlayarak öyle yan yana, pencerelerden anladığıma göre, artık mağazanın sonlarında bir yere dizilmişlerdi. Onları da gördükten sonra, artık geri dönmemiz, her mağazada nasılsa, burada da girdiğimiz kapıdan çıkıp geldiğimiz gibi gitmemiz gerekirken, işte tam o bisikletlerin önünde, şaşırtıcı bir şey oluyor, ben geri dönmeye hazırlanırken, babam, önümüzdeki birkaç basamaklık bir merdivenden beni aşağı indiriyordu. Ve "nereye gidiyoruz?" dememe kalmadan, Beyoğlu'nun bir mucizesine daha şahit oluyor, kendimi, a!.. gene tramvayların geçtiği daha ferah, daha aydınlık bir caddede buluyordum. Bir ucunda, cadde üstündeki kapısından girildiği halde, insanı öbür ucunda bir başka caddeye çıkaran, marifetli Bonmarşe ise, içindeki çeşit çeşit oyuncaklardan başka, kendisi de, başlı başına

bir büyük oyuncak, ne bileyim, bir muazzam hokkabaz kutusuydu sanki...

Babam, beni şaşırtmış; güya bir oyun etmiş olmaktan memnun, yüzüme, gözlerimin içine bakarak gülümsüyor; Tepebaşı'nda ilerleyen tramvayların vatmanları, her halleriyle, "ya, işte, biz böyle umulmadık yerde insanın karşısına çıkarız" demeye getiriyor; çanlarını, gördüklerimin rüya olmadığını anlatmak istercesine, keyifli keyifli çalıyorlardı. Hoş, ben de, daha önce, yaz gezintilerinde, bahçesinde bira içmeye geldiğimiz, Tepebaşı'nı tanımakta gecikmiyordum. Bonmarşe'nin arka kapısından çıkınca, bahçe tarafına değil de, sağa dönüyor, az yürüyor, uzun zaman Şehir Tiyatrosu'na komedi kısımlığı eden ahşap binanın önüne geliyorduk. Babam, oraya "Amfi" diyordu. Ben, bu kısaltılmış kelimeyi bir ad sanıyordum. Fransızca "amphithéatre" kelimesi "amphi" şeklinde kısaltılmış olarak söyleniliyordu ama, sinema kelimesi, değil "sine", daha "sinema" bile olamamıştı ve biz, baba oğul, dinlediğimiz fonoğraf gibi, daha, sinematograf seyrediyorduk.

Bu yazıya başlarken, "kış gezintileri" dedimse de; şimdi, o amfitiyatronun, yerlerimize yerleştikten sonra, solumuza düşen tarafındaki, vasistas denilen pencerelere benzer, fakat onlardan büyük ve ortalarından tutan, şüphesiz camsız, cam yerine, teneke veya kontrplâk gibi bir şey geçirilmiş büyük pencerelerinin, bir yaz, hiç olmazsa bir ilk veya sonbahar gününe kapanışlarını anlatabileceğim. Zira, uçlarındaki ip aşağı çekilerek açılan ve koyverilerek kapatılan o pencerelerin, sinema başlayıncaya kadar açık tutuldukları müddetçe ben, dışarıki bahçenin yalnız tepeleri görünen ağaçlarının hafifçe sallanışlarını seyreder, kuşlarını dinlerdim. O pencerelerin açık kalmaları demek, sinemanın başlamasına daha vakit var demekti. Ta aşağıda, sahnenin iki yanındaki kapıların birinden, hayır birinden değil, yarı oyuncak barometrelerdeki, havanın iyi olacağını göstermek için, kapısından kır kıyafetiyle çıkan kadın gibi, hep sağ kapıdan; uzaktan küçücük görünen piyanoyu çalmak üzere küçücük çıkan piyanist madam, daha o pencereler açıkken mi geçerdi piyanosu başına; yoksa, ziller çaldıktan, bir memur, pencerelerin iplerini çözüp onları, kapanırlarken çıkardıkları o tok sesi salonda akislendirerek bir bir kapattıktan, karartma yapıldıktan, gün aydınlığı yerine, tavanda, duvarlarda elektrikler yandıktan sonra mı?.. Elinde hep çantası bulunan piyanist madam, o küçük çantayı hep de piyanonun

üstüne koyup kapağını açtıktan sonra, ellerini, tuşlarda önce şöyle bir okşarcasına gezdirmesiyle çıkan sesler kuş cıvıltılarına mı karışırdı; yoksa, elleri tuşlara bir konar bir kalkarken, piyanosunu, bizler için, kuşlar gibi dile mi getirir, artık duyulmayan, kuşlar yerine bize ezberindeki besteleri mi dinletirdi?.. İşte, bahçenin, artık göremez olduğum ağaçları yerine de, deminden beri ak, ablak, meğer ne içinden pazarlıklı perdede başka ağaçlar, korular, ormanlar belirir, dağlar yükselir, derken, nehirler, köprüler geçilir, şehirler gezilir, anıtlar ziyaret edilir, asıl filmden önce, bir perdelik "manzara" gösterilirdi. Piyanist madamımız da, elbette sessiz o manzaralara ses katmaya çalışır; mesela, perdede Tuna Nehri akıyorsa, o da, elbette ki, "Güzel Mavi Tuna"sını çalardı. Şimdi, onun çalışının arasıra yavaşladığı olurdu gibime geliyor. O anlar, o da herhalde başını kaldırmış, gidemediği, gidemeyeceği yerleri, yakından, büyümüş, genişlemiş, değişmiş, kim bilir ne güçlükle seyretmeye, hayır, bizler gibi seyretmeye bile değil, fark etmeye uğraşırdı sanıyorum. Biraz yavaşlamış sesler, eski canlılıklarını yeniden bulur, sinemanın makine dairesindeki, ışığı, işte bir küçücük delikten fışkıran projektörün aydınlatıverdiği diyardan gayrı sanki bütün dünya kaybolur, karanlıklara boğulur; evimiz, kendi hayatımız, dışardaki şehir, dışarıki gün, her şey unutulurdu. Şimdi aydınlanan yerlerdeyse, insanlar daha mesut görünür, şehirler daha bakımlı görünür, yaşamak daha güzel görünürdü. Yalnız, o devirlerin film çekilişindeki, yoksa gösterilişindeki bir hatadan mı, bilmem hangi sebepten, biz o manzaralarda türlü taşıtı, gidebildiklerinden çok daha süratle gider; insanları hızlı hızlı birtakım hareketler yapar görürdük. Dümdüz caddelerde, kalabalık kaldırımlarda, cin çarpmış gibi, bir türlü yerlerinde duramayan o şehirler halkı, erkekler, kadınlar, çocuklar, gidip gelmek ne demek, hepsi de bir acele iş peşinde, oradan oraya koşuşurlar; bir bisiklet bir tramvay hızıyla köşeden çıkar, karşıdan bir tramvay bir tren kadar hızla yaklaşır, birbirleriyle çarpıştı çarpışacaklar, nerdeyse bir kaza olacakken, tramvay, bu sefer raydan çıkacakmışçasına sert bir dönüş yapar ve bir kaza çıkarmadan, delişmen ama usta vatmanının sayesinde, rayları üstünde uçardı. Derken, kenardan, başında hasır şapka, sekiz, on yaşlarında bir çocuk üstümüze doğru gelir; niyeti, besbelli, perdeden salona atlamakken, perdeye sığmayacak kadar büyümüşken, birden ve bir an hepimize gülümsedikten sonra, yana kaçarak kayboluverirdi. "Manzara" lardaki bu süratli yaşama temposu, içimde, başka dünyaların, sahi-

den, insanları bile bambaşka oldukları hissini, bir kat daha kuvvetlendirmiş olurdu. Ancak, caddesiz, sokaksız manzaralar, mesela bir "İsviçre gölleri" baş dönmesiz geçerdi. Günümüz sinemalarında gösterilmeyen, artık o gözden düşmüş manzaralar, hafızamda o kadar yer etmiş ki, şimdi güzel bir manzara karşısında, acı dünyayı unutup, kendimden ne zaman geçecek olsam, sanıyorum ki, yanımda hep babam, bir manzara filmi seyretmekteyim.

"Manzara"nın bitmesiyle elektriklerin yanması, "Manzara"dan sonra gösterilen asıl filmin, bize kısımlarını da bildirmiş olan perde araları, hatta, yanılmıyorsam, bir ara verilen uzunca antraktta salonu havalandırmak için açılan deminki pencerelerden gene gördüğümüz sahici gökyüzü bile, beni bir kere gitmiş bulunduğum âlemlerden, evde dinlediğim masallardaki gibi hep birbirine benzer, çocukça vak'alar değil, meğer neler neler, ne büyük işler dönen ve döndüren dünyadan kurtaramazdı. Öyle ki, "Pathé Frères" şirketinin filmi bitip bu firmanın alameti olan güzel horoz da, perdede "horoz öttü dava bitti" kabilinden göründükten sonra, dışarda, sanki o horoz sayesinde kavuştuğumuz gün aydınlığında ben, gözlerim kamaşmış, dışarıki hayatın devam edegelişine âdeta şaşmış, sağımı solumu şaşırmış olurdum. Evlerinin birinde, bütün olup bitenlerden olduğu kadar, olabilecek bitebileceklerden de habersiz, yavaş yavaş büyürken; karanlık bir salonunda, çocuk aklının alamayacağı şeyler gösterip beni birden bir yaşıma daha bastırtıvermiş bu dünyada artık ömrümün sonuna kadar yalnız yürüyemeyecekmişim gibi, babamın elinden, güya onu kaçırmamak için tutardım. O, benim şimdiki yaşımdan, kim bilir ne kadar daha genç, bir gün gelip öleceğini hatırına getirmeden, dipdinçti. Ben, onun yanında, büyümeyecekmişçesine küçüktüm. Önümüzden geçen tramvaylar, yeşilse yeşili, kırmızıysa kırmızısı, elbette, daha taze boyalıydı. Onların vatmanları, içerde bilet kesen biletçileri, durmalarını beklemeden basamaklarına sıçrayıveren çevik kontrolörler, pencerelerinden bakan yolcular bile, daha hayattalarsa, ve gençlik resimleri varsa, o resimlerdeki güleryüzleriyle sevinçli, şevkli; o Tepebaşı Caddesi'ne bugün de bakabilen binalar, şüphesiz, daha yeni, daha temiz cepheli; çevremizde, herkes, her şey, acıklı sonunu bilmediğimiz, kestiremediğimiz bir filmin başlangıcında gibiydi.

O SINIF

O sınıfta tekrar toplanabilseydik... Bir kış mı, yoksa bahar günü mü? Bahar daha iyi... O sınıfın bir penceresi açık olur, biz de teneffüsten derse yeni girmiş bulunuruz. Çift çift gezinen, koşuşan, futbol, voleybol oynayan talebelerden boşalmış bahçede şimdi güvercinler dolaşır, onların ayak izlerini dersten çıktıktan sonra kumlu toprakta gene bulacağız. Bir bahar, yaz, tatil aylarının vaatlerini taşıyan güneşli bir bahar sabahı hepsinden iyi. Açık pencereden "Beyoğlu"nun gürültüsü gelir, Galatasaray kavsini dönen tramvayların çanı, otomobillerin kornası, az daha kulak versek, avludaki hamidiye çeşmesinin musluğundan mermer yalağa damlayan su... Beklesek, mektebin büyük saatinin, saati, yarım saati vurması... Galatasaray Postanesi'nin mermer cephesi güneşten apak, pırıl pırıldır. Büyük apartmanların pencerelerine yorganlar, şilteler çıkarılmıştır. Bir şilteyi pat pat döverek kabartmaya başladılar bile... Satıcılar, Boğazkesen Yokuşu'nu çıkıyor. Bilirim, şimdi, ön bahçede, bahçıvanın belki fıskiyelerini açtığı havuzlarda yıkanan, su içen güvercinler de vardır, Fikret'in büstü şimdi onları seyreder. Güvercinlerin hepsi yıkanacak, su içecek değil ya, bir kısmı da mektebin kemerlerindeki yuvalarında, damlarda mırıl mırıldır... Bütün sınıflar derse girdi, koca taş binayı biz onlara bıraktık... Bütün sınıflar derse girdi, biz de son sınıftaki dersimize, sınıf arkadaşlarım benim!.. Küçük birer çocuk olarak, kısa pantolonla başladığımız o mektepte, her sınıfta -hatta kimimiz bazılarında biraz fazlaca- okuya okuya, her sınıfın, yatakhanelerinin, yemekhanelerinin hakkını vere vere, bütün bahçelerinin, koridorlarının gönlünü ede ede bu son sınıfa, mektebin sol kanadındaki bu sınıfa eriştik, burada toplandık işte... Hepimiz birer delikanlıyız artık, üstümüze başımıza, şıklığımıza düşkünüz, siz bizim bir izinli çıkışımızı görün... Lacivert, gri, kahverengi yepyeni elbiselerimiz var, pantolonlarımızı şiltelerimizin altına seriyoruz, onlar bütün hafta orada ütüleniyorlar... Dudaklarımız üzerinde ter bıyıklarımız, sevinçleri-

miz, ümitlerimiz, ne emellerimiz var!.. Aradan geçen bunca yıldan sonra nasıl olur da, o yalnız bir defa için gelip gitmiş günlere dönebilir, nasıl bir daha o sınıfta olabiliriz demeyin dostlarım... Ben hepinizi, sokakta rastlayıp el sıkıştıkça, eski günlerden konuştukça hep eski halimizde buluyorum. Benim için hiç birimizin saçlarında aklar, yüzlerinde çizgiler peyda olmadı, hiçbiriniz şişmanlamadı, hele hiçbirinizin alnı kararmadı. O son sınıfta nasılsanız yine öylesiniz, hep öyleyiz ve ne kadar ihtiyarlasak öyle kalacağız, yan yana oturduğum, yan yana yattığım, nefes alışlarını, horlamalarını bildiğim, sayıklamalarını dinlediğim, o temiz, delikanlı yüzlerini ezberlediğim arkadaşlarım benim, işte o sınıfta toplandık, eski sıralarımızda yine dirsek dirseğe diz dize, kalp kalbeyiz, anlattığım o bahar sabahı... Hiçbirimiz yerimizi şaşırmadık, aradan geçen bunca yıldan sonra, aradan sanki yıllar değil de bir çeyreklik, yarım saatlik bir teneffüs müddeti geçmişçesine, eski yerlerimize oturuverdik, ayaklarımızı sarıların, yine kendi ayakkabılarımızın aşındırdığı o tahtalara dayadık bile. Karşı duvarda Atatürk'ün, Atatürk değil o zaman, Gazi M. Kemal'in resmi asılı, taş tahtamızda da o zamandan kalma bir yazı... Nasıl isterseniz... İsterseniz, Galatasaray'ın Fenerbahçe'yi açık farkla yendiğini bildiren bir çift veciz, sevinçli rakam; isterseniz, mesela bir evvelki İngilizce dersinden kalma, Mister Thompson'un, renk renk tebeşirlerle el yazısı... Öyle değil mi? Bir elindeki cetveli sallaya sallaya ders veren Mister Thompson, o tarihte henüz hayattaydı... Ya oturduğumuz sıraların kapaklarını açacak olsak: Kitaplarımız!.. Türkçe, Fransızca ders kitaplarımız... Eski el yazılarımızla dolmuş defterlerimiz... kalemlerimiz... cetvellerimiz!.. Sınıf arkadaşların, artık bize hangi hazine, hangi mücevher çekmecesinin açık kapağı, eski kitaplarımız, defterlerimizle tıklım tıklım bulacağımız bir sıra kapağının açılmasındaki o hazzı verebilir!

O büyük kutu, daha doğrusu, mahfaza, göğüslerimize öyle yakın duruyor ama oradan hangi kitabı çıkaracağız şimdi? Dersimiz ne? "Cahit, kimin dersi var, biliyor musun?" O sınıfın ders programını insan hiç saklamaz mı? Kafasında, kimbilir hangi mısraları geveleyen Cahid'i rahatsız etmemiş olurdum şimdi. Ne dersi olursa olsun, yüzlerini görmeden de, sınıfa girerkenki ayak seslerinden kim olduklarını anlayabileceğim hocalarımızdan hangisi gelirse gelsin... Hoca, koridorda gözüktü demek ki muallim muavinimiz, hazır olmamızı ihtar için kapıya eliyle vuruyor, hoca girerken de selam verip kapıyı kapayıp çekilecek.

Kimi hoca da, onun elini sıkmadan kapıdan geçmeyecek, öyle ya, muallim muavinimiz de onun haydi haydi birkaç sene evvelki talebesi, işte şimdi hem hukuka gidiyor, hem de muavinlik edip mektepte yatıp kalkıyor, yine aramızda yaşıyor. Belki yarın, öbürgün, imtihanda, biraz sıkıntıda gördüğü arkadaşın yanına yaklaşıp kulağına, meseleyi çözmeye yarayacak, alfa'lı, betta'lı, x'li, y'li, birkaç kelime fısıldayıverecek. Bu satırlarla onları, bunca yıl sonra olsa bile, idareye ihbar etmiş olur muyum bilmem ama, kaç yıl geçse, sabahları Ahmet Ağa'nın başka türlü çaldığı "tambur"un gürültüsüyle açılamayan gözlerimizi onlar adımızı söyler söylemez açtığımız zaman, karyolalarımızın ayak ucunda her gün ilk olarak gördüğümüz yüzlerini unutamayacağım gibi, bu iyiliklerini de unutabilir, şimdi anmadan geçebilir miydim!

Kapı vurulduktan birkaç saniye sonra, sınıfımıza giren, Mösyö Bergeaud oluyor. Anlaşıldı: Dersimiz, felsefe. Zaten, son sınıfta felsefeye ayrılalı, daha doğrusu, sığınalı, o sınıfa en sık giren hoca, güler yüzlü, tatlı dilli Mösyö Bergeaud olmuyor mu? Bir başka dil konuşurcasına, ağzından yalnız, "sinüs"ler, "kosinüs"ler, "tanjant"lar, "kotanjant"lar, "delta"lar, "gama"lar dökülen çatık kaşlı Mösyö Dellou'nun yolunu bitişiğimizdeki küçücük, o, koridora penceresi olmayan, kapısının camlarına karşı da ayaklı taş tahtanın paravanalık ettiği dershanede toplanan bir avuç fedai kesi kesivermiyor mu? Fen kahramanlarına misafirliğe gittiğimizde o paravana taş tahtayı, kimbilir Çince mi, Japonca mı, yoksa birer hiyeroglif mi, bembeyaz birtakım işaretlerle dolmuş da taşmış bulmuyor muyuz, o kara üstündeki aklara korka korka arkadaşlarımız hesabına üzüle üzüle bakmıyor muyuz? O fen kısmının kapısı açılıp kapandıkça koridora, sanki kâbuslu uykular uyunmuş, ecel terleri dökülmüş bir koğuş, bir çilehane havası dağılmıyor mu? Bizlerse o havanın sınırından kurtulur kurtulmaz bir rahat nefes alıyor, kendi geniş, aydınlık, ferah, korkusuz sınıfımıza kavuşuyor, o sınıfın kadrini kıymetini daha iyi anlamıyor muyuz? Riyaziyeci Dellou bize haftada ancak iki üç kere, koridorun ucunda kara bir bulut gibi belirdikten sonra, şöyle bir uğruyor, kozmografi mi, trigonometri mi, yüzlerimize bakmadan, aklı hep yanıbaşımızdaki sevgili talebelerinde, bir ders verip gidiyor. Bizim Bergeaud'umuz da, yanımızdakilere haftada birkaç kere iadei ziyarette bulunuyor. İşte hepsi bu kadar!.. Ama korkarım, siz yine itiraz edecek, "Fransız kültür ataşesi Camille Bergeaud nasıl olur da işini gücünü bırakıp bize derse gelir?" diyeceksiniz 1931 yılında Mösyö

Bergeaud'nun Fransa'dan yeni gelmiş bir muallim olduğunu ve ilk o sınıfa, bizim son sınıfa ders verdiğini unuttunuz mu? Ben hiçbir şeyi unutmamak istiyorum dostlarım!.. İsterseniz, Mösyö Bergeaud ile birkaç derstir, heyecanların tahliline girişmiş bulunalım da, tam da o derste, ön sıralarda oturan Münci Uşakî, hocamızın verdiği bir misal üzerine kalkıp "ben de hususi otomobilimle saatte 120 kilometre yaparken..." diye izahata girişsin, derken, arka sıralardan bir ses, böyle atıp tutmalara tahammül edemeyen Ahmed'in, numarasını hep Fransızca söyleyip "un" Ahmet dediğimiz 1 numaralı Ahmed'in, 1 numaralı hak ve hakikat dostunun sesi, "atma Münci!" diyen dobra bir Türkçe, genç Uşakîzade'nin Fransızca övünmesini yarıda bıraktırsın.

Münci, şaşkınlık ve hayretle açılan yeşil gözleriyle, kendisine böyle bir ihtar yükselebilen arka sıralara şöyle bir bakıp bu sınıfta da konuşulmaz, der gibi omuz silkerek yerine otursun. Evet, o, susup oturmaktan başka ne yapabilir ki, o, daha yeni; bizlerin haddeden geçercesine öğrene öğrene, terbiye ola ola erişiğimiz sınıfa o birden geldi. Fransa'da tahsil etmiş o, son sınıfa doğrudan doğruya imtihanla girip aramıza karıştı, ondan, sınıf âdabını, böyle şeyler yapılmayacağını öyünülemeyeceğini, hocanın sorduğu bilinse bile, kendisine sorulmadıkça cevap verilmeyeceğini, imtihanlarda, bilenlerin bilmeyenlere, elinden geldiği kadar yardım edeceğini... ilh. o, bütün dersleri bilip son sınıfa imtihanla girdiği halde, işte böyle birçok şeyi bilmiyor. Ondan, "un" Ahmet de böyle ihtarlar yapa yapa, onu kısa zamanda yetiştirecek, onu "Galatasaraylı" edecek. Ah, Ahmet, sen de nereden bilecektin? Yoksa o gün onun kalbini kırar mıydın hiç!.. Nereden bilecektin ki sarı bıyıklı, yeşil gözlü, kibar, kız yüzlü Münci Uşakî o günden sonra bir yıl bile dolmadan, bir hiç uğruna intihar edip gidecek...

Münci de, Niyazi de, Mithat da ölmediler henüz!.. Hangi hoca gelirse gelsin, yoklamayı hangi hoca yaparsa yapsın, aramızda tek "namevcut" yok! İsterse Mister Thompson gelsin, isterse edebiyat hocamız Refet Avni, isterse coğrafyacı Faik Sabri, isterse Profesör İbrahim Hakkı, koca Behçet Gücer, onlardan da hiçbiri, hiçbiri ölmediler!..

Hoca, talebe, öğretmen, öğrenci, hiçbirimizin ölmediği, ölümü aklımıza bile getirmediğimiz o günlerde değil miyiz dostlarım! Tesadüf bu ya, ister misiniz, o gün de 1 Nisan, hani şu "Poisson d'avril" günü olsun. O sınıfın duvarları da o günün şerefine, mektebin ders malzemesi deposunda ne kadar balık tablosu bulabildiysek onlarla rengârenk do-

nanmış; kara tahta, üşenmeden yapılmış balık resimleri, Türkçe, Fransızca gotik, italik, özene bezene yazılmış "Poisson d'avril" lerle dolmuş, kürsü de bir uçtan ta öbür uca taşınmış bulunsun. Bu haldeki sınıfa da riyaziyeci Mösyö Dellou girsin, hep önüne, sanki kunduralarının ucuna baka baka yürüdüğü için, değişikliğin farkında olmadan, kürsünün eski yerine doğru yönelsin. Peki şimdi ne olacak? Kürsünün yerinde olmadığını gördü işte, ama hiç gülmüyor, neye gülmüyor, neye gülmeye başlamadı, bu kadar da çiğlik olur mu?.. Ah nereden bu münasebetsizliği yaptık! O ciddi adamın böyle şeylerden hoşlanmayacağını pekâlâ tahmin edebilirdik... O, ayakta, ağzından ne çıkacak diye bekliyoruz, çıka çıka, cebinden kara kaplı not defteri çıktı, "bu ders müzakere yapacağız" diyor. Numarası okunan, kara tahtaya... İki sınıf, bir sınıf evvelinin derslerinden, sınıfımızın derslerinden soruyor. Sorar a, biz bakalorya verip mezun olmayacak mıyız, son üç sınıfın, bütün lise kısmının derslerinden mesul değil miyiz? Ama işte hiçbirimizin bir şey bilmediği meydanda, en iyi sandığımız bile kara tahta önünde kekeliyor. Bu adam bakaloryada hepimizi çaktıracak; bu adam, kara kaplı deftere, kara kırık notları sıralayıp duruyor, hepimizin içine bir karamsarlıktır çöküyor. Nereden aklımıza geldi de bu münasebetsizliği yaptık! Elebaşılar, arkadaşlarının acı bakışları altında, derse kalkanların saçma sapan cevapları karşısında süklüm püklüm; o sınıfta, tarihte okuduğumuz Fransız İhtilâli'nin "terreur" devri havası esmeye başladı, kara tahtada, beyaz, şirin balık resimleri yerlerini çoktan cebir muadelelerine, hendese şekillerine bıraktı, biri silinip yerine öteki yazılıyor, biri bozulup, yerine titrek ellerle yenisi çiziliyor. Kara kaplı deftere atılan zavallı notlar kırık dökük artadursun, duvarlardaki tablolarda asılı kalan balıklar, "bizim elimizde ne vardı? Siz getirip bizleri bu çivilere taktınız" demek ister gibi, ağızlarını gözlerini açmış, bizlere hazin hazin bakıyor, koca mektep, bütün mektep de o sınıfta cereyan etmekte olan faciadan habersiz. Şimdi, "tambur"la beraber bütün olan bitenleri öğrenecek, öğrenecek de her sınıf bu aksi adama böyle bir şaka yapmadığına şükredecek. "Tambur"a da her halde az kaldı ama kollarımızdaki saatlere ne kadar göz atsak faydasız, onlar sanki ilerlemez olmuşlar. Bereket versin Ahmet Ağa'nın yelek cebindeki o köstekli olduğu kadar da soğukkanlı piryol saatine, nihayet "tambur"u çaldırdı. Ders bitti ama, ya o kara kaplı defterde hiçbir şey bilmedikleri birer not halinde belirtilenler, alınlarına sanki birer kızgın damga vurulanlar! Hocamız sandal-

yesinden kalkıyor, kara kaplı defterini, –ne o?.. – Öylesine candan bir gülümseme ile, bize, hepimize, bütün o sınıfı gözleriyle kucaklamak istercesine, sevgi ile bakarak cebine koyuyor, sonra "ben de size poisson d'avril yaptım" diyor. Ah babacan Fransız, ah bir daha tutulmaz nisan balığı!..

Yalnız bu ders mi?.. O sınıfın hangi dersi, bir temsil verilecekmiş gibi, sıralarında, gürbüz delikanlılıklarımız, kürsüde yaşlı genç hocalarımız yerlerini aldıktan sonra, hangi dersi bize güzel gelmez! Biz, çalışkan, tembel, uslu, yaramaz, solgun benizli şiir heveslisi, dinç sporcu, farkında olmadan ne rollere çıkmışız meğer... Eskiyen elbiselerimiz gibi değişen yaşlarımızla, satıcıdan bir numara daha büyük yakalısını istediğimiz gömleğimizle beraber alnımıza ilave olmuş bir kırışık, biz görmeden saçlarımıza katılmış bir akla, en fenası içimizdeki su katılmamış ümidin yerini alan acı hüsran, hayalin yerini alan gerçekle farkında olmadan ne rollere çıkmışız... Ne güzel rollere çıkmışız da farkında bile olmamışız... o yaşanmış günleri oynanmış oyunlar, verilip bitmiş temsillermişçesine anıyorum, sınıf arkadaşlarım! Hele bir gün, yine o sınıfın bir dersinde iken "Gazi"nin habersiz geliverişini, önce, kapıyı en iyi gören bizim sınıfın, sonra bütün sınıfların, muallim, talebe, hademe, bütün mektebin pencerelere, kapılara koşuşunu siz de ömrünüzün sonuna kadar unutmayacaksınız değil mi?.. Haram bilmez ellerimizin tuttuğu alkışları, Beyoğlu'nun bütün seslerini, bir zamanlar binalarına asılı çeşit çeşit yabancı bayrakların yerlere kadar sarkıp küçük, eğik başlarımıza değdiğini bildiğim o Beyoğlu'nun o günkü, bir zamanlardaki bütün şamatasını dakikalarca bastıran; binlerce çift elden çıkarken minnet dolu binlerce gönülden de kopmuş o şakırtıyı, şimdi hep en temiz, en duru bir pınarın, bir yeşil cennet ırmağının şırıltısı gibi uzaktan uzağa, ama ömrümüzün sonuna kadar hep duyacaksınız değil mi?

Biliyorum sınıf arkadaşlarım, her sabah ben de işime giderken içinizden rastladıklarım oluyor, biliyorum artık bambaşka, çoğumuz mükellef koltuklara oturarak, içinizden avukat, hâkim olanlar o günkü davalara bakmak, profesör olanlar, o günkü derslerini vermek, hepiniz her günkü işlerinizi görmek üzere dairelerinize, yazıhanelerinize, muayenehanelerinize laboratuvarlarınıza dağılıyorsunuz. Ama bir sabah –hepimiz de işlerimizi unutarak mı, yollarımızı şaşırarak mı? – Bir sabah o sınıfta toplanabilseydik. Bunca arkadaş birbirimize öylesine yakın yaşadığımız o bambaşka zamanlara hangi mevsim, hangi gün, han-

gi ders olursa olsun, birkaç saat, birkaç dakikacık için olsun, sahiden olsun, hayalen olsun, ah hiç olmazsa rüyalarımızda olsun dönebilseydik. Bizi büyütmüş, sanki bir başka ana babamız olmuş o sınıfların kapılarını bir bir, usul usul, bir rüyalar rüyasında açarak, bir zamanların yoklama defterlerinde adlarımız hizalarında yazılı, bir zamanki hep birbirinin eşi karyolalarımızın baş uçlarında asılı iken bir gün dağılıvermiş numaralarımızı tekrar bulup tekrar kendimizin ettikten sonra, o tahta sıraların kuş tüyü yumuşaklığını duymak için, yatakhaneye çıkma saatinin yaklaştığı mütalaa zamanlarının hafif mırıltılı ılıklığını nefes nefes içimize çekmek için, unutulmuş derslerimizi tekrar su gibi bilmek, ilk şiirlerimizi tekrar yazabilmek, ben Hérédia'nın edebiyat kitabımızdaki o kibar resmi karşısında sonelerime tekrar kafiye düşürüp sonra da birer inci bulmuşçasına sevinmek, sen ilk aşkını tekrar yanındakine fısıldamak, beriki, cebir meselesini bütün arkadaşları namına da halletmek, çalışkanlar çalışmak, tembeller tekrar dalga geçmek, türlü huylarımızı, şimdi çoğumuz için gerçekleşmiş olsalar bile, gayelerimizi, ümitlerimizi bir anlık olsun tekrar yaşamak için o sınıflara dolsaydık. Bizim, bizden sonrakilere devrettiğimiz, yarın da başkalarına geçecek o sıraların bugünkü sahipleri bizden bu kadarcık şeyi esirgemez. O sıraların ayak dayayacak tahtalarının oyuklarında bizim ayakkabılarımızın da emeği yok mu, oturma yerlerini, kapaklarını parlatmak için bizim de pantolonlarımızın, ceket kollarımızın havı dökülmedi mi, içlerine biz de numaralarımızı mor mürekkeple, Arap harfleriyle, Lâtin harfleriyle yazmadık, hatta çakı ile kazmadık mı? Biz de sene sonları, birbirimizin hatıra defterlerine (birkaç ay sonra yine buluşmayacakmışız, birbirimizden ebediyen ayrılıyormuşuz gibi) yazdığımız saf, dokunaklı satırlarda o sıralardan "Mekteb-i Sultanî'nin kara sıralarında" diye bahsetmedik mi? Yoksa, o kara sıralardan bir tane, o kadar zaman geçti de, tek bir tane olsun kalmadı mı?.. Bugünkü Galatasaraylı küçük kardeşlerim, zararı yok, siz bizleri bugünkü sıralarınıza oturtursunuz; ben o sıralar üzerinde de yanımdaki, o, ders notundan ziyade şiirle dolu sarı yapraklı müsvedde defterini yine önüne açmış yanıbaşımdaki Cahid'e, müjdeler veren iyi bir falcı gibi: "Korkma, yaz, yaz, Cahitçiğim, çok değil, otuz beş yaşına geldiğinde, memlekette ilk şiir mükafatını, otuz beş yaş adındaki bir şiirinle sen kazanacaksın. Bu şiir, daha nice güzel şiirlerini bir araya getirecek kitabına da ad verecek. Bu kitabı da, kim neşredecek biliyor musun?.. Yaşar!.. Bizim Yaşar Nabi, canım!.." diyebili-

rim. Geçen gün rastgeldiğimde profesörlüğü için tebrik etmek istediğim Ragıb'a, bir gün gelip oturacağı kürsüyü o sıralar üzerinden de gösterebilirim. Eminim, o yine hep o tevazuyle ve zaten hep kalkık duran kaşlarını biraz daha kaldırıp zaten burnunun üzerine doğru hep düşük duran gözlüğünü biraz daha düşürerek, eminim yine, "ehemmiyetli bir şey değil, sadece bir barem meselesi" diye cevap verir. Yalnız Ragıp Sarıca mı? Ahsen de Güzel Sanatlar Akademisi'nde, Turgan Sâbis de Teknik Üniversite'de profesör değiller mi? Benim kıymetli arkadaşlarım, doçent derken profesör, müdür muavini derken müdür, gazeteci derken başmuharrir, derken mebus, doktor, mühendis, tüccar, şair ama hepiniz, her şeyden evvel insan olmadınız mı? Böylece, analarımızdan sonra bizi, bu sefer çifter çifter kucaklarına alan o sıralar, o kadar habersizce hedeflerimize ulaştırmadılar mı? O sıralar, vaatlerini fazlasıyla yerine getirdikten, sözlerinde öylesine durduktan sonra bize daha ne yapabilirler? Biz artık onlardan daha ne isteyebiliriz? Artık bizim o sıralar üzerinde dalacak hülyalarımız, düşünülecek sevgililerimiz, yazılacak aşk mektuplarımız kaldı mı ki?.. Artık bizim izinli çıkacağımız o sinemalı, tiyatrolu, ilk randevulu cumartesilerimiz, derken sınıfımızı geçip kavuşacağımız o güneşli, sandal sandal denizli, deniz banyolu, öğle uykulu, akşam gezintili, yine de bitmez uzun uzun günlü yaz tatillerimiz var mı? O hafta başı sevinçlerimiz, o mektep tatili hazlarımız kimlerin artık? Artık çocuklarımız bile mi mektebe başladılar diyeceksiniz. Turgan, Süreyya, Veysi, halledilecek cebir, hendese meselesi kalmadı mı? Cahit, ilk şiirlerimizi basacak tek mecmua olsun çıkmıyor mu? Bütün şairler keşfedildi, bütün o defineler bulundu bitti mi? Bütün golleriniz atıldı mı, sporcular, son maçınızı yapalı yıllar mı oluyor? Fedakâr kalecimizin "cansiperane bir atılışla" kurtaracağı top nerede? Nerede izci değneklerimiz? İnsan, ömründe yalnız bir tek 29 ekim günü Atatürk'ünün önünden geçer de – oymakbeyimiz Refet, söylesene! – benim gibi tam, tam onun önünde mi heyecandan adımını şaşırır? Kaç sene geçti? Kaç hocamız, müdürümüz, müdir-i sanimiz öldü? Kaçının meslek hayatlarının kaçıncı yıl jübilesi kutlanalı kaç yıl oluyor? Ve sen neredesin Ahmet Ağa? "tambur"un nerede?..

Kürsüsü boş, sıra içleri boş, kara tahtası boş kalsa da o sınıfta son bir defa daha buluşsaydık, "tambur" çalmasa da o sınıfa yine dolsaydık dostlarım. Bir kış mı yoksa bahar günü mü? Bahar daha iyi... O sınıfın bir penceresi açık olur, biz de teneffüsten derse... Ah, yalnız, o heves-

ler, gayeler, ümitler beşiği sıralar üzerine kapanıp biz artık koca bebekler, hüngür hüngür ağlamayacağımızı bilsek!..

(Varlık, 1 Nisan 1953, sayı: 393)

O BANKA

O bankanın önünden, bir vakitler kapısından girip tıknaz kapıcısıyla merhabalaştığım, gecenin nemiyle henüz ıslak caddeleri bir taze güneşin daha kurutmaya koyulduğu, mağaza camekânlarındaki altın, gümüş saatlerin, billûr takımların, az ötede demet demet kolyelerin yeniden pırıl pırıl olmaya başladığı saatlerde kâh yaya, kâh bir tramvay sahanlığında geçiyorum. Yıllar, yıllardan önce benim de olmuş yaşlardaki delikanlılar, onlarla yaşıt genç kızlar, yeni banka memurları, bu yeni günün, sabahın, güneşin, ilk aylıklardan biriktirilen paralarla yapılma yeni moda elbiselerin, hangi birini sayayım, gençliğin, aşkın, ümidin, yaşamanın sevinçleri içinde, bir vakitler benim de olmuş bankaya, sonradan açılmış daha başka bankalara, bir randevu yerine bir an önce varmak ister gibi koşuyor, seğirtiyor, dağılıyor, hep birbirine benzer kapıcıların tuttuğu süslü, parmaklıklı kapılarda, kafeslerine kapanan kuşlar gibi, kaybolukayboluveriyorlar.

Kapıların henüz müşterilere açılmadığı, yalnız memurların bir bir gelip "devam jurnali"ni imzaladıktan sonra, tozu yeni alınmış masalarının başına geçtikleri, erkeklerin, ya gece seyrettikleri filmden, ya son çapkınlıklarından; kızların, ötede, kıkır kıkır gülüşerek kimbilir neler nelerden bahsedebildikleri o eski dokuz, dokuz buçuk öncelerini, bir aile efradının bir sofra başında birer birer toplanması gibi, bütün arkadaşlıkların, ömür boyu sürecek dostlukların, sonu, er geç, evlenmeye varacak aşkların, bir gün gelip kızlı oğlanlı nur topu evlatları olacakların, henüz ateşli delikanlı, daha kabına sığmaz genç kız, bir araya geldikleri o saatleri anıyorum... Benim sevgilim daha niye gelmedi? Geceki film çok geç bitti de sabah uyanamadı mı? Arkadaşı da yok! İkisi de vapuru mu kaçırdılar? Yoksa, yoksa, beraber o düğüne mi gittiler? Geçen gün öyle bir şeyler konuşuyorlardı, bir düğün veya bir balo lafı geçiyordu aralarında. Sen ne giyeceksin, ben ne giyeceğim diye düşünüyorlardı. Biri bir şey söylüyor, öteki: "A! Olur mu?" diye gülüyordu.

Muhakkak, gece ya düğünde, ya baloda idiler. Acaba kiminle dans etti? Eder ya... Bir genç kız. Karışmaya ne hakkım var! Ama, belki, beni düşünerek etmemiştir. Bensiz içine sinmemiştir o eğlenti!.. Ne diye beni aklına getirsin? Beni seviyor mu ki?.. Ama biraz olsun sevmese, geçen gün öyle... Yoksa günlerden sonra bir gün, artık karı koca olmuş, o baloyu hatırlayıp: "Ah, o gece sen niye yoktun!" diye içini mi çekecek?

Dakikalar geçmekte: Yok! yok!.. Yeni parlatılmış pirinç pencereli camekânın arkasında, yaşlı veznedarımız Şerif Baba, gözlüklerini burnunun üstüne kaydırmış, son para destesini de sayıp hazırladı, yazı makinelerinin üstlerinde son muşamba kılıf da kalktı. Hususi görüşmelerin artık kesilmesi gerekeceği, kahve, çay ısmarlanamayacağı saat yaklaşmak üzere, ama, çok şükür, uzun imza kâğıdı da benim gibi daha ümidini kesmemiş, o da benimle beraber bekliyor, ucu zincirli kalemiyle birlikte daha kaldırmadılar onu. Bu bekleme dakikalarının azabını bir parçacık olsun azaltmak için bir şeyle oyalansam, kalemlerimi yontsam, hazır etsem; aksi gibi, kalem yontma makinesi de bozulmuş; gidip Nurettin'den neşterini isterim. Evet, neşterini... Nurettin, liseden sonra Tıb Fakültesi'ne girmiş, teşrih yapmaya mahsus, keskin, pırıl pırıl bir neşter satın almış, fakülteyi bırakmak zorunda kaldığı için de, parlak neşteri şimdi bankada kalem açmaya yarıyor; hem onunla açılan kalemin ucu, makinede olduğu gibi, iyice sivrildi mi diye, parmağınla şöyle bir dokunduğun zaman yere düşüvermiyor. Ben ona Nurettin diyorum ya, o da beni "Es, A, B, A" diye çağırır. Bankaya girmek üzere tesadüfen birlikte müracaat ettiğimiz gün, soyadımı, yanlış olmasın diye, harf harf söyleyerek yazdırmış, harfleri söylerken de "se" diyecek yerde, Galatasaray alışkanlığı, Fransızca "es" deyivermişim. Nurettin'in kulağından kaçar mı? İçinden, "bir züppeye çattık!" demiş. O günden bugüne, telaffuzumu da taklit ederek beni "Es, A, B, A" diye çağırır. Alaycı çocuktur. Şimdi de, bir kaşını kaldırarak, yüzüme manalı manalı bakıyor, içimden geçenleri anlamış sanki. Ben de ona bakıyorum. O, nihayet, yüzünün ifadesini değiştirmeden: "Seninki gelmedi galiba?" diyor. Ben, bankada benim olan, benim olacak kimse yokmuş gibi aptalca bir hal takınarak: "Kim gelmemiş?" diyorum. Nurettin, birden: "Canım, şu kızın neresinden hoşlanıyorsun?" diyor. Ben de biliyorum ki, Nurettin, "şu kız"ın tamamıyla zıddı, beyaz, tombul bir kızdan hoşlanmaktadır. Bizden sonra da onlar evlenecekler.

Tavandan, iki zincire tutturulmuş, sarkan ve işledikçe bir yandan da hafif hafif sallanan saatte dakikalar durmadan ilerliyor. Döner kapının her dönüşünde kalbim hop ediyor. Ama o yok! Yok!.. Koca bir gün onsuz nasıl biter? Daha öğle, akşam, sonra gece, bir bekâr odasında geçirilecek saatler var. Dakikalar ilerledikçe, dünden işi kalmış daktiloların o köşeden derken öbür köşeden yazı makinesi tıkırtıları, öteki memurların hesap makinesi hırıltıları, seyrek de olsa, ilk zil sesleri başlıyor. Zil sesleri gittikçe sıklaşacak, bir orkestrada bazı çalgıların ilk akordları gibi önce tek tük duyulan makine seslerinden sonra bütün daktilo bayanlar birden, birbirleriyle yarışırcasına, tıkırtıya girişecekler; arasıra başlarını kaldırıp etrafa, birbirlerine bir an bakacaklar, sonra yine başlarını öne eğip yine o garip aleti, kaderlerinin, talihlerinin piyanosunu çalmaya koyulacaklar. Odacılar, bazan doğrudan doğruya memurlar, hatta bazan bizzat ikinci müdür onlara, sanki bir ocağa kömür atarcasına, aman sakın boş kalmasınlar der gibi, durmadan yazı getirecek, yazı taşıyacak. Yazı makinelerinin satır sonlarını haber veren tatlı çıngırak seslerine acı zil sesleri karışacak, kimi sabırsız memurlar zille de yetinmeyip kristaller üstüne kalemle vurarak, kimileri de doğrudan doğruya isimleriyle hep o, hangi sese, hangi çeşit çağrıya koşacağını şaşırmış, ürkütülmüş tavuklar gibi, oradan oraya sanki kaçışan, elindeki evrakı o masa yerine telaşla bu masaya bıraktığından geri çağrılan, kâh acınılan, kâh azarlanan odacıları tekrar tekrar çağıracaklar. Tıknaz kapıcı, nerdeyse, kapının üstündeki "kapalı" levhasını kaldırıp iki kanadı da ardına kadar açacak, müşteriler akın edecek, bütün banka, bütün bu seslere katılacak konuşmalarla bir arı kovanı gibi işleyecek. Müşterilerin bir kısmı, servislerin adları yazılı levhaların etrafına, vezne önüne toplanmış, muamelelerinin bitmesini bekleyen bir kısmı ise ortadaki sıralara oturmuş olacaklar. Sıralara oturmuş bekleyenler arasında güzelce bir bayan varsa, camekân hücresindeki yakışıklı ve nazik ikinci müdürümüz –hiç gözümüzden kaçar mı?– önündeki dosyadan ikide bir başını kaldırıp yeni yaktığı sigaranın dumanları arasından, o güzelce bayanı süzmeye başlayacak. Hatta, dayanamazsa, bir memur çağırtıp işinin bir an evvel görülmesini temin ve karşılığında iki gülümseyişle bir teşekkür elde edecek. Hayır, hayır daha bütün bunlara vakit var. Daha imza kâğıdı bile kalkmadı. Şimdiye kadar kaldırılması lâzımdı ama, bu işi görecek odacı arasıra iltimas eder, bir gecikme payı da ayırır, sonra, yüzünde, "ne yapayım, bu kadar bekledim yine

gelmediler" der gibi, bizlere kendini mazur göstermek isteyen bir ifadeyle kâğıdı, zincirli kalemi toplar, yukarıya, kontrolöre götürür. Hoş, gecikenler için, bir müddet de, kontrolörün yanına kadar çıkıp daha imza edebilmek imkânı vardır ama, erkek memurlar bu işi onurlarına pek yediremezler, kızlarsa bir yalan, bir kırıtışla bu meseleyi de halledi-verirler. Benimki de Bedri Bey'in yanına çıkmayı göze alıp bir vapur daha geçiyle mi gelmeye karar verdi?.. Hah... işte, döner kapıda bir yeşil pardösü... İkinci kapıdan da giriyor. Belli, gece çok az uyumuş, sabahleyin, saçlarını bile doğru dürüst tarayamamış... Daha kaldırılmadığını gördüğü imza kâğıdına doğru gidiyor, göz göze geliyoruz. Ama tesadüfen mi, yoksa o da mı gözleriyle beni arıyor? O da benim gelip gelmediğimi anlamak mı istiyor?.. Yıllar geçtikten sonra, bu günleri, bu heyecanlarımı ona anlattığım zaman, o da bana: "Pazar günlerini, banka yok, seni göremeyeceğim diye hiç seçmezdim, hasta bile olsam, bankaya, seni görmek için gelmek isterdim" demeyecek mi? Ama ben henüz, uyku akan o gözlerde, sanki, deminden beri içimden geçenleri yüzümde okumuşçasına, "senin, yaşını başını unutup bir genç kızın düğüne, baloya gitmesiyle, dans etmesiyle ilgilenmeye ne hakkın var!" gibilerden bir azarlama vehmediyor, kendi kendimden, o kahrolasıca yaşımdan ve başımdan utanmış, belki de adalet karşısında bir suçlu tavrıyla önüme bakıyorum. Evet, benim mesut olmıya hakkım yok!.. O, biraz sonra, körpe vücutların bütün inceliğini meydana çıkaran, bankaların kız memurlarının üniforması, ah nice ilk aşkların da bir nevi ateşten gömleği göğüslüğü giymiş (benimkininki koyu lacivert renkte bir ipeklidendi, iyice sıktığı bir de kemeri vardı) servise giriyor. Belli, bu arada, saçlarına birkaç tarak daha vurmuş, hem biraz daha düzelmişler, hem de, koyu lacivert ipeklinin sırt tarafında birkaç kepek tanesi var. Masamın yanından geçip ilerde, bir basamak yüksekte, kız arkadaşlarının oturdukları büyük masaya ilerliyor, başını biraz sağa ve öne doğru eğmiş, hep öyle yürür, şefe selam veriyor, daha birkaç adım ya atmış ya atmamışken, şefimiz: "Rezan Hanım" diye çağırıyor, "siz Ziya Bey'le, Eminönü Malmüdürlüğü maaş bordrolarının puvantajını yapsanız!" Adımın geçmesiyle, ben de mesut, başımı kaldırıyorum. Sonra, şefimin, gülümseyen, halden anlarız der gibi gülümseyen yüzüne minnetle bakıyorum. Şefimiz hep böyledir. Benimkinin bankaya yeni girdiği gün de böyle olmamış mıydı? Şefimiz onu benim yanıma vermemiş miydi? "Kalamazzo defterlerinin nasıl açılıp kapandığını, hesap sahife-

lerinin nasıl yerleştirildiğini yeni arkadaşınıza gösterin" dememiş miydi? Ve biz işe, daha doğrusu, o günden birleşmiş ömürlerimizi birlikte yaşamaya, o masa başında, elimizde bir anahtar, bu defter açıp kapama oyunuyla başlamamış mıydık?.. O, on sekiz yaşının vücudunda, lise göğüslüğünün satenini bu lâcivert ipekliye (hep, kadının o süse düşkünlüğü!) çevirivermiş, tırnaklarını belki ilk defa boyamış, belki o yüksek ökçeliyi, o ipek çorapları, lise yakınlarından kurtulup ilk defa giymiş, saçlarının bir kısmını öyle kıvırıp bir kısmını omuzlarına dökmüş, belki bütün bu yaptıklarından da iki kat mahçup, karşıma oturmamış mıydı? Eline, önce, Kalamazzo defterlerinin anahtarını vermiş, sonradan o kadar tanıyacağım, tutacağım, ölümden korkup sarılacağım ellerini ilk defa bu anahtarı çevirirken seyir, hayır, tetkik etmemiş miydim? Yavaş yavaş cesaretlenip ismini, sonra ailesini, nerede oturduklarını, o masa başında sormamış mıydım? Hep o masa başında, o tuhaf kalem tutuşuna gülmüş, benimkine hiç de benzemeyen, geriye devrik, aceleci, dolayısıyla okunaksız yazısına dudak bükmüş, "bir banka memurunun yazısı mutlaka güzel olmalıdır!" tarzında ukalalıklar etmemiş miydim? O masada, meğer o da benim ellerime, parmaklarımda halka olup olmadığına bakmamış mı? Sonra, akşam evine döndüğü zaman, benden, "Ziya Bey diye bir memurun yanına verdiler, çok sert bir adama benziyor, beni hep çalıştırdı" diye bahsetmemiş mi? Bir gün gelip başka, daha büyük bir masa başında, bir memurun karşısında, süslü, sevinçli, yanyana geldiğimiz zaman, bir büyük deftere atacağı imzasını meğer daha evvelden o küçük masada ve Allahın huzurunda benim için atmamış mı?.. Eminönü Malmüdürlüğü'nün, Kadıköy Malmüdürlüğü'nün, Adalar, Yalova, bütün İstanbul kazaları malmüdürlüklerinin 1940 yılları maaş bordroları, önümüze serilmiş birer aşk destanı mıydı?.. "Rezan Hanım, 2 mi, 7 mi? İyi telaffuz ediniz. Kulak şaşırabilir." "7 dedim ya Ziya Bey!" Emekli, dul ve yetimlerin aldıkları, sıkıntıya düşüp o bankadan kırdırdıkları maaş tutarlarını bildiren rakamlar, bizler için, en büyük aşk şairinin elinden çıkmış en güzel bir şiirin, değiştirilemez, bir teki bile yerinden oynatılamaz, gençlik, ümit, bahar, çocuklar, yaşamak gibi hep böyle birbirinden güzel kelimeleri mi oldu? Biz o bordroların yapraklarında puvantaj mı yaptık, yoksa, başbaşa vermiş, maziyi, hali unutmuş, yalnız istikbalden bahseden bir romanı mı okuduk?

O banka, emekli, dul ve yetimlerin "üç aylıklar"ını kırar, yani üç ayda bir, eski alay kumandanı, paşa dulu, şehit yetiminin velisi, akıl

hastasının vasisi, malmüdürlüğünden üç ay sonra alabileceği maaşı, belli bir faiz verip bir an önce elde etmek üzere, banka kapısında birikir. Bunlar o kadar kalabalıktır ki, bankanın esas binasına sığmayacakları göz önünde tutularak, ana binaya bitişik ayrı bir yapıya alınırlar. Bu kalabalık, on beş gün kadar sürer, on beş gün ben bu ayrı binada, onunla paylaştığımız masadan uzakta, çırpınırım. Arasıra müdür gelir, dolaşır, kimimizi bir iki sözle teşci eder, benim arkamdansa, maaş cüzdanları yığınına eğilmiş sırtımı okşamadan geçmez. Fazla yoruculuğundan, bu dağıtma işinde kızlar çalıştırılmaz, onlar yine içerdedir, ama, Allahtan, bazı hesaplarda yanlışlar çıkar, yerimden kıpırdayamayacağım için, içeri haber yollarım. O da, sanki benim çağırmamı bekliyormuş gibi, ara kapıdan geçip hep o göğüslüğünün içinde gelir, gelmesiyle de yorgunluğum uçar gider. İşin farkında arkadaşlarım -sağ olsunlar- onu benim nam ve hesabıma çağırdıkları da olur; o zaman konuşamazsam da, arkamdan geçerken kokusunu duyarım ya, bazan geçtikten sonra da, aklıma bir şey gelmiş gibi, adını çağırabilirim ya!.. Ama bütün bunlar üç ayda on beş gün içindir, sonra yine masamıza döneriz, seyrekleşmiş maaş sahiplerinin muamelelerini artık asıl banka binasında görürüz. İki iş arasında ben ona yine, güya öğütlerde bulunurum: "Siz zayıfsınız, fazla çalışmanız, böyle günsüz güneşsiz yerlerde gençliğinizi geçirmeniz doğru değil; zengin biriyle evlenseniz, mesela, şöyle Küçükyalı taraflarında bir köşkü olan; bir sandalınız da olur elbette, denize girersiniz, öğleden sonraları uyursunuz... Mehtaplı gecelerde, siz dans etmeyi seversiniz, Suadiye Gazinosu'na filan gidersiniz, ama çok dans etmeniz doğru değil... Belki ben de, o gecelerin birinde tesadüfen orada olurum. Tabii, bir eski arkadaşınızı..." Hep böyle romantik tablolar çizer, kendime bedbaht âşık rolleri ayırırım. O, ikide bir "evet", "evet" diyerek dinler, dinler, sonra, birden: "Ziya Bey, benim kiminle evleneceğim belli, boş yere yoruluyorsunuz, şairliğinizi mecmualara saklayın" deyiverir. O zaman, benim de içime bir şüphe düşer: Olur a, belki bir sözlüsü filan vardır, onu kestediyordur. Beni de îma edebilir mi?.. Derken, bir de bakarız ki, kristalli tezgâhın önüne, iyi, temiz, beyaz, tatlılığı, tadılmadan bile belli muhallebiler gibi buruşuk yüzlü, ufak tefek bir kadın gelmiş; mührü, üstüne bir sicimle sımsıkı bağlı maaş cüzdanını bize sessizce uzatıyor. İkimiz birden kalkarız. "İlk defa kırdırmak istiyorum evlatlarım" der, sonra sebebini de ilave eder: "Allah kısmet ederse kızımı evlendiriyorum da!" Muamelesini çabucak görür, birimiz fişi-

ni keserken, öbürümüz pulunu yapıştırır, üstüne mührü basıveririz. Kadıncağız, karşıki vezneden parasını alıp boynundaki bir torbaya yerleştirdikten sonra, tekrar bize gelir, teşekkür eder ve... ve... "Allah sizi de birbirinize bağışlasın evlatlarım!.." der.

O kadıncağızın duası mı kabul oluverdi? Sonradan bütün olanlar, bu yüzden mi oldu? Yoksa olacakları mı vardı? Bir şey bilmiyorum. Hele o zamanlar hiç, hiçbir şey bilmiyor, tahmin bile edemiyordum. Yoksa ona, Küçükyalı'da, bu beceriksizliğimle bütün ömrüm boyunca bir aylık kirasını olsun veremeyeceğim köşkler tutacağım yerde, doğacak çocuklarımızdan, sonra nişanlılık günlerimizde, Beyoğlu'nun mağaza ilanlarında görüp: "Ziya, böyle bir çocuğumuz olsun istemez misin?" diyeceği, o ilanlardaki kadar tombul, güzel olmasalar bile, bize yine de güzel gözükecek çocuklardan bahsetmez miydim? Onların adlarını üç emekli, iki dul adı arasında, daha o zamandan, o masa başında kararlaştırmaz mıydık? Değil varacağımız yeri bilmek, birlikte bir gemiye bindiğimizin bile farkında değildik ki!..

Yalnız, her sabah yeniden çalınan, sevdiğimiz bir plağı dinler gibi o günleri yaşıyor, yaşamaya doyamıyorduk. Gün oluyor, o, servisin nihayetinde, bir basamak kadar yükseklikteki yerde duran büyük masada, başka arkadaşlarıyla çalışıyor, ben aşağıda kaldığım için, onun ayakta, bana arkası dönük, masaya eğildiği zamanlar -etek modası yine kısaydı- açılan bacaklarını, ince çoraplar içinden ta o Diyarbakır hatırası çıban izine kadar iyice görüyordum. O tekrar doğruluyor, fakat biliyorum, deftere, hep ayaküstü, bir borç daha geçirmek için, tekrar eğilecek. Tekrar göz ucuyla bakıyorum, sonradan o kadar benim olacak, gözlerimi kapasam, bir harita gibi ezber bileceğim ama o günlerdeki yaş ve kilosuyla, hatta, ne bileyim, belki de derisiyle, benim olmaktan ebediyen çıkmış vücudunu ancak o noktaya, Amerika'yı keşfeden bir Kristof Kolomb heyecanıyla ilk defa o çıban izinin civarlarına kadar, gözlerimin edebiliyorum. Derken, büyük masadan bir ses: "Ziya Bey!.." Hemen başımı önce önüme eğip sonra sesin geldiği tarafa çeviriyorum. Bir kız arkadaşı, yarı azarlar, yarı ayıplar bir yüzle, çoktandır o da beni seyredermiş de nihayet dayanamamış, müdahale lüzumunu duymuş gibi ve manalı manalı gülümseyerek bakıyor.

Öğle oluyor, bütün kızlar hep birden toparlanıyorlar, kalemlerini bırakıyor, defterlerini kapıyorlar, yukarıda, getirdikleri yemekleri hep birlikte yedikleri bir oda var, güle konuşa oraya çıkıyorlar. Orada hem

yemek yer, hem de birbirlerine neler de neler anlatırlarmış meğer! Bütün konuştuklarını, o küçük odanın gizlediği sırları, içlerinden birinin bir gün ifşa edeceğini, bir arkadaşlarının kendilerini ele verebileceğini hiç akıllarına getirmemişler miydi?.. Şişmanlamamak için hiç mi hiç ekmek yemeyen filanca kızın, iş başında hiç gülmemesi, böylelikle bir Greta Garbo esrarına bürünmesi de, sadece, yemek yerken gizleyemediği dişlerinin şaşılacak kadar berbat oluşundan değil miymiş!.. Bankaya yeni girdiğim günlerde –yine şefimizin bir azizliği olacak– kendisine acele bir yazının dikte ettirilmesiyle görevlendirdiğim ve bu önemli işi başarmaya çalışırken kekelememek için de, yalnız pembe beyazlığını farkedebildiğim yüzüne, ne olur ne olmaz, bakmamak yolunu tuttuğun en güzel daktilomuz meğer, müdürlerimizden, genç şeflerden veya yakışıklı memur arkadaşlardan birini mi, hayır hayır hiçbiri değil, akşam üstleri çaylarımızı, kahvelerimizi getiren o, boylu boslu, kara yağız, tam Anadolu delikanlısı kahvecimizi beğenmez miymiş!.. Biz erkekler, müdürler, şefler, memurlar, ellerimize geçen paralara göre derece derece, mesela müdürler, yemeklerinin, karışık tatlılarının nefasetini, tatmadan da, söylenenlerden pekâlâ bildiğimiz, Balıkpazarı taraflarındaki küçük fakat meşhur bir lokantada; şefler, o meşhur lokantaya gidebilmelerine intizaren şimdilik orta halli aşçı dükkânlarında ve bizler nöbetle bir gün piyazcıda, bir gün muhallebicide, türlü türlü olsa da aldırma, hep bir yola çıkan o karın doyurma işiyle meşgulken, kızlar, bu odacıkta, böylece, hem annelerinin sefertaslarına koyduğu yemekleri –güzellik rejimlerine riayeti de unutmayarak– yerler, hem de, kimin kimi beğendiği, hangi erkeğin hangi kızla alâkadar göründüğü meselelerini görüşürler, bu konuşmalar arasında, daha evlenmemiş şeflerin, memurların adları ve elbette benim adım da sık sık geçermiş. Şimdi düşündükçe, öğle olur olmaz, onların hep birden ve hemen toparlanıp sefertaslarının kapaklarını bir an evvel açmak üzere kalemlerini ellerinden atmaları, telaşlı, âdeta sabırsız halleri gözlerimin önüne geliyor da, bu acelelerinin, karın acıkmasından ziyade, böyle şeyleri konuşmaya, birbirlerine –mesela benim o günkü suçüstü yakalanmam cinsinden– yeni haberleri vermeye acıkmalarından ileri geldiğini anlıyorum.

Başka bir günün, yeni maaş aldığımız bir ay başı gününün de öğlesi oluyor, onlar bu sefer, yemeklerini bitirir bitirmez, çantalarını kollarına takmış, ama şimdi, her çantanın içinde, o türlü türlü, renk renk

mahfazaları daha başka bir sevinçle sallatan, bir ayın bütün yorgunluklarını unutturuvermiş sihirli paralar, daha da güzeli, mesela tam bir aylık tutarında bir ikramiye, sokağa alışverişe çıkıyorlar. O bankanın, bütün bankaların civarına, oralarda para kazananları doyurmak için olduğu kadar giydirmek için de, küçük, şirin dükkânlar, süslü büyük mağazalar, güler yüzlü, tatlı dilli satıcılarıyla ayakkabıcılar, gömlekçiler, boyunbağcılar, kolyeler, bilezikler de satan parfümeri mağazaları sokulmuş, o taş yapıları sarmış. Saat on üç buçukta, bir de bakıyoruz ki, içlerinden biri, o dükkânlardan birinden yeni aldığı iskarpinleri hemen giymiş, her zamanki yürüyüşüne benzemeyen yeni bir yürüyüşle, daha alışamadığı ve muhakkak dar bu ayakkabılar yüzünden başka bir türlü adım ata ata, daha uzanmış görünen vücudu yarı belinden kırıla kırıla geliyor. Yalnız kızlar mı? Biz de -kimbilir belki biz de kendimizi beğendirmek için- henüz nelere heves etmiyoruz ki!.. Kızların, mesela bilezikleri, kolyeleri varsa, bizim de kravatlarımız yok mu? Yeni gelmiş, zevkimize göre bir kravatı, bir camekânda, öğle paydoslarımızın birinde hemen farketmiyor muyuz? O, içimin çektiklerinden, eski öğlelerden birinde göz koyup boyunbağı düşünebilecek çağda, bu gibi şeyler satın aldırabilecek kadar başka manalı aylıklarla, ne kadar pahalı olursa olsun, nihayet sahip olduklarımdan, bir yeni ütülü gömleğin, gençliğimin sevinç, ümit, aşk dolu göğsünün üstünde durmuşlardan değil miydi geçen gün elime, öylesine erimiş, kirlenmiş, bumburuşuk geçen!..

Akşam oluyor, o günlerden birinin daha akşam üstü, müşteriler artık çekilmiş, bankanın demir kapısı kapanmış artık, biz bizeyiz. Şerif Baba, kasasını kapayacak, kontrolör yukarıdan iniyor, vezneye giriyor. Şerif Baba, kasa bordrolarını istemek için, her servisten herhangi bir arkadaşı, artık hiç çekinmeden, adıyla değil de lakabıyla çağırabilir, artık aramızda yabancı yok, biz bizeyiz. Şimdi demir kapı bir an açılıp pembe beyaz daktilomuzun pek haklı olarak beğendiği esmer, uzun boylu kahvecimiz, elinde, buğusu tüten nar kızılı çaylarla doldurduğu pırıl pırıl tepsisiyle girebilir.

- İsmail, çaylar, bu akşam senden değil mi?

Öteki masadan, İsmail, çay bardaklarının fazlalığından belki biraz kızarmış, ama yine de gülümseyerek, evet manasına başını eğiyor. Kahvecimiz de bu âdeta çoktan alışmış, o akşamki çaylarımızı kimin hesabına yazacağını aklından not ediveriyor.

Zaten biz, aşağı yukarı aynı yaşlarda, az çok aynı tahsili görmüş ve terbiyeyi almış delikanlılar, o kadar ayrımız gayrımız olmadan bir arada bulunabiliyor, bir aile efradı, bir ev halkı gibi, bir banka halkı olabiliyoruz ki!.. Şimdi düşünüyorum da, bu senli benliliğin, kardeşliğin içlerimizde böylesine yer etmiş olmasında bir sebep daha hatırıma geliyor. Onlarla, bu kardeş arkadaşlarla aramızdaki samimiyeti bir kat daha kuvvetlendiren, bizi birbirimize epey sağlam bir bağla daha birleştiren, şimdi, ortak karılarımız diye adlandırabileceğim birileri de vardı diyorum. Küçük sevgililerimiz, gelecek, daha yaşayacağımız günlere talik edilmiş saadetlerimiz, bankamızın çatısı altında; yaşadığımız günlerdeki –onlarsız da olabilir miydik? – karılarımızsa, hemen bir koşu köprüyü geçiverip tünelle veya Eminönü'nden hazır bir tanesine, rastlarsak tramvayla bir solukta çıkacağımız Beyoğlu'nda, Beyoğlu'nun, bütün böyle gizli kapaklı işlerin görülmesinden olacak, insana sessiz ve loş olduğu kadar esrarlı da gelen dar sokaklarının birindeki ve o kadar örtülü ki, dışardan, sanki içinde kimseler yokmuş hissini veren apartımanların birinde, daha açıkça ve kısacası, bir randevuevinde idiler. Bu apartıman kapılarını açtırmak için, daha önceden oralara gitmiş arkadaşlar bize bir küçücük, bir "yale" anahtarı gibi minik, ama cebimizde değil de hafızamızın, bir kelime tekrarıyla zevkten hemen ne de çabuk sarhoş oluveren bir köşeciğinde sakladığımız bir parolacık vermişlerdi. Ve biz bu parolalı kapıların ardındakilere arkadaşlarımızın selamlarını götürür, dönüşte onlardan da arkadaşlara selamlar getirirdik. Sonra da, iş arası, kız arkadaşlara işittirmemeye, belki de bazan inadımıza, güya üstü kapalı bir şekilde işittirmeye çalışarak, ikide bir bahislerini etmeye can atar, geçirdiğimiz saatleri birbirimize anlatırken, vücutlarının herhangi bir tarafının bilhassa güzelliğinden ne de çabuk bir "fikir mutabakatı" hâsıl ediverirdik! Bir arkadaş elinin değdiği tene elini değdirmek, öptüğü dudağı öpmek, ne diyeyim, onun tattığı hazzı tadıp yaşadığını yaşamak, bir karavanadan yemek, bir bardaktan içmek gibi, samimiyet yaratan bir şeydi.

Gün oluyor, burada mektepler de yeni mezunlar vermiş bulunuyor ki, sabah bir de bakıyorum, mektebimden bir delikanlı, karşı serviste bir masada, o yeni memurluğun verdiği utangaçlıkla acemilik içinde, önünde açık koca bir defter, "ne ettim de buralara geldim!" der gibilerden, sanki mektep bitirmiş değil de, mektebe yeni başlamış, melûl, mahzun, süklüm püklüm oturup durmuyor mu? Hemen yanına gidip

"hoş geldin" demem, elini sıkmam, bütün memurların, aralarına yeni karışana yapmaları usulden olan tebrik ziyaretlerine ilk benim başlamam lazım. Öğleyin de yemeğe beraber çıkarız. "Yale" anahtarı gibi minik ve şirin parolalardan önce, elbette ki, az para ile karın doyurulabilecek yerler öğretilmelidir.. Yemek arasında da, şefinin huyu suyu hakkında bilgi verilir.

Mezun veren yalnız erkek okulları mı? İşte, benimkinin okulundan da bir kız arkadaş! Ama kızlar başka: Koca bir kutu fondan, onun işe girişinin şerefine bütün servisleri dolaşıyor. O banka memurlarının hepsinin ağızları tatlandı.

– Bu servis, Erenköy Kız Lisesi'nin kaçıncı sınıfı acaba?

Şimdi onlar, sanki bir okul temsili verir gibi, sıralar yerine şu masaları dizip sanki yine okuldaki göğüslükleriyle, başlarına geçmişler, önlerine irili ufaklı defterler açmışlar. Bize de yeni bir alay konusu çıkmış, bütün bayan memurları aynı okuldan yetişmiş bu servise her uğrayışımızda, okul arkadaşlıklarını iş arkadaşlığıyla da perçinleyen, dün, bir imtihanda belki gizli kopya verdiği arkadaşına bugün, mesela bir faiz hesabını öğreten, kedi yavruları gibi birbirlerine sokulmuş, hep bir, hep beraber kızlara takılmadan edemiyoruz. O banka, gittikçe, kızlı, erkekli arkadaşlık, dostluk yükünü alıyor.

Bugün de günlerden, muhakkak, cumartesi!.. Bütün kızlar en son yaptırdıkları elbiselerini giyinmiş bir bir çıkageliyorlar. Üstüne başına en az itina göstermiş sayılabilecek erkek memur bile hiç olmazsa gömleğini değiştirmiş. Herkesin yüzünde telaşlı bir sevinç, çabucak oluverecek saat on üçün ve ondan sonra, kışsa, görülecek yeni filmlerin; yazsa, kır gezintilerinin, plajların, kafada kurdukça yüze daha da vuran hazzı okunuyor. Şimdi, kız erkek, eski yeni hepimiz daha bir gayretle, ötekiler kadar uzamayacağını pek iyi bildiğimiz bu iş gününün işlerinin de, hakkından gelmek üzere şevkle çalışıyoruz. Evet, bugün, muhakkak, cumartesi, bu sevinç, hele on üçe doğru artan sözleşmeler, konuşmalar, fısıltılar başka bir gün olamaz. Benim için cumartesi demekse, benimkinden bir buçuk gün ayrılmam demektir. Ben, âşık delikanlılığımın bu öğleden sonrasını onunla birlikte, birer sinema koltuğunda yan yana, perdede beliren hayal ülkelerine el ele açılıp mesela o trene binen sevgililerle, biz de iki sevgili, bir kompartımana kapanarak veya o transatlantikle balayı seyahatine çıkanlarla, biz de sanki iki yeni nikâhlı, kamaramızda nihayet yalnız kalarak, onların bir sabah Hürriyet Hey-

keli karşısında yüzlerinde beliren heyecanı biz içerlerimizde bularak, hiç olmazsa iki saatçik, dünyada hakikaten ne kadar mesut olunabilirse hiç olmazsa hayalen o kadar mesut olarak geçirmeyi elbette ki isterdim. İsterdim ama, belki bu kadar kolay bir şeyi olsun başaramadım. Yalnız bir cumartesi, arkadaşlarıyla, belki bana da işittirmek isteyerek biraz yüksekçe bir sesle konuşmasından, öğleden sonra annesiyle buluşup gidecekleri sinemayı öğrenmiş, onlardan önce de sinemaya varmıştım. Alt katın numaralı biletleri bitmişti. Ben balkona çıktığım gibi onlar da balkon bileti alacaklardı. Dünya havadislerinin sonuna doğru gelebilmiştiler. Yan yana iki yer yoktu. Hemen kalkıp yerimi annesine vermiştim. O da başka boş bir yere oturmuştu. Böylece, Betty Grable'in meşhur Argentina'sını yan yana, el ele değilse bile, birlikte seyretmiş ve bu pek tabii nazik hareketimle de ben sonraları onlar için, evlerinde evlenme konuşmaları sırasında, "sinemada sana yerini veren" diye tanıtılmaya uğraşılan, o, "karanlıkta bir kere görülmüş" adam olmuştum.

Cumartesilerden sonra gelen büsbütün tükenmek bilmez tenha caddeler boyu git git bitmez kepenkleri inik dükkânlı, bekâr odasının ıslak camından bak bak dur boş, yağmurlu sokaklı, bir çift sinema koltuğundan, bir sevgiliyle şöyle başbaşa kalınabilecek, lavanta ve çikolata kokulu ılık bir pastane köşeciğinden mahrum zavallı pazar günlerimi ise –artık benim pısırıklığıma, saadet kaçırmadaki birebirliğime mi kızardı bilmem– yine o bankanın ya bir türlü tutmamış, tutturulamamış bir hesabı, ya umum müdürlüğün, cumartesi günü, acele kaydıyla isteyiverdiği bir malumatı bahane ederek, düşündüğü olurdu. Bankanın kepenkleri inik olduğu için, elektrik ışığında çalışırdık ama, iki gönül bir olunca!.. Pastanelerin o iç bayıltıcı kokuları yoktu ama, yakınımızdaki şekerci, bizi bir müddet oyalayıp heyecanlandırdıktan sonra tutacağı tutan hesapların şerefine koca bir kutuyu pastayla doldurmak üzere, o sihirli dakikayı bekleyerek, dükkânını açık tutmuyor muydu?.. Şefimiz de şöyle bir iki saat kayboluyor, bizleri sık sık yalnız, kendi halimize bırakmıyor muydu? Elektrik ışığında çalışırken elektriklerin de birden söndüğü, mumlar bulunup yakılıncaya kadar, ellerinin ellerimdeki teslim oluş dakikalarının da, bir hazzın sanki ağdalaşmasıyla, uzadığı uzadığı olmuyor muydu?

Bütün bu küçük saadetleri inceden inceye hazırlayıp gençliğime

tattıran hep o banka, amirleri başka, memurları başka, ağabeyler, kardeşler, sevgililer yurdu banka değil miydi?.. Ve ben şimdi o hazzı bir kere daha tadabilmek, karımın elini o yıllar öncesi duyguyla bir kere daha tutabilmek, bir on sekiz yaz saffetinin o en masum uzvunun önce bir ürperişini, sonra nasıl da rahatlayıvermiş, emniyet içinde kendini bırakışını duyabilmek, o genç kızın, o göğüslüğü içinde, gözlerini, görünmez saadetleri bir an görmüş gibi parlatan, yanaklarını, daha da çocuklaşmış gibi çukurlaştıran bin bir gülüşlerinden biriyle güldüğünü bir kere daha görebilmek için neleri göze almazdım!.. Günler, gecelerce yığın yığın defter üzerine kapanıp sütun sütun yekûn yapar, toplar, bulduğun rakamları öbür sahifeye nakleder, yine toplar, yeni bir sahifeye daha geçirir, bitiremez, yeni bir hamleyle yine devam ederdim, tek, nihayet, başımı kaldırdığım zaman onun, o sevinçleri solmamış yüzüyle bir an karşılaşacağımı bilsem. Sonunda, o günlerin beş dakikacığının hatırı için, sabahtan gişeye geçer, birbirinin arkasından sökün edecek, birbiri üstüne yığılacak, bağıracak, çağıracak, tehdit edecek, yalvaracak, en laf anlamaz, en huysuz müşterilere, en iyi muameleyi ben eder, işlerini görürdüm. O bankanın, ömrümün sonuna kadar hademesi, bekçisi, kapıcısı olmaya razı olurdum, kapısından, onun, bir iş gününün sonunda, azad edilen bir kuş gibi çıkışını bir daha göreceğimi bilsem.

Ama biliyorum, bütün bunların hiçbiri olmaz, olamaz. Biliyorum, benim o bankayla hiçbir ilişiğim yok artık. Artık, yeni işime gitmek için sabahları önünden geçerken de biliyorum; akşam, iş dönüşü, caddesine çıkınca da anlıyorum. Az ilerdeki şekerci –ne kadar da çökmüş ama, o güler yüzüyle hep aynı şekerci– rengârenk, belki daha lezzetlenmiş pastalarını, artık yeni hesapları tutturacak yeni memurlara hazırlamaktadır. Bütün o sıra sıra gömlekçiler, boyunbağcılar, gömlek, boyunbağı almayı düşünebilenler, bütün o lokantalar, hiçbir perhize tâbi olmayan, bir gün gelip böyle bir şey olacağını, biraz daha yaşayabilmek için bazı şeyleri yiyip bazılarını zinhar yememek, içmemek, gerekeceğini henüz hatırlarına bile getirmeyenler içindir. Her sabahın yeni güneşiyle pırıl pırıl olan kolyeler, bilezikler, küpeler, yılların incelttiği zevkle bir kat daha zarifleşmiş, daha taze göğüslere, ince bileklere, pembe kulak memelerine takılmak üzere bekleşmekte, gazeteler de ikide bir ilan etmiyor mu? eski bankalara, yeni açılanlara yeni memur aranmakta, okullar, benim okulum da, karımın okulu da her yıl yeni

mezunlar vermektedir. Önünden her geçişimde, ömrümün en mesut bir çağına doğru da yürür gibi olduğum o kapıdan birden çıkıveren hem esmer, hem zayıf kız, dalgınlık, hayal arasında yüreğimi bir an hoplatsa da, çok, çok iyi biliyorum karıcığım! ne senin gençliğin, ne benim sevgilimdir! Cumartesi sabahları, bir zamanların cumartesileri benim de içimi doldurmuş sevinçleri şimdiki banka memurlarının yüzlerinde okuyorum. Pazar günleri -oturduğumuz semtlerde, şehrin ta sayfiyelerinde bile bankalar şube açtı- onları, bir zamanlar bizim de yaptığımız gibi, ama bizden çok daha rahat ve ferah, kapılarının iki kanadını da havaya, aydınlığa, pazar gününe açıp yalnız kafes şeklindeki kepengi indirmişler, çalışır görüyorum. İçerden farkedilmeyeceğimi sandığım bir köşeye çekilerek, o delikanlıları, o genç kızları bir zamanlarki ben, bir zamanlarki sevgilim diye saatlerce seyretmek istiyorum.

Yine günler, pazartesiler, perşembeler oluyor, her gün, her sabah ben onların, hemen hepsi göz âşinam şimdiki banka memurlarının, süslü bankalarına dağılışlarını beni de işime götüren bir tramvayın sahanlığından seyrediyor, onları, oradan selamlıyor, selametliyorum. Şekerciden başlayıp saatçileri, gömlekçileri, kravatçıları, kolyecileri, daha ilerdeki, kaç öğle, iki yeni nişanlı, evlenmemizi görüşmek için üst katındaki yemyeşil duvarlı salonuna çıktığımız muhallebiciyi arkamda, gittikçe gerimde, gençlere, yeni nişanlılara, başbaşa konuşabilmek için tenha yerler arayacaklara bırakıp oralardan uzaklaşıyorum. O türlü dükkânlar da yolumun üstünde gitgide seyrekleşmeye başlıyor. Şimdi, tanımadıklarımla dolu kahveler, oteller, ağlamış yüzlü devlet daireleri arasından ben de kendi daireme, artık aşksız, sevgisiz, parmaklarımın yalnız kalemler tutacağı, artık kamburlaşmış sırtımın elbette ki okşanmayacağı, belki tekaüt edilerek, kimbilir belki de ölerek, ayrılabileceğim iş yerime, hızını artıran tramvay içinde sarsılarak, sallanarak, sevinçsiz, isteksiz, ama imzayı kaçırmamak için yine de bir an önce varmaya çalışırken, arkamda kalan o süslü, o pırıl pırıl, erkek, dişi binlerce gençle şimdi cıvıl cıvıl bankaları, sanki çiftehaneler, sevgili yuvaları, bir zamanlar benim de eşiğini aşabildiğim aşk mabetleri diye düşünüyorum.

(Yeni Hikâyeler 1955)

ZİYA OSMAN SABA İLE
VE
ZİYA OSMAN SABA'DAN SONRA

ZİYA OSMAN SABA İLE SÖYLEŞİ

- Edebiyata karşı ilk alâkanız ne zaman başladı? İlk basılan şiiriniz hangisidir?

- Okuyup yazma öğrenmeye başladığım çağlarda, 1923 yılının sonlarına doğru, "Sönen Gözler" adlı ve sadece "Ziya" imzalı bir şiir.

- Şiirleriniz arasında en çok hangisini beğenirsiniz?

- "Geçen Zaman"daki "Cümlemiz" adlı şiir.

- Eski şiire göre yeni şiirin özelliği nedir?

- a) En geniş anlamda beşerî oluş.
  b) Şekilde serbestlik,
  c) Yapmacıksız, yani, şaireliğe özenmeden, yalın sözle anlatış.
  d) Şairin, dilediği kelimeyi kullanarak, her konuyu işleyebilmesi...

- Beğendiğiniz şairler kimlerdir?

- Yunus Emre, Necip Fazıl, Cahit Sıtkı, Fazıl Hüsnü. v.b.

- Sizce, Türk şairleri arasında beynelmilel şöhret yapabilecek olanlar var mıdır?

- Niye olmasın?.. Ama şiir bir dil meselesidir. Farzı muhal, bir beynelmilel dilde yazmış olsalardı, birçok Türk şairi beynelmilel şöhret yapmışlardı bile...

- Sizce, Türk şiirinin gelişmesi ne yolda olacaktır?

- Tutturduğu yolda devam ederek. Yani sevinçlerimizin, kaygılarımızın, özlemlerimizin, umutlarımızın, bir kelimeyle, insanlığımızın şiirini yazan kutsal kalemi, hani sporcuların bayrak yarışlarında olduğu gibi, elden ele teslim ederek...

- Şiir yazarken vakit seçer, müsvedde yapar mısınız?

- Şiir yazarken, ben vakit seçmem, fakat galiba o vaktin beni seçtiği oluyor ki, aklıma ara sıra, kâh tam, kâh yarım mısralar geliyor. İşte onları not etmekle yetinirim, sonra gene "eşref saatler" de üzerlerinde didinirim.

- Sizce, Türkiye'de bugünkü şiir küçük hikâye seviyesinden ileri midir, geri midir?

- Muhakkak ki geri değildir. Hikâyeciliğimiz son hamlesiyle şiirimize yetişmiştir ve en güzeli, bugünkü Türk şiiri ile küçük hikâyeciliğin at başı beraber gidişidir.

Bekir Sıtkı KUNT
(Varlık, Sayı: 449, 1955)

ZİYA OSMAN SABA'NIN ÖLÜMÜ

Pek soğuk bir gün, Ziya Osman Saba'nın cenazesine giderken, iki kuvvetli te'sir altında bulunuyordum:

Edebiyatımız, iki yıldır, ne büyük ziyanlara maruz kalıyor. Sayısı çok olmayan yazarların eser ve isim sahiplerinin kaç tanesi, bir yaprak dökümü mevsimine girmişiz gibi, birer birer döküldüler: Orhan Veli, Sait Faik, Cahit Sıtkı Tarancı, Reşat Nuri Güntekin, Ercüment Ekrem Talu ve bugün Ziya Osman Saba.

Ziya Osman Saba'yı, temiz yürekli, iyi terbiyeli, doğru sözlü, cömert muhabbetli, hüsnüniyyet sahibi, nezaketli ve tevazulu bir insan olarak bilirdik. Kendisinin bilinmiş hiçbir kusuru yoktu. Ancak duyguları itibariyle bu kadar iyi olan kalbi tahammülü itibariyle, zayıf ve hasta bir kalbdi. İki yıldanberi tamamiyle hasta idi.

Talih ona o kadar gadr etmişti ki, bu ölüm karşısında kendisine bir haksızlık yapmış olduğu hissiyle insan, ona teessür duyarken, âdeta bir mahcubiyet duyuyor.

Ziya Osman Saba'nın şiiri hakkında düşüncemi ve muhabbetimi şifahen çok söylemiştim. Fakat, şimdiye kadar daha yazmamıştım. Başka bir gün eserini daha ziyade dikkat ve itina ile yazmak isterim. Teessürlerim karışan bu satırlarla bugün düşüncelerimin ancak bir hülasasını tesbit etmek istiyorum.

Ziya Osman Saba daha gençti. 1910'da İstanbul'da doğmuş, Galatasaray'da okumuştu. 1926'da yani on altı yaşında iken şiirlerini Servet-i Fünun'da bastırmaya başlamıştı. Arkadaşlarıyla müşterek olarak neşrettikleri "Yedi Meşale" de "Ürkmeden su içsinler, yavaşça, susun susun – Bir sebile döküldü bembeyaz güvercinler!" mısralarını görür görmez, ince, hisli, ahenkli bir şairimizin mevcudiyetini duyduk.

1943'de bastırdığı "Sebil ve Güvercinler" de on beş yıllık şiirlerini toplamış oluyordu. Öyle ki itinalı bir imbikten geçirmiş gibi, çocukluk hislerini hatırlayan, bir eve ve aile mahremiyetini, mazi muhabbetini ve ölüm düşüncesini söyleyen şiirleriyle dilini, uslûbunu ve ruhunun iklimi olan muhitini kurmuş ve te'sir etmiş oluyordu. 1947'de ikinci kitabı olan "Geçen Zaman" ilk kitabındaki bütün şiirleri ihtiva ettiği gibi, içinde yeni olan "Geçen Zaman" kısmında da hisler ve fikirler itibariyle hiçbir değişiklik yoktur. Bütün şiirler denilebilir ki, ruh duygularının tenahhurundan, yani tütsülenmesinden ibaret gibidir. Bu iki şiir kitabının meziyetleri duygulardaki insicamdır. Bazı şairler şiir kitaplarını neşretmek için onların birer bütün hasıl etmelerini beklerler. Şiirleriyle halis bir klasik insan ruhuna kavuşan Ziya Osman Saba'nın kitaplarında, bütün şiirler insicam ile birleşmiş görünür.

Ziya Osman Saba bir çocukluk zamanı şairidir. Şiirleri çocukluk hatıralarına bağlı ve bunun için şiirlerinin çoğu çocuksu hislerle kalıyor. Ekserisi de birer his ve hatıra itirafları sayılabilir. Kendisi için çocukluk bir arz-ı mevut-

tur. O, her saniyesinde, bir çocukluk mazisini duyar. Bu derin tarzda duyduğu zaman kendi tatlı zamanlarının muhiti ve iklimidir. Adeta kutsileşen duyguları ve hâtıraları, hülâsa bu çocukluk zamanları, yerleri ve duygularıdır. Ziya Osman Saba'nın şiirinin merkezi çocukluğunda babası ile, annesiyle beraber yaşadığı bir evdir. Şiirleri de böyle bir evin mahremiyetinin hatıraları oluyor. Bütün bu şiir kitabının hatırlattığına göre, o zamanlarda böyle, bu eski zaman tiryakilikleriyle evlerimiz öyle bir şiir kovanı oluyordu ki, hepsi büyülenmiş gibi, içlerinde bulunan bütün maddi eşyalar da içlerinden taşan şiirleri söyler ve isimleri birer şiir ismine benzerdi. En hakir, küçük eşyalar bile helmesini döken yemekler gibi, tadlarını duyururdu. Bu çocukluk zamanlarımızın evleri, münferit ve yalnız kalan evler değildi. Yolları, bahçeleri, mesireleri, mahalleleri vardı. Etraflarında bir cemiyet, bir medeniyet, bir mesçit, bir mezarlık, bir sebil ve beyaz güvercinler vardı. Bu hatırlanan, yavaşça geçtiğini hafifçe duyuran âsûde saatlerin verdiği huzur içinde çalan saatler bizi çocukluğumuzun beyaz saatlerine kavuşturuyor. Bugünlerde, bu itikat saatlerinin nizamı ev hayatının bütün tatlı duygularını tanzim ediyor. Ruhların tevekkülleriyle gündelik saatlerin hepsi günlük kokularıyla uhrevileşen saatler oluyor. Yatak odalarında sabahlar birer bayram sabahı oluyor. Ev kapıları, oda kapıları, bahçe kapıları, gönül kapıları oluyor. Zaman ile, birer kahve içilir gibi duyulan saatler geçiyor. Her şey şiirini söylüyor. Alevleriyle âruzdan mısralar söyleyen bir soba. Bir ninni söyleyen bir salıncak. Rüyaları davet eden bir yatak. Kıvılcımları kestaneler gibi çatlayan bir mangal. Küller içinde eşinen ve kıvılcımları bazan çatlayan bir mangal. Mangal kenarı ki, kış gününün lalezarıdır. Uyku tiryakisi kediler. Bazan çekilen bir nargile gibi haşmetle homurdanan kedi. Evin günlük şiirleri kadar görecelik şiirlerini duyuran saatler. Uykulu günler ve uykusuz geceler. Uhrevi geceler. Mazimizden bize dönen rüyalar. Mazi sularında yüzülen saatler. Geviş getirir gibi, asıl şimdi yaşadığımızı duyduğumuz eski zamanların mevcudiyeti. Rüyaları çalan saatler. Yıllardan beri ilk defa gördüğümüz bir eski zaman bahçesine benzeyen bir şarkı. En eski duyduğumuz bir nakarat. İstihare uykularına dalan geceler. Taliimizi birer masal gibi söyleyen rüyalar.

Ziya Osman Saba bir geçmiş zaman, yani bir mazi; bir tahassür yani bir hatıra şairidir. Bunu söylemekle hiçbir zaman bir irtica muhibliği ifade edilmiş olmaz. Mazi demek geçmiş bir zaman ifadesinden ibaret değildir. Yaşayan bütün zamanlar karışarak mazimiz olur. Mazi, çocukluğumuz ve gençliğimizden başlayarak, hayatımızın hatıralarıyla karışarak ve birleşerek ömrümüzün zamanı olur. Mazi, kendimizin mazisi demektir. Konuşulurken "Geçmiş Zaman" dediğimiz tabii bizim zamanımız demektir. Çocukluk, gençlik, aşk ve bizde devam eden bir hayat akidesidir. Ona mazi şairi dediğimiz zaman bu zamanın şairi oluyor. Bir devrin yaşama tarzının kaidesi olarak taraftarı değil, çünkü mazi bir fikir ve felsefe usulü demek değil, ancak kendi gönlünün daussılasının, hülasa kendi mazisinin şairidir. Her şairin ve her san'atkârın hatıralarının çiçek açan bir zamanı içinde kalması pek tabii ve zaruridir. Kendisi de

pek ziyade mazur görülür. Geçmiş zamanına tahassür duyması kadar tabii bir şey olamaz. Bunun içindir ki, bir şairin ve san'atkârın, mazisinden bahsetti diye bir irtica hissiyle itham edilmesi kadar gayritabii ve haksız bir hareket olamaz.

Ziya Osman Saba'nın mazi muhabbetinin bir saiki daha vardı ki, o da kendisinin ta ilk gençliğinden beri ölülerine duyduğu yakınlık ve hatıralarına gösterdiği alâkadır. Onlar, şairin gördüğü rüyalarda hâlâ yaşardı. Kendisinin varmak istediği diyar, bu ölüm diyarında yaşayan hatıralardı. Bunun içindir ki, ikide bir ölülerden bahseder.

Ziya Osman Saba, yavaş yavaş zaman ile tesis etmiş bulunduğu bu muhit ve iklim içinde samimi sanatının hudutlarını taşmayarak, şiirleriyle hep ruhunun duygularını yazmış, hep çocukluk hislerini duyurmuş, hep bir aile evinin hatıralarını söylemiş, ve hep ölüleri yadetmiş oluyor. Bazan da Tanrısına manevi duygularını aşan hitablara eriyor. Hep aynı gündelik kelimelerin yardımıyla, hiç adileştirmediği diliyle, şiirlerinde ne kahramanlık menkıbeleri söylenilmekte, ne de aşk ilahesinin çektirdiği buhranların uzun ilahileri duyulmaktadır. Kendisi o kadar mazbut ve mütevazi görünürdü ki, ömrünün siyanet melekleri olan samimiyet ve ciddiyet sayesinde şiirin duymadığı ve ruhunun inanmadığı mübalâğalara hiç bir zaman sapmamıştır.

Abdülhak Şinasi HİSAR
(Türk Yurdu)

ZİYA OSMAN'IN MEZARI BEYAZ

"Malte'nin Notları" nda bir yerde Rilke; ahreti, ölümü, Tanrıyı hep sonralara bırakışımızın sebepleri üzerinde durur: "Daha önce yapılacak pek çok şeyimiz vardır; dünya işlerine daldık, baş alamıyoruz." der. "Meşgul, yüklü insanların elinde Tanrı nasıl emniyette olabilirdi? Tanrıyı bir kenara ittik, sonralara bıraktık. Derken zaman geçti: Üstünkörü, derme çatma şeylere alıştık. İş bu raddeye geldikten sonra da kendi öz malımızı tanıyamaz olduk. Tanrının, ölümün; ihmaller sonu aşırı dereceyi bulmuş büyüklüğü karşısında, işte o zaman korkumuz başlar." der.

Ziya Osman'ın hatırası, bana hep Rilke'nin bu cümlelerini düşündürür. Rilke'nin anlattığı insanın tam aksiydi Ziya Osman: Şiirleri, yani ömrü boyunca ahreti, ölümü, Tanrıyı gönlünde kutsal bir emanet gibi taşıdı. İlk şiirinden son şiirine kadar onda ya çok belli, ya biraz gizli ve derinde, hep bu üç tema görülür. Ahreti, ölümü sanat hayatının, belki de çocukluğunun, ilk yıllarından beri bu derece içten benimsemesi, ona ölümü çok önceden sevdirmiş, onda ölüm korkusu diye bir tehlike bırakmamıştı. Ölüme eski, soydan tasavvufçula-

rın şevkiyle memnun, hazırlıklı, ümitli gitti.

Son yirmi beş yıllık şiirimizde ölümü, içinde küçükten beslediği için, hiç dehşete düşmeden, irkilmeden tam bir iman ve teslimiyetle, özleyerek, beklemiş tek şairimizdi o. Tanrıya bu şekilde bağlılığı, onu beyazın hayranı yaptı. Şiirlerinde kir yoktur, leke yoktur. Katıksız, arı-duru, dünya kirlerinden uzak, temiz şiirlerdir bunlar; hatıraları, vefası, sevgileri gibi temiz.

Sevgili ölmüşlerini, kaybettiklerini, hayatta olanları yazarken kalemini hep beyaza batırıyor, hayatla ölüm arasındaki açıklığı doldurup hepsini içe içe, aynı ümit-ümitsizlik çizgisinde topluyordu. Bir manzara, çiçek açmış beyaz bir kiraz dalı, yağmur, eski çeşmeler, sebiller, şadırvanlar, cami avluları, işte bir kere daha harab olan sonbahar bahçeleri, küçük saadetlerle kanaatkâr ev işleri.. onu daima Tanrıya hamd-ü senaya götürüyor, hep tekkelerde istiğraka dalmış has dervişlerin iç zenginliğine, iç dolgunluğuna, doymuşluğa, Allahla yeterliğe eriştiriyordu. Çakal doymazlıkları, kurt hırsları, deve kinleri, şiirlerinde böyle bir hava içinde daha da rezilleşiyor; Ziya Osman, bir veli, bir mürşit, dalâletleri, gafletleri utandıran bir hidayetçi planına geçiyordu. Sesi ince, kırık; temalarının narinliğine, iffetine uygunluğu yüzünden fazla şefkatli, nazik, buğulu olduğu için, dünya gürültülerinden uzaklarda ancak işitebiliyordu.

Usta sanatı biraz da mizaç bütünlüğü olarak görmemiz gerekir. Ziya Osman'da bu vardı. Vardı, ve bu onu zaman zaman kendini tekrara düşürse bile, biteviyelik tehlikesine uğratsa bile, kişiliğe eriştirmişti. İlk kitabının ismi son şiirlerinin herhangi birisine de başlık olabilir: Sebil ve Güvercinler'in zihinde yarattığı çağrışımlar, birbirine bağlı bu iki kelimenin peşindeki düşünceler, küçük-büyük ölçülerde, bütün şiirlerinde yer aldığına göre, onun kişiliğini bu noktada aramalıyız. Ziya Osman, neslinden, yaşıtlarından bu noktada ayrılır. Bu ayrılığın, üstünlüğün, onun şiirlerine vurduğu damga, sanırım, başka şairlerde, şiirlerde, daha yıllar yılı görülemeyecektir.

Ziya Osman'ın şiiri Âşık Paşa'lardan, Yunus'lardan gelen soyut tasavvuf şiirini, hayattan parçalar da ekleyerek biraz dünyalaştırıp sona mı erdi; Türk iman kültürünü işleyen son şairimiz miydi Ziya Osman? Sanmıyorum. Ziya Osman'daki yaşamak bıkkınlığını, isteksizliğini benimseyecek, ölümü bir kurtuluş olarak görmek tema'sını besleyecek şairler, tek tük de olsa, her zaman bulunacaktır. Unuttuğumuz, geciktirdiğimiz, hep yarınlara attığımız ahret-ölüm korkuları, Allaha bel bağlayış, ölüm ötesinde sevgili ölmüşlerimizle tekrar buluşma ümidi; arada bir mesela gece yalnızlıklarında, kaybettiklerimizin hatıralarıyla dolarak, aklımıza geldikçe, açacağımız şiir kitapları, Ziya Osman'ınkiler olmayacak mı? Maddeden usanıp manaya, âlem-i ervaha biz sanki hiç geçmeyecek miyiz; sanki bu hep böyle mi sürecek ömrümüz boyunca? Sanmıyorum.

Ziya Osman, 31 Ocak'ta toprağa verildi. "Eski bir evde olmak, orda, Eyüpsultanda" diyordu. Hayatla ölümü iç içe yaşamış, beyaz şiirler şairi, özlediği yerde, özlediği eve göçtü. Kar yağıyordu, temiz-beyaz. Ve serviler, kara nuranilikleri içinde bir kandil gecesine hazırlanıyorlardı. Hayatı beyaz, ümitle-

ri beyaz, imanı beyaz, aziz şair için, böyle dini bir günde, bir kandil gününde, ötedünya çiçekleri karların altına anneciğinin yanına gömülmek; ömrü boyu özlediği en Tanrısal saadetti her halde. Tanrıdan bunu istemişti, istediği oldu.

Behçet NECATİGİL
(Varlık, Sayı: 448)

VARLIK'TA ÖLÜLER

Ölümünü duyduğumdan beri şaşkın şaşkın "Ne efendi adamdı" diye tekrarlayıp duruyorum kendi kendime. Pek az karşılaşmamız var onunla. Hatırımdan silinmeyenler şunlar:

Savaş yıllarına rastlayan askerlik hizmetim iki yıldan uzun sürmüştü. O süre içinde edebiyatla bütün uğraşmam, fırsat buldukça Çanakkale Halkevi Kitaplığı'na uğrayıp yeni gelen dergileri karıştırmaktı sadece. Sanat çevrelerinden, sevdiğim insanlardan uzak, yorgunluk, yalnızlık içinde geçen o günlerimden birinde, o kitaplıkta Ziya Osman Saba'nın, Varlık sayfalarında çıkan, İstanbul üstüne uzun, emek ürünü bir yazısında, "Kızılçullu Yollu" adlı şiirimden mısralara rastlamak son derece sevindirmişti beni.

Şiirle uğraşmam daha pek yeniydi o sıralarda. Varlık'ın, daha bir iki derginin, pek göze çarpmayacak köşelerinde beş on şiirim çıkmıştı topu topu. "Kızılçullu Yolu" bunlardan biriydi. Ziya Osman Saba ile tanışmıyorduk. Onun "Bu vakitsiz giden yaz", "Yağmurlu bir günde" adlı şiirlerini ezbere biliyordum. Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde çocukluk özlemi konusu önemli bir yer tutar. Ama o kuşağın bütün şairleri gibi, Ziya Osman Saba da çocukluğunu hüzünle, kederle anar. Özler. Benim "Kızılçullu Yolu" adlı şiirimde ise neşeli, güneşli bir hava vardır. Bu yüzden, o günlerin havasına hiç de uymayan, yadırganacağından korktuğum şiirimi, Ziya Osman Saba gibi, bu konuda en başarılı şiirleri yazmış bir şairin sevmesi, yeniden şiire başlamak için güven, cesaret vermişti bana.

O yazısını okuduktan birkaç ay sonra, İstanbul'da A.B.C. Kitabevi'nde ayaküstü tanıştırıldık. İlk görüşte sevmemek elde değildi Ziya Osman Saba'yı. Güleryüzlü, anlatılamayacak derecede nazik, açık yürekli, kısacası, insanın şehir şehir adam tanıyıp, bir ömür yaşadıktan sonra karşılayabileceği pek az kişiden biri.

Öğle zamanıydı. Kitabevinden beraber çıktık. Büyük Postane'nin merdivenlerinde, o sıralarda Zonguldak'ta avukatlık yapan Umran Nazif'le karşılaştığımızı hatırlıyorum. Umran Nazif'ten ayrıldıktan sonra, bana askerliğim bitince ne yapmayı düşündüğümü sordu. Bir kararım yoktu henüz. Bir fikir edinirim düşüncesiyle ona niye avukatlık yapmadığını sordum. "Ben kendi hakkı-

mı koruyamıyorum. Başkalarının hakkını nasıl korurum" deyişini hiç unutmam. Gene o gün, sıkılmama hiç yol açmadan beni götürdüğü öğle yemeğinin sonuna kadar bir kaç defa "Cahit de seni seviyor" derken ne kadar sevinçliydi.

Ondan sonraki karşılaşmalarımızdan da bunlara benzer izlenimler kalmış hatıramda...

Ama ne diye anlatıyorum bunları? Ne tuhaf, sevdikleri ölünce ne kadar kendini tutmaya çalışsa, insan gene kendinden bahsetmeden edemiyor. Ölen acaba sadece sevdiklerimiz mi aslında? Saçlarımız gibi, dişlerimiz gibi, gücümüz kuvvetimiz gibi, kopup giden birer parça değil mi onlar da bizden?

Necati CUMALI
(Varlık, Sayı: 448)

ZİYA OSMAN SABA İÇİN

Sen de mi Ziya?

Orhan Veli, Sait Faik, Cahit Sıtkı ve nihayet sen, nedir bu hepinizin daha ellisine varmadan, yaz ortasında havaların bozduğu bir günde, telaşa düşerek vakitsiz göç eden kırlangıçlar gibi uzaklara süzülmeniz?

Hele sen, Ziya? Sen, ne kadar sessiz, ne kadar çekingen, ne kadar ürkek, ne kadar az yaşadın. Adeta iz bırakırım korkusuyla insanlara ve eşyaya çevirmek istemediğin gözlerinle, dost eli sıkmaktan başka ne yapacağını bilemediğin ellerinle, seni her gün aynı sokaklardan evine getirip götüren sessiz adımlarınla bir sen mi fazla idin şu fâni dünyada? Şu toprağa, o kadar ağır mı basıyordun ki, bir tarafını çökertmekten korktun da:

– Eh artık gitsek, dedin?

Ne olurdu kalsaydın? Hiç olmazsa, sen, Ziya. Hayattan istediklerin öyle tüy gibi hafifti ki, kimsenin gözüne batmazdın, kimseyi öfkelendirmezdin, kimseyi sıkmazdın. Perdeleri beyaz patiskadan iki odalı ev mi, akşamları çocuklarına götüreceğin o küçük çıkın mı, her iki yılda eskittiğin bir çift kundura mı fazla gelecekti bize? Yoksa sen, şair Ziya, hukuk mezunu Ziya, Maarif Matbaası'nda göz nurunu elalemin müsveddelerine harcayarak ekmek parası kazanan Ziya, nihayet kalbinden vurulup yatağa düşünce de, ücretli memur olduğun için ekmek parası bordrodan çıkarılan Ziya, bizi birkaç kuruş zarara soktun ki, bir gün:

– Ben artık gitsem, iyi olacak, dedin?

Sen, daha bir damlacık çocuk, bundan 30 yıl evvel, bizim o "Yedi Meşaleciler" grubunda da öyle idin zaten. Arkadaş evlerinde toplandığımız zaman gelirdin, "Moda" sokaklarında konuşa konuşa dolaştığımız zaman, aramızda bulunurdun. Fakat bir gazinoya gidip de yüz paralık bir çay içmek istediğimiz

zaman; mutlaka bir bahane icat eder, bizden ayrılır ve yayan, uzaklardaki evinin yolunu tutardın. Gördün mü Ziya, bugün de yaptığın şeyin o günkünden farkı yok.

Şairdin, Ziya, hem de herkese nasip olmayan bir derinlikte. Ama, hatırla, tâ o eski toplantı günlerimizden seni "Varlık" idarehanesinde gördüğüm son günlere kadar bizlere beğendirmek için okuduğun şiirler, hep dostlarının, dostlarımızın şiirleri idi. Sen, insan Ziya, vefalı Ziya, ne kadar da kendini unutmasını bilirdin! Hasta döşeğinde bile, en içli yazını dostun Cahit Sıtkı için yazdın. Öleceğini bildiğin halde, bize kendinden bir vasiyetname bile bırakmaya özenmedin!

Gittiğin yerde hep sevdiklerin var, Ziya'cığım. Şu son günlerde, bilirsin, Türk edebiyatının "Yeşil Yurt"u orası oldu. Nedense, edebiyata sadık kalanlar,,elli yaşına varmadan, bizlerden bıkmış gibi, kayıtsızlığımızdan utanmış gibi, birer birer hep oraya göç ediyorlar. Dedim ya, yaz ortasında havaların bozduğu bir gün, ürküp Allahaısmarladık diyen kırlangıçlar gibi!.. Ama bilirim, sen hep ümitliydin, gidenlerden sonra gelecekleri beyaz patiska perdeli pencerende beklerdin. Çünkü şairdin, Ziya.

Ah, ne olurdu, bizler de senin onda birin, yüzde birin kadar şair olabilsek. Kusura bakma, Ziya, seni sıkarım, yüzünü pembeleştiririm korkusuyla yazıma katamadığım gözyaşlarımı içime döküyorum, kusura bakma.

Sabri Esat SİYAVUŞGİL

★

Ziya Osman Saba'yı, yıllarca önce, İstanbul adlı şiiriyle sevdim. Bu şiir, bir şehri tümüyle yaşamış bir kişiliğin ürünüydü. Bir zaman sonra, başka bir şiirinde:

Bir ağaç gölgesi, bir rüzgâr öteden
Allahım dünyadan bir karış toprak
Kavgasız, gürültüsüz üstünde
Mesut olunacak.

dediğini okuyunca sevgim büsbütün arttı. Kendisiyle tanıştığım zaman, insan yönünün sanatçı yönünden daha da güçlü olduğunu gördüm. Karşısındakileri şaşırtacak kadar iyilikle dolu bir kalbi vardı. Dosttu, insanseverdi. O zaman, onun o güne değin pek sevmediğim şiirlerini de bu olağanüstü insan kişiliğinin içinden görmeye başladım. Proust'la Abdülhak Şinasi Hisar'ın deyişlerini andıran anı-hikâyeleri de çağımız hikâyeciliğinde ayrı bir tad olarak belirmişti. Şiirini hikâyesiyle, hikâyesini şiiriyle, her ikisini olağanüstü kişiliğiyle bütünlü-

yordu. Ziya Osman Saba'yı böylesine bir bütünlükte görebilenler onun değerini çok daha iyi anlayabilirler.

Orhan HANÇERLİOĞLU
(Varlık, Sayı: 449)

★

Sık sık kaybettiğimiz tanıdıklar arasında bazıları var ki, onlar ancak bizim ölümümüzle ölürler: Orhan gibi, Cahit gibi, Reşat Nuri, Ziya Osman gibi... Ve bizi, vaktinden evvel öldürürler. Nitekim "Cahit'le Günlerimiz"i yazdıktan sonra, sanki dünya yüzündeki vazifesi bitmiş, Ziyacık da ölüverdi işte... Onunla, "Yedi Meşale"den üçüncüsü de söndü.

Ziya Osman'ı çok severdim. Bu, sadece bana ait bir duygu olmadığı için burada, açıkça belirtiyorum. Ziya Osman Saba, herkese malolmuş bahtiyar insanlardandır. Onu herkes severdi. Tanıyan, tanımayan... Onlar gene bahtiyar öldüler. Çünkü, arkalarında kendilerini yaşatacak şiirler bıraktılar. Daima okunacak, daima sevilecekler... Bu "daima"yı tereddütsüz söylüyorum, çünkü zevkler, edebiyat anlayışları ne kadar değişirse değişsin, ortada değişmeyecek bir gerçek var; insanın insan oluşu. Bu oluşun hikmetini çok iyi bilen şairler, mutlaka insanın temellerine kadar inmişler, eserlerinde onu kendi benliği içinde sarsacak sözler örmüşlerdir. Ziya da bunlardan biriydi...

Ben Ziya Osman'ı yirmi seneden çok evvel tanıdım. Onun efendiliği, kibarlığı, bilhassa sükûnu ve içine kapalılığı insanı hayran ederdi. Emlak Kredi Bankası'nda çalıştığı günler... O zamanlar ben de Kadıköy'de oturduğum için bazan vapurda falan buluşurduk. Sonra, bankacılığın yoran, yıkan, harabeden biteviliğinden ayrıldı ve Maarif Matbaası'na geçti. Sevdiği kitaplarla daha yakından uğraşmak, matbaa kokusu koklamak onun için bir zevkti. André Malraux'nun "La condition humaine"ini bana o hediye etmişti. Ne zaman o kitabı açsam, yazarla değil de, Ziya'yla konuşurum sanki...

Ziya'nın şiirleri de bizim için bir dertti. Dertti, çünkü itiraf etmekten utanacak değilim; şiirlerinde öyle konulara temas eder, insanı öyle yerinden vururdu ki, okurken mutlaka ağlardık. Gözlerimiz dolardı. Duyguya bu derece hâkim, gerçek lirik şair az bulunur.

Şiirlerini yeni yazdığı, uzun tereddütlerle bitirdim zannettiği zamanlar bile kolay okumaya yanaşmazdı. Müthiş bir cesaretsizliği vardı. Daima en iyiyi, en güzeli arayan sağduyusu, onu emniyetsiz yapmıştı. Ama binbir ısrarla söylediği zaman sarfedeceğiniz en küçük bir takdir kelimesi karşısında yüzü, bin mumluk bir ampul altında kalmışçasına, sahiden aydınlanırdı. İnsanın yüzüne, dışından ışık vurmadığı halde, içinden gelen sevinçle basbayağı aydınlandığını ben en çok onda gördüm. "İyi insanlar"a bu derece bağlanmasının sebebi, muhakkak kendisinin "harikulâde iyi" insan oluşuydu.

Bazan Cahit'i kıskandığımı söyleyince; o yumuşak, içten ve azıcık kalın sesiyle sorardı:

- Neden?

- Senin daha yakın arkadaşın da ondan...

O zaman sesi incelir, gülüşü zarif bir açılışla bütün yüzünü kaplar ve hemen mazeret aramaya başlardı:

- Ama ben onunla mektepten beri arkadaşım...

Zahir GÜVEMLİ

★

Kim ölse yeri doldurulmaz deriz. Öyledir de. Herkesin şu dünyada kendine göre bir yeri, bir tadı tuzu vardır. Ama Ziya Osman gibiler başka. Ne bileyim ben, kendileriyle bir başka şeyler götürürler. Dünyadan bir taraf alınmış, kaldırılmış, götürülmüş gibi gelir insana, onlar gidince.

Belki iki yıldır yüzünü görmüyordum. Ama biliyordum ki, bir yerde, dünyamızın bir köşesinde bir pırıltı ipil ipil yanıyor. Tertemiz. Şafağın yeri gibi taze bir aydınlık. Bir çocuk sevinci. Orada durup duruyor. Dünyamıza böyle insanlar gerek. İnsanlar bu hayuhuy içinde sevmeyi, düşmanca dedikodu yapmamayı öğrensinler.

Öyle insanların da sonu böyle mi oluyor ne!

Yaşar KEMAL
(Varlık, Sayı: 448)

ÖLÜM ÇAĞRISI

Şu dağın ardı ölüm; bir gün oradan çağıracaklar. Kimseyi ayırt etmeksizin çağıracaklar, bu öncesiz ve sonrasız bir çağrıdır. Onüçüncü yüzyılda Yunus Emre'nin genç yaşında duyup söylediği bu çağrı, bir gün küçüğe, uluya, yiğide, kocaya, kıza, geline her kişiye gelecek:

Bir nicesi yeni gelin, ak değirmi yüzler yatar.

Oraya, doruğa gözlerini dikeceksin, ergeç çağrıldığın vakit gideceksin. Doğmak ve yaşamak kadar değişmez bu gerçeği, bu çağrıyı Yunus Emre ne yalın söylemiş. Ziya Osman Saba, "Yunus Emre'nin delisiyim" diyor, bir yerde. "Yunus kadar derin şair dünyaya gelmedi." Yunus'un derinliğini düşünüyorum: Kara toprağın altında gül deren elleri gördüm. Ölüm çağrısının ozanıdır o. Yalın bir dille bu çağrıyı söyler. Çağrılmışları, çağrılacakları söyler. Yaşar-

ken yer yüzünde, yiğit davranır, ne yavuz kişidir o, kendi kendisini oraya, çağrılmadan önce kendisi çağırır. Bu ne bilgeliktir: Ölüm çağrısıdır tek gerçek. Ziya Osman da, deneyerek mi, yoksa etkilenerek mi bilmiyoruz, pek genç bu çağrıyı söyler. Açıkça ölümü çağırır. Dağın ardından çağrılacağı vakti önceden bilen kişioğlunun alın yazısını söyler. Yeni Şiirler 1957'de *Kimbilir* adlı küçücük bir şiiri var: "Kimbilir kaç günü kaldı–Ömrümüzün." Erken çağrılanlar, erken giderler, çok erken bu çağrıyı duyarlar. Ateş içinde dağın ardını ayırdederler. O çağrıyı beklerler: Beklemeye de dayanamazlar, en sonunda yiğitçe çağırırlar.

★

Ölüm gelecektir. Yaşayanın bu düşünceden kurtulması güçtür. Bu zorlu düşünceyi sanatçı güzelleştirmeye, yumuşatmaya, uysallaştırmaya çalışır. Evrende temel yaşamaktır. Kişioğlunun gerçek türküsü yaşamaktır. Varlığın bilincine yaşamakla varılır. Yaşamak güzeldir. Ölüm karanlık bir karşı kıyıdır. O karşı kıyı kavramını güzelleştirmek gerekir. Kendi kendimizi oraya ısındırmak gerekir. Bu deneyi ilk önce sanatçı kendinde dener, sonra bu deneyin ürünlerinden öteki insanlarda yararlanır. *Ölüm kavramı* böylece fizik anlamını yitirir, güzellik kazanır. Bach'ın füg'leri neyi söyler? Ölümün güzelliği, ölümün gerekirliği, ölümün dinsel duygularla yumuşatılmış güzel bir "estetik" kavramı. Ziya Osman Saba'yı ilk tanıdığım günü anılıyorum. Yağmurlu bir nisan sabahı, Cahit Sıtkı ile beraber gitmiştik. Yüksekkaldırım'ın gürültülü yan sokaklarından birinde oturuyordu o günler Ziya Osman. Kapıyı Ziya Osman açıyor: Uzunca boylu, esmer, ince, acılılar soyundan bir çocuk! Bu çocuk tilciği yaş çağı ile ilgili değil, Ziya Osman tam bir ergendir, ölüm çağrısı ergin insanın duyabileceği bir çağrıdır da ondan, ne var ki, gülümsemesi, o yerleşmiş gülümsemesi yüzünden çocuk diyorum ona. Cahit: –Bak kimi getirdim sana, diyor. Sürekli bir gülümseme: –Kim olabilir? Cahit Sıtkı kesik kesik: –Seni çok seven biri, diyor. Canım şu rabbim sana... Ve çok şükür öleceğiz. Ziya sevinç içinde adımı söylüyor. Cahit Sıtkı'nın söylediği şiir şu: *Rabbim Nihayet Sana.* O sırada Ülkü dergisinde yeni çıkan "Sebil ve Güvercinler" için yazdığım bir yazıda, bu şiirde Bach musikisinin havasını sezinlediğimi belirtmiştim. Cahit'le, o gün Ziya'ya giderken, Yüksekkaldırım'dan inerken, gene bu şiirden konuşmuştuk. Cahit Sıtkı cigaralarını bana bölerek, bizden ayrılıyor. Ziya bir çay getiriyor bana. Penceresi açık. Sık sık pencereye gidiyor, derin derin soluyor:

Artık nefes almayı bırakıp gideceğiz

Hem İstanbul'un havasını. Ziya Osman ile şiirin ölümsüz toprağına basıyoruz. Ülkü'den benim yazımı okuyor. –Hele beni Bach'a benzetişiniz diyor, o çok hoşuma gidiyor. Bach'ın musikisini çok seviyorum. Böyle bir duygu ben-

de zaten vardı. Bu gizli duyguyu siz ortaya çıkardınız. Bach'tan konuşuyoruz. Sonra sonra, Ziya Osman şiiri ile de, yaşayışıyla da Bach'a ne çok benzer. Alın yazıları da ta başta birdir, sekiz on yaşlarında ikisi de sevgili annelerini yitirirler, ikisi de tam bir aile adamıdırlar. O gün Ziya Osman'dan ayrıldıktan sonra düşündüklerim şunlar: Acılılar soyundan gelme bir çocuk, bir kız kardeş inceliği ve iyiliğin şiiri.

★

Ölümün çağrısı karşısında Ziya Osman'ın tutumu nedir? Onu beklemek, özlemek. Ziya Osman'da karşı gelme yoktur. Baş kaldırmaz o, bilgece boyun eğer. Hiçbir ozan ölümü kendisi için bu kadar yumuşatamamış, bu kadar güzelleştirememiştir. Bach musikisini andıran o güzel, derin *"Rabbim Nihayet Sana"* şiirinde Tanrıya boyun eğerek yitip gitmenin bilgeliğini söyler. Ölüm düşüncesini soyar, soyut bir ümit şiiri haline getirir. Baştanberi taşıdığı o derin korkuyu bilgece yener. Ölüm karşısında sesi Yunus Emre'nin sesinden daha aydınlık, daha dokunaklı bir sestir. Yunus Emre'nin gerçeği güzelleştirilmemiştir, yalın söyler. Ölüm duygusunu başka yollarla yenmek ister, ölüm kavramıyla savaşın, ölüm diye bir şey yoktur demeye getirir savaşın sonunda yenik. Ziya Osman Saba için ölüm diye bir gerçek vardır, gerçeklerin en güzelidir o, onun ölüm kavramı bir duaya benzer:

En güzel, en bahtiyar, en aydınlık, en temiz
Ümitler içindeyim, çok şükür öleceğiz!

Yunus Emre'nin soyundan geldiği belli. Ölüm kavramının şiirimizdeki kaynağı, belli belirsiz, hep Sarıköylü Yunus Emre'dir. Çağırılmış kişilerdir onlar, çağırıldıklarını bilen yavuz kişilerdir onlar. Bu yalın çağrı karşısında Yunus Emre durur. Ayak direr. Kurtuluş yolu arar. Ziya Osman öyle yapmaz, hiçbir kurtuluş kapısı bırakmaz kendisine, bu gerçeğin güzelliğini, yalın acısını bile bile, güzelliğini söyler.

★

O gün ikinci çayı getirdiği zaman, Ziya Osman'ın *Beyaz Ev* adlı şiirinden konuşmaya başlamıştık. Ziya Osman, o gün bana uzun şiirden ya da şiirin uzatılmasından hoşlanmadığını söylemişti. Tek uzun şiiri de Beyaz Ev şiiridir. Bu ne güzel bir görünümdür. İçinde kötülük olmayan düzenli güzel bir dünyanın evidir bu. İki kişinin mutluluğu... Bir mutluluk şiiridir. *Nişanlılık* adlı şiiri de bir mutluluk şiiridir. Bir iyilik şiiri. Öykülerinde de bu mutluluğu yayar. Yaşamaktan mutlu, ölmekten mutlu. İnsanlar masal şehzadeleri gibi güzelleşir onun gözlerinde. Yaşamaktan ürkmüş, korkmuş, yaşamaya kırılmış iyi bir insa-

nın ruh hali: Ölüm gibi, onu da değiştirmek, ya da kendisini saran ve çoğu zaman gizli gizli sızlandığı bu yaşamadan kurtulmak istemiyor, anılar yolu ile yaşayışı ve insanları güzelleştiriyor. *"Sizleri göreceğim geldi iyi insanlar!"* Ah, ne güzel yanılma! Onaltı yaşında bir kız kardeş dünyası. Neveser vapurunun öyküsünü okumak yeter. Onun saadetleri, anıları, doğan çocukları hep geçmişte kalmıştır. *Mes'ut İnsanlar Fotoğrafhanesi* adlı öyküsünün bir yerinde, sanatının şiirinin ve yaşama anlayışının çizgilerini, kendi elleriyle ne güzel çizer: "Dünyada her insan az çok bir felakete uğramış olabilir. Bunun için büsbütün kötümser olunur mu? Felaketler yerine saadetleri, ölmüşler yerine doğacakları, geçmişler yerine gelecekleri düşünmeliyim." Anıları, geçmişi ile mutlu, iyimser bir şair! Ya gelecek için? Orada tek gerçeği şudur: *"Ölüm çağrısını duymuştur."* Gelecek için yaşamak! Böyle bir kavramı başta yitirmiştir. İlk başta gelecek ile arasındaki köprüyü atmıştır. Geride iyimser bir ölüm düşüncesi kalmıştır.

★

Nisan yağmuru çiseliyor. Ziya Osman Saba ile Yüksekkaldırım'dan iniyoruz. O vakitler bir bankada çalışıyordu. Orada geçen günlerine acıyorum. Dost bakışlarla bakıyor: –Ne zaman geleceksin, diyor. –Pek yakında, diyorum. Günler, aylar, yıllar geçiyor. Bir iki kez görüyorum onu. Sessiz, boyun eğmiş, ince bir duygululuk içinde kulağını dağın ardına vermiş bekliyor. Bu yıl açtığımda, 1957 Yeni Şiirleri, ilk şiir onun. Birden ürperiyorum. Sesi kesinleşmiş. Dert ve hüzün dolu bir dünyayı bırakıp gitmek isteyen bir ses. Cahit Sıtkı'ya yaktığı ağıdın ardından açıkça kendisini, oraya dağın ardına çağıran bir ses. "Kimbilir kaç günü kaldı–Ömrümüzün?" Yiğitçe çağırıyor. Ölümü çağırıyor. Kitabı kapatıyorum. Ürperiyorum. Bir önsezi. Ve 21 Ocak, Perşembe, Cumhuriyet'te okuyorum. Cinayetler, kötülükler, haksızlıklar, bayağılıklar, karanlıklar ve en önemlisi, atom fiziğinin insanoğluna öl veya kal yollarından birini seç dediği bir dünyadan sıyrılıp gidiyor. Dağın ardına kendi iyi, kardeş, güzel, temiz, aydınlık ve en önemlisi artık ölmeyeceği, yaşayacağı bir dünyaya gidiyor. Öyle bir dünya dilerim ki, İstanbul kadar güzel olsun, onun gönlüne göre sevdiği İstanbul kadar güzel bir dünya!

Ceyhun Atuf KANSU
(Varlık, Sayı: 449)

ZİYA OSMAN DEYİNCE

"Ziya Osman deyince, benim aklıma tertemiz, pırıl pırıl bir şeyler gelirdi. Yunmuş, arınmış bir yağmur sonrası gökyüzü örneğin. Pırıl pırıl, dibi güneşli, çakıltaşları güneşli bir çay gelirdi. Bir pınar... Ne varsa dünyada en temiz, o gelirdi..." Yaşar Kemal'in bu içten sözlerini Varlık'ta okudum, içimde bir yerler kıpırdadı, bir yerler sızladı, bütün diriliğiyle Ziya Osman Saba geldi gözlerimin önüne. Varlık'ın o sayısında birçok resmi vardı, hepsine de uzun uzun bakmış, hepsinde de Ziya Osman'ı aramıştım ya onu böyle bütün diriliğiyle getirememişlerdi gözlerimin önüne, onu bana böylesine duyuramamışlardı, hepsinde de bir eksiklik vardı. Pek yalancı, pek yetersiz olmalıydı bu resimler, insanı aldatıyorlardı. İyiliği, temizliği şöyle dursun, görünüşünü bile doğru dürüst veremiyorlardı. Ziya Osman'a benzeyen, Ziya Osman'ı andıran yanlarına rastlanıyordu, o kadar. Hiçbiri benim bildiğim, kaç kereler yakından gördüğüm Ziya Osman değildi. Ziya Osman, bu resimlerdeki adamla kıyaslanamayacak kadar yakışıklıydı. Neden böyle yetersiz kalıyorlardı resimler? Onun yüzüne baktın mı huzurla, güvenle dolardı için, insanlığını duyardın. Resimlerin, yazıların, duyuramayacağı kadar derin, iyi, güzel, temiz, bir şeyler vardı onda. Bu "şeyleri" şimdi nasıl anlatmalı? Yaşar Kemal'in sözlerini mi tekrarlasam gene? Belki onlar da yetmez. Gerçek dışı, gerçek ötesi bir şeyler...

Alain-Fournier'nin bir sözü vardır, mektuplarından birinde bir dostuna yazmış: "Belki de ben bütün bütün gerçek bir yaratık değilim." Ziya Osman'ı gördüm mü hep bu söz aklıma gelirdi. Bence tam Ziya Osman'a, hiç değilse benim düşüncelerimdeki, düşlerimdeki Ziya Osman'a göre bir sözdü bu söz. Bütün bütün gerçek bir yaratık değil gibiydi, varlığına inanmak güçtü. Ziya Osman gerçekten çok bir düştü benim için, ne zamandır üzerine titrediğim, alabildiğine iyi, alabildiğine yüce, alabildiğine tatlı, güzel, rahatlık veren bir düş. Şimdi resimlerdeki yetersizliğe bakıyorum, Varlık'ın kapısından sessizce içeriye girişini, gülüşünü, konuşmalarını gözlerimin önüne getiriyorum da onu bir düş gibi, kendi içimde yarattığım bir kusursuz, tertemiz insan gibi düşünmekle pek de yanlış bir şey yapmadığımı daha iyi anlıyorum.

Belki de böyle bir düş kurmaya, ihtiyacım vardı. Kötülüklerin, iki yüzlülüklerin, alçaklıkların eskimez bilmez bir moda, tadına doyulmaz bir zevk, vazgeçilmez bir tiryakilik olup çıktığı bir çağda, alabildiğine temiz yürekli, candan bir insanın arılığına inanmak, hiçbir zaman gerçekleşmeyecek bir düşe inanmak gibi bir şeydi belki. Ben gene de inanırdım. Belki de çoktandır içimde yaşıyan bir düştü bu. Sonra bir gün Ziya Osman'da toplanmıştı, onda can bulmuştu, onda soluk almaya başlamıştı. Düşlerime daha rahat dalabilirdim artık, artık hiçbir zaman kendimi aldattığımı, başsız sonsuz düşlere daldığımı düşünmeyecektim. Böyle bir insan vardı, içimizde yaşıyordu. Adam kıtlığında, birçok değersiz kişilerin kolay kolay erişilmez köşeler kaptığı günlerde, Galata-

saray Lisesi'ni, sonra da Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra banka köşelerinde dirsek çürütüp durmuş olması da güven veriyordu bana, düşüme daha çok bağlanmamı sağlıyordu. Ziya Osman üzerinde kurduğum düş, tertemiz, ışıl ışıl, sade ama derin bir manzaraydı. Bütün kötülüklerden, bütün çirkinliklerden uzak, yaşayan bir manzara, küçücük, dupduru bir dünya, Yaşar Kemal'in pınarı gibi... Bir pınar gibi durgun, bir pınar gibi duru, bir pınar gibi temiz bir düş, işte o kadar. Dalgalı, karmakarışık bir düş, değildi benim düşüm. Hem hepimiz, her gün rastladıklarımız gibi, hem de herkesten pek farklı, belki hiç benzeri olmayan bir insandı. Küçücük şeylere bağlanmıştı, küçücük şeyleri severdi, küçücük şeylerle yetinirdi. Son yıllarda, edebiyatımız her şeyden çok küçük şeylerin, küçük insanların, küçük mutlulukların türküsünü söyledi. Benim düşlerimdeki insan da bu türküyü söyleyenlerden biriydi. Ama bu küçük şeyleri kimsecikler onun kadar duymamış, kimsecikler onun kadar sevmemişti, küçük şeylerdeki büyük anlamı onun gibi sezen, onun gibi yaşayan yoktu. Birçoklarımızın küçük şeylere, küçük mutluluklara sarılışı, küçük şeyleri, küçük mutlulukları övüşü bir boyun eğiştir, daha büyük sandığımız şeylere erişememekten gelir, sessizliği gürültülerden sonra ararız biz. Benim düşlerimdeki şair insan hiç böyle değildi. "Pembe damlı, yeşil pancurlu beyaz ev" bir erekti onun için. Yüzünde, sesinde yürüyüşünde, şiirinde, davranışlarında ereğine ermişliğin huzuru vardı, bir de bir ermiş iyiliği, bir ermiş temizliği, bir ermiş anlayışı...

Ben düşümü her şeyden çok bu iyilik, bu temizlik, bu anlayış üzerine kurmuştum. Bu iyiliğe, bu temizliğe, bu anlayışa güvenim vardı, düşündükçe içim serinlerdi. Bu kadar güven nedendi? Pek mi yakından tanıyordum onu, uzun denemelerimin bir sonucu muydu? Değil. Bir kerecik bile şöyle başbaşa, uzun uzun konuşmamıştım onunla. Ama gene de güvenirdim. İşin içindeki Ziya Osman Saba oldu mu, iyiliğini, temizliğini uzun boylu görmüş olmak şart değildi. Şiiri vardı bir kere, şiiri ömrünün, yüreğinin, kişiliğinin en canlı, en içten romanıydı. Sesini duymak bile, en ufak bir şey karşısında en önemsiz bir davranışını görmek bile yeterdi bunu anlamak için. Ne yalan söyleyeyim. Yaşar Nabi'yle dostluklarına bakar da kıskanırdım. O zamana kadar Ziya Osman'ın dostluğu gibi bir dostluk görmemiştim. Ama kıskanmak da yersiz bir şeydi. Ziya Osman'ın yüreği gibi bir yürekte benim için de bir yer bulunurdu elbet, öylesine geniş, öylesine büyüktü ki... Rahat rahat kurabilirdim düşlerimi. Bulunduğum büyük, kirli şehirde, dünyanın bütün kötülüklerinden uzak, iyi, candan, dost bir insan vardı. Bunu bilmek bile bir teselliydi. Bu teselli bu kadarla da kalmıyabilirdi. Bir gün bunalsam da gitsem, kapısını çalsam, gülerek açardı bana, sedirinde, sofrasında yer gösterirdi, dinler, anlar, teselli ederdi. Bunu bilirdim, emindim, bir düş başka düşler gibi aldatıcı değildi öyle. "Galatasaraylı küçük kardeşini" anlamaz olur muydu?

"Galatasaray" kelimesi sık sık duyduğum, söylediğim, sevdiğim bir kelimeydi. Ama onun ağzından duyduğum zaman gurura, coşkunluğa, dostluğa

benzer bir şeyler dolardı içime. Bir gün, gene Varlık idarehanesinde, bir çocuk sevinciyle. "Burada üçümüz de Galatasaraylıyız, değil mi?" deyişi gözlerimin önünden hiç gitmez. Hiçbir zaman değişmeyen, eksilmeyen bir candan, bir soylu havası vardı lisemizin. Ayrı ayrı zamanlarda da olsa, benliğimiz yıllar boyunca aynı havayla dolmuştu. Sonra onun kolay kolay bulunmaz bir özelliği vardı. Şiirlerinden, yazılarından da belli, geçmiş günler onun için geçmiş değildi sanki, ölüleri bile sıcacıktı onun, yaşar gibiydi. Ziya Osman dün ile bugünü birlikte yaşardı, vefalıydı, her şey gibi geçmişe de sadıktı, eski duyguları, eski düşünceleri, eskiden yaşadıkları hiçbir zaman anı olmazdı sanki, hep öyle taze kalırdı. Böyle olurdu da anlamaz mıydı beni?

Bu düşe her zaman inandım, üzerine titredim, hep devam etsin istedim. Ne var ki, düşüm ömrüne, ömrü bedenine bağlıydı, yaşlanan, eskiyen, yıpranan tek yanı da bedeniydi. Şimdi o beden yok yalnız. Bu yokluğa da alışkınım. Ölümünden bir ay kadar önce Varlık'a gelmişti. Birdenbire kapının önünde sesini duydum. Ne kadar heyecanlandım, anlatamam. Heyecanımı tutmaya çalıştım, çıt çıkarmadım. Zayıf bir yüreği olduğunu, çabucak heyecanlanıverdiğini biliyordum. Bu korkuyla donup kaldım olduğum yerde, bir dakika dışarı çıkıp da "Nasılsınız?" diyemedim. Ne zaman aklıma gelse uzun ömürler dilerdim. Ömrünü kısaltmak tehlikesine atılır mıydım?

Ne kadar da kısaymış ömrü! Öldü, sevgili düşüm sarsıldı, ama korktuğum olmadı, yıkılmadı. Kusurumu bağışlasın, cenazesine gitmedim. Onun o engin yüreği bizde ne gezer? Ben bencildim, kendimi düşünüyordum. Gitseydim, tabutunu görecektim, herkes, her şey: "Ziya Osman öldü!" diyecekti, buna dayanamazdım, düşüm de bütün bütün yıkılırdı. Ben bu düşü yaşatmak istiyordum, yaşadıkça yaşatmak isterim. Gene ikide bir onu düşüneceğim, temiz yüzü gözlerimin önüne gelecek, içim serinleyecek, şiirlerini, hikâyelerini okuyacağım. "Pırıl pırıl, dibi güneşli, çakıltaşları güneşli bir çay" gelecek aklıma, iyi şeyler, güzel şeyler gelecek hep, öldüğünü unutacağım.

Tahsin YÜCEL
(Varlık, Sayı: 449)

Varı yoğu şiir olan, sanatına duyduğu bu sevgiyi aralıksız, kendini bulduğu günden ölümüne kadar sürdüren bir şairi daha yitirdik. Üstüne yazı yazanların tümünün belirttiği gibi yüreği iyilikle dolu bir kişi, dost Ziya Osman Saba da aramızdan çekip gitti.

Ziya Osman'la pek öyle ilişiğimiz olmamıştı. Diyebilirim ki, ikimiz de aynı şehirde yaşadığımız halde, görüşmelerimizin sayısı sekiz on kadardır. Bunlar da uzun zaman bir arada bulunmalar değil, yarım saatlik, bir saatlik ahbaplıktır. Yaşayışının öyle bir kurulu düzeni vardı ki, onu çoğumuz için dar sayılabilecek bir çemberin içinde tutardı. Ama birlikte bulunduğumuz zamanlarda da söz konumuzun bir şiir, bir hikâye, ya da bir sanatçı olduğunu, şimdi geçmiş zaman üstüne biraz düşününce, hatırlıyorum. Belki on beş yıl kadar önce, ilk tanıştığımızda, tanışmayla ilgili bir iki sözden sonra, yüzünden hiç eksiltmediği o ılık gülümsemesiyle, ilk cümlesi: "Varlığın son sayısında, bilmem kimin şiirini okudunuz mu?" biçiminde bir şeydir. Belki değil, her halde öyledir. O kadar birden, gene o kadar rahat yadırgatmadan biricik konusuna girer, ya da sizin o konuya girmenizi beklediğini o kadar tatlı belli ederdi ki. Mademki şiir onun da sizin de kırk yıllık vazgeçilmez dostunuzdu, öyleyse ilk tanıdığımız günde de onun kırk yıllık dostu olmanız için ne engel vardı? Daha doğrusu bu durumda boşuna harcanacak, sanat üstüne konuşulmadan geçirilecek bir dakikalık küçücük bir zaman parçası olsun, bir kayıptı.

Biraz da bunun için, yukarda dostum Ziya Osman Saba demedim, dost Ziya Osman Saba demeyi yeğ tuttum. Çünkü o da bir kişinin, üç kişinin dostu olmıya şiiri sevenlerin dostu olmayı yeğ tutmuştu. Dost sözü adının başına ne kadar yakışıyor; insan yönünü ne kadar tanımlıyor. Ziya Osman'ın adı benim için olduğu gibi, benden daha çok tanıyanları için de, daha az tanıyanları ya da onu bir tanıyanı yoluyla bilenler için de dostluk kavramının şaşmaz sonucu olan güvenlik duygusunun bir sığınağı olmuştur. Kabul etmeli ki, pek az rastlanır, değerli, şimdi de yokluğu derinden duyulacak bir sığınaktır bu.

Şairlerimizin arasında en duygulularından biri, belki de birincisiydi. Şiir alanında kazancı da kaybı da duygululuğuna bağlanabilir, sanıyorum. Güneşin batışı sırasında yakaladığı bir renk, bir şadırvan üstüne konmuş güvercin, çayırda sessiz otlayan koyun, aklınıza gelebileceklerin çoğu onu duygulandırmış, şiirini bu duygu gücüyle örmüştür. Çoğu kere de bu duygululuğuyla savaşması gerekmiştir sağlam bir şiir düzeni elde edebilmesi için.

Bunun için ben vezinli kafiyeli şiirlerini öbürlerinden daha üstün tutarım. Vezinle kafiyenin sınırları Ziya Osman'a duygululuğunu daha rahat yenebilme gücünü vermiştir de ondan. Kötü duyguda olan bir atılışın hızı vezinle kafiye düzeninin sınırlarıyla kesilince, kimi kere, şiirimizin sayılı başarı örneklerinden biri ortaya çıkıvermiştir.

Bu vakitsiz inen yaz, erken inen akşamla,
Kapanmış pancurlara dayıyarak başını,
Dinle solgun bahçenin kalbe anlattığını,
Ağacın yaprak yaprak, havuzun damla damla

Gene bunun kadar olgun, kusursuz bir başka örnek daha:

Bir bademin altına yorgun oturmak biraz,
Ayrı ayrı seyretmek çiçek açmış her dalı.
Artık bütün renklerden, artık uzaklaşmalı.
Beyaz, işte aylardır gözümde tüten beyaz.

Bu şiirlerde de, daha bunlar gibi başkalarında da bir kusursuzluk, bir olgunluk göze çarptığı kadar, hemen bir kişilik de belirir. Hele bu kişiliğin, bu Ziya Osman şiir dünyasının daha 1928'lerde belirmeye başladığını, üstelik o yılların Türk şiirinin çoğunluğunun da havasını düşünürsek, Ziya Osman Saba'yla şiirimize değişik bir tad geldiği açıkça görülür.

Sabahattin Kudret AKSAL
(Varlık, Sayı: 449)

BİR SERÜVEN BİTTİ

Alınyazısı hepsi... Kısmet...
Ha yazı ha kışı geceyle gündüzün,
Kim bilir kaç günü kaldı
Ömrümüzün!

Sultanahmet tramvay caddesindeki fotoğrafçıda bir zamanlar yan yana iki portre dururdu. Aynı boy, aynı biçim iki çerçeve içinde birbirine gülen genç bir kızla genç bir erkek... Bu iki resim vitrini dolduran irili ufaklı fotoğraflar arasında ilk bakışta ayrılırdı. Genç kızla delikanlının gözlerinden taşan mutluluk havası yoldan geçenlere kadar yayılırdı sanki. O günlerde her öğleyin Ziya Osman Saba ile Sultanahmet tramvay caddesi boyunca çıkar, Çemberlitaş'a kadar yürürdük. Ama bu kısa yol boyunca yaşadıklarımız bugün bana kocaman bir roman yazdırabilecek kadar anlamlı ve dolu görünüyor. Her gün önünden geçtiğimiz vitrinlerde, gazete sergilerinde, berberlerde, fırındaki çöreklerde, gelip geçen insanlarda, park kanapelerinde, ağaçlarda yeni, değişik bir şeyler bulurduk. Ziya Osman Saba hayatın küçük, fakat anlamlı, özlü yönlerini küçük keşifler halinde görmeyi, göstermeyi severdi. Fotoğrafçının vit-

rinlerine karşı duyduğu özel ilgiyi birkaç yıl önce yayınlanan "Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi" adlı güzel hikâyesinden biliyordum. Bu fotoğrafhane vitrininde de iki mesut insanla daha karşılaşmak ona büyük bir huzur veriyordu. Dakikalarca vitrin önünde dururduk. Ziya Osman iki genci birbirlerine pek yakıştırmıştı. Herhalde nişanlı olmalıydılar. Yakında evleneceklerdi. Çocukları olacaktı. İlerde bir gün buraya gelip çocuklarıyla birlikte bir resim daha çıkartacaklardı. İkimiz de bu resimlerin sahiplerinin birbirleriyle hiçbir ilgileri olmadığını biliyorduk. Hayatlarında bir kere karşılaşmamışlardı. Fotoğrafçı rastgele bu iki resmi büyültmüş, ayni biçimde çerçeveler içinde vitrine koymuştu. Belki de iki gencin güzellikleri onları birbirine yaklaştırmak duygusunu uyandırıvermişti. İki gencin aynı boydaki resimleri doğrusu ya kişinin içini açıyor, bir çeşit yaşama sevincini; mutluluğunu duyuruyordu. Ziya Osman'la her öğle vakti o resimlerin önünde dakikalarca durup nişanlıların hayatları üzerinde yaptığımız hayali konuşmalarımızda yeryüzünde pek az kişinin payına düşen mutluluğa karşı duyduğumuz bir çeşit özlem vardı. Günler, aylar geçerdi. İkimiz o resimlerin önünde iki gencin artık evlendiklerini, çoluk çocuğa karıştıklarını, kimbilir nerede, nasıl bir hayatın akışı içinde bulunduklarını düşünürdük. Onlar hakkında fikirler, tahminler yürütürdük. ama bana öyle geliyor ki, konuştuklarımız içimizde yaşayan, yanan zengin hayaller, duygular yanında pek önemsiz, pek küçük, pek değersiz kalırdı. Ziya Osman, o iki gencin bir küçücük evde, yıllardan beri mutlu, aşk ve düzen içinde geçen bir hayat kurduklarını çoktan kabul etmişti. Gerçek böyle olmasa da bu düş onun için gerçekten de üstündü, süslerin gerçeğiydi.

Ziya Osman Saba ile 1947 Temmuz'undan 1950 yılına kadar süren iş arkadaşlığım sırasında iki fotoğraf vitrinden kaldırılmadı. Bu üç yıl içinde sevgililerin düşsel hayatlarını ne çok düşündük, ne çok yerli yersiz tahminler yürüttük! Güneşli bahar günlerinde, ya da kızgın yaz öğlelerinde bir park kanapesinde oturduğumuz olurdu. Şiirden, sanattan bahsederdik. Kendinden çok, başka, sevdiği şairlerin şiirlerini okurdu. Yıllardır görmediği Cahit Sıtkı'ya ait anılarını anlatırdı. Sonra onun işe dönme saati gelirdi. Ben bir sinemaya, ya da bir avareliğe gidecektim. O ise yeniden çalışmaya. Ama yol üstü, vitrini bir kere daha seyretmekten kaçınmazdık. O iki resmin yan yana durması dünya üstünde mutluluğun, aşkın egemen olduğunu ispat eden bir vesika gibiydi sanki. Baygın bakışlarla karşılıklı gülüşen o iki ayrı resim yerli yerinde duruyorsa hayatın yükü sanki biraz daha hafiflemiş olurdu, hayatın türlü zorluklarına, insanların kötülüklerine dayanmak, katlanmak mümkünleşirdi. Çalıştığımız yer bir büyük basımeviydi. Ben sabahları uğrar öğleye kadar Marmara'yı seyreden büyük pencereli bir odada çalışırdım. Onun odası uzun bir koridorun ucunda geniş, kalabalık bir yerdi. Kendini hiç anlamayan, anlamayacak olan insanlarla birlikte çalışırdı. Her birinin yaptığı işi bir kere de o incelerdi, yeniden yapardı. Arada bir benim odama gelirdi. Ama işler hafifleyince, yapacak hiçbir şey kalmayınca gelirdi ancak. Küçük, bir odada Ziya Osman'la geçmiş yılların

uzaklığını yakına, bugüne getirmeye çalışırdık. "Geçen Zaman" bir yıl önce çıkmıştı. Aşırı karamsar havasını bazı tenkitçiler belirtmişlerdi. Ben de Galatasaray Lisesi'ni, Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş, memleketin en iyi şair ve nasirlerinden biri olarak ün kazanmış bir insanın kendine yakışmaz bir iş uğrunda yıpranıp gitmesini anlamaz, boyuna bunu belirtirdim. Ama o gürültüsüz, huzurlu, durgun bir hayatın özlemi ardındaydı. Daha iyi, daha üstün, daha zengin hayatlar kurmanın ihtirasında değildi. O uzun kış günlerinde sobanın yanında sandalye atar Yedi Meşale hareketini, eski şair dostlarını, yeni edebiyatımızın durumunu, Cahit Sıtkı ile Yaşar Nabi ile arkadaşlıklarını anlatırdı. Şimdi yaşadıkça Ziya Osman Saba ile Marmara'ya bakan bir odanın çini sobası önünde edebiyattan, şiirden, dostluktan, ve mutluluktan bahseden konuşmalarımızı özlemle arayacağımı düşünüyorum. Saba ile birlikte yakından dostluk, arkadaşlık etmek fırsatını veren o güzel tesadüfü minnetle anıyorum.

Sonra bir gün o vitrindeki resimleri birbirinden ayırdılar. Yerlerine başkaları kondu. Ben bunu çok zaman sonra öğrendim. İstanbul'da değildim. Bir gelişimde yolum oradan geçerken gördüm, içim sızladı. Bu üzüntüm yalanını bile bile kurduğumuz düşsel yapının çöküverdiğini bilmekten çok, Ziya Osman'ın iç dünyasını düşünmekten geliyordu. O her gün bu resimleri seyretmişti. Her gün bu vitrinin içindeki mutluluk düzeninin değişmediğini görerek sevinmişti. Vitrindeki mutluluk onca hayatın içindeki mutluluğun bir parçası gibiydi. Sonra bir gün o resimler yok oluvermişti. Kimbilir o gün Ziya Osman neler kurdu, neler düşündü. Belki de herhangi bir şiirinde bu resimlerin öyküsünü değişik bir kılık, tanınmaz bir duygu perdesi altında anlatmıştır. Vitrinden kaybolan o resimlerle birlikte şair dostumu eskisi kadar sık görememeye başladım. Artık İstanbul'a gelişlerimde onu görmeye gidiyordum. Bazan gene Sultanahmet caddesi boyunca yürüdüğümüz oluyordu. Ama, o eski serüvenden hiç bahsetmiyorduk. Hatta karşı kaldırımdan yürümeye ayrı bir dikkat gösterdiğimizi de farkettim. Belki o bir daha fotoğrafçının önündeki kaldırımdan hiç geçmemişti. O gün başka şeylerden konuştuk. Sanki bir vitrin içinde yaşadığımız o mutluluk serüveni bir masaldı, bir yalandı. Yaşanmamış bir şeydi. Birbirimize açıkça itiraf etmekten bile çekindiğimiz bir düştü. Gizli kaldıkça değeri de, derinliği de artan bir küçük serüven.

Ziya Osman Saba büyük serüvenler özleyen kişilerden değildi. Küçük mutlulukların önemine gerçekten inanmıştı. İhtiraslar, hırslar, telaşlar, heyecanlar ondan uzaktı. Yer üstünde bir çeşit ermiş hayatı yaşadı. Şiirleri, hikâyeleri bu dünyaya vergi çirkinliklerden olabildiği kadar kaçınmış bir ermişin dünyasını, kişiliğini çizer. Ölüm bile bu ermiş için korkulacak bir şey değildi. Ta çocukluğundan, öksüz çocukluğundan beri ölüm onun yanı başında, duygularının, hayallerinin tam ortasında yer alan bir dost gibiydi. *"Geç kaldık Yarab geç kaldık – Şu hayat işte, gök, dallar, gün – Bizi sardı çok oyalandık – Geç kaldık Yarab geç kaldık"* derken ölümü arzulamıyordu. Ölüm bir kurtuluş değildi. Ama bir sonuçtu. Dünyanın çirkin, pis, anlamsız yönlerinden sıyrılmaktı. Bazı

hallerde ölüm hayattan güzel olabilirdi şüphesiz. Ziya Osman yaradılışında bir kişioğlu, çevresinin kanunlarına, törelerine, alışkanlıklarına uyamayan, uymak istemeyen, ne yapsa ne etse kişiliğindeki ermişlik halinden sıyrılamayan bir insan zaman zaman dünyadaki hayattan daha güzel bir yaşamanın özlemini çekecekti elbet. Ölümün bütün bu çirkinliklerden bir kaçış olduğuna inanacaktı. Yaşadığımız çağda hayatın, küçük mutluluklardan başka bir şey arzulamayan, ihtirassız, kinsiz, yalansız, temiz, düzgün bir hayat sürmek isteyen insanlara tahammülü yoktu. Çoğunluk tek tek kalan, direnen kişilikleri de kendine benzetecekti. Eninde sonunda, kurtuluş yoktu. Saba en çok dayananlardan biri oldu. Şiirleri, yazıları hayatın iğrenç yönleri karşısında boyuna yenik düşen, yenik düşmeyi âdeta isteyen bir ruh halini yankılıyor. Yenik düşmemek için kişinin başkalarını yenik düşürmesi, yenik düşürecek durumlara sokması gerekirdi. Ziya Osman Saba çirkin bir savaş töresine boyun eğen bir topluma, bir dünyaya uyamazdı. O dünyamıza yakışmayan insanlardan biriydi. Bir serüvende yaşadı. Bir serüvende yazdı yazacaklarını. Bir serüvende dünyadan ayrıldı. Bir masal, bir düş, bir öykü oldu. Onun serüveni tıpkı zalim bir elin vitrinden çekip attığı o iki genç insanın resmi gibi kayboldu, silindi, uzaklaştı. *"Sizleri göreceğim geldi iyi insanlar! -Hür gemiciler, deniz... Yollar, şen şarkıcılar..."* diyen bir şaire gerekince de *"Dudaklarının ucunda yalanları -Damarlarında kan, etlerinde şehvet, -Kin, garez, hırs, hiddet... -Allahım! Sen yaratmadın insanları."* mısralarını söyleten bir serüven ancak 46 yıl devam edebilirdi. Şimdi bize o serüvenin parça parça anıları, yaşanmamış gibi gelen izleri, kitap sayfalarında geleceğe seslenen şiirleri kaldı. Bir ermiş kişiliğini taşıyan iyi bir şairin her okuyuşumuzda içimizde titreşimler uyandıran şu mısraları...

"Yeşil abajurlu lâmbamız
Küçük sobamız,
Anlatsanız,
Ne oldu o geceler, eski akşamlarımız?
Beyaz elbiseler giyindiğin zamanlar...
Niçin yazmadık bir yere satır satır,
Duvarlar! ne oldu konuştuklarımız?"

Oktay AKBAL
(Varlık, Sayı: 450)

ZİYA İLE GEÇEN ZAMAN

İyilik... Ürperişi vücutta ruhun.
Z. O. SABA

1927 yılındayız. Demek aradan tam otuz yıl geçmiş. Lisenin ikinci sınıfındayım, o sıralarda Servetifünun dergisinin yazı işlerine Halit Fahri Bey bakıyor. İlk şiirlerimden birini götürüyorum oraya. Yalnız başıma gitmeye cesaretim yok; sınıf arkadaşlarımdan biriyle gidiyorum. Kapıdan girerken hızlıca öksürseler, gerisin geri kaçacağım; öylesine korkuyorum, utanıyorum. Şiiri bırakıp hemen dönüyoruz arkadaşımla. Ertesi hafta, derginin bir köşesinde yazımı basılmış görüyorum. "Güneş intihar etti" başlıklı, iki kıtalık, küçücük bir şiirdi o. Artık korkum dağılıyor, yalnız başıma gidiyorum Servetifünun'a. Birinci katta, sağda, bir bölmenin arkasında çalışıyor Halit Fahri Bey. Yanında bazı gençler provaların düzeltilmesi işinde yardım ediyorlar ona. Kimlerdi bu gençler, şimdi hatırlayamıyorum. Kendimi tanıtıyorum, Halit Fahri Bey ilgi gösteriyor, iltifat ediyor. Bölmenin içine giriyorum. Giriş o giriş. Artık her hafta, derginin hazırlanacağı gün, öğleden sonraları okulu asıp oraya gidiyorum. Karanlık bir yerdi bölmenin arkası. Lamba ışığında, hep birlikte, harıl harıl çalışıyoruz. "Tashih" işini orada öğreniyorum... İşte bu günlerin birinde –belki ikinci, belki üçüncü gidişimde– uzun boylu bir genç giriyor içeriye. Dal gibi ince, Kaşları gür. Hafiften bıyık bırakmış. Halit Fahri Bey: "– Hoş geldiniz" diyor ona. Demek daha önceden tanıyor. Demek benden daha "kıdemli". Ama ne kadar olabilir? Belki bir hafta, belki iki hafta... Sonra tanıştırıyor bizi:

– Ziya Osman Bey, Cevdet Kudret Bey.

Okuldaki "Süleyman Cevdet Efendi" ilk defa "Cevdet Kudret Bey" oluyor. Hoşlanıyorum bundan.

Adımı duyunca, delikanlının gözleri parlıyor, elimi kuvvetle sıkıyor. Anlaşılan, adımı biliyor benim. Ama ben onunkini bilmiyorum. Demek, o günlerde yalnız kendimle doluyum... İş bitince birlikte çıkıyoruz. Bana benden söz açıyor. Abdullah Cevdet'in çıkardığı "İçtihat" dergisine daha önce postayla yolladığım "Kuyu" başlıklı şiiri de okumuş. Hepsi iki şiir. Ama tanıyor beni. Ben onu tanımadığım için karşılık veremiyorum, utanıyorum. Galatasaray Lisesi'nin dokuzuncu sınıfında öğrenci imiş. Sınıfı da, yaşı da benden küçük. Öyleyse, benden daha önce gelişmiş... Ayrıldıktan sonra, ilk işim dergiyi karıştırıp Ziya Osman imzasını aramak oluyor. Buluyorum. 1605 sayılı Servet-i Fünun'da, *Bahar Sabahında* adlı küçük bir şiir. Sadece baharı tasvir ediyor. Benimkinden dört hafta önce basılmış. Böylece, eserini de tanıyorum. Artık, karşılıklı konuşabiliriz.

Aynı dergide başka şairlerle de tanışıyorum. Derken, bunlardan bazıları birbirlerine şiirlerini armağan etmeye başlıyorlar. Aramızda bir anlaşma, arkadaşlık ve topluluk başgösteriyor demek. Derken derken, bu yakınlık kuvvetle-

niyor; altı şair, bir hikâyeci, derginin öbür sanatçılarından ayrılıp yazılarını bir kitapta toplamayı düşünüyorlar. 1949 sayılı ve 22 Mart 1928 tarihli Servet-i Fünun'un ilan sahifesinde şöyle bir yazı görülüyor:

YENİ BİR ESER

Mecmuamızın hey'et-i tahririyyesini teşkil eden gençlerden Sâbri Esat, Cevdet Kudret, Yaşar Nabi, Vasfi Mahir, Muammer Lütfü, Ziya Osman ve Kenan Hulûsi Beyler en müntahap yazılarını

YEDİ MEŞALE

isimli bir kitapta topladılar. Pek yakında intişar edecek bu olgun eseri kaarilerimize tavsiye ederiz.

Kitap, basında, umduğumuzun çok üstünde bir ilgiyle karşılanıyor. Bu hal, artık, *"Yedi Meşaleciler"* diye anılmaya başlayan bizleri birbirimize daha da yaklaştırıyor. O devrin belli başlı yazarları, bu "Körpe istidat" ları kırmamak için kusurlarımıza bile göz yumuyor, bizi sanki başının beşiğinde sallayıp büyütmeye çalışıyor, hepimizi el üstünde tutuyor, âdeta nazımızla oynuyorlardı. Hatırladığıma göre, yalnız "Hayat" dergisinde çıkan "Tok Sözlü Kaari" imzalı bir yazı, iler tutar yerimizi bırakmamıştı (Bu "Tok Sözlü Kaari" in Vedat Nedim Bey olduğunu sonradan öğrenmiştik). Akbaba'cı Yusuf Ziya Bey de, işin ticaret tarafını düşünmüş olacak ki, bir ortaklık sözleşmesiyle bizi *"Meşale"* dergisi etrafında toplamıştı. İlk sayısının 3850 tane satıldığını çok iyi hatırladığımı bu dergi (bu miktar, o devir için çok önemli sayılırdı), lâtin harflerinin kabulüne kadar sekiz sayı çıktı. Bizden başka herkes yazısı için para aldı, bir ortaklarsa on para alamadan dergi kapandı. (Taşra bayileri, hususiyle İzmir bayii, her nedense para göndermediği için bir türlü hesap görülemiyordu). Ama, önce kitap, sonra dergi etrafındaki bu toplu çalışmalar bizleri birbirimize daha da yaklaştırıyordu. Çoklukla, hafta sonlarında Yaşar Nabi'nin Şehzadebaşı'ndaki evinde, kimi zaman da Sabri Esat'ın Kadıköy'ünde Bağdat Caddesi üzerindeki evinde toplanır, yazdıklarımızı birbirimize okurduk. Ziya Osman, arkadaşlarımızın en genci, ben en yoksulu idim. Onun, o tarihlerdeki temiz-pak, derli-toplu giyinişi, boynundaki beyaz kelebek boyunbağı gözümün önüne geliyor. 1929 kışında, Yaşar Nabi'nin evindeki gece toplantılarından

geç vakit yaya dönerdim. Bu dönüşlerden birinde üşüttüm, satılıcana tutuldum. Beni uzun zaman aralarında göremeyen arkadaşlar merak etmişler, sorup soruşturmuşlar, Aksaray'la Samatya arasındaki Davutpaşa semtinde iki odalı tahta evi bulmuşlar. Baktım ki, bir pazar çıka geldi. Onu, işte böyle hep ev içi toplantılarında hatırlıyorum. Ev dışındaki buluşma ve gezmelere pek katılmazdı. Birlikte çekilen bir resme bakıyorum: Ben hastalıktan kalktıktan sonra, Boğaz'da bir yere gitmişiz. Ziya yok.

Onunla asıl yakınlığımız, ben üniversiteye girip de Galatasaray Lisesi'nde de ücretli küçük bir iş bulduğum zaman başladı (1930-1931 ders yılı). Ziya o yıl Galatasaray'ın son sınıfında öğrenci idi. Artık gece gündüz beraberdik. Okulu bitirir bitirmez de, akrabasından bir hanımla hemen nişanlandı, kısa bir zaman için Paris'e, orada ateşemiliter olan babasının yanına gitti. Giderken bana hem garip, hem de eğlenceli bir iş havale etti: Beyoğlu Postanesi'nden onun adiyle haftada bir iki mektup gönderecektim nişanlısına; kendisi de Paris'ten gönderecek, kız aynı insanın, iki ayrı şehirden gönderdiği mektuplar arasında şaşırıp kalacaktı. İstanbuldan gönderilecek mektupları yazıp bırakmaya vakti yoktu galiba; ben, söylediği adrese, yazı makinesiyle yazılmış, telgraf kısalığında birtakım tezkereler gönderdim durdum. Cyrano macerası gibi bir şey. Dönüşünde, benim tezkereleri çok ateşli ve keskin bulduğunu söyledi. Mizacını iyi temsil edememiştim. Hemen de evlendi. Karısını tanıdıktan sonra, bu mektup işi, aramızda gülmelere yol açan bir eğlence konusu olmuştu.

Pangaltı'da, cadde üzerindeki bir apartımanın en üst katında, üç odalı küçücük bir daireye yerleşmişlerdi. Evlerinin yabancı tek misafiri bendim galiba. Haftada birkaç kere uğrardım. Herkesin ayrı bir renkte çay fincanı vardı: Sarı, mavi, kırmızı. Sarı fincan benimdi. Beni, ailelerinden biri diye almış olacaklar ki, kendilerininki gibi bana da özel bir fincan ayırmışlardı... Yalnız şiirden konuşurduk; arada bir de karısının piyanosunu dinlerdik. Ziya, o yıllarda Hukuk Fakültesi'ne yazılmıştı, bir yandan da Cumhuriyet gazetesinin muhasebe servisinde çalışıyordu. Ben 1934 baharında. Kayseri Lisesi edebiyat öğretmenliği vazifesiyle İstanbul'dan ayrıldım. O yıllarda Ziya aşırı bir şekil düşkünlüğüyle soneler, içlerinde sık sık *Rabbim* sözü geçen dörtlüklü şiirlerle uğraşır, her nedense hepimizin pek bağlılık gösterdiğimiz 7+7 vezniyle cebelleşir dururdu. Vezni henüz iyice yenemiyor, *bir, o, her gibi* sözlerle, bazı mısralarındaki boşlukları doldurmaya çalışıyordu. Birbirimizden ayrıldığımız zaman, ikimiz de henüz Baudelaire vurgunu idik. Ben, Kayseri'de, öğretmenliğin tesiriyle olacak, yerli kaynaklardan faydalanma hevesine kapıldım, halk şiirleri yolunda bazı denemelere giriştim. Halk söyleyişine kalemimi alıştırdıktan sonra, yeni bir yol aramayı düşünüyordum. Yazdıklarımın çoğu birer "nazire" olmaktan ileriye gitmediğini sonradan anladım. Ziya, bunu daha önce görmüş olacak ki, kırmamaya çalışan nazik bir mektupla dikkatimi çekti, bunun çıkar yol olmadığını hatırlattı. Ne yazık ki, o mektubu kâğıtlarım arasında bulamadım. Ziya'da Baudelaire tiryakiliği ve Yedi Meşale üslûbu daha uzun zaman sürdü. Bir yan-

dan da, Cahit Sıtkı'nın tesiriyle olacak, duraksız hece veznini denemeye kalkıştı. Bu yolda yazdığı birkaç şiir (*Kanad, İyi Sabah,* v.s.) o tarzın başarılı örnekleridir. Aynı zamanda, üslûbunda da bir değişiklik başgösterdi. Eskiden vezin zoruyla kullandığı doldurma sözleri atmaya, fiilsiz cümleler kurmaya, kelimeleri birbirlerine bağlamadan ardarda sıralamaya başladı. Bu yolda yazdığı *Kanad* başlıklı şiirini okuduğum zaman, hem hoşlanmış, hem de yadırgamıştım. Sanatının dönüm noktasını müjdeleyen bu küçücük şiiri almadan edemeyeceğim:

Ey bulutları uçuşan gök,
Kokusunu duyduğum bahar,
Ey gözlerden saklı tabiat.
Beklemek neye yarar!.. -Rüzgâr
Mesafeleri içime dök!
Gideyim bırak beni hayat,
Gideyim... Tiren, gemi, kanat...

Bunu okuyunca, kendini tutamayıp Kayseri'den bir mektup gönderdiğimi, "Telgraf gibi şiir yazıyorsun" diye takıldığımı hatırlıyorum. Ben 1938'de Ankara'ya tayin olundum. Birbirimizden ayrı yaşıyorduk ama, sanatının gelişmesini dergilerden kolluyordum. 1940'tan sonra, ilkin seyrek seyrek, sonraları daha sık, serbest nazmı kullanmaya başladı. Artık kendini bulmuş, rahat söyleyişin sırrını elde etmişti. Vezinli şiirlerinde bile, vezni kolayca alt ettiği görülüyordu. Burada, onun sanatını incelemeye girişecek değilim; şiirlerinde ele aldığı başlıca konulara şöyle bir dokunup geçmek istiyorum: Çocukluk anıları, sınıf arkadaşları, ölen annesi, babası, yakın akrabaları, öbür dünya özlemi; bu dünyada nişanlılık, evlilik saadetleri, çocuk ve ev sevgisi; ezilmiş, zavallı kimselere acıma, onlara karşı bir yakınlık duyma...

Hayat saadetini, sadece, günlük ekmeğini çıkarıp başını sokacak bir dam altı bulmaktan ibaret saydı; gerisini başkalarına bıraktı. Bir şiirinde şöyle diyor:

Rabbim, ben yalnız zeytin ve ekmek istiyorum.

Biz, toplum olarak, ona bunu bile vermekten sakındık, iki ay hasta yatınca, gülünç bir ücretle çalıştığı küçücük işinden çıkardık, zeytin ekmeksiz bırakmaya kalkıştık. Eve kapandığı günün sabahından son nefesini verdiği günün akşamına kadarki hayatını yalnız kalemiyle kazandı. Onu bile hak etmediğini sanıp Yaşar'la kavgalara girişti....

1943'te bastırıp bana Ankara'ya gönderdiği ilk şiir kitabı *Sebil ve Güvercinler*'i karıştırıyorum. Şiirlerinden yalnız dört tanesini dört kişiye armağan etmiş: Birini Yaşar Nabi'ye, birini Cahit Sıtkı'ya, birini bana, birini de hiç tanı-

madığım birisine. Yaşadığı yıllarda, onun en yakın arkadaşlarından biri olmak saadetinin değerini biliyordum, ölümünün böylesine dayanılmazlığı da oradan geliyor. Boğazım tıkanıyor...

1943'te, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki askerlik vazifemi yapmak için İstanbul'a gönderildiğim zaman Ziya'yı gene sık sık görmeğe başladım. Karısından ya ayrılmış, ya da ayrılmak üzereydi. O sıralarda Emlak Bankası'nda çalışıyordu. Yüksek Kaldırım'ın Beyoğlu yakasına yakın ucuna açılan sokaklardan birinde, Yahudi mahallesinde, daracık bir apartımanın orta katında, bir oda bir aralıktan ibaret küçücük bir dairede tek başına oturuyordu. Bir karyola, bir etajer, birkaç da iskemle... Derbeder bir bekâr hayatı. Odasına olduğu gibi giyimine de aldırış etmez olmuştu. Bırakmıştı kendini. Kıt-kanaat yaşadığı her halinden belliydi. Karşı apartımanın penceresinde sarışın bir Yahudi kızı ikide bir kendini yarı çıplak gösteriyormuş. Sokak öylesine dar, pencereler birbirine öylesine yakın ki, evin içi gibi. Ama Ziya aldırış etmiyor, arkasını dönüyormuş.

– Sarışın da ondan, diyorum. Ya esmer olsaydı?

Gülüyor. Bir keresinde kızı bana da gösterdi.

– Eğer istersen, dedi, bırakırım odayı sana. Ben çıkar giderim. Vallahi!..

– Geç oğlum, diyorum, biz evli adamız!

Gene gülüyor, kolunun geniş bir hareketiyle kaldırdığı elini kalbinin üstüne koyuyor.

Bir keresinde, de, bana kahve pişirmek için, mutfak diye kullandığı aralığa gitti. Ben de peşine takıldım.

– Sular kesiliyor da, dedi, ihtiyatlı davranıyorum, kabı kacağı dolduruyorum.

Dörtbir yana bakındım:

– Haniya nerde? dedim.

– İşte! dedi, raftaki fincanları gösterdi. Meğer, kab kacak dediği, üç kahve fincaniyle iki çay bardağı imiş. İhtiyatlı davranarak onları dolduruyormuş... Gözlerimden yaş gelinceye dek, nefesim tıkanırcasına, katıla katıla güldüm. Öylesine güldüğümü başka hiç hatırlamıyorum. Ama, aynı şeye şimdi gülemiyorum; gerçi gözlerim gene ıslanıyor, gene ıslanıyor ya, bu öylesi değil... Zavallı Ziya! Başkaları dünya nimetlerini küp küp biriktirirken, o, bunlardan sadece birkaç fincan alınmakla yetindi. Buna da şükretti, sevindi.

Ağustos sonunda, Beyoğlu caddesinde bir şıpşak fotoğrafçının habersiz çektiği bir resim var elimde. Birlikte çekilmiş tek resmimiz o. Yakalarımızda 30 Ağustos rozetleri. Bir tesadüfe borçlu olduğum o resmi şimdi daha çok seviyorum.

Ben İstanbul'da bu ikinci askerlik vazifemi de bitirip Ankara'ya döndükten bir yıl sonra, 1944 sonu veya 1945 başında, çalıştığı bankada tanıştığı bir hanımla yeniden evlendiğini duydum. Buna çok sevindim. Tek başına kendini çekip çeviremiyordu. Az sonra da karı koca, Ankara'ya tayin olundular. O yıl

ev darlığı vardı. Maltepe semtinde, bir apartımanın tek bir odasını tutabildiler. Ben de, aynı semtte, iki oda bir hollük küçük bir dairede, sıkışık halde oturuyordum. Onları, rahat bir yer bulacakları güne kadar evimizde misafir edemediğimiz için, karım da, ben de hâlâ üzülürüz. İstanbul çocuğu Ziya, Ankara'ya bir türlü ısınamadı. Sudan çıkmış balık gibiydi. Hafakanlar basıyordu.

– Tiyatro dekoru gibi şehir, diyordu. İçinde iki adım yürüdün mü bitiveriyor, kendini sahnenin dışında buluyorsun...

Kısa bir zaman sonra istifa etti, ne pahasına olursa olsun, İstanbul'a gitti; başka bir işe, Maarif Matbaası tashih bürosu şefliğine girdi. Çalışamaz hale gelinceye kadar orada, o sağır dört duvarın arasında, yıllarca süren hastalığında tek bir temsilcisini gönderip hatırını sormayan, öldüğü zaman da iki satırlık bir başsağlığı telgrafını bile esirgeyen, o yapısı gibi yüreği de dört duvarla çevrili müessesede, başkalarının yazılarına göz nuru döktü durdu.

İstanbul'a her gidişimde ne yapıp yapıp aradım. Son yıllarda, Kadıköy'ünde, rıhtıma açılan sokaklardan birinde, kayınpederinin evinde oturuyordu. Hele kalbinden hastalanıp da eve kapandıktan sonra, biraz Haydarpaşa istasyonuna, daha çok da Ziya'ya yakın olduğu için, her gidişimde rıhtım üstündeki bir otele iner oldum. Her seferinde, boşuna otel parası verdiğime üzülür, kendilerinin zor sığdıkları evde beni misafir etmeye çalışırdı. Boş vakit buldukça, günlerimin bir kısmını, hele çoğu akşamlarımı hep onun yanında geçirdim. Eylül aylarında, kızımı okula götürme zamanında, yolumu bekler olmuştu. İstanbul'a bir gidişimde otel mi doluydu, yoksa o mu çok zorlamıştı, bilmiyorum, birkaç gece kaldım evinde. Akşam yemeğindeydik. Doktorlar çok yemesini doğru bulmuyorlarmış. Belli ölçüyü aşmak isteyince, karısı doktorların sözünü hatırlattı. Güldü Ziya:

– Aldırma canım, dedi, bu gece korkmam. Evde Cevdet var, nasıl olsa. Bir şey olursa o koşar, doktoru getirir.

Canım Ziya!.. Liseyi bitirdiği yıl sevgilisine mektup yazma işini nasıl güvenle bana bıraktıysa, şimdi de hayatını öyle güvenle teslim ediyordu bana. İşte böyle bir arkadaşı kaybetmenin acısıyla yüklüyüm şimdi. Bir arkadaş, bir kardeş. Kardeş ne kelime? Kardeşten öte...

Akrabamdan birisinin cenazesinde bulunmak için 30 Ocak çarşamba günü İstanbul'da oldum. Öğleyin cenazeyi gömüp gerekli ziyaretleri de yaptıktan sonra, akşam, her zamanki gibi Ziya'ya gittim. Üst kattan çekilen iple kapı açılınca, merdiven sahanlığında, yukarıya doğru seslendim:

– Ziya! Merhaba!..

Karısı hıçkırarak indi:

– Ah, Cevdet Bey! Ziya'yı dün gece kaybettik.

Hemen oraya düşüp bayılacaktım. Çıktık yukarıya. Az sonra da çocukları geldi. Osman'la Orhan. Onların henüz bir şeyden haberleri yokmuş. O gün Şişli Camii'ne götürülen babalarını hastahaneye kaldırıldı biliyorlarmış. Gülüp oynaşıyorlar. Biz de gülmeye çalışıyoruz onlarla. Ama ne gülüş... Daha çok ka-

lamıyorum orada. Kendimi sokağa atıyorum. Onun kadar yakın bir arkadaş lazım bana. İskeleden Yaşar'a telefon ediyorum. Karısıyla birlikte yazıhanede bekliyorlar beni. Alıp evlerine götürüyorlar. Gecenin büyük bir kısmını orada geçiriyorum. Son vapurla dönüyorum otele, kalıp gibi yatıyorum.

Ertesi gün Yaşar'la birlikte gidiyoruz Şişli Camii'ne. Bellibaşlı bütün sanatçılar orda. Camiin duvarında çelenkler. Galatasaray izcileri tabutun iki başında saygı nöbeti tutuyorlar. Namazdan sonra otomobillerle Eyüp'e kadar gidiyoruz. Orada, camiin avlusunda, Eyüpsultan türbesinin küçük penceresi önünde, tabutu yere koyuyorlar. Bir halk ve sanatçı kalabalığı, ayakta sessiz bekliyoruz. Avlunun ortasında, yapraksız, ulu bir çınar. Havada güvercinlerin hafif kanat sesleri. Çok ihtiyar, halkın söyleyişiyle, "nur yüzlü" bir hoca, cenazenin yanında duaya başlıyor. Ellerini hafiften açmış. Arasıra, türbenin son derece güzel çinilerle kaplı duvarına yaslıyor omuzunu. Tertemiz bir İstanbul türkçesiyle, yumuşak, tatlı bir sesle, içinden gelen bir inançla, yapmacıksız, rahat konuşuyor. Tanrıdan bağış diliyor. Ziya için, hepimiz için:

– Nasıl bilirsiniz?

Diye soruyor bize.

– İyi biliriz, diyoruz. Yaşar kulağıma eğiliyor:

– Kendisi için yapılan bu töreni görebilseydi, ne kadar duygulanırdı, diyor.

– Evet, diyorum. Severdi böyle şeyleri. Ahirette anasına, babasına, sevdiklerine kavuşmayı dilerdi...

Sonra o önde, biz arkada, mezarlığın içindeki dik bir yoldan yukarıya doğru çıkıyoruz. Demir parmaklıkla çevrili aile mezarlığının önünde duruyoruz. Onu içeriye alıyorlar. Annesinin yanında açılan çukura bırakıyorlar...

Çevreme bakıyorum: Sivri bir tepenin üstündeyiz. Dörtbir yanda yeşil vadiler, ağaçlar, göğe doğru birdenbire sivrilen selviler ve durgun mavi Haliç... Öylesine güzel bir yer... Vadide, yeşilliğin arasında, şuraya buraya serpilmiş küçük evler... Bir mısraını hatırlıyorum:

Eski bir evde olmak, orda, Eyüpsultan'da.

Akşam, evine gidiyorum. Çocuklar hâlâ bilmiyormuş, gülüşüyorlar. Biz de onlara uymaya çalışıyoruz, bir yandan da gazeteleri ortadan kaldırıyoruz. (Sonradan öğrendik: Osman, büyük oğlu, meğer okulda arkadaşlarından duymuş, bahçede bir kenara çekilip ağlamış; evde, bize belli etmemek için gülüyormuş demek, biz de ona belli etmemek için gülmeye çalışıyorduk).

Ölümünden sonra Yaşar'a verilmek üzere hazırladığı ağzı açık bırakılmış büyük sarı zarfı açıyorum. Henüz kitap haline girmeyen şiirlerini ayrı ayrı kâğıtlara tertemiz yazıp sıraya koymuş, şerit gibi uzun bir kâğıda da fihristini yapmış. Son kitabına *Nefes Almak* adını vermiş. Altına da, *Şiirler, 1947-19* diye yazmış. 9 rakamından sonra bir 5 rakamı koymaya eli varmamış. 5 mi, yok-

sa 6 mı yazmak gerektiğini kestirememiş. 1960 yılından da alabileceğini umuyormuş belki de.. Dağılıp karışmaması için kâğıtları deldim, bir kartona geçirip bağladım, köşelerine kurşunkalemle numaralarını koydum, sonra hepsini bir solukta okudum. Sanatının olgunluk çağına ulaşmış olduğunu gördüm bu kitapla...

Ankara'ya dönünce, bana hediye ettiği ilk şiir kitabı *Sebil ve Güvercinler*'i karıştırdım. Üstüne şöyle yazmış:

"İlk gençliğimin hâtıraları arasında dost yüzü daima gülümseyecek olan Cevdet Kudret'e, en içten sevgilerimle.

17.12.943"

Ya senin yüzün, kardeşim? Bütün hayatımın hatıraları arasında gülümseyecek...

Cevdet KUDRET
(Varlık, Sayı: 450)

ZİYA OSMAN SABA'NIN HAYATI

942-944 yıllarında "Şair Portreleri" adı altında kendilerinden alınan bilgiye dayanarak sevdiğim ve değerine inandığım şairlerden yirmi beş tanesinin biyografisi tarafımdan hazırlanmış, bu yazılar Ankara'da Abidin Mümtaz Kısakürek tarafından çıkarılmakta olan "Dikmen" edebiyat gazetesinde neşre başlanmıştı. Dikmen kapanmış, hiçbir sıraya tabi olmadan çıkan 17 şair portresi arasına Ziya Osman Saba'nın portresi de girememişti. Ziya Osman'ın ölümü haberi üzerine bu yazıyı ararken dosyada Ziya Osman'ın el yazısıyla ve Arap harfleriyle yazılmış bir mektubu dikkatimi üzerinde topladı. 5.3.944 tarihini taşıyan bu mektupta şairin hayat serüvenine ait olan kısmını yarının edebiyat tarihçisine bir hizmet olur ümidiyle buraya aynen aktarıyorum.

Bakınız Ziya Osman Saba hayatını kendi kalemiyle bize nasıl anlatıyor:

"Suallerin cevaplarını kuru bir şekilde vermektense sizinle bir hasbıhal şeklinde hayatımdan kısaca bahsedeyim. Hem de bu arada Ziya İlhan'ın istediği malûmatı vermiş olurum:

1910 senesinin Mart ayında, İstanbul, Beşiktaş'ta, Dolmabahçe Sarayı'ndan Barbaros Hayrettin Türbesi'ne kadar uzanan ve "Hayrettin İskelesi" denilen sahil kısmında, halen yıkılıp yerine büyük Austro Tütün Deposu yapılmış olan bir yalıda doğdum. Annem, evkaf muhasebecisi Merhum Fuat beyin kızı Ayşe Tevhide hanım, babam, o zamanlar genç bir yüzbaşı, Osman bey idi. Ben, sekiz yaşındayken annem, o zamanlar pek salgın ve meşhur olan "İspanyol nezlesi"nden öldü. Mütarekenin acı günleriyle beraber Galatasaray Lisesi'ne, (o zamanlar henüz mektebi sultani) leyli olarak girdim. Daha pek kü-

çük yaşlarda bu mektebin ilk sınıflarında mensur şiirler yazdım. İlk vezinli kafiyeli şiirim 6 Kânunisanî 927 tarihli "Serveti Fünun"da ve sadece "Ziya" imzasıyla çıktı. Başlığı "Sönen Gözler"di. Bu imza sonra Ziya Osman, nihayet Ziya Osman Saba oldu. Galatasaray'da, teneffüs saatlerinde hep kitap okuyan zayıf bir çocuk olan Yaşar Nabi ile tanıştım. O ve Serveti Fünun'a yazmakta olan diğer arkadaşlar, 928 senesinde "Yedi Meşale" adlı müşterek şiir kitabını çıkardık. Ondan sonra, "Meşale" mecmuasına hep beraber toplu bir halde yazmaya başladık. Meşale kapandıktan sonra, Milliyet'in edebiyat sahifesi, içtihat, daha sonraları Varlık, Ağaç, Yücel gibi mecmualarda şiirlerim çıktı. Galatasaray'ı bitirmeme üç sene kala sınıfta dönmüştüm. Bu talihsizliğin büyük kazancı Galatasaray'a bir Fransız mektebinden nakletmiş olan Cahit Sıtkı ile aynı sınıfta birleşmem oldu. Bu seneyi "sınıf arkadaşı", son iki seneyi ise "sıra arkadaşı" olarak geçirdik ve Galatasaray'dan beraber mezun olduk. Cahit Sıtkı'nın, bu çok kıymetli şairin yanımdaki ilk şiir tecrübelerini, ümitlerini, üzüntülerini en kıymetli hâtıralarım arasında duyuyorum. Galatasaray'dan sonra Cahit Mülkiye'ye girdi, ben Hukuk'a devama başladım. İstanbul hukukundan 1936'da mezun oldum. Ondan sonrası bildiğiniz gibi, 943'de nihayet "Sebil ve Güvercinler" çıkabildi. Hazırlamakta olduğum esere gelince şiire, sanata devam..."

1910 yılının üçüncü ayında dünyaya gözlerini açan Ziya Osman Saba, 1957 yılının birinci ayının son günü ömrü boyunca özlediği Tanrısına kavuştu. Nur içinde yatsın.

Ziya İlhan ZAİMOĞLU
(Varlık, sayı: 451)

İÇİNDEKİLER

MESUT İNSANLAR FOTOĞRAFHANESİ
Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi 5
Babamın Elbisesi 11
Bıraktığım İstanbul 17
Bebek 31
Okumak 37
O Sokak 51
Neveser 60
Bir Kurban Bayramı Hikâyesi 68
O Mahalle 76

DEĞİŞEN İSTANBUL
Ev 93
Misafirlikler 103
Yaz Gezintileri 114
Kış Gezintileri 130
O Sınıf 141
O Banka 150

ZİYA OSMAN SABA İLE
VE ZİYA OSMAN SABA'DAN SONRA
Ziya Osman Saba ile Söyleşi/Bekir Sıtkı Kunt 167
Ziya Osman Saba'nın Ölümü/Abdülhak Şinasi Hisar 168
Ziya Osman Saba'nın Mezarı Beyaz/Behçet Necatigil 170
Varlık'ta Ölüler/Necati Cumalı 172
Ziya Osman Saba İçin
Sabri Esat Siyavuşgil 173
Orhan Hançerlioğlu 174
Zahir Güvemli 175
Yaşar Kemal 176
Ölüm Çağrısı/Ceyhun Atuf Kansu 176
Ziya Osman Deyince/Tahsin Yücel 180
Ziya Osma/Sabahattin Kudret Aksal 183
Bir Serüven Bitti/Oktay Akbal 184
Ziya ile Geçen Zaman/Cevdet Kudret 188
Ziya Osman Saba'nın Hayatı/Ziya İlhan Zaimoğlu 195

varlık/anlatı

Ziya Osman Saba, eşi Rezzan Hanım ve oğlu Osman ile

Genç sayılabilecek yaşta kaybettiğimiz
Ziya Osman Saba'nın gerçekleştirmeyi çok istediği
bir tasarısı vardı: Kendi hayatının romanını yazmak.
Yaşamıyla paralel olarak, içinde yaşadığı ve
çok sevdiği İstanbul'un da değişip geliştiğini görmüştü.
Bu nedenle hazırladığı yapıta
"Değişen İstanbul" adını vermek istiyordu.
Anılarından parçaları eli değdikçe yazıyordu.
Bunların bir bölümü "Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi"nde
yayınlanmış, bir bölümü ise Varlık dergisi ve
yıllık hikâye kitaplarında kalmıştı.
Bunlar, sonradan "Değişen İstanbul" adıyla kitaplaştırıldı.
Ziya Osman Saba'nın bütün şiirlerinden sonra,
yarım kalmış romanının son derece güzel,
canlı ve ilginç bölümlerinden oluşan bu iki kitabı
bir arada yayınlarken,
bu usta kalemin genç kuşaklar tarafından
tanınması gereğine inanıyoruz.

ISBN 9